

Latvijas Universitāte
Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte
Vides zinātnes nodaļa

Ēriks Leitis

**Ekotūrisms Latvijā:
problēmas un risinājumi ilgtspējīgas
tūrisma nozares pilnveidošanā**

Promocijas darbs

Ģeogrāfijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai
vides zinātnē
Apakšnozare: vides pārvaldības

Zinātniskais vadītājs:
Profesors Māris Kļaviņš

Rīga, 2012

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

This work has been supported by the European Social Fund within the Project „Support for Doctoral Studies at University of Latvia”

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Vides zinātnes nodaļā. Promocijas darba izstrāde uzsākta 2001.gadā Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūtā (darba vadītājs Prof. *Dr. habil. paed.* R.Ernšteins) un LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā.

Darba vadītājs: Profesors, *Dr.habil.chem.* **Māris Kļaviņš**

Promocijas padomes sastāvs:

Prof. *Dr. biol.* **Viesturs Melecis** (Latvijas Universitāte), padomes priekšsēdētājs
Prof. *Dr. geogr.* **Olģerts Nikodemus** (Latvijas Universitāte), padomes priekšsēdētāja vietnieks
Prof. *Dr. habil. chem.* **Māris Kļaviņš** (Latvijas Universitāte)
Prof. *Dr. hist.* **Guntis Zemītis** (Latvijas Universitāte, Biznesa augstskola “Turība”)
Doc. *Dr. geogr.* **Zanda Penēze** (Latvijas Universitāte)
Asoc. prof. *Dr. biol.* **Gunta Sprinģe** (Latvijas Universitāte), padomes sekretāre

Recenzenti:

Prof. *Dr. geogr.* **Olģerts Nikodemus** (Latvijas Universitāte)
Prof. *Dr. geogr.* **Maija Rozīte** (Latvijas Universitāte, Biznesa augstskola “Turība”)
Asoc. prof. *Dr. oec.* **Dzintra Atstāja** (Banku Augstskola)

© Ēriks Leitis
© Latvijas Universitāte 2012

Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis ir izvērtēt situāciju ekotūrisma kā starptautiski atzītā videi draudzīgā tūrisma veida un kā novitātes attīstību mūsu valstī. Ņemot vērā izraisītās klimata pārmaiņas un citus vides riskus, tūrisma īpašo interesi par maz pārveidoto dabu un kultūrvidi un tā ietekmi uz šiem resursiem, kā arī nepieciešamību saglabāt bioloģisko daudzveidību un kultūras mantojumu mūsu valstī, veicināt dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu, ekotūrisma pilnveidošana ir īpaši aktuāla. Ekotūrisms ir uzskatāms par vienu no labākajiem modeļiem un pilotprojektiem videi draudzīgas uzņēmējdarbības un labklājības līmeņa pilnveidošanā pašvaldībās.

Pētījuma procesā ir analizēts ekotūrisma jēdziens, vides un tūrisma politika, ekotūrisma kvalitātes sastāvdaļas – ekotehnoloģijas, videi draudzīgās pieejas, vides filozofija un ētika, kā arī veikta ekotūrisma potenciāla izvērtēšana septiņās *Natura 2000* teritorijās, kurās ir atšķirīgas dabas un kultūrvides vērtības un tūrisma darbības intensitāte.

Pētījuma rezultātā ir izstrādāts ekotūrisma attīstības modelis un rekomendācijas ekotūrisma ilgtspējīgai pārvaldībai samazinot antropogēno slodzi, aktivizējot pašvaldību līdzdalību plānošanā, kas veido ekotūrisma Latvijā par nozīmīgu un konkurentspējīgu starptautiskajā tūrisma tirgu. Esošais pētījums dod iespēju pozicionēt Latvijas ekotūrisma turpmākajiem nozares zinātniskajiem pētījumiem un studiju programmu izstrādei.

Atslēgas vārdi: bioloģiskā daudzveidība, ekotūrisms, vides pārvaldība, normatīvie akti, aizsargājamās dabas teritorijas, kultūras mantojums.

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate the existing circumstances for *ecotourism* as an internationally recognised form of environmentally friendly tourism and to observe the development of this novel idea in our state. This study recognises:- the many aspects of climate change and other risks factors impacting on the environment; the interest of the whole tourism enterprise in reduction of impact to the environment and its cultural heritage; the effect on these natural resources, as well as the necessity of maintaining the existing biological diversity and cultural heritage of the state. This study also promotes the facilitation and advancement of long-term sustainability of nature resources and actions for the maximum improvement and development of *ecotourism*.

Ecotourism may be considered as one of the best paradigm pilot projects for environmentally-friendly business enterprises and for the improvement of socio-economic welfare in association with local governments.

During the active processes of this study, an analysis was initiated into the whole concept of what is *ecotourism* and what are the components of *ecotourism* quality control. The potential for *ecotourism* was evaluated in the *Natura 2000* territories, all of which present a variety of natural and cultural heritage values and varying levels of the dynamic of attraction as a tourism destination.

As a result of the outcome of this study, a complete model for the development of *ecotourism* in Latvia has been drafted. This model provides recommendations for the sustainable development of *ecotourism* while simultaneously lessening anthropogenic load. It also promotes the active participation of local government in the entire planning process, thus facilitating Latvia as a significant *ecotourism* destination within the overall international tourism market. The existing study also provides an agenda for the possibility of positioning the enterprise of *ecotourism* in Latvia as a field of further scientific research and for the development of a certified programme of study at the tertiary level.

Keywords: biodiversity, ecotourism, environmental management, legislation, protected nature territories, cultural heritage.

Saturs

Ievads	7
Izmantotie saīsinājumi	18
Terminu vārdnīca	19
1. Ekotūrisma jēdziens, attīstības vēsture un principi	21
1.1. Ekotūrisma vēsture	22
1.1.1. Ieskats ekotūrisma vēsturē pasaulē	23
1.1.2. Ekotūrisma vēsture Latvijā	26
1.2. Ekotūrisma definīcija un principi	35
1.3. Ekotūrisma definīcijas attīstība Latvijā	45
2. Ekotūrisma filozofiskie aspekti	48
3. Ekotūrisma attīstības politika un tiesību akti	56
3.1. Starptautiskās deklarācijas un rezolūcijas ekotūrismā	57
3.2. Latvijas Republikas normatīvie akti ekotūrisma veicināšanai	60
3.3. Latvijas Republikas politikas plānošanas dokumenti ekotūrisma attīstībai	64
4. Sadarbības modeļi ekotūrisma attīstībai	68
5. Rīcības labas vides pārvaldības pilnveidošanā ekotūrismā	77
5.1. Atkritumu apsaimniekošana ekotūrisma maršrutos	79
5.2. Ekotehnoloģiju izmantošana ūdens attīrīšanas iekārtās ekotūrisma mītnēs	81
5.3. Videi draudzīgā pārvietošanās ekotūrismā	84
5.4. Ekoloģiskā būvniecība ekotūrismā	85
5.5. Atjaunojamo energoresursu izmantošana ekotūrismā	89
5.6. Bioloģisko produktu aprīte ekotūrismā	92
5.7. Ekociematu nozīme ekotūrismā	98
5.8. Vides izglītības un izglītības ilgtspējīgai attīstībai nozīme ekotūrismā	104
5.9. Sertifikācija ekotūrisma produktiem un infrastruktūrai	109
6. Ekotūrisma loma vides aizsardzības un vietējo iedzīvotāju labklājības veicināšanā	117
7. Ekotūrisma resursi un to vērtējums	124
7.1. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas	124
7.2. Kultūrvide un kultūras mantojums	130
7.2.1. Kultūras pieminekļu izmantošanas specifika ekotūrismā	135
7.2.2. Vēsturiskums kultūrvides un ilgtspējīgas attīstības identitātes stiprināšanai ekotūrismā	137
8. Pētījuma materiāls un metodes	142
9. Ekotūrisma potenciāls <i>Natura 2000</i> teritorijās un tām pieguļošajās teritorijās Latvijā	150
9.1. Slīteres nacionālais parks	152

9.2. Dabas parks „Abavas senleja”	159
9.3. Dabas parks „Tērvete” un dabas liegumi „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša” un “Svētes ieleja”	162
9.4. Dabas parks „Sauka”	165
9.5. Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene”	167
9.6. Dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”	169
9.7. Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki”	172
9.8. Ekotūrisma izpētes areālu pētījumu rezultāti	174
9.9. Ekotūrisma izpētes areālos veikto aptauju un interviju rezultāti	189
10. Ekotūrisma tirgus izpēte un produktu attīstība Latvijā.	198
10.1. Latvijas tēls, transports un drošība ekotūrisma attīstībā	202
10.2. Statistikas datu rādītāji ekotūrismā un attīstības perspektīva	204
10.3. Ekotūrisma produktu veidošana	209
10.3.1. Ūdens tūrisms un jahtu tūrisms kā ekotūrisma sastāvdaļa	213
10.3.2. Velotūrisms kā ekotūrisma sastāvdaļa	214
10.3.3. Dabas izziņas un piedzīvojumu takas kā ekotūrisma resurss	215
10.3.4. Ekotūrisma produktu daudzveidības attīstība	215
10.4. Ekotūrisma popularizēšana un mārketinga	219
10.5. Ekotūrisma monitorings	221
11. Ekotūrisms ilgtspējīgas tūrisma nozares pilnveidošanā Latvijā	225
Secinājumi un rekomendācijas.	229
Izmantotā publicētā literatūra un publicētie materiāli.	232
Elektroniskās literatūras un informācijas hipersaites.	254
Nepublicētie materiāli.	265
Pielikumu saraksts	266
1. pielikums. Ekotūrismam nozīmīgākās starptautiskās konvencijas vides un kultūras mantojuma aizsardzības jomā	266
2. pielikums. Ekotūrisma politikas plānošanas dokumenti Latvijā	267
3. pielikums. Ekotūrisma studiju programmas pasaules universitātēs	268
4. pielikums. Ekotūrisma labas prakses piemēri pasaulē	270
5. pielikums. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) Latvijā (karte)	278
6. pielikums. Ekotūrisma attīstība Latvijā (2010 – 2011) Aptaujas rezultāti skaitļos	279
7. pielikums. Tūrisma iespējas Rietumlatvijā un Rietumlietuvā (2004) - aptauju rezultāti	282
8. pielikums. Tūrisma statistikas dati par ārzemju tūristu ceļojumiem Latvijā (2000-2011)	285
9. pielikums. Par ekotūrisma tēmu veikto interviju skaits 2001 – 2011.gadā	287

Ievads

Darba aktualitāte

Tūrisms ir uzskatāms par vienu no lielākajām tautsaimniecības nozarēm pasaulē, kas intensīvi attīstās. Pēc Pasaules tūrisma organizācijas datiem, 1996. gadā uzskaitīti 592 miljoni tūristu, 2011.gadā 980 miljoni tūristu (UNWTO, 2011) un prognozes liecina, ka 2020. gadā tūristu skaits var sasniegt 1,6 miljardus cilvēku. Laikā, kad strauji pieaug tehnoloģiju veicinātā cilvēku mobilitāte un grūti sasniedzamu teritoriju pieejamība, patērētāju sabiedrība un reizē ar to arī pieaugošā tūrisma nozare rada risku tālām un saudzējamām dabas teritorijām, kultūras mantojuma vietām, kā arī neiepazītajai kultūrantropoloģiskai videi, kas izveidojusies grūti sasniedzamos pasaules apgabalos. Pēdējos gados pasaulē redzamas akcentu izmaiņas tūrisma piedāvājumā, arvien vairāk tiek iekļauti dabas, īpaši – maz skartas dabas, un bioloģiskās daudzveidības resursi. Šīs vēl pietiekami neapzinātās teritorijas un to pirmatnējā neskartība rada īpašu izaicinājumu jaunu tūrisma produktu attīstībā, kas savukārt var apdraudēt tur esošo trauslo, līdz mūsdienām saglabāto ekoloģisko līdzsvaru, kā arī savdabīgās un atšķirīgās vietējo iedzīvotāju un kopienu kultūras, kas šos reģionus apdzīvo. Ekotūrisms daudzviet pasaulē, bet it īpaši Latvijā, ir jauns fenomens ar tam raksturīgu daudzveidīgu interpretāciju. Ekotūrisma attīstības procesos ir būtiski apsvērt iespējamo ekotūrisma maršrutu un infrastruktūras pakalpojumu izmantotāju spektru, kas aptver gan Latvijas Republikas Tūrisma likumā (2006) klasiski definēto tūristu, kas ir „fiziskā persona, kura ceļo ārpus savas pastāvīgās dzīvesvietas ne ilgāk kā vienu gadu, uzturas sabiedriskā vai privātā mājvietā ne mazāk kā vienu nakti un apmeklētājā vietā neveic algotu darbu”, gan arī apmeklētājus un interešu grupas.

Videi draudzīga tūrisma attīstība ir īpaši aktuāla arī mūsu valstī. Ekotūrisms, kas savā būtībā atbilst ilgtspējīgas attīstības principiem, daudzu starptautisku pētījumu rezultātā ir uzskatāms par vienu no labākajiem modeļiem un pilotprojektiem videi draudzīgas tūrisma nozares pilnveidošanā. Ekotūrisma izmantošanas nepieciešamību un iespējas šo uzdevumu veikšanai vēl vairāk nosaka Latvijā īpaši saglabājusies bioloģiskā daudzveidība un funkcionējošās ekosistēmas, ģeogrāfiskais stāvoklis, vides ētikas saturs tradīcijās un kultūras mantojumā, kā arī vides aizsardzību nodrošinoša normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu bāze. Līdz ar to ir izveidojusies arī sabiedrības interese par šāda inovatīva un videi draudzīga tūrisma attīstību valstī. Ekotūrisms, kas mēģina sabalansēt vides aizsardzības intereses ar ekonomiskām interesēm, pirmajām dominējot pār otrajām, ieņem arvien nozīmīgāku vietu ne tikai mūsdienu pasaules tūrisma nozarē, bet apliecina sevi kā ilgtspējīgas attīstības instrumentu un jaunu *zaļās* jeb ekoloģiskās domāšanas veidu.

Lai veicinātu ekonomisko attīstību un IKP pieaugumu, Latvija meklē savu ekonomiskās izaugsmes nišu, radot inovatīvus un konkurētspējīgus produktus kā Eiropas Savienības, tā arī

pasaules mēroga noieta tirgiem. Samazinoties lauksaimniecības nozīmei, tūrisms lauku novados kļūst par nozīmīgu alternatīvu, kur ekotūrisms, pateicoties savai pievilcībai un elastībai, ir uzskatāms par vienu no visefektīgākajām formām mazās un vidējās uzņēmējdarbības attīstībai vietējās pašvaldībās, kuru administratīvajās teritorijās un to tuvumā atrodas aizsargājamās dabas teritorijas. Ekotūrismā būtiska ir vides filozofija un ētika, kā arī kultūrvide, jo domāšana un apziņa ir cieši saistīta ar vērtību orientāciju, kā arī ar patērētāju sabiedrības pārorientēšanu uz rīcību un dzīves veidu atbilstīgi ilgtspējības principiem. Tāpat svarīgi ir izprast ekotūrisma attīstības problēmas un perspektīvas Latvijā. Īpašu nozīmi šīm perspektīvām ir piešķīris ANO izsludinātais Starptautiskais ekotūrisma gads (2002) un tam sekojošie procesi Pasaules Ekotūrisma samitā Kvebekā (2002), kā arī Latvijas bioloģiskā daudzveidība, zinātniskais potenciāls un sabiedrības ieinteresētība ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā. Viena no aktualitātēm ir situācijas izpēte jautājumā par ekotūrisma potenciāla nepietiekamo izmantošanu Latvijā.

Latvijā jau turpat gadus divdesmit valsts pārvaldes institūcijās, kā arī sabiedrībā kopumā tiek daudz diskutēts par tūrisma būtisko nozīmi ekonomikas attīstībā, tomēr šī nozīme ar mainīgiem panākumiem ir neliela. Cerīgi, ka pēdējos gados, īpaši 2011.gadā valsts un pašvaldību atbildīgās institūcijas, sadarbojoties ar uzņēmējiem, ir radījušas vērā ņemamus uzlabojumus tūrisma plūsmas palielināšanā un jaunu ceļojumu galamērķu izveidošanā. Ekotūrisms tūrisma nozarē inovatīvi demonstrē vienu no zemākajām ietekmēm uz vidi, un tas, zinātniski pamatots un atbilstoši realizēts, ir instruments labai vides pārvaldības praksei un ilgtspējīgas attīstības veicināšanai. Šāds modelis, ņemot vērā vietējo specifiku – bioloģisko un kultūras daudzveidību, t. sk. *Natura 2000* teritoriju, kā arī citu īpašo dabas teritoriju aizsardzību un apsaimniekošanu - , Eiropas Savienības un Latvijas vides un tūrisma politikas vadlīnijas videi draudzīgās uzņēmējdarbības nodrošināšanā radīs (un jau veido) jauna tipa kvalitatīvu instrumentu vides pārvaldībai un tūrisma attīstībai Latvijā un ārpus tās.

Darba mērķis

Novērtēt ekotūrisma stāvokli un tā attīstības potenciālu Latvijā un, balstoties uz šo vērtējumu, izstrādāt rekomendācijas ekotūrisma ilgtspējīgai attīstībai.

Darba galvenie uzdevumi

1. Noskaidrot ekotūrisma jēdzienu un definīciju Latvijas un ārvalstu zinātnieku interpretācijā un apzināt esošos pētījumus Latvijas ekotūrisma attīstībā.
2. Analizēt normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu bāzi ekotūrisma jomā.

3. Apzināt ekotūrisma iespējas antropogēnās slodzes samazināšanā, videi draudzīgo pieeju un tehnoloģiju ieviešanā, vides zinātnes un izglītības ilgtspējīgā attīstībā, kā arī vides filozofijas un ētikas veicināšanā un popularizēšanā.
4. Izvērtēt ekotūrisma potenciālu ekotūrisma izpētes areālos Latvijā.
5. Izstrādāt ekotūrisma attīstības modeli, kas būtu pamatots uz valsts, pašvaldību, akadēmisko institūciju, uzņēmēju, NVO un vietējo iedzīvotāju sadarbību un kas atbilst ilgtspējīgas attīstības principiem tūrisma interešu nodrošināšanā un par prioritāti izvirza vides aizsardzību un vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanu.

Darba novitāte un praktiskā izmantošana

Promocijas darba novitāte ir jaunas, kvalitatīvas akadēmiskās un praktiskās zināšanas par ekotūrisma Latvijā, kurām ir lietišķa nozīme visas tūrisma nozares bagātināšanā: jaunu un videi draudzīgu tūrisma produktu izstrādē, turpmākos akadēmiskajos pētījumos nozarē, kā arī jaunu studiju programmu izveidošanā augstskolās. Darbā pirmo reizi Latvijā veikta ekotūrisma padziļināta izpēte: analizēti atbilstošie normatīvie akti un politikas plānošanas dokumenti, pētīti ekotūrisma dziļāko būtību raksturojošie instrumenti – ekotehnoloģijas, videi draudzīgā mobilitāte, ekoloģiskā būvniecība, atjaunojamie energoresursi, bioloģisko produktu izmantošanas un ieviešanas iespējas, kā arī sadarbība ar ekociematiem, lai tajos demonstrētu videi draudzīgu dzīvesveidu, un vides pārvaldības pilnveidošana ekotūrisma. Darbā padziļināti izstrādāti arī līdz šim Latvijā neapzinātie un nepētītie ekotūrisma vēsturiskās izcelsmes, vides filozofijas un ētikas aspekti. Promocijas darba vadlīnijas bija radīt zinātnisko pamatojumu tādām ekotūrisma, kura darbība atbilst visiem trim ilgtspējīgas attīstības pīlāriem: vides aizsardzības pilnveidošanai, iedzīvotāju labklājības, t. sk. ekonomisko rādītāju, uzlabošanai ekotūrisma teritorijā un sociālo jautājumu risināšanai. Tādi ir ANO un citās starptautiskajās vides un ekotūrisma organizācijās akceptētie kritēriji, kuru izpilde ir nevis brīvprātīga apņemšanās, bet gan obligāta prasība, kas piešķir ekotūrisma patiesu būtību un ir uzskatāma par novitāti Latvijā.

Promocijas darbā ir izstrādāts ekotūrisma attīstības modelis Latvijā, kas balstīts uz padziļinātiem pētījumiem, balstīts ekotūrisma attīstības modelis Latvijā, kas, piedāvā tūristiem vēl nebijušas dabas un kultūrvides izziņas iespējas un gandarījumu un atbilst saviem īstenajiem vides aizsardzības un vietējo pašvaldību sociālās labklājības pilnveidošanas mērķiem.

Promocijas darba rezultāti – secinājumi un rekomendācijas ir izmantojami ar tūrisma un vides aizsardzību saistītu normatīvo regulējumu un politikas plānošanas dokumentu projektu sagatavošanā, jaunu ekotūrisma maršrutu plānošanā, esošo maršrutu pilnveidošanā, studiju kursa vai studiju programmas izveidošanā augstskolās, kā arī videi draudzīga tūrisma uzņēmējdarbības modeļa izstrādāšanā un demonstrēšanā.

Pētījuma metodes

Promocijas darba pētījumā tika izmantotas uz ekotūrisma attiecināmo zinātnisko publikāciju studijas, vides un tūrisma politikas plānošanas dokumentu, kā arī normatīvo aktu kontentanalīze, lai noteiktu šo dokumentu nozīmi ekotūrisma attīstībā Latvijā. Viena no galvenajām metodēm ir ekotūrisma esošās situācijas un potenciāla izpēte, ko autors veica lauku pētījumu laikā speciāli izvēlētos ekotūrisma izpētes areālos kā etalonteritorijās.

Pētījumam nepieciešamo datu ieguvē izmantotas interviju, aptauju un tūrisma statistikas datu analīzes metodes. Novērošanas metode, kas koncentrējas uz tūristu un apmeklētāju uzvedības novērošanu ceļojuma laikā, deva iespēju apzināt tūrisma radīto ietekmi uz vidi un veikt esošās situācijas izpētes datu precizēšanas nolūkos dabas un kultūrvides objektu, kā arī tūrisma infrastruktūras elementu fotofiksāciju un fiksēt apmeklēto izpētes vietu novērojumus. Ekotūrisma potenciāla padziļinātai izpētei tika izmantota eksperimentālā metode – ekotūrisma maršruta modelēšana (detalizētāku pētījuma metožu izklāstu sk. 8. nodaļā „Pētījuma materiāls un metodes”).

Pētījuma rezultātu aprobācija

Promocijas darba rezultāti ir atspoguļoti desmit zinātniskajās publikācijās starptautiski recenzētos izdevumos, sešos starptautisko un Latvijas konferenču tēžu krājumos. Par pētījumu rezultātiem sniegti ziņojumi četrpadsmit starptautiskajās konferencēs un sanāksmēs, desmit konferencēs Latvijā, kā arī trijās atsevišķās publikācijās.

Publicētie pētījuma rezultāti starptautiski recenzētos izdevumos

1. Leitis, E. (2011) Tourism Policy and Management for the Conservation of Biodiversity in the Engure Lake Catchment Area. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, Section B*, 5/6, 198–205.
2. Leitis, E. (2011) The Role of Ecotourism in the Reduction of Anthropogenic Load on Natura 2000 Territories Throughout Latvia. *Scientific Journal of Riga Technical University. Environmental and Climate Technologies*, 7, 79 - 86.
(indexed in EBSCO, ProQuest, Versita and VINITI databases)
3. Leitis, E. (2011) Trends in the development of ecotourism in Latvia. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 2 (4), 245 – 253. (indexed in ProQuest, Index Copernicus, EBSCO, RePEC, CEEOL databases)

4. Leitis, E (2011) Ecotourism as a Model for Sustainable Development in Latvia. Proceedings of the ASERS Second on-line Conference on “The Challenges of Sustainable Tourism Development in the Times of Climate Change”. ASERS Publishing, <http://www.asers.eu/asers-publishing>;
5. Leitis, E. (2008) Ekotūrisms ilgtspējīgas attīstības veicināšanai piekrastē. Grām.: *Piekrastes ilgtspējīga attīstība: sadarbības pārvaldība*. Rakstu krājums R. Ernšteina un R. Jūrmalieša red. Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 117.–126. lpp.
6. Leitis, E. (2006) Ekotūrisma interpretācijas iespējas ilgtspējīgas sabiedrības attīstībā. Grām.: *Laiks. Kultūra. Izglītība*. Latvijas Kultūras koledžas rakstu krājums. Rīga, 64.–72. lpp.
7. Leitis, E. (2003) Ilgtspējīgas sabiedrības attīstība Latvijā: ekotūrisma iespējas un prakse. Grām.: *Ilgtspējīgā tūrisma attīstība. Tendences, pieredze, iespējas* : Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums . Development of sustainable society in Latvia: Ecotourism opportunities and practise: Materials of International Conference on Sustainable Tourism. Rīga : Biznesa augstskola *Turība*, 182.–186. lpp.
8. Ernšteins, R., Leitis, E., Pūliņa, A. (2003) Ekotūrisma izziņa un perspektīvas Ziemeļkurzemes piekrastes ilgtspējīgai attīstībai: Kolkas aplis. Grām.: *Ilgtspējīgā tūrisma attīstība. Tendences, pieredze, iespējas* : Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums = Development of sustainable society in Latvia: Ecotourism opportunities and practise : Materials of International Conference on Sustainable Tourism. Rīga : Biznesa augstskola *Turība*, 112.–117. lpp.
9. Leitis, E. (2002) Ilgtspējīgas sabiedrības attīstība Latvijā: ekotūrisma iespējas un prakse. Grām.: *Ilgtspējīga attīstība Latvijā. 10 gadi kopš Rio sanāksmes un 10 Latvijas neatkarības gadi*. P. Cimdiņa, M. Kļaviņa red. Rīga, Latvijas Universitāte, 74. – 87. lpp.
10. Leitis, E. (2002) The state of ecotourism in Latvia. *International Ecotourism Monthly*, 4, p. 3. - 6.

Publicētās konferenču tēzes

1. Leitis, E. (2012) Ekotūrisma sadarbības modelis ilgtspējīgas apsaimniekošanas nodrošināšanā dabas parkā „Tērvete” un dabas liegumos „Svētes ieleja” un „Ukru gārša”. Grām.: Latvijas Universitātes 70. zinātniskā konference. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes. Rīga: Latvijas Universitāte, Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte, 327.- 329. lpp.
2. Leitis, E. (2011) Ekotūrisma perspektīvu izpēte dabas parkā “Daugavas loki”. Grām.: Latvijas Universitātes 69. zinātniskā konference. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes. Rīga: Latvijas Universitāte, 455.-456. lpp.

3. Leitis, E. (2011) Ekotūrisma loma antropogēnās slodzes samazināšanā *Natura 2000* teritorijās Latvijā. Grām.: Vides kvalitāte Latvijā: Sekcijas „Esošais stāvoklis, izaicinājumi, risinājumi” referātu kopsavilkumu krājums. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongress un letonikas 4. kongress. Rīgas Tehniskās Universitātes izdevniecība, 58. -59. lpp.
4. 2. starptautiskā ASERS (*Association for Sustainable Education, Research and Science*) konference „Ilgtspējīgā tūrisma attīstības izaicinājumi klimata pārmaiņu laikmetā (*The challenges of sustainable tourism development in the times of climate change*) 2011. gada 15. decembrī. Prezentācija „Ekotūrisms kā modelis ilgtspējīgai attīstībai Latvijā” [Ecotourism as a Model for Sustainable Development in Latvia]
5. 1. starptautiskā konference „Vides zinātne un izglītība Latvijā un Eiropā” [Environmental Science and Education in Latvia and Europe]. Rīga, 2007. gada 8.–9. februāris. Tēzes „Vides filozofijas loma vides zinātnē un izglītībā” [Role of Environmental Philosophy for Environmental Science and Education] publicētas konferences rakstu krājumā. Rīga, 2007, 34.–35. lpp.
6. 4. starptautiskā UNESCO Vides izglītības konference. Ahmedabada, Indija, 2007. gada 24.–30. novembris. Prezentācija „Izglītība ilgtspējīgai attīstībai Latvijā” [Education for Sustainable development in Latvia].

Citas publikācijas

1. Felsbergs, V., Leitis, E., Smaļinskis, J. (2004) Tourism Opportunities and Planning in West Latvia and West Lithuania in Order to Create Sustainable Tourism Environment. Cross Border Tourism Development Strategy including Action Programme 2004-2010. Ventspils, 104 p.
2. Leitis E. (2003) Ekotūrisma iespējas pašvaldībās un privātsektorā. Grām.: Ekotūrisma rokasgrāmata *Ceļosim zaļi*. Dundaga, 8. – 49. lpp.
3. Drozdovska, L., Leitis, E. (1999) Sustainable agriculture in Latvia. Feasibility study on Organic farming development and raising public awareness on the issue. Uppsala, Coalition Clean Baltic, 15 p.

Konferences un sanāksmes, kur ziņots par pētījuma rezultātiem

Starptautiskās konferences

1. 2. starptautiskā ASERS (*Association for Sustainable Education, Research and Science*)

- konference „Ilgtspējīgā tūrisma attīstības izaicinājumi klimata pārmaiņu laikmetā (*The challenges of sustainable tourism development in the times of climate change*) (2011. gada 15. decembrī), prezentācija „Ekotūrisms kā modelis ilgtspējīgai attīstībai Latvijā” [Ecotourism as a Model for Sustainable Development in Latvia].
2. Apvienotais Pasaules Latviešu Zinātnieku 3. kongress un Letonikas 4. Kongress (Rīga, 2011. gada 25. oktobris), referāts „Ekotūrisma loma antropogēnās slodzes samazināšanā Natura 2000 teritorijās Latvijā”.
  3. 2. starptautiskā konference „Izglītība pārmaiņām: no teorijas līdz praktiskai rīcībai” (Rīga, 2008. gada 19. septembris) referāts „Aktualitātes izglītības ilgtspējīgai attīstībai jomā”.
  4. 4. starptautiskā UNESCO Vides izglītības konference. Ahmedabada, Indija (2007. gada 24.–30. novembris) Referāts „Izglītība ilgtspējīgai attīstībai Latvijā” [Education for Sustainable development in Latvia].
  5. ANO VI Ministru konference „Vide Eiropai” (Belgrada, 2007. gada 5.–14. oktobris) Līdzautors LR Vides ministra tēžu prezentācijai konferences sesijā „Izglītība ilgtspējīgai attīstībai”.
  6. 1. starptautiskā konference „Vides zinātne un izglītība Latvijā un Eiropā” [Environmental Science and Education in Latvia and Europe] (Rīga, 2007. gada 8.–9. februāris) referāts „Vides filozofijas loma vides zinātnē un izglītībā” [Role of Environmental Philosophy for Environmental Science and Education].
  7. Liepājas Pedagoģijas universitātes starptautiskā konference „Cilvēks un vide” [Human and Environment] (Liepāja, 2006. gada 18. maijs), referāts „Ilgtspējīgā tūrisma perspektīvas Rietumkurzemes un Rietumlietuvas piekrastē” [Sustainable Tourism Perspectives in Coastal Area in West Kurzeme and West Lithuania].
  8. UNESCO/UNITWIN (WiCoP) network konference „Wise coastal practices for sustainable human development” (Roja, 2005. gada 11.–13. decembris), referāts „Ekotūrisma komunikācija piekrastes teritorijas ilgtspējīgas attīstības veicināšanā Kurzemē”.
  9. Konference „Kopienu modelis un ilgtspējīga pārvalde” [Community Models and Sustainable Management] (Salacgrīva, 2005. gada 20. septembris), referāts „Zaļais ciemats – izaicinājums un perspektīvas Latvijas piekrastes ilgtspējīgai” [Green village – challenge and perspectives for sustainability in coastal area in Latvia].
  10. Baltijas Ekotūrisma forums [Baltic Ecotourism Forum] (Lilaste, 2005. gada 24. augusts), referāts „Ekotūrisms – jēdziens un pārvaldība” [Ecotourism: the concept and management].
  11. Vasaras Universitāte *Brott und Fisch. Die Sommeruniversität* (Ratzeburg, Vācija, 2005. gada 4.–7. augusts), referāts „Plaša iesaistīšanās un partnerība. Ekotūrisma iespējas” [Wide Participation and Partnership. A Case of Ecotourism].

12. Baltijas Vides foruma starptautiskā konference „Aizsargājamo teritoriju un *Natura 2000* potenciāls tūrismā [Tourism Potential of Protected Areas and Natura 2000 Sites] (Rīga, 2003. gada 24.–25. novembris), referāts „Ekotūrisms kā instruments ilgtspējīgai attīstībai” [Ecotourism as a Tool for Sustainable Development].
13. Biznesa augstskolas *Turība* starptautiskā zinātniskā konference „Ilgtspējīga tūrisma attīstība: tendences, pieredze, iespējas” (Rīga, 2003. gada 25. aprīlis), referāts „Ekotūrisms kā ilgtspējīgas sabiedrības instruments Latvijā”.
14. Lielbritānijas *TRADE Partners UK* ekotūrisma konference (Sigulda, 2002. gada 20. septembris), referāts „Ekotūrisma izpēte Latvijā”.

Konferences Latvijā

1. Saulkrastu novada domes konference „Saulkrasti kā Vidzemes piekrastes attīstības un pakalpojumu centrs” (Saulkrasti, 2012. gada 15. marts), diskusijas „Ekotūrisma attīstības īpatnības Saulkrastu novadā”.
2. Starptautiska konference pārrobežu sadarbības projekta „Ģeoparka izveidošana Skaistkalnes un Biržu (Lietuva) karsta kriteņu reģionā” ieviešanā (Rīga, 2012. gada 3. februārī), referāts „Ekotūrisma kā ilgtspējīgas uzņēmējdarbības perspektīvas jaunveidotajā ģeoparkā”.
3. Latvijas Universitātes 70. zinātniskā konference (Rīga, 2012. gada 31. janvāris), referāts „Ekotūrisma sadarbības modelis ilgtspējīgas apsaimniekošanas nodrošināšanā dabas parkā „Tērvete” un dabas liegumos „Svētes ieleja” un „Ukru gārša”.
4. Latvijas Universitātes 69. zinātniskā konference (Rīga, 2011. gada 1. februāris), referāts „Ekotūrisma perspektīvu izpēte dabas parkā „Daugavas loki””.
5. Latvijas Universitātes 66. zinātniskā konference (Rīga, 2008. gada 14. februāris) referāts „Zaļā patēriņa perspektīvas Latvijas ekotūrismā”.
6. Latvijas kūrortu konference (Jūrmala, 2008. gada 28. aprīlis), referāts „Daba un tās resursu nozīmīgums veselības kūrortu attīstībā”.
7. Latvijas Universitātes 64. zinātniskā konference (Rīga, 2006. gada 23. februāris), referāts „Eko ciemats – izaicinājums un perspektīva ilgtspējīgai attīstībai Latvijas piekrastes reģionā”.
8. Latvijas Kultūras koledžas konference (Rīga, 2005. gada maijs), referāts „Kultūras tūrisms un identitāte”.
9. Latvijas Universitātes 62. zinātniskā konference (Rīga, 2004. gada februāris), referāts „Zaļā patēriņa modelis pašvaldībā: ES normatīvo aktu un politikas ietekmes uz ekotūrisma attīstību Latvijas lauku teritorijā izpēte.”
10. Latvijas Universitātes 60. zinātniskā konference (Rīga, 2002. gada februāris), referāts „Kultūrvides loma ilgtspējīgā sabiedrībā”.

Mācību materiāli

1. Balode, A., Senka, G., Uzun, O., Muderirrisoglu, H., Demir, Z., Tsiola, A., Righi, R., Trupovnice, A., Gitendorfa, K., McDonogh, G., Leitis, E., Stille-Dubkeviča, B., Georgiades, Ch., Dagiantas, A. (2007) Tūrisma drošība – uzlabojumi tūrisma izglītībā un uzņēmējdarbības praksē. Drošības aspektu pielietojums tūrisma pakalpojumu menedžmentā un mārketingā. *Security of Tourism. Improvements in Tourism Education and Practices of Business. Use of Security aspects in Tourism Service Management and Marketing*. Latvijas Kultūras koledža un EK Leonardo da Vinci programma, 160 lpp.
2. Balode, A., Senka, G., Uzun, O., Muderirrisoglu, H., Demir, Z., Tsiola, A., Righi, R., Trupovnice, A., Gitendorfa, K., McDonogh, G., Leitis, E., Stille-Dubkeviča, B., Georgiades, Ch., Dagiantas, A. (2007) Tūrisma drošība – uzlabojumi tūrisma izglītībā un uzņēmējdarbības praksē. Mācību līdzeklis Drošu tūrisma maršrutu izveidē. *Security of Tourism. Improvements in Tourism Education and Practices of Business. Training tool „Development of Secure Tourism Services”*. Latvijas Kultūras koledža un EK Leonardo da Vinci programma, 290 lpp.
3. Leitis, E. (2003) Ekotūrisms: instruments ilgtspējīgas attīstības ieviešanai pašvaldībās. Rīga, Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūts, 99 lpp.
4. Ozola A., Leitis E. (2003) Kultūrvides pārvaldība. R., Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūts, 68 lpp.

Ieguldījums starptautiskajos projektos

Promocijas izstrādāšanas laikā darba autors kā eksperts ir piesaistījies daudzu projektu sagatavošanā un īstenošanā. Tie ir: ES *Interreg IV A* Piekrastes komunikāciju projekts *Communicating the Baltic* (COBWEB) (2009), Baltijas jūras reģiona starpvalstu organizācijas *Baltic 21 ES Interreg III, IV* projekts „Eko-reģions pozitīvās vides tehnoloģiju prakses transformēšana” (2007–2008), starptautiskais piekrastes un ilgtspējīgā tūrisma pārvaldības un attīstības ES projekts *Interreg III C „DestiLink”* „Ilgtspējīgā tūrisma sadarbības tīkls labai praksei un pētniecībai” (2005–2007); ES Leonardo da Vinci programmas projekts *„Security of Tourism. Improvements in Tourism Education and Practices of Business. Use of Security aspects in Tourism Service Management and Marketing”* (2007) un mācību kurss piekrastes ilgtspējīgai un integrētai attīstībai *„CoastLearn”* (2001–2004); ES *Life Environment* programmas projekts *„Zaļais līvu Piekrastes reģions 21 – piekrastes teritoriju ilgtspējīgai attīstībai”* (2001–2003). Autors kā vadošais eksperts ir piedalījies stratēģijas „Tūrisma iespējas un plānošana Rietumlatvijā un Rietumlietuvā ilgtspējīgā tūrisma vides radīšanai. Pārrobežu tūrisma attīstības stratēģija un rīcības programma 2004–2010 [*Tourism Opportunities and Planning in West-Latvia*

and West-Lithuania in order to create Sustainable Tourism Environment. Cross Border Tourism Development Strategy Including Action Programme 2004–2010]” izstrādāšanā.

Promocijas darba izstrādāšanu ievērojami veicināja piešķirtā Latvijas Universitātes mecenāta Kristapa Morberga stipendija un ESF projekta „Doktorantu un jauno zinātnieku pētniecības atbalsts Latvijas Universitātē” finansējums.

Promocijas darba autora ieguldījums darba izstrādāšanā

Autors iesaistījās normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu projektu, t. sk. dabas aizsardzības un vides zinātnes jomā un „Latvijas Ekotūrisma attīstības stratēģijas” izstrādē Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā, kā arī veica ekotūrisma un kultūrvides pētījumus Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē, izstrādāja ekotūrisma, kultūrvides mācību kursu un mācību materiālus Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūtā, Latvijas Kultūras koledžā, veica pētījumus vides nevalstisko organizāciju darbības, sabiedrības līdzdalības un filantropijas jomā Viskonsinas O’Klēras Universitātē (University of Wisconsin – Eau Claire) ASV, starptautisko vides organizāciju „Zemes draugi” (*The Friends of the Earth International*) un „Koalīcija par Tīru Baltiju” (*Coalition Clean Baltic*) ietvaros izstrādāja un realizēja projektus par videi draudzīgo iepakojumu, ekotehnoloģiju izmantošanu vidējos un mazajos uzņēmumos, vides NVO sadarbību valsts un starptautiskajā mērogā, organizēja izpēti Latvijas Universitātē studējošām ārzemju studentu grupām īpaši aizsargājamās dabas teritorijās Latvijā, bija izstrādāto ekotūrisma mācību kursu autors un lektors pašvaldību un nevalstiskajām organizāciju organizētajās auditorijās, ir „Latvijas Ekotūrisma savienības”, kā arī starptautisko ekotūrisma organizāciju „The International Ecotourism Society” un „Ecoclub” biedrs. Tāpat autors uzskata, ka ir ieguvis nozīmīgu pieredzi, pētot izziņas un infrastruktūras specifiku ekotūrisma un dabas tūrisma maršrutos ceļojumu laikā dabas parkos ASV, mitrajos tropu mežos Indonēzijā, Pamira kalnos, Stokholmas arhipelāgā, Zviedrijas un Somijas ezeru novados, Kolas pussalas tundrā, dabas rezervātos Spānijā, Indijas kultūrvidē, ekotūrisma maršrutos Igaunijā, dabas tūrisma maršrutos Lietuvā un Latvijā. Promocijas darba priekšizstrādes laikā autors veica kultūrvides zinātnisko izpēti Kultūras ministrijas Restaurācijas institūtā, apzināja npublicētos materiālus Latvijas un ārzemju arhīvos, muzejos un citās retumu krātuvēs, izstrādāja kultūras pieminekļu restaurācijas koncepcijas kultūrvēsturiskos aspektus, kas apkopoti autora pētījumu monogrāfijās par Popes, Valdemārpils, Rāmavas–Depkina (Merķeļa) muižas ansambļiem, Vecrīgas apbūves objektiem, Piltenes pili, Engures jūrskolu u. c. kultūras pieminekļu vēsturisko izpēti.

Pateicības

Vislielāko pateicību vēlos izteikt darba vadītājam profesoram Dr.habil.chem. Mārim Kļaviņam par augstvērtīgajiem padomiem, ierosinājumiem un korekcijām, kā arī iedvesmu, atsaucību, atbalstu un veltīto laiku. Tāpat vēlos īpaši pateikties profesorei Dr. geogr. Maijai Rozītei par padziļinātām konsultācijām nozarē, vērtējumiem un atbalstu, LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes dekānam profesoram Dr.geogr. Oļģertam Nikodemus un fakultātes mācību spēkiem par padomiem un atsaucību, īpaši asoc. prof. Dr.geol. Ivaram Strautniekam un pētniekam Dr. chem. Jānim Zaļoksnim par pētījumu rosinošām idejām. Paldies LU Ekonomikas un vadības fakultātes Vides pārvaldības katedras profesoram Dr. hab. paed. Raimondam Ernšteinam, asoc. profesoram Dr. biol. Robertam Jūrmalietim, darba redaktorēm Ievai Zarānei, Gitai Bērziņai, Baltijas akadēmiskā centra vadītājam Edgaram Karikam, domubiedriem un ilgtspējīgā tūrisma veicinātājiem - *Koalīcijas par Tīru Baltiju* ģenerāļsekretāram Gunnaram Norenam, Airai Andriksonai, Jānim Brizgam, Jānim Dambītim, Edgaram Dubiņam, Andrim Junkuram, Jānim Kauliņam, Gitai Kļaviņai, Ērikai Lagzdiņai, Žanetai Mikosai, Edgaram Milleram, Agritai Ozolai, Valdim Pilātam, Ālandai Pūliņai, Bjarnem Rasmussenam, Jurim Smaļinskim, Robertam Šiliņam, Andrim Urtānam, Aldim Verneram, Asnātei Ziemelei un daudziem citiem ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma veicinātājiem, Latvijas ekotūrisma savienībai, asociācijai „Lauku ceļotājs”, Tūrisma informācijas centriem, Mārai Kampānei Naujenes Novadpētniecības muzejā, Sarmītei Milaknei Viesītes muzejā „Sēlija”, Inārai Jērumai Tērvetes senvēstures muzejā un visiem respondentiem, kas veltīja savu laiku manām intervijām un aptaujām, kā arī saviem kolēģiem Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā, Latvijas Universitātē, Latvijas Kultūras koledžā un manai ģimenei.

Izmantotie saīsinājumi

AAEAL	Aptaujas anketa „Ekotūrisma attīstība Latvijā”
AER	Atjaunojamie enerģijas resursi
ĀM	Latvijas Republikas Ārlietu ministrija
EM	Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija
DAP	Dabas aizsardzības pārvalde (VARAM pakļautības institūcija)
EIA	Ekotūrisma izpētes areāli
ES	Eiropas Savienība
IZM	Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija
IUCN	<i>(International Union for Conservation of Nature)</i> Starptautiskā Dabas aizsardzības savienība
ĪADT	Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas
KM	Latvijas Republikas Kultūras ministrija
LM	Latvijas Republikas Labklājības ministrija
LDF	Latvijas Dabas fonds
LOB	Latvijas Ornitoloģijas biedrība
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
LR	Latvijas Republika
LU	Latvijas Universitāte
LVVA	Latvijas Valsts vēstures arhīvs
LZA	Latvijas Zinātņu akadēmija
MK	Latvijas Republikas Ministru kabinets
NVO	Nevalstiskās organizācijas
RAPLM	Latvijas Republikas Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija
SVID	Stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīze
TAVA	Tūrisma attīstības valsts aģentūra
TIC	Tūrisma informācijas centrs
UNEP	<i>(United Nations Environmental Program)</i> ANO Vides Programma
VARAM	Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VIDM	Latvijas Republikas Vides ministrija
VKPAI	Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija
ZM	Latvijas Republikas Zemkopības ministrija

Terminu vārdnīca

Aktīvais tūrisms – tūrisma veids, kurā tūrists visas nepieciešamās darbības veic pats.

Dabas tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir izzināt dabu, apskatīt raksturīgas ainavas, biotopus, novērot augus un dzīvniekus dabiskajos apstākļos, kā arī izglītoties dabas aizsardzības jautājumos.

Ekotūrisms – ilgtspējīgs, videi draudzīgs tūrisms, kura galvenais mērķis ir veicināt dabas un kultūras vērtību izzināšanu un vides aizsardzību, kā arī pilnveidot sabiedrības izpratni par vides izglītību un apziņu un sniegt atbalstu vietējo iedzīvotāju labklājības izaugsmei.

Iekšzemes tūrisms – aptver kā vietējā tā ienākošā tūrisma aktivitātes, kas notiek attiecīgās valsts teritorijā.

Ienākošais tūrisms – aptver ārzemnieku ceļojumus un to tūrisma aktivitātes attiecīgajā valstī un pretēji izejošam tūrismam kalpo par ienākumu avotu šai valstij.

Izejošais tūrisms – aptver attiecīgās valsts iedzīvotāju ceļojumus un tūrisma aktivitātes valstī, kas nav viņu dzīves vieta. Šis tūrisma veids pretēji ienākošam tūrismam palielina līdzekļu aizplūšanu no valsts.

Kultūras tūrisms – tūrisma veids, kura galvenais mērķis ir iepazīšanās ar kultūrvēsturisko mantojumu un ievērojamām vietām.

Lauku tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir, balstoties uz vietējiem sociāliem, kultūras un dabas resursiem, piedāvāt tūristiem iespēju atpūsties vai izmantot tūristu mītnes lauku teritorijā; rekreatīvais tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir atjaunot cilvēka fizisko un garīgo potenciālu, racionāli izmantojot dabiskos un mākslīgos atpūtas un atveseļošanās resursus.

Natura 2000 – Eiropas Savienības valstīs izveidots kopīgs aizsargājamo teritoriju tīkls, kura pamatnosacījums ir visā Eiropā retu un apdraudētu augu un dzīvnieku sugu un to biotopu aizsardzība.

Sertifikācija – neatkarīgas trešās personas darbība, apliecinot, ka attiecīgais produkts, process vai pakalpojums atbilst attiecīgajā standartā vai citā normatīvajā aktā noteiktajām prasībām.

Sporta tūrisms – sacensības atsevišķu aktīvā tūrisma iemaņu labākā vai ātrākā izpildē, kā arī sacensības noteiktas grūtības kategorijas tūrisma maršrutu veikšanā.

Starptautiskais tūrisms – valstī ienākošās un no valsts izejošās tūristu plūsmas. Tajā ietilpst arī ceļojumi, ko veic starptautiskie tūristi, ceļojot pa divām vai vairākām valstīm. Mūsdienās starptautiskais tūrisms ir kļuvis par nozīmīgu ārējo ekonomisko sakaru veidu un starpkultūru komunikāciju.

Tūrisms – tautsaimniecības nozare, kas nodarbojas ar ceļojumu un ekskursiju organizēšanu, kā arī pakalpojumu – informēšanas, transportēšanas, mājvietu, ēdināšanas, drošības nodrošināšanu tūristiem. Tūrisma gūtie ienākumi daudzās valstīs veido nozīmīgu nacionālā kopprodukta daļu.

Tūrists – fiziskā persona, kura ceļo ārpus savas pastāvīgās dzīvesvietas ne ilgāk kā vienu gadu, uzturas sabiedriskā vai privātā mājvietā ne mazāk kā vienu nakti un apmeklētājā vietā neveic algotu darbu.

Tūrisma infrastruktūra – tūrisma nozares un ar to saistīto citu nozaru (transporta, tirdzniecības, sakaru, kultūras, veselības aizsardzības, drošības u. c.) pakalpojumu un objektu kopums, kas nodrošina tūrisma nozares darbību. Tūrisma attīstībai ir nepieciešama labi attīstīta vispārējā infrastruktūra. Tūrisma un atsevišķiem tūrisma veidiem nepieciešama īpaša tūrisma infrastruktūra. Ekotūrisma infrastruktūras pamatprincips ir tūrisma radītās ietekmes uz vidi samazināšana.

Tūrisma nozare – tautsaimniecības nozare, kuras uzdevums ir tūrisma pakalpojumu sagatavošana un sniegšana.

Tūrisma operators (tūroperators) – komersants, kas organizē tūrisma pakalpojumu sniegšanu Latvijā vai ārvalstīs un šos pakalpojumus piedāvā vai pārdod klientiem tieši vai ar tūrisma aģenta starpniecību.

Tūrisma pakalpojums – mērķtiecīga darbība tūristu interešu un vajadzību apmierināšanai.

Tūrisma produkts – ceļojums, kurā ietilpst dažādu pakalpojumu komplekss, kas izveidots tūristu interešu un vajadzību apmierināšanai.

Tūrisma resursi – dabas un cilvēka veidotu faktoru un norišu kopums, kas piesaista tūristu emocionālās, garīgās, fiziskās un dziednieciskās intereses.

Tūristu mītne – ēka, ēku grupa vai labiekārtota vieta (teritorija), kurā komersants vai saimnieciskās darbības veicējs nodrošina tūristu diennakts izmitināšanu un apkalpošanu.

Ekotūrismā tūrisma mītnēs ir paaugstināta prasība integrēt tehnoloģijas un pieejas antropogēnās slodzes samazināšanai.

Vietējais tūrisms – valsts iedzīvotāju tūrisms savā valstī.

Videi draudzīgs – (*dabai draudzīgs, zaļš*) ir jēdzieni vadlīnijās, kuras attiecinā uz normatīvajiem aktiem, procesiem, produktiem un pakalpojumiem apliecinot to minimālu ietekmi uz vidi vai to, ka tie vidi neietekmē.

1. Ekotūrisma jēdziens, attīstības vēsture un principi

Ekotūrisms kopumā ir jauns jēdziens pasaules tūrisma aprītē un it īpaši Latvijā. Šī promocijas darba pētījuma objekts – ekotūrisms savā izcelsmē vistiešākajā veidā ir saistīts ar dabas un kultūras tūrisma, taču jau pašā darbības sākumā tas, integrējot sevī dabas un kultūras tūrisma, ir ieguvis atšķirīgu kvalitāti, un šo tūrisma veidu raksturo īpaša misija. Ekotūrisma kā prioritāte ir raksturīga tendence samazināt savas darbības ietekmi uz vidi. Ekotūrisma būtiskākā iezīme ir tiešs atbalsts vietējo pašvaldību ekonomikas un vietējo iedzīvotāju labklājības izaugsmei, kā arī rīcībai vides, īpaši dabas aizsardzības jomā, vienlaikus akcentējot dabas aizsardzības prasības kā dominantu, kas integrēta ekotūrisma attīstības pamatos. Šajā kontekstā ir svarīgi izprast pašu jēdzienu „ekotūrisms”, jo eksistē daudzveidīga tā interpretācija un uztvere, sākot no *zaļā* radikālisma līdz klaji komerciālam pragmatismam un tendencei, kas, neadekvāti ekspluatējot ekotūrisma tēlu, var radīt risku videi un degradēt dabas resursus. Ekotūristi ir indivīdi vai nelielas cilvēku grupas, kas uzsver izglītošanās mērķi un vēlmīgi izziņā dabu un kultūru savā ceļojuma gaitā, kas ne tikai izglītojas vai gūst prieku, atradami savā vai svešā zemē, bet arī sniedz finansiālu ieguldījumu vietējiem iedzīvotājiem un sadarbojas ar tiem, ciena vietējās tradīcijas un kultūru, saudzējoši izturas pret floru un faunu. Ekotūrisms ir ne tik daudz tūrisma nozare, cik videi draudzīgs domāšanas un dzīves veids, instruments ilgtspējīgas attīstības pilnveidošanai, īpaši vietējo pašvaldību un reģionālā līmenī. Taču atbilstoši attīstīts ekotūrisms var bagātināt valsts tēlu ar ilgtspējīgas attīstības un romantizētā nosaukuma „zaļā valsts” elementiem, veidojot tautsaimniecībā videi draudzīgas ekonomikas sektoru. Līdz ar to svarīga ir ekotūrisma pārvaldība un dažādu iesaistīto pušu sadarbība kā vietējā, tā arī starptautiskā līmenī. Ekotūrisma motīvi, tūrisma produktu izstrādāšana un mārketings ir būtiski ienākumu veidošanai, jaunu darbavietu radīšanai, un mūsdienās tas ir īpaši aktuāli labklājības līmeņa palielināšanai lauku novados. Līdzsvars starp ekonomiskām interesēm un vides aizsardzību ir jāveido tā, lai pie mazākajām izmaiņām tirgus situācijā virsroku pār ekonomiskiem nosacījumiem gūtu vides aizsardzības prasības. Ekotūrisma koncepcijā tiek uzsvērtas tādas no citiem tūrisma veidiem atšķirīgas iezīmes kā *atbildīgs tūrisms, līdzdalība vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājības palielināšana*. Ekotūrisma ir padziļinātas prasības pret izglītojošo, dabas, vides un kultūras aspektu, pret interpretācijas, komunikācijas un informācijas kvalitāti. Tam raksturīgs augsts profesionālisms, intelektuālisms un vides ētika. Ekotūrisma definīcija un principi kopš šīs tūrisma nozares pirmsākumiem ir veidojušies diskusiju rezultātā ilgākā laika periodā, un mūsdienās gan profesionālajā, gan akadēmiskajā literatūrā ir atspoguļota šī definīcijas un principu daudzveidība, tomēr dominējošs vairākums ekotūrisma iesaistīto dalībnieku par kopējo atskaites punktu ir akceptējuši 1989. gadā Floridā izveidotās Starptautiskās ekotūrisma apvienības (*The International Ecotourism Society*) XX gs. 90. gados izstrādāto ekotūrisma definīciju (sk. 1.2. nodaļu „Ekotūrisma definīcija un principi”).

Atsaucoties uz Atbildīgo ceļojumu centra (*Center for Responsible Travel*) un Stenforda Universitātes pētījumiem, ekotūrisms 2007. gadā veido 7% no kopējā globālā tūrisma tirgus apjoma (*Responsible Travel: Global, 2009*). Ekotūrisma filozofijas pamatā ir jaunu pieeju radīšana vides aizsardzībai un ilgtspējīgai attīstībai, šī tūrisma darbības rezultātā iegūtie ienākumi ir sekundāri. Arī masu tūrismā pēdējos gados tiek ieviesta ilgtspējīgā tūrisma prakse, kas bagātināta ar ekotūrisma elementiem (Lück, 2002; Johnson, 2006). Jebkuram tūrisma veidam, bet īpaši ekotūrismam, jau plānošanas procesā ir svarīgi apzināties, cik liela slodze uz izmantojamo resursu ir pieļaujama. Lai realizētu ekotūrisma, ir jābūt atbilstīgai bāzei, infrastruktūrai un kontrolētai tūristu plūsmai, ņemot vērā konkrētās vides spēju izturēt apmeklētāju daudzumu. Mūsdienās valsts, pašvaldību, akadēmiskajā, privātajā un sabiedriskajā sektorā tiek intensīvi diskutēti par tūrisma tālāku pilnveidošanu mūsu valstī, kur liela nozīme ir ekonomiskajam un vides aizsardzības aspektam. Ekonomiskais aspekts orientē uzņēmējdarbību uz tūristu skaita pieaugumu, pakalpojumu un infrastruktūras paplašināšanu, savukārt vides aizsardzības aspekts saistīts ar vides politiku, kuras mērķis ir samazināt iespējamo kaitīgo tūrisma nozares radīto antropogēno slodzi uz dabas resursiem un apkārtējo vidi. Ekotūrisma produkta izstrādei svarīga ir tūristu, ekosistēmu un vietējo iedzīvotāju mijiedarbība tūrisma ceļojumu galamērķos. Vairāki novērojumi liecina, ka praktizētais ekotūrisms dod nozīmīgu ieguldījumu vietējās ekonomikas attīstībā, vienlaikus nodrošinot vides aizsardzības prasības. Ekotūrisms bieži ir aizsargājis dabas teritorijas no noplicinošās industrijas negācijām, kā arī radījis plašas diskusijas sabiedrībā par ekosistēmu pakalpojumu nozīmību ekonomikā. Tāpat ekotūrisms veicina vietējo iedzīvotāju apziņu par nepieciešamību aizsargāt dabas resursus, kas ir galvenie viņu dzīves kvalitātes uzturēšanas līdzekļi, kā arī veicina ieinteresētību iesaistīties ekotūrisma darbībā.

Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvaldes dati par tūrismu (LR CSP, 2011) liecina, ka šobrīd valstī salīdzinoši līdzvērtīgi ir attīstīts gan iekšzemes, gan ienākošais tūrisms (skat. 10.2. apakšnodaļu „Statistikas rādītāji ekotūrismā un attīstības perspektīvas”). Jāpiezīmē, ka īpaša nozīme ekotūrisma attīstībā mūsu valstī ir tūrisma un vides aizsardzību regulējošiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem, un tos vēl vajadzētu attiecīgi pilnveidot, taču kopumā var secināt, ka tie veicina videi draudzīga tūrisma attīstību Latvijā. Daudzi tūrismā iesaistītie profesionāļi piekritīs viedoklim, ka ekotūrisma tālākai attīstībai ir nepieciešami turpmāki zinātniskie pētījumi šajā maz apgūtajā jomā mūsu valstī.

1.1. Ekotūrisma vēsture

Ekotūrisma saknes var saskatīt jau ceļojumu vēstures pirmsākumos un visā turpmākajā tās attīstībā. Jebkurā vietā un laikā izpaužas indivīda un sabiedrības saskarsme ar dabu, un tā atspoguļojas arī ceļojumu un tūrisma vēsturē, galvenokārt kā dabas izziņa.

1.1.1. Ieskats ekotūrisma vēsturē pasaulē

Kopumā ceļošanas izaicinājumu, prieku un gandarījumu cilvēce pazīst jau vairākus tūkstošus gadu. Dažādi ir bijuši ceļošanas mērķi un motīvi – *terra incognita* atklājumi, tirdzniecība, karagājieni, sauszemes un jūras transporta ceļu attīstība, starpvalstu un starpkontinentālo sakaru veidošana, svētceļojumi, jaunu atziņu iegūšana un citu kultūru iepazīšana. Daudzās Eiropas valstīs izglītotās sabiedrības aprindās mērķtiecīgi ceļojumi tika uzskatīti par nozīmīgu faktoru citu kultūru iepazīšanai un personības pilnveidošanai. Uz šī plašā ceļojumu aprakstu fona izceļas Johana Volfganga fon Gētes (*Johann Wolfgang von Goethe*) 1786.–1788. gadā sarakstītais literārais darbs „Itālijas ceļojums” (Goethe, 1976), kas ieguvis pasaules klasikas vērtības statusu. Vācu arhitekts Karls Frīdrihs Šinkels (*Karl Friedrich Schinkel*) 1803.–1805. gada un 1824. gada ceļojumu laikā rakstītās dienasgrāmatas bagātīgi papildinājis ar kultūrvēsturiskām ainavām (Schinkel, 1988). Nenoliedzami, ka šie ceļojumi industriālajā laikmetā XIX gs. sākumā lika pamatus jaunai industrijai – tūrismam.

Jēdziens „tūrisms” cēlies no latīņu vārda „tornare” un grieķu vārda „tornos” (nozīmē 'griešanās ap savu asi'), un tas literatūrā parādās vēl XVII un XVIII gs. Tūrisma pētnieks Dr. Viljams Teobolds (*William F. Theobald*), atsaucoties uz dažādiem avotiem, norāda uz sarežģīto tūrisma jēdziena definēšanas problēmu kā akadēmiskā, tā praktiskā aspektā sakarā ar mūsdienās tik sazarotiem un daudzveidīgiem šīs nozares izpausmes veidiem (*Theobald*, 1998, 5–9). Uzņēmēja Tomasa Kuka (*Thomas Cook*) vadībā tūrisms izveidojās par masīvu industriju (Cook, 2011). Tvaikoņi un vilcieni kā transporta veids, telefons un telegrāfs radīja iespēju organizēt masu tūrisma plašā ģeogrāfiskā telpā. Lai gan tūrisms strauji attīstījās, XX gs. 60. gados sabiedrībā vēl netika diskutēts par šīs milzīgās industrijas destruktīvo ietekmi uz vidi. Taču mūsdienās aina ir strauji mainījusies un prioritāte tūrismā ir vides saudzēšana un ilgtspējības nodrošināšana.

Vēl pirms nepilna gadsimta tūrisms savā izpausmē bija samērā monolīts. Tikai pēdējos piecos gadu desmitos šo nozari raksturo sazarota struktūra un daudzveidīga darbība, un dabas tūrisms kļūst arvien populārāks pārējo tūrisma veidu vidū. Ekotūrisms kā jaunākais uz dabas un kultūras resursiem bāzētais tūrisms ir pieteicis sevi atšķirīgā kvalitātē. Tas ne tikai patērē dabas un cilvēku resursus, bet tam ir arī izvirzīti mērķi aizsargāt vidi un veicināt sociāli ekonomisko attīstību tiem iedzīvotājiem, kuru teritorijā ekotūrisma darbība notiek.

Sabiedrībā, īpaši ekologu aprindās, pēc Reičelas Kārsones (*Rachel Carson*) publicētā darba „Klusais pavasaris” (Carson, 1962) arvien biežāk tika diskutēti jautājumi par vides piesārņojumu un dabas resursu neadekvātu izmantošanu, par iespējām šo procesu apturēt un rast vidi draudzīgu pieeju kā industrijas jomās, tā arī individuālajā dzīves veidā. Dabai nelabvēlīgās tendences atstāja iespaidu arī uz tūrisma nozari, motivējot attīstīt jaunas formas un integrēt tajās

vides aizsardzības aspektus. Vēl 1965. gadā meksikāņu ekoloģs Klauss Dīters Hecers (*Claus-Dieter Hetzer*) kā viens no pirmajiem sāka lietot terminu „ekotūrisms” (Critical issues, 2007, 26). Viņš ar to apzīmēja tūrisma veidu, kam ir minimāla ietekme uz vidi, maksimāls ekonomiskais izdevīgums un labums vietējiem iedzīvotājiem, kas izrāda cieņu vietējām kultūrām, kā arī sniedz piedzīvojuma izjūtu un prieku tūristiem. Kostarikas biologs Žerardo Budovskis (*Gerardo Budowski*) 1976. gadā tūrisma koncepciju, kas balstījās uz ekoloģijas principiem, attīstīja tālāk ar domu, ka tūrisms un dabas aizsardzība varētu ne tikai pastāvēt līdzās, bet arī gūt savstarpēju labumu (Honey, 2003). Lai arī tūrisma nozare 1992. gada Pasaules samitā Riodežaneiro netika tieši iekļauta rīcības plānā *Agenda 21*, tomēr nedaudz vēlāk – 1995. gadā tika radīta koncepcija „*Agenda 21* ceļojumu un tūrisma nozarei”, kuras rezolūcijā izteikts aicinājums par galveno noteikt ilgtspējīgu attīstību un tūrisma nozarē ekotūrisma uzskatīt par ilgtspējīgās attīstības stratēģiju (Honey, 2008).

Nozīmīgs notikums ekotūrisma kustībā visā pasaulē bija *Starptautiskais ekotūrisma gads 2002*, ko ANO Ģenerālā asambleja izsludināja ar 1998. gada 15. decembra Ģenerālās asamblejas rezolūciju Nr. 53/200 (15.12.1998.) (Proclamation of 2002 as the International Year of Ecotourism, 1998). Šīs rezolūcijas pamatā bija ANO Ekonomisko un sociālo lietu padomes rezolūcija 1998/40 (30.07.1998.), kas balstījās uz 1992. gadā ANO Vides un attīstības konferencē Riodežaneiro pieņemtās *Agenda 21* integrēšanas nepieciešamību tūrisma nozarē (United Nations Economic and Social Council, 1998). Šis notikums veicināja sadarbību starp valdībām, daudzām starptautiskajām, un reģionālajām nevalstiskajām organizācijām *Agenda 21* mērķu sasniegšanai. Tika uzsvērtā nepieciešamība integrēt ilgtspējīgās attīstības principus globālajā tūrisma nozarē, valdības, kā arī starpvaldību organizācijas tika aicinātas pielikt visas iespējamās pūles attiecībā uz ekotūrisma pilnveidošanu pasaulē.

Jau minētā Starptautiskā ekotūrisma apvienība biologes Meganas Epleres Vudas (*Megan Epler Wood*) vadībā 1989. gadā izveidojās par pirmo ekotūrisma veltīto starptautisko bezpeļņas organizāciju pasaulē (TIES, Our Story, 2009). Savas darbības sākumā apvienība ekotūrisma deklarēja kā dabas aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības instrumentu, un gadu vēlāk izveidotās direktoru padomes vadībā tika radīta ekotūrisma vadlīniju, publikāciju un organizācijas biedru programma. 1990. gadā apvienība izstrādāja ekotūrisma definīciju (skat. 1.2. nodaļu „Ekotūrisma definīcija un principi”), kas mūsdienās ieguvusi plašu popularitāti profesionālajās un akadēmiskajās aprindās visā pasaulē. Turpmākajos gados apvienība izstrādāja uz starptautiskiem pētījumiem balstītas rekomendācijas videi draudzīga tūrisma attīstībai dabas aizsargājamās teritorijās. 1994. gadā uzmanība tika pievērsta ekomītņu (*ecolodge*) izveidošanas jautājumiem un ekotūrisma asociāciju sadarbības tīkla izveidošanai. 1996. gadā izveidojās sadarbība ar Starptautisko Dabas aizsardzības savienību (*The International Union for Conservation of Nature, IUCN*), nākamajos gados uzmanība tika pievērsta ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma sertifikācijas

jautājumiem, 2001. gadā sadarbībā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Vides programmu (*United Nations Environmental Programme, UNEP*) tika veicinātas Starptautiskā ekotūrisma gada norises pasaulē. Mūsdienās Starptautiskā ekotūrisma apvienība funkcionē kā plaša starptautiska biedru organizācija, ekotūrisma resursu un informācijas centrs. Tā sekmē ekotūrisma tālāku izpēti un atbalstošu politiku, tāpat tā videi draudzīgas tūrisma nozares attīstības nolūkā sadarbojas ar radniecīgām organizācijām visā pasaulē (1.1.1. tab.).

1.1.1. tabula

Ekotūrisma attīstības nozīmīgākie posmi

Gads	Ekotūrisma attīstības posmi
XX gs. 70. gadi	Globālo vides aizsardzības kustību sākums – ekotūrisma iedīgļi
XX gs. 80. gadi	Ilgtspējīgās attīstības koncepcijas pirmsākumi
1987	Bruntlandes ziņojums – <i>ilgtspējīgas attīstības</i> jēdziena nostiprināšana starptautiskā līmenī
1989	Starptautiskās ekotūrisma apvienības (<i>The International Ecotourism Society</i>) nodibināšana
1991	Starptautiskā ekotūrisma apvienība publicē ekotūrisma definīciju, kas kļūst par populārāko un visvairāk adoptēto definīciju pasaulē
1992	ANO rīkotā pasaules valstu augstāko amatpersonu tikšanās Riodeženeiro – <i>Agenda 21</i>
2002	ANO rīkotā pasaules valstu augstāko amatpersonu tikšanās Johannesburgā – Rio + 10 <i>Agenda 21</i>
2002	ANO Starptautiskais ekotūrisma gads
2002	Pasaules ekotūrisma samits Kvebekā (Kanāda)
2007	Starptautiskā ekotūrisma konference Oslo (Norvēģija)
2010	Eiropas Ekotūrisma konference Pērnāvā (Igaunija)
2012	ANO rīkotā pasaules valstu augstāko amatpersonu tikšanās Riodeženeiro – Rio + 20 <i>Agenda 21</i> ; Starptautiskā ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma konference Monterijā, ASV

Avots: veidojis autors pēc apkopotajiem materiāliem.

2003. gadā Starptautiskā ekotūrisma apvienības centrs tika pārvietots uz Vašingtonu. Šajā darbības posmā apvienība organizēja vairākas nozīmīgas starptautiskas konferences. Globālā ekotūrisma konference (*Global Ecotourism Conference*) 2007. gadā Oslo, Norvēģijā, bija nākamais ekotūrisma profesionāļu notikums pasaules mērogā pēc Starptautiskā ekotūrisma gada 2002 notikumiem un pēc Pasaules ekotūrisma samita Kvebekā. Par īpaši nozīmīgu notikumu

ekotūrisma attīstībai Baltijas jūras reģionā jāuzskata Igaunijas Ekotūrisma asociācijas rīkoto Eiropas Ekotūrisma konferenci (*European Ecotourism Conference 2010*), kas notika 2010. gada 26.–30. septembrī Pērnavā, Igaunijā. Tā piesaistīja ekotūrisma ekspertus no daudzām valstīm.

Mūsdienu tūrismā vēl joprojām tradicionāli dominē ar ekotūrismu saderīgā atpūta pie dabas un kultūras mantojuma apzināšana (*The World Heritage Tourism Programme, 2002*), taču arvien vairāk tūrismā sāk iesaistīties konkurējošā izklaides industrija un *molu (The Mall)* jeb milzu tirdzniecības un atpūtas vietu kompleksu kultūra. *West Edmont* mols Kanādā šobrīd ir pasaulē lielākais, tas ietver desmit peldbaseinus, četrus sporta stadionus, vairākas koncertzāles, viesnīcas interaktīvos virtuālos lāzerparkus, zoodārzus, autentiskas dažādu tautu virtuves. Līdz ar to šādu *molu* piedāvātie virtuālie ceļojumi daudziem indivīdiem aizvieto reālos ceļojumus (*West Edmonton Mall, 2011*) un var kļūt pretrunīga tūrisma būtībai, t.sk. ekotūrisma kopumā.

Atskatoties uz neseno Starptautisko ekotūrisma gadu (2002), toreizējais Pasaules tūrisma organizācijas ģenerāļsekretārs Frančesko Frandžalli (*Francesco Frangialli*) ir norādījis: „*Ekotūrisma ieguvumi ir sākuši izraisīt interesi noteiktos ceļojumu organizētājos, to piedāvājumi spēj nodrošināt šo tūrisma veidu. Visvairāk šīs jomas veicināšanas labā mēs paveicām pagājušajā – Pasaules starptautiskajā ekotūrisma gadā.*”¹

Arī pašreizējais Pasaules tūrisma organizācijas ģenerāļsekretārs Dr. Talebs Rifai (*Taleb Rifai*) savās starptautisko konferenču atklāšanas uzrunās ir atzinis ekotūrisma lielo nozīmi. Tā Pasaules ekotūrisma konferencē, kas notika 2010. gada 15. jūnijā Kualalumpurā, Malaizijā, viņš teica: „*Ekotūrisma ir svarīga loma vietējā līmeņa ekonomikas un vietējo iedzīvotāju labklājības celšanā, un ekotūrisma iesaistītajam sabiedriskajam un privātajam sektoram ir jāizvērtē ietekme uz vidi un jāpiemēro labākā prakse, lai kļūtu par galvenajiem tūrisma un bioloģiskās daudzveidības jomā.*”² Savukārt Pasaules tūrisma konferencē, kas notika 2010. gada 4. oktobrī Kota Kinabalu, Sabahā, Malaizijā, T. Rifai uzsvēra, ka „*tīra un zaļa tūrisma mašīna dos labumu ne tikai kādai atsevišķai valstij, bet, kā to rāda ekotūrisma piemēri, ceļojuma mērķiem visā pasaulē.*”³

1.1.2. Ekotūrisma vēsture Latvijā

Latvijā ekotūrisma aizsākumi meklējami XX gs. 90. gadu sākumā, kad šis tūrisma veids līdzās dabas un kultūras tūrismam sāka veidoties kā patstāvīgs virziens ar savu specifiku. Šis tūrisma veids padziļina saikni ar vietu un tās kultūru. Būtiski ir iepazīt ekotūrisma ceļojumu formu un ekotūrisma vēsturiskās saknes, kā arī kultūru integrāti konkrētā laikā un telpā. Vairāki

---

¹ Frangialli, 2003.

² Rifai, 2010a.

³ Rifai, 2010b.

ekotūrisma pētnieki akcentē vēsturiskās dimensijas nozīmi izziņas procesā (Donohoe, 2010). Latvijas teritorija rakstītos avotos ir minēta kopš XIII gs. sākuma. Vēl agrāk ir sastādīta arābu ģeogrāfa Idrīsī (Abū Abdallāhs Muhammeds ibn Idriss al Idrīsī; 1100–1165) unikālā pasaules karte, kurā aprakstīto Medsūnu var identificēt ar IX–XIV gs. lielo un plaukstošo zemgaļu novada centru Mežotni, kurā iekļāvās Lielupes krastā izvietotais pilskalns, plaša senpilsēta un ostas vieta (Brīvkalne, 1960). Tas Latvijai hipotētiski padarīja zināmu arābu kultūras areālā. Arī vēlīnajos viduslaikos un jaunajos laikos Latvijas teritorija kā Kurzeme, Vidzeme, Latgale, Zemgale (latīņu valodā – *Curonia, Livlandia, Semigalia, Inflantia*; vācu valodā – *Kurland/Curland, Liefland/Livland, Semgallen, Ostseeprovinzen*) ieguva ievērību vairākos ģeogrāfijas traktātos un ceļojumu aprakstos, kas piesātināti ar dziļu kultūras un dabas izziņu, jo ceļojumi nereti noritēja mēnešiem un pat gadiem ilgi, sniedzot iespaidiem un jaunām atziņām bagātu materiālu (Samicius, 1585; Lentilius, 1692; Meyer, 1777; Truhardt, 1804; Stieda, 1874; Hunfalvy, 1874).

Savdabīgs un interesants Latvijas tūrisma vēstures kontekstā ir Berlīnes Zinātņu akadēmijas astronoma, ģeogrāfa un matemātiķa Johana Bernulli (*Johan Bernoulli*) apraksts „Ceļojums caur Brandenburgu, Pomerāniju, Prūsiju, Kurzemi, Krieviju un Poliju 1777. un 1778. gadā”, kurā tika pieminēta arī Kurzeme un Rīga, kā arī tika sniegti īsi apmeklēto pilsētu un ceļu iekļaujošo ainavu radītie iespaidi. Šai darbā daudz uzmanības pievērsts Jelgavas akadēmiskajai sabiedrībai, astronomijas instrumentiem, bibliotēkām, kā arī Kurzemes hercoga Pētera saloniem, norādot uz tajos esošo unikālo itāļu meistarū gleznu kolekciju – Ticiāna, Vekio (*Palma Vecchio*), Riči (*Sebastiano Ricci*), Salvatora Rosa (*Salvator Rosa*), Čelesti (*Andrea Celeste*) u. c. darbiem (Bernoulli, 1779). Romantisma piestrāvots ir brīvkunga, jurista un dzejnieka, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības redaktora Ulriha fon Šlipenbaha (*Ulrich von Schlippenbach*) apraksts „Gleznainie ceļojumi caur Kurzemi” (Schlippenbach, 1809).

Frīdrihs Jūliuss Dēriņš (*Friedrich Julius Döring 1818–1898*), gleznotājs, mākslas vēsturnieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretārs, bija viesojies vairāku Kurzemes muižnieku pilīs, un viņš savā dienasgrāmatā aprakstīja šo muižu arhitektūru un gleznu kolekcijas, kā arī sadzīvi (Kvaskova, 2010). Tajā fiksēti apkārtnes apraksti, notikumi un gandrīz vai ar fotogrāfisku precizitāti atveidoti zīmējumi (LVVA, 5759. f., 2. apr., 1107. l., 163. lpp.), tāpēc tas ir īpaši vērtīgs uzziņu materiāls Latvijas tūrisma vēstures izpētei. Tālāk minēti daži fragmenti no J. Dēriņa dienasgrāmatas:

„Vecmoku, Zvāres un Pūres muižas palika ceļa kreisajā pusē.., pakalnā redzēju Kandavas miestu, Abavas ieleja šeit ir diezgan plata un ļoti krāšņa..⁴ [1853. gads] .. iznomāju no kalēja Šmita par 10 rbļ. karieti uz vairākām nedēļām, pasūtīju pasta zirgus, paņēmu savu ģimeni, .. devos ceļā .. par diviem zirgiem līdz Šņoru krogam – 29 verstu attālumā – es samaksāju 2 rbļ. sudrabā, puisim 15 kapeikas, bet pasta stacijas kalpotājam 40 kapeiku dzeramnaudas ..

⁴ LVVA, 5759. f., 2. apr., 1107. l., 157.–163. lp.

sasniedzām Šņoru krogu un tajā pārnakšņojām. Par tēju, siltām vakariņām, naktsmītņi, protams, gultās, un kafiju nākamajā rītā man bija jāmaksā tikai viens rublis, – diviem pieaugušajiem un vienam bērnam tas, saprotams, nav daudz. Nākamajā dienā, 14. augustā .. iebraucām Pūres muižā .. fon der Rennes ģimene uzņēma mūs ļoti laipni .. arī muižas atrašanās vieta – pakalnā Abavas labajā krastā – ir ļoti jauka. Dundagā .. fon Sakena kungs bija uzaicinājis mani ne tikai ciemošanās, bet arī darba dēļ .. viņa senča – Heinriha fon Sakena portreta gleznošanai .. muzikāli uzvedumi notika vakaros, reizēm Sofija fon Sakena dziedāja kādu no Braunšveiga komponētajām dziesmām .. Sestdien .. mēs jaukā laikā devāmies izbraucienā ratos .. veicot 11 līdz 12 verstu lielo attālumu .. ieradāmies mūsu mīļajā Jelgavā pēc astoņu nedēļu ilgas prombūtnes.”⁵

Cits manuskripts, ko izveidojis Tartu universitātes vācu izcelsmes medicīnas students Johans Roberts Engelmans, – „Kāda ceļotāja apraksts par skaistajām Vidzemes vietām” (*Beschreibung einer Fußreise durch die schönen Gegenden Livlands*) sniedz autora redzējumu par viņa interešu objektiem – vēsturiskām celtnēm, kas mūsdienās ir arhitektūras pieminekļi, dabas un sadzīves ainavām. Vēsturniece un arhīvu eksperte *Dr. hist. Pārsla Pētersone*, sagatavojot šo dokumentu publikācijai, raksta, ka 1824. gada vasaras nogalē notikušā ceļojuma apraksts ir personisks stāstījums par piedzīvoto pārgājienā no Rīgas gar Daugavu uz Salaspili, Lielvārdi, Koknesi, tad tālāk uz Ērgļiem, Piebalgu, Cēsīm, Kārļu muižu, Līgatni, Siguldu un atpakaļ uz Rīgu. Līdzās emocionāliem dabas ainavu atspoguļojumiem aprakstā lasāmi arī iespaidi par redzētajām pilīm, muižām un satiktajiem cilvēkiem (Pētersone, 2004):

„... (*pie Ikšķiles*) Daugavas krasti ļoti augsti, un krāšņi lauki mijas ar pļavām, .. ūdens neapturami brāžas pār akmeņiem, kas lielās kaudzēs sastopami Daugavā, un rada īpašu šalkoņu. Pāri laukiem ātrā lidojumā traucas vējš un veido dzeltenu vārpu zelta viļņus .. (*no Kokneses pilsdrupām*) pa labi pavērās brīnišķīga ieleja, kurai pa vidu kā milzīga čūska stiepās mazā upīte. Viss sabalsojās burvīgā, dvēseli aizkustinošā harmonijā. Apkārtnē valdīja klusums, tikai tālumā ziedošajā Dievzemītē rosījās lauku ļaudis un apstrādāja savas āres. (*No Siguldas pilsdrupām*) No šejienes paveras īpaši skaista ainava, viss apkārtējais, kā arī arhitektūra apliecina spēku un brīvību.”⁶

Piezīmes liecina, ka ceļošana bija populāra baltvācu sabiedrībā. Interesanta no ētikas viedokļa ir jaunā studenta-ceļotāja piezīme: „Tiklīdz iznākam no meža, tūdaļ acīm paveras vecā pils, atgādinot laikus, kad dažu augstprātīgu cilvēku kaprīzes simtus iegrūda nelaimē” (Pētersone, 2004, 96). Šādu humānisma izpratni, ko Garlībs Merķelis bija pacēlis apgaismības laikmeta augstumos, salīdzinoši reti izdodas sastapt tā laika vācu sabiedrības domāšanā. Minētie ceļojumu apraksti norāda uz ceļotāju interesi par dabas un kultūras ainavām. Materiāls sniedz

⁵ LVVA, 5759. f., 2. apr., 1110. l.

⁶ LVVA, 7363. f., 4. apr., 128. l.

interesantas ziņas arī par vienu no galvenajiem ceļojuma infrastruktūras elementiem – krogiem, kuri ir naktsmāju un ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji un kuriem ir svarīga iezīme tūrisma nozares aizsākuma periodā Latvijā. Šādi ceļojumu apraksti varētu būt noderīgs faktu materiāls, arī pētot tūrisma vēsturi no ekonomiskā aspekta. Turpmākajā laikā tūrisms sāk ieņemt arvien nozīmīgāku vietu sabiedrības dzīvē, reizē ar to pieaug arī kultūrvēsturiskās ainavas popularitāte. XIX gs. vidū ceļotāji ir iecienījuši Daugavas Staburagu (Stender, 1850). Daudzus ar savu pievilcību un vēsturisko pagātņi ir saistījušas Siguldas un Cēsu apkārtnes pilis.

Ievērojamais vēsturnieks Karls Lēviss of Menārs (*Karl Löwis of Menar*) uz savu zinātnisko pētījumu bāzes ir izveidojis Gaujas ielejas ceļvežus (Loewis of Menar, 1895; Löwis of Menar et al., 1909). Jāpiezīmē, ka XIX gs. baltvācu tūrisma ceļvežos, t.sk. ceļvežos latviešu valodā, Lēviss of Menārs un citi autori lietoja tādus salīdzinājumus kā „Vidzemes Šveice”, „Kurzemes Šveice”, kas dažreiz parādās arī mūsdienu tūrisma tekstos. XIX gs. šie salīdzinājumi bija paredzēti kādas teritorijas idilliskai romantizēšanai, savukārt mūsdienās tie var radīt neizpratni tūristiem un tūroperatoriem, kuri pazīst Šveici.

Līdzīgs vadonis pa „Vidzemes Šveiciju”, ko papildina detalizēta karte – zīmējums, šajā laikā parādās arī latviešu valodā (Vīstucis, 1897). Tas liecina, ka XIX gs. beigās, palielinoties ienākumiem, arvien vairāk arī latviešiem rodas iespēja ceļot, par ko liecina pieprasījums pēc ceļvežiem latviešu valodā. Komunikācija starp vietējiem iedzīvotājiem un ceļotājiem kļūst intensīvāka, tāpēc rodas nepieciešamība izdot ceļvedi, papildinātu ar vācu-latviešu un vācu-igauņu vārdnīcu (Führer durch Liv-, Est- und Kurland, 1916). Interesants ir Kurzemes apceļotāja kājām G. Heines (*G. Heine*) redzējums uz dabas, kultūrvēstures un sabiedriskās dzīves norisēm mazpilsētās un laukos. Viņa ceļojuma iespaidus papildina atsevišķā izdevumā aprakstītās Kurzemes baltvācu muižas (Heine, 1902; 1905).

Ekotūrisma būtībai tuvi ir arī rakstnieku, sabiedrisko darbinieku un ceļotāju Reiņa Kaudzītes (1839–1920) un Matīsa Kaudzītes (1848–1926) unikālie ceļojumi, kas pamatā vērsti uz jaunu atziņu gūšanu un izglītošanos. Brāļi Kaudzītes no dzimtās Piebalgas ceļoja lielāko tiesu kājām un ievērojot taupību. Viņi bija ģērbusies vienkārši, pārtika pieticīgi un līdzī nēma vien trīs lietas – spieķi, koferi un cepuri. Tā brāļi 1878. gadā apceļoja Vidzemi un Kurzemi, 1879. gadā – Narvu, Pleskavu, Pēterpili, 1884. gadā – Vāciju un Ziemeļšveici, 1885. gadā – Somiju, 1889. gadā – Vāciju, Holandi, Beļģiju, Franciju, Šveici, Augšitāliju, Bohēmiju, un Austriju, 1903. gadā – Dienvidkrieviju. Viņi šo ceļojumu laikā apmeklēja skolas, izstādes, ievērojamas vietas, kā arī vēroja sadzīvi. Šīs atziņas un iegūto informāciju, īpaši vēstures, kultūru un mākslas jomā, brāļi Kaudzītes vēlāk izmantoja savas vadītās skolas darba pilnveidošanai, publikācijām un ģeogrāfijas mācību grāmatas izdošanai (Kaudzīte, 1885). Kā hernhūtiešu uzskatiem piederīgi, viņi Vācijas un Šveices ceļojuma laikā pastiprināti interesējās par Jana Husa, Ulriha Cvinglija darbību un reformācijas kustību (Vija, 2, 89. lp.). Spēcīgs ir Reiņa

Kaudzītes ceļojuma moto: „Būt brīvam Dieva pasaulē, kā putnam debess klajumā – uz to vien dzenas cilvēka prāts!” (Kaudzīte, 1893–1904, 45), un tam atbilst arī viņa sajūsmas pilnie dabas apraksti „Īsi ceļojuma piezīmējumi par Daugavas abu malu skaistākām un ievērojamākām vietām” (Baltijas Vēstnesis, 1878), Gaujas ielejas apraksts (Balss, 1888). Pasaules izstādes apmeklējums 1889. gadā Parīzē brāļiem Kaudzītēm saistās ar jaunatklātā Eifeļa torņa apbrīnu un tīri pragmatisku skatījumu uz zemkopības, tehnikas un rūpniecības paviljonos redzēto ar domu ieviest šos sasniegumus arī Vidzemē (Balss, 1889).

Folklorists, rakstnieks un publicists Krišjānis Barons 1858.–1859. gadā kā etnogrāfs veica ceļojumu kājām no Tērbatas līdz Dundagai, viņš izstaigāja plašu Vidzemes un Kurzemes teritoriju un ieguva nozīmīgu materiālu, ko vēlāk apkopoja savā grāmatā „Mūsu tēvzemes aprakstīšana ... ” (Barons, 1859). Izdevums kļuva par pirmo Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas šāda veida ģeogrāfisko aprakstu latviešu valodā. Šis ceļojums bija nozīmīgs Krišjāņa Barona ieguldījums kultūras mantojuma izziņāšanā, turklāt tas deva impulsu sabiedriskās organizācijas „Latvijas Olimpiešu klubs” projektam „Pēdas” izstrādāt un kopš 2005. gada realizēt videi draudzīgu ikgadēju velomaratonu „Pa Krišjāņa Barona takām. Par tīru un zaļu Latviju”. Šis pasākums iemantojis atbalstītājus un dalībniekus, kas ir aktīvā dzīvesveida un *zaļās* domāšanas piekritēji. Šī velomaratona laikā tiek popularizēta kultūrvēstures izziņāšana maršrutā Tērbata–Valka–Smiltene–Rauna–Ineši–Ērgļi–Koknese–Staburags–Sigulda–Turaida–Rīga–Slampe–Lestene–Jaunpils–Strutele–Kandava–Sabīle–Talsi–Dundaga (Projekts Pēdas, 2010).

Eiropā reizē ar tūrisma attīstību tika veicināta arī aristokrātu un citu sabiedrības turīgāko slāņu iecienītā ārstēšanās sanatorijās un kūrortos. Tas ienesa jaunas ceļošanas nianses arī Latvijā: kopš XVIII gs. beigām uzplauka sērūdeņraža minerālūdeņu un dūņu vannu kūrorti Ķemeru un Baldonē. Tāpat tika organizēti ceļojumi saistībā ar mūzikas koncertiem un citiem kultūras notikumiem (Rozīte, 1999). XIX gs. sākumā arvien populārāka Kurzemes un Vidzemes jūrmalā kļuva vasaras atpūta un tūrisms saistībā ar kūrortu attīstību. Lai arī vairums atpūtnieku bija Rīgas iedzīvotāji, tomēr, attīstoties dzelzceļa transportam, krietni pieauga tūristu un atpūtnieku skaits no Krievijas lielpilsētām – Maskavas un Pēterburgas.

Pirmais pasaules karš pārtrauca jebkādu tūrisma attīstību. Pēc Latvijas neatkarīgās valsts izveidošanās, sevišķi pēc tās starptautiskas *de jure* atzīšanas, mūsu valsts ekonomiskā attīstība tika saistīta kā ar iekšzemes, tā arī ar ienākošā tūrisma paplašināšanos. Pieaugot vēlmei ceļot, radās nepieciešamība ceļotājiem organizēties tūristu kopās. Tā 20. gados Rīgā tika nodibinātas īpašas organizācijas – Latvijas tūristu biedrība (dib. 1924), Pirmā Latvijas tūristu biedrība, Latvijas Centrālā tūristu biedrība un Rīgas Starptautiskā ekskursiju biedrība (dib. 1929), bet 30. gados – sporta biedrība „Dzimtenes ceļinieki”, Latvijas Ebreju tūristu biedrība (dib. 1930), Latvijas Ekskursiju biedrība (dib. 1931), Latvijas Tūristu klubs (dib. 1933). Šādas biedrības veidojās arī ārpus galvaspilsētas – Latgales Tūristu biedrība Daugavpilī, Tūrisma veicināšanas

biedrība Valmierā, Cēsu un Siguldas kūrortu komitejas. Biedrības var uzskatīt par tā laika ceļojumu operatoriem un aģentiem, lai gan tās bija sabiedriskas organizācijas, nevis komercuzņēmumi.

Latvijas tūristu biedrības pamatlicēji ir Otto Krolls un Kārlis Vanags. Biedrība pirmā sāka rīkot organizētas ekskursijas, un 1930. gadā tā tika uzņemta par biedru Starptautiskā tūrisma līgā Romā. 1930. un 1931. gadā biedrība sāka izdot pirmo speciālo tūrisma izdevumu Latvijā – žurnālu „Tūrists” K. Vanaga redakcijā, no 1933. gada janvāra tā izdeva žurnālu „Ekskursants” (Rozīte, 1999). 1931. gadā Iekšlietu ministrijas struktūrā tika izveidota Emigrācijas un tūrisma nodaļa, kurā darbojās Tūrisma birojs, organizējot vietējo tūrisma. Starptautiskais tūrisms bija Valsts dzelzceļu ceļojumu biroja „Ceļtrans” pārziņā. 1934. gadā pēc autoritārās pārvaldes sistēmas ieviešanas Latvijā notika izmaiņas arī tūrisma pārvaldē: 1937. gadā Tūrisma birojs kļuva par Sabiedrisko lietu ministrijas sastāvdaļu, bet 1938. gadā to pārveidoja par šīs ministrijas Sabiedriski kulturālā departamenta Tūrisma nodaļu. 1937. gadā tika izveidota valsts Tūrisma komiteja, kura apvienoja tūrismā iesaistīto ministriju, dienestu un uzņēmumu pārstāvjus, 1939. gadā, lai koordinētu tūrisma darbību Baltijas valstīs, tika noslēgta Baltijas valstu tūrisma antante. Tika izdoti dažāda apjoma un satura ceļveži (Veinbergs, 1924; Melnalksnis, 1930; Melnalksnis, 1931; Rokasgrāmata, 1934; Par dzimtenes ezeriem, 1936; Kalniņš, 1936; Vanags, 1938). Izstrādājot slēpotāju maršrutus, Tūrisma birojs Latvijā plānoja aktivitātes arī ziemas sezonā (Vanags, 1934). Ārvalstu tūristu piesaistīšanu veicināja vairākās svešvalodās par Latviju izdotie ceļveži un informatīvie materiāli – vācu valodā (Bihlmans et al. 1925; Führer durch Lettland, 1929; Illustrierter Führer, 1935; Besuchen, 1937), angļu valodā (Guide, 1928; Latvia, 1928; Lule, 1928; Latvia, 1937), franču un spāņu valodā (Lettonie, b.g.), čehu valodā (Entner, 1936), lietuviešu valodā (Iliustrotas vadovas, 1931), turku valodā (Letonya, 1939), kā arī zviedru, krievu, poļu un citās svešvalodās.

Īpaši apjomīgu ieguldījumu tūrisma attīstībā ir veicis K. Vanags, publicējot vairāk nekā 43 ceļvežus un apcerējumus par tūrisma organizācijas jautājumiem (Vanags, 1932; Vanags, 1934; Vanags, 1938; Vanags, 1938–1939). Lielu popularitāti pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas XX gs. 90. gadu sākumā ieguva K. Vanaga „Atceries Latviju” faksimilizdevums (Vanags, 1992–1993), kas, raugoties no mūsdienu zinātniskās pieejas vēstures izzināšanā, ir vērtējams vairāk kā retrospektīvs. Kritiski būtu arī jāvērtē šajā izdevumā minēto vēsturisko faktu precizitāte un interpretācija. Augusta Ģintera sastādītajā periodikā iespiesto rakstu rādītājā „Latviešu zinātne un literatūra” (1937–1938) ir atrodamas 160 publikācijas par tūrisma reģionālajā presē un nacionālajos laikrakstos, kas liecina, ka tūrismam bija valstiski svarīga un ideoloģiska nozīme (Olšteine, 2008).

Tūrisma vēstures aspektā interesanta ir ne tikai ceļošanas statistika un motivācija Latvijas iekšienē, bet arī ceļošana no ārvalstīm uz Latviju, vai vēl interesantāk – ceļošana no Latvijas uz

citām zemēm. Nelielu ieskatu par Latvijas ceļotāju mērķiem Somijā sniedz Oulu Universitātes (Somija) Vēstures nodaļas docents Dr. Kari Alenius (*Kari Alenius*). Viņš savā rakstā „Meklējot piedzīvojumus ceļojumā: latviešu tūristi Ziemeļsomijā starpkaru periodā” norāda, ka tūristi no Latvijas intensīvāk sāka ieceļot XX gs. 20. gadu sākumā, periodā, kad abas valstis bija ieguvušas neatkarību un pamazām sāka veidoties maksātspējīgāka vidusšķira. Statistika liecina, ka XX gs. 20. gadu beigās Somiju apmeklēja 800–900 Latvijas tūristu gadā, 1939. gadā šis rādītājs pieauga līdz 2400 tūristiem gadā, turklāt ceļotāji apmeklēja arī ainaviskos Ziemeļsomijas reģionus (Alenius, 2000). Šajā īsajā pētījumā iezīmējas Latvijas tūristu sociālpsiholoģiskais tēls. Tie galvenokārt ir maksātspējīgi pilsētnieki, nav izteikts ģimeņu tūrisms, ceļotāju vidū nav laucinieku. Daudzu zemnieku rocība XX gs. 30. gados varētu būt pietiekama, lai atļautos ceļot ārpus valsts. Iespējams, ka te izpaužas lauku cilvēka mentalitāte un praktiskums, kā arī fakts, ka ikdienas darba saistība ar dabu ir tik cieša, ka nerada papildu aicinājumu ceļot.

Tūrisma attīstību Latvijā pārtrauca padomju vara un Otrais pasaules karš. Zīmīgi, ka pēckara Latvijā arī padomju režīma apstākļos tūrisma darbība attīstās intensīvi, un tas raksturīgs ne tikai pašu mājās, bet visā plašajā Padomju Savienības teritorijā. Tūristus no Latvijas varēja sastapt gan Kamčatkas vulkānu tuvumā, gan augstas tehniskās kategorijas kalnu un ūdenstūrisma maršrutos Kaukāzā, Pamirā, Tjanšanā, kā arī Karakuma tuksnesī un daudzās citās eksotiskās un grūti pieejamās vietās. Kā vienu no unikālākajiem šī perioda ceļojumu vēsturē var minēt vēsturnieka un fotoreportiera 1975. gadā duetā realizēto velobraucieni Rīga–Vladivostoka, kura laikā līdzās citiem ceļojuma piedzīvojumiem (t. sk. pārgājieni caur neizbraucamu pīrmatnēju taigu) un atklāsmēm tika veiktas padomju varas nesankcionētas etnogrāfiskās ekspedīcijas latviešu un citu baltiešu apdzīvotajos ciemos Urālos un Krasnojarskas apgabalā. Šo ekspedīciju laikā tika apzināti relikti tautas mākslas, amatniecības un folkloras materiāli ar muzejisku vērtību, kas saglabājušies svešumā un mūsdienās funkcionē ar saglabāto arhaismu. Daļu voluntārās ekspedīcijas fotomateriālu ceļotāji nogādāja LZA Folkloras un etnogrāfijas institūtā. Šis ceļojums 90. gados beidzās kā velobrauciens apkārt pasaulei maršrutā Sietla–Ņujorka un tālāk Bretaņa–Rīga. Protams, paralēli minētajam dabas un ekstrēmajam tūrismam tika organizēts arī plašs masu tūrisms ar aktīvās atpūtas un sporta elementiem, kā arī notika ekskursijas padomju pilsoņu ideoloģiskās audzināšanas stiprināšanai. Jāatzīmē arī, ka tūrisms, īpaši dabas tūrisms, lai gan deva nelielas nodevas valdošajai komunistiskajai ideoloģijai, tomēr spēja sagādāt cilvēkiem patīkamas un izziņu bagātinošas aktivitātes (Kur plūst Lielupe, 1957; Sakss, 1958; Vētra, 1959; Vētra, 1960; Apceļosim Kurzemi, 1960; Apceļosim Zemgali, 1960; Konstants, 1961; Pormanis, 1963; Vārna, Vārna, 1965; Olders, 1966; Vārna, Vārna, 1966; Stavro, 1967).

1959. gadā tika nodibināta Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, kas līdz pat 90. gadu vidum sekmēja daudzu publikāciju izdošanu par dabas izzināšanas un aizsardzības tēmām (piem., Eniņš, Zvirgzds, 1983, Latvijas PSR floras ..., 1985; Verners, 1999). Kultūras

mantojumu sērijā „Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļi”, izdevniecības „Zinātne” publicētie „Dabas un vēstures kalendāri” un grāmatu sērija „Apvārsnis” bija nozīmīgs, profesionāli izveidots, informatīvs materiāls, kas varēja noderēt tūrisma maršrutu papildināšanai. XX gs. 60. gadu beigās un 70. gados tika izdota virkne ceļvežu pa Latvijas pilsētām (Anspaks, 1969; Birkmanis, 1972 u.c.). Turpināja iznākt daudzu ceļojumu maršrutu apraksti (Edelnieks, Vītols, 1978; Krieviņš, 1982; Edelnieks, Zubova, 1984; Krieviņš, 1988; Rumans, Štrauhmanis, 1988), kā arī padomi un instrukcijas saistībā ar riskantākajiem tūrisma veidiem – ūdenstūrismu, kalnu tūrismu (Kikāns, 1989). Valsts izveidoja vairākas tūrisma bāzes un ekskursiju birojus tūristu apkalpošanai. Radās arī tūristu klubi – sabiedriskas organizācijas, kas apvienoja īstus tūrisma un ceļojumu entuziastus, kuri savu vaļasprieku īstenoja paaugstināta riska teritorijās – augstkalnos un kalnu upēs. Turklāt šie klubi rūpējās par ceļojumiem atbilstošu profesionālo sagatavotību. Šo tūrisma klubu organizētais tūrisms vistiešāk lika pamatus mūsdienu ekotūrismam Latvijā – tādai dabas un kultūrvides iepazīšanai, kas vienlaikus prasa ceļotāju padziļinātu pieredzi un nodrošina piedzīvojumus, turklāt arī prasa atbildīgu rīcību pret apkārtējo vidi. Tika arī organizētas vides sakopšanas talkas. Rīgas Tūristu klubā, Latvijas Valsts universitātes Tūristu klubā u. c. tika uzturēta apjomīga bibliotēka ar aprakstiem par veiktajiem maršrutiem kā Latvijā, tā arī daudzviet bijušajā Padomju Savienībā.

Lielu popularitāti pasaulē, kā arī neatkarīgajā Latvijā ir ieguvusi skautu un gaidu kustība, kas savas aktivitātes saista ar padziļinātu dabas izpēti, videi draudzīgu dzīves veidu dabas vidē izveidotās nometnēs un organizētos pārgājienos, kuru laikā ir jāizpilda dažādi uzdevumi saistībā ar dabā notiekošajiem procesiem, apkārtējo kultūrvidi un arī brīvdabas dzīves pamatiemaņām, kas zināmā mērā atbilst ekotūrisma specifikai (Latvijas Skautu un gaidu centrālā organizācija, 2011)

Mūsdienām atbilstoši procesi norisinājās Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības un Latvijas Vides aizsardzības kluba (VAK) rīkotajos pasākumos 90. gadu sākumā. Nedaudz agrāk, 80. gados, Daugavpils Pedagoģiskā institūta studenti sava rektora prof. *Dr. geogr.* Bruno Jansona vadībā uzsāka darbu pie dabas taku zinātniskās izstrādes un praktiskas izveidošanas Daugavas upes ielejā un tās apkārtnē. Šīs vides aktivitātes savu apogeju, kas vērtējami kā *Atmodas* kustības pirmsākumi Latvijā, sasniedza uzsākot Daugavas ielejas aizsardzību pret milzīgu vidi degradējošo Daugavpils HES būvi. Mūsdienās šie vēsturiskie vides aizsardzības un demokrātijas attīstības procesi ir nozīmīgi ekotūrismā. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM), īpaši Tūrisma attīstības nodaļa, un citas ministrijas pakļautībā esošās institūcijas – nacionālo parku un rezervātu administrācijas – vistiešākā veidā aizsāka ekotūrisma attīstību. Ekotūrisma attīstību profesionālajā gultnē sekmēja Vides aizsardzības klubs (VAK), kas, piemēram, 1989. gadā sadarbībā ar Brēmenes vides kustības un Vācijas Vides un dabas aizsardzības savienības (*Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland*,

B.U.N.D.) aktīvistiem un citām starptautiskajām organizācijām pirmoreiz Latvijā (Ēdolē) noorganizēja starptautisku vides konferenci „Glābsim Baltijas jūru” (*Save the Baltic Sea*). Šī sadarbība turpmākajos gados izvērtās dažādos specifiskos virzienos, t. sk. ekotūrismā.

Pirmo zināmo semināru par ekotūrisma tēmu Latvijā noorganizēja VAK apvienība „Arkādija” sadarbībā ar Gaujas nacionālo parku un ekotūrisma ekspertiem no Vācijas. Tas notika 1994. gadā Rīgā un Siguldā, 1995. gadā šīs sadarbības rezultātā tika diskutēts par ekotūrisma infrastruktūras pilnveidošanu un tika publicēts pirmais izdevums latviešu valodā par ekoloģisko būvniecību (Kruše et al., 1995). Latvijas zinātnieku un tūrisma ekspertu pētījums „Tūrisms ilgspējīgas attīstības kontekstā” (Nikodemus et al., 1998), kurā īpaša uzmanība pievērsta tūrisma un vides mijiedarbības novērtējumam un kas veikts vairākās etalonteritorijās Latvijā, deva nozīmīgu ieguldījumu ekotūrisma kā jaunas tūrisma formas zinātniskajā pamatojumā. Līdzās citām sabiedriskajām organizācijām, kas pievērsās arī ekotūrisma jautājumiem, 2000. gadā tika nodibināta Latvijas Ekotūrisma savienība, kuras tiešā misija ir ekotūrisma attīstīšana mūsu valstī un sadarbība ar radniecīgām organizācijām visā pasaulē. Šīs savienības emblēma (emblēmas dizaina autors – Latvijas Ekotūrisma savienības valdes priekšsēdētājs Andris Junkurs) simboliski atveido burtu „E” (saīsinājumu no jēdziena „ekotūrisms”), un tas līdzinās senlatviešu arheoloģijā raksturīgajai pakavsaktai, kuras forma bagātināta ar tradicionālās jostas fragmenta un zaļojoša ozolkoka ceļaspieķa elementu (1.1.1. att.).

1.1.1. att. Latvijas Ekotūrisma savienības emblēma

Starptautiskajā ekotūrisma gadā (2002) un turpmākajā periodā Latvijā tika veiktas nopietnas iestrādes ekotūrisma jomā, kā arī aktualizēta ekotūrisma tēmu konferencēs un plašsaziņas līdzekļos. Latvijas Ekotūrisma savienība 2002. gadā Siguldā kopā ar Lielbritānijas vēstniecību, britu ekspertiem un Vides ministriju saistībā ar Starptautiskā ekotūrisma gada aktivitātēm organizēja semināru, veltītu ekotūrisma attīstībai Latvijā (*Promoting the Latvian coast and countryside, 2002*) Vides ministrijā tika izstrādāta ekotūrisma attīstības stratēģija (*Ekotūrisma attīstības stratēģija, 2001*), 2005. gadā Lilastē notika Latvijas Ekotūrisma savienības un Vides ministrijas organizētais Baltijas Ekotūrisma forums, un vēlāk, 2006. gadā, Vides ministrija uzsāka ES struktūrfondu līdzfinansētā projekta „Ekotūrisma infrastruktūras attīstība potenciālajās *NATURA 2000* teritorijās” realizēšanu. Tāpat arī tika aktivizēta ekotūrisma viesu māju izvērtēšana VIDM un ZM organizēto konkursu „Sējējs” laikā. Nozīmīgu ieguldījumu videi draudzīgā tūrisma attīstībā ir devusi profesionālā lauku tūrisma asociācija „Lauku ceļotājs”.

Sabiedrībā uzsākās plašākas diskusijas par ekotūrisma tēmu (Pilāts, 2000a; Pilāts, 2000b; Pilāts, 2001; Leitis, 2001; Leitis, 2003; Ceļosim zaļi, 2003; Publiskais gada pārskats, 2005; Baltijas ekotūrisma forums, 2005; VITILA, 2005, Publiskais gada pārskats, 2006; Publiskais gada pārskats, 2007; Aktivitāte, 2007; Publiskais gada pārskats, 2008; Publiskais gada pārskats, 2009; Ekotūrisms, 2005–2010; Ekotūrisms, 2010). Mūsdienās ekotūrisms kā pozitīvs izaicinājums ilgtspējīgas attīstības veicināšanā kļūst arvien populārāks akadēmiskajās aprindās, tūrisma nozarē iesaistīto uzņēmēju un vides nevalstisko organizāciju vidū.

Jāatzīmē, ka ES un Latvijā izstrādāti vairāki nozīmīgi politikas plānošanas dokumenti un normatīvie akti (skat. 3. nodaļu „Ekotūrisma attīstības politika un tiesība akti”), kas tieši vai netieši radījuši juridisko pamatu kvalitatīva ekotūrisma attīstībai.

Ekotūrisma raksturīgie dabas vērošanas un izziņas aspekti, saudzīga attieksme pret vidi, padziļināta interese par citām kultūrām un sabiedrībā notiekošiem procesiem un parādībām meklējami dziļākā ceļojumu vēsturē. Tā kā ekotūrisms ir salīdzinoši jauna parādība ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē kopumā, šī tūrisma veida vēsture, izņemot atsevišķas epizodes, Latvijā nav pētīta. Turklāt jāpiezīmē, ka salīdzinoši maz ir apzināta arī Latvijas tūrisma vēsture kopumā. Starp nopietnākajiem pētījumiem šajā jomā minams LU profesores *Dr. geogr. Maijas Rozītes* darbs „Tūrisma attīstība Latvijā”. Tajā, izmantojot nepublicētos arhīvu materiālus, pētījumus un periodiku, ir atspoguļotas nozīmīgākās tendences un ir arī norādīts, ka tūrisma pirmsākumi Latvijas teritorijā datējami ar XIII gs., kad uzplauka krogu tīkls, sniedzot ēdināšanas un naktsmītņu pakalpojumus, un to nosacīti var uzskatīt par tūrisma infrastruktūras pirmsākumu visā toreizējā Latvijas teritorijā (Rozīte, 1999).

1.2. Ekotūrisma definīcija un principi

Tūrisma nozarei ir izteikts globāls raksturs ar daudzveidīgām un specifiskām formām, pie kurām var minēt tādas ar dabas un kultūras resursiem saistītus tūrisma veidus kā ilgtspējīgais-, eko-, dabas-, aktīvais-, lauku-, cilšu-, etniskais-, kultūras-, akadēmiskais-, velo-, ūdens-, kalnu tūrisms u. c. radniecīgi tūrisma veidi. Var droši apgalvot, ka šai tūrisma veidu uzskaitē ir apjomīgs turpinājums, un, lai tos analizētu, būtu nepieciešams atsevišķs pētījums. Tā kā pastāv daudzveidīga tūrisma veidu interpretācija, akadēmiskajā un profesionālajā vidē nereti parādās tūrisma jēdzienu definējuma un strukturējuma problēmas (Rozīte, 2003). Latvijā viens no šīs problēmas risinājumiem ir ekspertu izstrādātā apjomīgā „Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca” (Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca, 2008).

Jēdziens „ekotūrisms” tiek plaši pētīts un daudzpusīgi interpretēts visā pasaulē. Ekotūrisma eksperts Deivids Fennels (*David Fennell*) kopš 1991. gada ir analizējis 85 definīcijas un izdalījis to kvalitatīvo saturu (1.2.1. tab.). Viņš konstatējis, ka tādas kategorijas kā vides

aizsardzība, ētika, ilgtspējība, izglītība, ieguvums sabiedrībai, ekocentriskā filozofija, holisms, tradicionālās kultūras un tajās ietvertā garīgā prakse rada daudzšķautņainu definīciju mozaīku un arvien vairāk parādās jaunākajos ekotūrisma pētījumos (Fennell, 2001). Ekotūrisma definēšana, kā to liecina 1.2.1. tabulā norādīto definīciju daudzveidība, joprojām ir attīstības procesā, un to raksturo daudzpusīgi radoši meklējumi un dažādas tendences. Nereti šīs daudzās definīcijas var sniegt atšķirīgu ainu par pētāmo objektu, taču tas ir arī pateicīgs materiāls, akadēmiskās un profesionālās diskusijās veidojot skaidrāku ekotūrisma uztveri un prognozējot turpmāku ekotūrisma attīstību. Fennells un citi pētnieki norāda, ka tāds uzskatu plurālisms ir aizkavējis svarīgu procesu – unificētas ekotūrisma teorijas – attīstību (Diamantis, 1999; Fennell, 2001; Weaver et al., 2007).

1.2.1. tabula

Pārskats par 85 ekotūrisma definīciju kvalitatīvo saturu (pēc D. Fennela)

Definīcijās iekļautā kvalitāte	Definīciju skaits, kurās minētā kvalitāte iekļauta	Definīciju skaits procentos, kurās minētā kvalitāte iekļauta
ekotūrisms	53	62,4%
dabas aizsardzība	52	61,2%
kultūra	43	50,6%
labums vietējiem iedzīvotājiem	41	48,2%
izglītība	35	41,2%
ilgtspējība	22	25,9%
ietekme uz vidi	21	25,0%

Avots: tabula veidota pēc Fennell, 2001

Fennells ir mēģinājis rast skaidrāku priekšstatu šajā jomā, veidojot savu ekotūrisma definīciju, kas zināmā mērā bija pamats vēlākai definīciju unifikācijai:

„Ekotūrisms ir ilgtspējīga, uz dabas resursiem bāzēta tūrisma forma, kas primāri fokusējas uz pieredzes iegūšanu dabā un tās izziņāšanu, tas ir ētiski vadīts samazināt ietekmi uz vidi un patēriņu, kā arī orientēts uz vietējiem apstākļiem, veicinot vietējo iedzīvotāju labklājību. Ekotūrisms norit dabas teritorijās un dod savu ieguldījumu šo teritoriju aizsardzībā.” (Fennell, 2008).

Kopš XX gs. 90. gadu sākuma ekotūrisms uz kopējā tūrisma nozares fona ir izteikti jauna parādība, un tā definīcijā atšķirībā no dabas tūrisma un tā daudzām variācijām neparādās tikai saistība ar produkta raksturojumu, bet tiek izvirzīti ideāli un akcentēta vides aizsardzības un vides izglītības nepieciešamība, kā arī ieguldījums vietējo iedzīvotāju labklājībā (Blamey, 2001; Fennell, 2001; Orams, 2001; Wood, 2002; Weaver, 2005; Sharpley, 2006).

Ekotūrisma jēdzienu plašākai sabiedrībai 1983. gadā Centrālamerikā prezentēja ekotūrisma pamatlicējs Hektors Sebaljos-Laskurains (*Hector Ceballos-Lascurain*), definējot

ekotūrisma kā par vidi atbildīgu ceļojumu uz relatīvi neskartām dabas teritorijām, lai baudītu un novērtētu dabu, kā arī esošās pagātnes un tagadnes kultūras iezīmes, vienlaikus veicinot dabas aizsardzību un izglītību un ceļojuma laikā radot zemu ietekmi uz vidi, kā arī sociāli ekonomisko labumu vietējiem iedzīvotājiem caur viņu iesaistīšanu un līdzdalību (Ceballos-Lascurain, 1987, 1996; Bjork, 2007). Plašāk termins „ekotūrisms” parādās 1985. gadā akadēmiskajā literatūrā angļu valodā (Romeril, 1985). Amerikāņu dabas aizsardzības eksperts Kentons Millers (*Kenton Miller*), plānojot nacionālo parku pārvaldību, ieviesa jaunu jēdzienu „ekoattīstība” (*ecodevelopment*), kas, integrējot bioloģiskos, sociālos, ekonomiskos un politiskos faktoros, atbilst ekotūrisma definīcijai (Honey, 2008).

Vairāki eksperti ekotūrisma definīciju daudzveidību uztver kā svarīgu nozares politikas izstrādāšanai un ieviešanai (Garrod, 2002; Honey, 2002; Weaver, Lawton, 2007). Pakistānas Ekotūrisma savienības prezidents Agha Ikrars Harūns (*Agha Iqrar Haroon*) norāda uz daudzveidību definīcijās un ekotūrisma raksturo kā instrumentu, kas nodrošinās ekoloģisku, videi, ekonomikai un kultūrai draudzīgu tūrisma. Viņš arī izsaka cerību, ka ekotūrisms ir darbība, kuru jebkurā tās svarīgā izpausmē kontrolē vietējie iedzīvotāji (Haroon, 2001).

Ir jāsecina – lai gan mūsdienās eksistē liela ekotūrisma definīciju un principu interpretācijas daudzveidība, ko ietekmējuši atšķirīgi zinātniskie pētījumi un dažādu tradīciju un kultūru pārstāvošās ekotūrisma asociācijas, tomēr skaidri izdalās trīs fundamentālas ekotūrisma būtību raksturojošas pamatiezīmes. Ekotūrisms

- 1) pamatā ir balstīts uz dabas resursiem;
- 2) ir videi draudzīgs un izglītojošs;
- 3) atbalsta vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanu.

Apzinoties faktu, ka tūrisma pētnieku vidū un arī plašākā sabiedrībā ekotūrisms vairāk asociējas ar dabas izziņu, ir būtiski ņemt vērā, ka definīcijās un koncepcijās šīs minētās pamatiezīmes tiek papildinātas ar dzīvās kultūras un kultūras mantojuma aspektu. Eksperti aicina vairāk pievērsties kultūras jūtīgumam un ekotūrisma universālajam raksturam, norādot uz kultūru, vērtību sistēmu un ētisko principu daudzveidību pasaulē, kas jāņem vērā, plānojot un organizējot ekotūrisma (Cater, 2006; Donohoe et al., 2007; Sofield, 2007; Holly, 2010). Ņemot vērā faktu, ka ekotūrisms tiek izvērstas daudzās valstīs ar dažādām kultūras tradīcijām un atšķirīgu ētisko un reliģisko uzskatu pamatu, lai sekmīgi varētu realizēt ekotūrisma principus, tūrisma organizētājiem un ceļotājiem ir jābūt izkoptai tolerancei un izpratnei, kā arī padziļinātām zināšanām starpkultūru komunikācijā.

Ekotūrisma eksperti Dr. Agnese Novačeka (*Agnes M. K. Nowaczek*) un Dr. Braiens Smeils (*Bryan Smale*), analizējot vairāk nekā 56 ekotūrisma definīcijas, ir uzsvēruši šajās definīcijās ietvertos atslēgvārdus, kas būtu ņemami vērā, izstrādājot ekotūrisma produktus:

- daba (56 definīcijās) kā galvenais resurss, kas nodrošina saskari ar floru un faunu, ir izziņas avots, rada gandarījumu, prieku, cieņu un attīsta garīgi, nosakot ekotūrisma ieinteresētību dabas kvalitātes saglabāšanā;
- kultūra (14 definīcijās) kā autentiska vietējās kultūras unikalitāte, ēdiens, amati, mākslas un folkloras tradīcijas;
- izglītība (19 definīcijās) kā ceļojums, kas vērsts uz zināšanu iegūvi un sniedz specifisku reģiona vides un kultūras raksturojumu;
- ētika (27 definīcijās) kā cieņa pret vidi un vietējiem iedzīvotājiem, viņu dzīvesveida ilgtspējību, vides aizsardzību, patēriņa līmeņa izvēles motivāciju ceļojuma laikā;
- veltījums (24 definīcijās) kā laika, naudas un iemaņu veltīšana vides aizsardzības un kultūras mantojuma restaurācijas projektiem (Nowaczek, Smale, 2010).

Viens no vadošajiem ekotūrisma teorētiķiem pasaulē Dr. Stefens Vērings (*Stephen Wearing*) norāda uz ekotūrisma potenciālu kā alternatīvu vides, sociālās un kultūras labklājības virzienā, kaut arī kapitālisma loģika tūrisma pētniecību ir orientējusi pamatā uz preču un tirgus attiecību un ieguvumu paradigmu (Wearing et al., 2005).

Oslo Starptautiskās ekotūrisma konferences deklarācijā par ekotūrisma ir norādīts, ka kultūra ir kritiski nozīmīga tēma ekotūrisma ilgtspējības un potenciālā ieguvuma stiprināšanā (Oslo, 2007). Ekotūrisma ir jābūt cieši saistītam ar tverama un netverama kultūras mantojuma un dzīvo kultūru aizsardzību, daudzu unikālu vietējo iedzīvotāju un iedzimto kultūras, reliģijas un garīguma elementu saglabāšanu un cildināšanu visā pasaulē (TIES, 2007). Tai pašā laikā kultūru daudzveidības saglabāšanas nolūkā pasaulē būtu jāizvairās pieļaut kādas kultūras izteiktu dominēšanu komunikācijā, kā tas, piemēram, mūsdienās ir ar angļu valodas plašo lietojumu (Stark, 2002; de la Barre, 2005; Carrier et al., 2005; Cater, 2006).

Ekotūrisms ir starpdisciplināra joma, tas ietver vides zinātņu, bioloģijas, ģeogrāfijas, ekonomikas, antropoloģijas, socioloģijas, ētikas, filozofijas, saskarsmes psiholoģijas, tūrisma studiju, starpkultūru komunikācijas un politoloģijas aspektus. Vairāki eksperti norādījuši arī uz vides ētikas nozīmi ekotūrisma norisēs (Fennell, 2000, 2006, 2008; Weaver, 2001a). Vides ētikas un filozofijas integrēšana ekotūrisma teorijā un praksē sniedz dziļāku izpratni par mūžsenām cilvēka un vides attiecībām, par dabas aizsardzības nepieciešamību un nozarei pieņemamu ilgtspējīga patēriņa modeli, un tas ir uzskatāms par novitāti ne tikai Latvijas, bet arī plašākā ekotūrisma darbības teritorijā (skat 2. nodaļu „Ekotūrisma filozofiskie aspekti”). Taču jāpiezīmē, ka tas ir izaicinājums jauniem, vēl šajā jomā nebijušiem pētījumiem, kuru izziņas objekts, izmantojot ekotūrisma kā instrumentu, ir apzināt indivīda motivāciju meklēt harmoniju ar dabu, līdzsvarot patēriņa un komforta līmeņa prasības ar ietekmes uz vidi samazināšanas prasībām, aktīvi iesaistīties vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju ekonomiskajā izaugsmē. Šādi pētījumi dos ieguldījumu kā ekotūrisma, bagātinot šo nozari ar filozofijas un ētikas principiem, tā arī

vides filozofijai un ētikai, izmatojot ekotūrisma kā pētījumu vidi. Liela nozīme ekotūrisma attīstībā līdzās valsts, pašvaldību institūcijām un privāts sektoram ir arī sabiedriskajai (nevalstisko organizāciju) vides aizsardzības kustībai, kura spēj plašā mērogā aktualizēt problēmas, kā arī popularizēt videi draudzīga ekotūrisma ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā.

Jāatzīmē, ka mūsdienās visā pasaulē ir iesakņojusies Starptautiskās ekotūrisma apvienības 1991.gadā deklarētā ekotūrisma definīcija: „**ekotūrisms ir atbildīgs ceļojums dabā, kas saistīts ar vides aizsardzību un uzlabo vietējo iedzīvotāju labklājību**” (Wood, 2002; TIES, Our Mission, 2009) iegūstot ANO, ANO Vides Programmas, Starptautiskās Dabas aizsardzības savienības, kā arī daudzu akadēmisku un profesionālu ekotūrisma organizāciju akceptu, arī Latvijas Ekotūrisma savienība šo definīciju ir ņēmusi par pamatu savai darbībai, kā arī Ekotūrisma attīstības stratēģijas (Ekotūrisma attīstības stratēģija, 2001) izstrādāšanai mūsu valstī. Šīs definīcija rašanās pirmsākumi konstatējami XX gs. 90. gadu sākumā, un tā daudzu diskusiju gaitā ir nonākusi pie šāda *consensus* rezultāta. Jāpiezīmē arī būtisks fakts – kopš 1.1. nodaļā jau minētajām ekologa Klauša Dītera Hecera uzstādītajām ekotūrisma pamatkonceptijām (Critical issues, 2007, 26) šai definīcijai ir vērojamas pavisam nelielas izmaiņas, un tas liecina par noturīgu pieeju ekotūrisma interpretācijā un realizēšanā saistībā ar labākajiem risinājumiem ilgtspējīgai attīstībai.

Starptautiskā ekotūrisma apvienība ir deklarējusi sekojošos ekotūrisma principus:

- samazināt ietekmi uz vidi;
- pilnveidot vides un kultūras apziņu;
- ar cieņu izturēties pret vidi un kultūru vietās, kurās ceļojums notiek;
- sniegt pozitīvu pieredzi kā ceļotājiem, tā arī viesu uzņēmējiem;
- sniegt tiešu finansiālu labumu dabas aizsardzībai;
- sniegt finansiālu labumu un iespējas vietējiem iedzīvotājiem;
- paaugstināt izpratni un iejūtību pret tūristus uzņemošās valsts politiskajiem, vides un sociālajiem apstākļiem (TIES, 2010).

Šī Starptautiskās ekotūrisma apvienības izstrādātā definīcija un deklarētie principi ir ieguvuši pasaulē vislielāko akceptu kā ekotūrisma veidotāju, organizētāju un tūrisma operatoru vidū, tā arī zinātnieku aprindās. Līdz ar to šī definīcija ir pamatā arī mācību kursiem, mārketingam, uzņēmējdarbībai un attīstības filozofijai. Citām ekotūrisma definīcijām un interpretācijām varbūt ir nelielas atšķirības, taču to būtība tuvinās Starptautiskās ekotūrisma apvienības definīcijai, tā ir vienojoša un parāda ekotūrisma procesus skaidrus, viennozīmīgi interpretējamus un atpazīstamus pēc vienota standarta visā pasaulē.

Ekotūrisma ir svarīgi izdalīt ceļotāju būtiskās intereses, tās noteikt un arī attīstīt, ievērojot ekotūrisma principus. Ekotūristu rīcības un uzvedības modeļi ir dažādi. Ceļotāji var būt, sākot no ekocentriski motivētiem tūristiem, kas pilnībā atbalsta ekotūrisma principus, un beidzot ar

tādiem indivīdiem vai to grupām, kas tendēti apmierināt tikai savas antropocentriskās un hedoniskās intereses. Ekotūrisma pētnieki Deivids Vīvers (*David B. Weaver*) un Lora Lotona (*Laura J. Lawton*) izdala trīs atšķirīgas pakāpes komforta un ieinteresētības līmeņa ekotūristu tipus:

- 1) *aktīvie*, kuri iesaistās garākos ceļojumos, mazākās grupās, ar minimālu servisa līmeni, taču augstām prasībām pret tūres vadītājiem – ekoloģiem un vides speciālistiem;
- 2) *pasīvie*, kuri ceļo lielās grupās īsākos ceļojumos ar augstāku komforta līmeni;
- 3) *brīvprātīgie*, kuri ceļojuma laikā nodarbojas arī ar vides sanācijas darbiem (Weaver, Lawton, 2002).

Vairāki pētījumi norāda, ka ekotūristi ir labi izglītoti, vidusšķirai piederīgi, ar augstiem ienākumiem, kas vēlas tērēt naudu mērķtiecīgi apzinoties, ka ceļojuma zemē var tikt atbalstīta vides aizsardzība un vietējo iedzīvotāju labklājība, kas turpinās arī pēc ekotūrisma ceļojumā iegūtās pieredzes. Par nopietnu iesaistīšanos liecina ekotūristu prasmju un zināšanu attīstīšana, liels ieguldījums dārgu iekārtu -teleskopu, tālskatu, fotoaparātu, profesionālu ceļvežu iegādē un sava laika atvēlēšanu tūrismam. Tāpat pētījumi par ekotūristu patērētāju uzvedību un vērtību sistēmu, tūristu izvēli, rīcību, motivāciju un piesaistīšanos, kas iegūti ar psihogrāfiskām segmentācijas metodēm (patērētāju izpēte, balstoties uz psiholoģiskām īpašībām, dzīves stilu) norāda, ka daudzos gadījumos tā ir:

- alternatīva stresam sabiedrībā - 42%,
- aktīva dabas baudīšana - 31%,
- sensāciju meklēšana - 27%.

Grupu lieluma un ērtību pieprasījuma atbilstībai izdalāmas sekojošās kategorijas:

- ceļojumi nelielās grupās ar gidu - 40%,
- padziļināta dabas izziņa bez starpniekiem, gidiem, uz risku un izaicinājumu tendēti, ērtības neprasoši - 34%,
- mazāk pārliecinātie, kas nav orientēti uz risku un neērtībām ceļojumā - 26%.

(Zografos, Allcroft, 2007).

Tūrista motivācija ir kompleksa, dinamiska, ko nosaka personas specifiskie psiholoģiskie un sociālie faktori, kurus konkretizēt nav viegls uzdevums, jo aptaujātie tūristi ne vienmēr vēlas atklāt savus motīvus (Sharpley, 2006).

Profesionālajā ekotūrisma literatūrā parādās arī tādi atšķirīgi ekotūrista arhetipi kā *ambivalents, labuma meklētājs, ar vispārējām zināšanām vides jomā, ar speciālām zināšanām vides jomā, ar padziļinātām speciālām zināšanām vides jomā* (Lemelin, Smale, 2007). Ekotūristu raksturojošās pazīmes, kā liecina dažādi pētījumi, ir šādas: ekotūrists ir nedaudz vecāka gadagājuma par „regulāru” tūristu, ar augstāko izglītību, ar lielākiem ienākumiem, prasīgi pret sagaidāmo izglītošanos ceļošanas laikā (Page and Dowling, 2002).

Kā salīdzinoši jauns komponents ekotūrisma nozarē pasaulē ir parādījies *pētniecības ekotūrisms (research ecotourism)*, kas nodrošina pētniecības iespējas ceļotājiem koncentrējoties uz dabiskās vides aspektiem, bioloģisko daudzveidību, kā arī plašāku jautājumu uzstādījumu dabas aizsardzības un pārvaldības jomā ar to piesaistot daudzu zinātnieku uzmanību ar mērķi pētīt ekotūrisma ietekmi uz vietējās ekonomikas izaugsmi, sociāli kulturālo īpatnību izmaiņām vietējā sabiedrībā, kā arī uz vides aizsardzību. Termins "pētniecības ekotūrisms" saskan ar vispārpieņemtajām ekotūrisma definīcijām. Pētījumi (Clifton, Benson, 2006) norāda, ka turpat 95% no pētniecības ekotūristiem ir pilna laika augstskolu studenti, kas padziļināti vēlas izzināt bioloģisko daudzveidību, vēsturi un kultūru, būt ilgākā mijiedarbībā ar vietējo sabiedrību apgūstot vietējo valodu un jaunu pieredzi un meklētu jaunus darbības izaicinājumus.

Ekotūrisma definēšanas kontekstā svarīgi ir izprast arī ekotūrista raksturojumu, ko iezīmē pieprasītais komforta līmenis (tas reizē rada patēriņa apjoma pieprasījumu), un arī viņa uzvedība, motivācija. Tas ļauj salīdzināt ekotūristu ar cita veida tūristiem un meklēt atšķirības starp tiem. Ekotūristam jau pirms ceļojuma sākšanās ir svarīgi būt informētam par tūroperatora apņemšanos un spēju noorganizēt ceļojumu atbilstoši ekotūrisma principiem, kā arī viņam pašam ir jāizprot savas radītās ietekmes uz vidi apjoms un intensitāte. Ekotūrisms piesaista ļoti atšķirīgus ceļotājus dažādā vecumā un ar dažādām interesēm. Ceļotāji, kas izvēlējušies ekotūrisma, ir atbildīgi patērētāji, kas ieinteresēti kultūrvides ilgtspējībā un atzīst autentisku vietējo pieredzi un atbalsta vietējos iedzīvotājus, kuru apdzīvotajā teritorijā norit ceļojums. Arvien vairāk ekotūristi meklē iespēju samazināt sava ceļojuma laikā radīto oglekļa emisiju un ekoloģisko pēdu, ņemot vērā ietekmi uz klimatu, viņi plāno savu ceļojumu ar lielāku vides apziņu (TIES, Travel Green Guide, 2010, 3).

Mūsdienu ekotūrisma plānošanā būtiski ir balstīties uz zinātniskās izpētes rezultātā izstrādātām rekomendācijām, uzvedības kodeksiem, standartiem, ņemot vērā kultūrvides jutīgumu un ilgtspējīgu attīstību (Weaver et al., 2007). Ekotūrisms attīstās un paplašinās visā pasaulē jau trīsdesmit gadus, pieaug arī pieprasījums pēc akadēmiskiem pētījumiem šajā tūrisma nozarē, un tas ir saistīts ar situācijas izpēti konkrētās vietās, specifisku teoriju lietošanu un jaunāko labas vides pārvaldības modeļu tehnoloģisko sasniegumu integrēšanu nozarē, lai samazinātu šīs nozares ietekmi uz vidi. Pētījumi kopumā rada bāzi monitoringa tehnoloģijām, ētiskiem principiem, ekotūristu uzvedības tradīcijām un vērtību sistēmām (Weaver, 2001b, Fennell, 2008).

Jaunākajā ekotūrisma pētniecībā lieto tādas inovatīvas metodes kā hierarhijas teorijas metode, kas tiek plaši praktizēta, sākot no inženierzinātnēm līdz ekoloģijai (Hunt, Stronza, 2009), sociāli ekoloģiskās sistēmas pieeja, kas ļauj identificēt un padziļināti pētīt ekotūrisma saikni ar vides apziņu, ar vietējo kultūru, kā arī ekonomisko ieguldījumu apjomu dabas teritoriju ekosistēmu aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājībā (Gallaher, 2010). Izmantotā *Delphi*

metode dod iespēju apkopot daudzu ekspertu viedokļus par ekotūrisma teoriju. Viens no aktuālākajiem šīs metodes izmantošanas gadījumiem ir profesionālās un akadēmiskās aprindas interesējošā kultūras sensitivitātes svarīguma noteikšana ekotūrismā (Holly, 2010). Arī daudzas starptautiskās vides nevalstiskās organizācijas, t.sk. Pasaules dabas fonds (*World Wildlife Fund*), Zemes draugi (*Friends of the Earth International*), Starptautiskā dabas aizsardzības savienība (IUCN), ir ieinteresētas izmantot uz zinātniskiem pamatiem izstrādātus vides aizsardzības modeļus un rekomendācijas. Sociālo zinātņu starptautiski citējamo publikāciju indekss (*The Social Science Citation Index*) liecina, ka laika posmā no 1980. gada līdz 2008. gadam strauji pieaudzis publikāciju skaits par ekotūrisma tēmu (1.2.2. tab.) (Hunt, Stronza, 2009).

1.2.2. tabula

Publikāciju skaits par ekotūrisma tēmu sociālo zinātņu starptautiski citējamo publikāciju indeksā

Laika posms	Publikāciju skaits
1980–1989	1
1990–1999	188
2000–2008	403

Avots: tabula veidota pēc Hunt, Stronza, 2009.

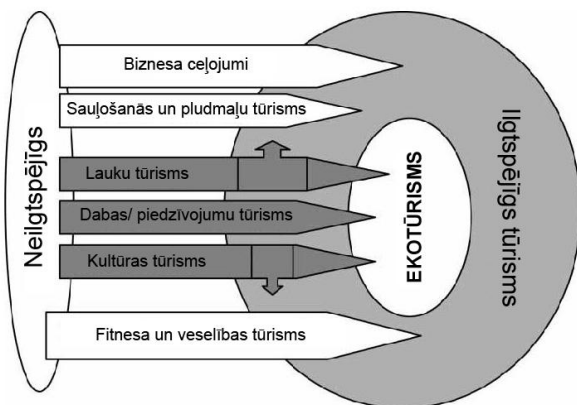
Ekotūrisma zinātniskais pamats sakņojas vides zinātnē, kura ir „interdisciplināra zinātne, kas attīstās sociālo, humanitāro un dabaszinātņu saskares jomā, lai pētītu dabas sistēmu savstarpējo un cilvēka, un dabas vides mijiedarbību, attīstītu izpratni par dabas vidē noritošo procesu un dabas vides, un cilvēka mijiedarbības raksturu un nodrošinātu dabas resursu, bioloģiskās un ģenētiskās daudzveidības aizsardzību, vides un sabiedrības ilgtspējīgas pastāvēšanas iespējamību, kā arī pasargātu cilvēku no tā darbības nelabvēlīgām ietekmēm”.⁷ Vides zinātnes jaunā paradigma – pasaule nav bezgalīga, ekspluatācija nav ilgtspējīga, cilvēka labklājības vairošana ir pretstatā vides saglabāšanai un aizsardzībai – norāda, ka vides stāvoklis nav atkarīgs tikai no vides zinātnes, te nepieciešama plaša sabiedrības iesaistīšana, katra indivīda atbildība un vides apziņa. Attīstot ekotūrisma, būtiski ir izprast, ka ekosistēmas ir veidojušās daudzu miljardu gadu laikā, turpretī cilvēka kā *homo sapiens* evolūcija ilgst tikai aptuveni 10 000 gadus. Ekotūrisma interešu lokā ir ekosistēmu tolerances robežas un limiti, kā arī pašas ekosistēmas, tāpēc šim tūrisma veidam dziļāku teorētisko pamatu nodrošina arī ekoloģija, kas ir zinātne par organismu un vides mijiedarbību, kā arī par attiecībām starp pašiem organismiem (Dictionary of Environmental Science, 2003).

⁷ Kļaviņš, M., Nikodemus, O., Segliņš, V., Melecis, V., Vircavs, M., Āboliņa, K. (2008) Vides zinātne. M. Kļaviņa redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes apgāds, 20. - 21. lpp.

Apkopojot publikācijās izteiktās atziņas un pētījumu rezultātus, ir jāsecina, ka ekotūrisma definīcijās vērojamas daudzas nianšes un atšķirības, taču līdzīgi tiek interpretēti bieži sastopamie tālāk minētie ekotūrisma jēdzieni:

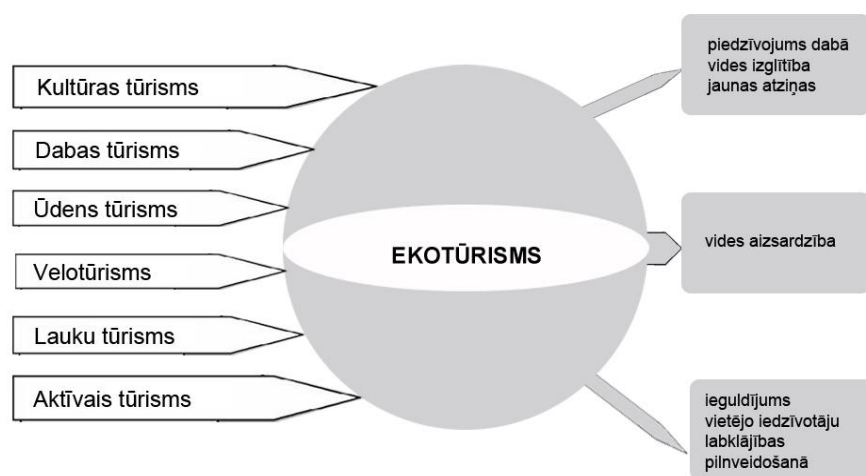
- Ekotūrisms tiek veidots ar mērķi sniegt gandarījumu klientam profesionāla gida vai vides interpretētāja pavadībā. Tas var būt saistīts, piemēram, ar putnu un dzīvnieku novērošanu, pārgājienu, nobraucienu ar laivām un plostiņiem, zemūdens niršanu, kalnos kāpšanu, līdzdalību kultūras sarīkojumos, fotografēšanu, gleznošanu, dabas skaņu klausīšanos un dabā notiekošo procesu vērošanu.
- Ekotūrisma produkts ir resursu, darbību un pakalpojumu kombinācija, ko piedāvā ĪADT administrācijas – Dabas aizsardzības pārvalde, AS „Latvijas Valsts meži”, pašvaldības un privātais sektors, profesionāli ekotūrisma operatori (komersanti, kas organizē tūrisma pakalpojumu sniegšanu un šos pakalpojumus piedāvā vai pārdod klientiem tieši vai ar tūrisma aģenta starpniecību).
- Ekotūrisma resursi ir dabas un kultūras vērtības – ainavas, ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie veidojumi, t.sk. alas, karsta kriteņi un kraujas, petroglifi, reti floras un faunas pārstāvji, kultūras sarīkojumi un kultūras pieminekļi, etnogrāfiskās zemnieku sētas, bioloģiskās zemnieku saimniecības, kas piesaista ceļotājus.
- Ekotūrisma pakalpojumi ir transports, ēdināšana, gidu un vides interpretētāju pakalpojumi, kas līdz minimumam ietekmē vidi un veicina labāku apkārtējās vides un dabas izpratni.
- Ieguldītāji ekotūrismā ir: indivīdi, kas ieinteresēti vietējās ekonomikas attīstībā (to skaitā arī vietējie iedzīvotāji); vides un sociālās nevalstiskās organizācijas; dabas resursu pārvaldītāji, plānotāji un pašvaldību pārstāvji, viesnīcu un ēdināšanas iestāžu īpašnieki, tūroperatori, gidi, transporta pakalpojumu sniedzēji un citi privātā sektora pārstāvji, kas saistīti ar ekotūrismu.

Ekotūrisma veidošanās process saistīts ar vairāku videi draudzīgu tūrisma veidu integrēšanu. Kā vienu no šī daudzveidīgā procesa piemēriem var minēt ilgtspējīgā tūrisma eksperta Volfganga Strasdas (1.2.1. att.) piedāvāto modeli, kas atspoguļo radniecīgo tūrisma veidu – lauku tūrisma, dabas/piedzīvojumu tūrisma, kultūras tūrisma u. c. – nozīmi ekotūrisma veidošanā.

1.2.1. att. Ekotūrisma koncepcija, modificēta pēc V. Strasdas

Avots: Anderson, 2009.

1.2.2. att. Ekotūrisma koncepcija

Avots: modificējis promocijas darba autors

Promocijas darba autors veidojot savu ekotūrisma koncepciju ir balstījies uz starptautiski plaši atzīto ekotūrisma definīciju un principiem (TIES, Our Mission, 2009; TIES, 2010) papildinot augšminēto V. Strasdas ekotūrisma koncepciju ar Latvijai raksturīgiem ilgtspējīgā tūrisma veidiem un akcentējot ekotūrisma nozīmi vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanā vienlaicīgi sniedzot piedzīvojumu gandarījumu dabā un jaunas atziņas ekotūristiem (1.2.2. att.).

Taču 1.2.1. un 1.2.2. attēlā minētajos piemēros redzamo vairāku tūrisma veidu integrēšana nav obligāts nosacījums kvalitatīva ekotūrisma izveidošanai. Tikpat labi ekotūrisms savā veidošanās procesā var rasties kā *tabula rasa* – pilnīgi jaunā kvalitātē no pašiem pirmsākumiem, ņemot vērā nosacījumu, ka pats svarīgākais ekotūrisma kvalitātes rādītājs ir tas, lai tūristi gūtu pozitīvu pieredzi dabas un kultūrvides izzināšanā, kā arī lai obligāti tiktu sniegts tiešs labums dabas aizsardzībai un vietējiem iedzīvotājiem. Šis kvalitātes rādītājs vistiešākā un lakoniskākā formā ir atspoguļots jau minētajā Starptautiskās ekotūrisma apvienības izstrādātajā

ekotūrisma definīcijā un principos. Būtiski, ka jebkurš videi draudzīga tūrisma veids var iegūt ekotūrisma statusu, ja tiek izpildīti minētie ekotūrisma nosacījumi, kas ekotūrisma ir obligāti atšķirībā no citos tūrisma veidos deklarētās brīvprātīgās apņemšanās.

ANO Vides programmas un Starptautiskās tūrisma organizācijas ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma ekspertu grupas izstrādātajās vadlīnijās minētais „*veidot tūrisma ilgtspējīgāku*” ir pilnībā attiecināms arī uz ekotūrisma. Tas liecina par nepieciešamību šo milzīgo un arvien pieaugošo industriju pilnveidot par ilgtspējīgu, izvirzot vairākus principus – daudzu ieinteresēto dalībnieku iesaistīšanos, ilgtermiņa plānošanu, ilgtspējīga patēriņa veicināšanu, piesardzību, ekoloģiskā līdzsvara ierobežojumu respektēšanu (Making tourism more sustainable, 2005, 15–17). Šo savstarpēji papildinošo ekotūrisma principu ieviešana prasa augstus vides aizsardzības standartus un ir pozitīvs izaicinājums tradicionālajai uzņēmējdarbībai tūrismā. Ekotūrisma var uzskatīt par divu antagonisku dimensiju – tūrisma un vides – samierināšanu (Carolan, 2004).

1.3. Ekotūrisma definīcijas attīstība Latvijā

Attīstot ekotūrisma Latvijā, ir svarīgi ievērot jau minēto Starptautiskās ekotūrisma apvienības izstrādāto starptautiski plaši atzīto un aprobēto ekotūrisma definīciju un principus, kas saturiski ir pietiekami un pilnībā pieņemami šāda īpaši videi draudzīga tūrisma ieviešanā arī Latvijā sadarbojoties valsts, pašvaldību, akadēmiskajam, privātajam un nevalstiskajam sektoriem. Lai arī šobrīd mūsu valstī diskusijas par ekotūrisma definīciju, principiem un koncepciju ir fragmentāras, kas daļēji saistīts ar nelielām un epizodiskām šī tūrisma norisēm mūsu valstī, tomēr ar gandarījumu ir jāatzīst, ka tuvākajā nākotnē tiek plānots realizēt uz zinātnisku izpēti balstītus un ekotūrisma principiem atbilstošus ekotūrisma projektus. Nozīmīgs fakts, ka Latvijas akadēmiskajā vidē sāk nostiprināties minētā starptautiski atzītā ekotūrisma definīcija un principi. Šo faktu apliecina Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Akadēmiskajā terminu datubāzē *AkadTerm* akceptētā un citētā ekotūrisma definīcija no „Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošās vārdnīcas” (Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca, 2008): „Ilgspējīgs, videi draudzīgs un atbildīgs tūrisms, kura galvenais mērķis ir veicināt: 1) īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un dabas objektu aizsardzību, pārvaldi un apsaimniekošanu; 2) vietējo iedzīvotāju labklājību, vietējo uzņēmēju ienākumu pieaugumu un to godīgu pārdali; 3) sabiedrības izglītību vides izziņas un aizsardzības jautājumos.”⁸ Šāda ekotūrisma patieso būtību izsakošā definīcija pašmāju zinātniskajā literatūrā ir reti sastopama, taču noteikti ir izmantojama kā stūrakmens plašākām tematiskajām diskusijām, lai rastu

---

⁸ Akadēmisko terminu datu bāze (2011)

zinātnisku pamatojumu ekotūrisma attīstībai un izvairītos no daudzajām ekotūrisma jēdziena sašaurinātām, neprecīzām vai pat kļūdainām interpretācijām kā lietišķajos pētījumos, tā arī nozares praksē. Arī minētajā Akadēmiskajā terminu datubāzē ir dots vēl viens – sašaurināts ekotūrisma skaidrojums: „Tūrisma veids, kam raksturīga ceļošana relatīvi neskartā un mazapdzīvotā dabas vidē, lai izzinātu dabu, biotopus, novērotu augus un dzīvniekus dabiskajos apstākļos, kā arī izglītotu dabas aizsardzības jautājumos.”⁹ Būtisks sasniegums nozarē bez jau minētajām darbībām (Ekotūrisma attīstības stratēģijas (2001) izstrāde, Latvijas–Lielbritānijas Ekotūrisma semināra (2002) un Baltijas Ekotūrisma foruma (2005) organizēšana, Vides ministrijas koordinēto ekotūrisma projektu realizēšana īpaši aizsargājamās dabas teritorijās) ir arī ekotūrisma definīcijas izstrādāšana, autoram aktīvi piedaloties darba grupā, un iekļaušana LR Tūrisma likumā ar 2006. gada 16. februāra grozījumiem (1. pants, 24. punkts). Definīcija: *ekotūrisms ir ilgtspējīgs, videi draudzīgs tūrisms, kura galvenais mērķis ir veicināt dabas un kultūras vērtību izzināšanu un vides aizsardzību, kā arī pilnveidot sabiedrībā vides izglītību un apziņu*. Līdz ar šiem grozījumiem Latvijas normatīvajos aktos ir ieviesta jauna norma – ekotūrisma definīcija, kas gandrīz pilnībā atbilst pasaulē atzītajiem ekotūrisma principiem. Ņemot vērā Latvijā vēsturiski izveidoto dabas un kultūrvides ciešo mijiedarbību, kā arī iepriekš minēto starptautisko ekspertu atzinumu par kultūras vērtībām ekotūrismā, minētajā definīcijā līdzās dabas vērtībām akcentēta arī kultūras vērtību izzināšana. Definīcijā ir iekļauta vides izglītība un vides aizsardzība, taču trūkst tādas būtiskas ekotūrisma koncepcijas sastāvdaļas kā atbalsts vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanai. Šo trūkstošo komponentu būtu nepieciešams iestrādāt Tūrisma likumā, kā arī ar tūrismu un vidi, īpaši ar ekotūrismu, saistītajos politikas plānošanas dokumentos iekļaut šādu autora piedāvāto ekotūrisma definīcijas redakciju: „*ekotūrisms – ilgtspējīgs, videi draudzīgs tūrisms, kura galvenais mērķis ir veicināt dabas un kultūras vērtību izzināšanu un vides aizsardzību, kā arī pilnveidot sabiedrībā vides izglītību un apziņu un sniegt atbalstu vietējo iedzīvotāju labklājības izaugsmei*.” Minētajos Tūrisma likuma grozījumos (3. panta 3¹. punkts) ekotūrismam pozitīvi ir definēti *Tūrisma nozares uzdevumi*, kas nosaka nepieciešamību veicināt lauku sociālās, ekonomiskās un kultūras vides saglabāšanu un ilgtspējīgu izmantošanu, sekmējot lauku tūrisma un ekotūrisma attīstību. Zināmas diskusijas izraisa Tūrisma likuma grozījumos iekļautās definīcijas: „*dabas tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir izzināt dabu, apskatīt raksturīgas ainavas, biotopus, novērot augus un dzīvniekus dabiskajos apstākļos, kā arī izglītoties dabas aizsardzības jautājumos*” (1. pants, 2. punkts) un „*lauku tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir, balstoties uz vietējiem sociāliem, kultūras un dabas resursiem, piedāvāt tūristiem iespēju atpūsties vai izmantot tūristu mītnes lauku teritorijā*” (1. pants, 23. punkts). Šo tūrisma veidu definīcijas un darbība ir līdzīgas

---

⁹ Akadēmisko terminu datu bāze (2011)

ekotūrisma darbībai dabas un kultūras resursu izzināšanā un izmantošanā. Šajās likumā iekļautajās definīcijās parādās atšķirīgā, tikai ekotūrismam raksturīgā kvalitāte starp minētajiem tūrisma veidiem. Ekotūrismā kā galvenais mērķis līdzās dabas izzināšanai ir definēta vides aizsardzība, kas savukārt nav norādīta nevienā formā dabas tūrisma, lauku tūrisma vai kāda cita tūrisma veida definīcijā. Tas akcentē, ka ekotūrisms ne tikai patērē dabas un kultūrvides resursus, bet ir atbildīgs un ilgtspējīgs, videi draudzīgs tūrisms, kas šos resursus arī aizsargā. Ir jāsecina, ka, ņemot vērā Akadēmiskajā terminu datubāzē un Ekotūrisma attīstības stratēģijā (2001) citētās definīcijas, kas izsaka ekotūrisma būtību, vai LR Tūrisma likumā (pēc 2006. gada grozījumiem) minēto ekotūrisma definīciju, tiek iezīmēta skaidra un nepārprotama ekotūrisma izpratne (līdzīgi kā daudzviet citur pasaulē, Latvijas akadēmiskajās un profesionāļu aprindās tā tiek traktēta kā dabai draudzīgs un atbildīgs tūrisms, kas balstās uz trim principiem – nodrošināt aizsargājamo dabas objektu reālu aizsardzību, pārvaldi un apsaimniekošanu; veicināt vietējo iedzīvotāju labklājību, vietējo uzņēmēju ienākumu pieaugumu un godīgu to pārdali; caur ekotūrisma un ceļošanu sekmēt dabas un vides izziņu un izglītošanos vides aizsardzībā). Padziļināta ekotūrisma būtības analīze, kas saistīta ar dabas un kultūrvides resursu apzināšanu un izpēti, videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju integrēšanu, atbalsta sniegšanu vietējo iedzīvotāju labklājības celšanai, vides izglītību un interpretāciju, vides ētiku un filozofiju, sadarbību ekotūrisma plānošanā un realizēšanā sniegta šī promocijas darba nākamajās nodaļās.

2. Ekotūrisma filozofiskie aspekti

Cilvēka un dabas saskarsme – šī mūžsenā problēma kā izaicinājums pastāv, kopš cilvēks aizvēsturiskajos laikos sāka sevi apzināt ārpus dabas. Vides filozofija ir lietišķās filozofijas apakšklase, kas ietver vairākus visaptverošus un holistiskus apsvērumus, ieskaitot labklājību nākamajām paaudzēm, dabas atjaunošanu, dabas estētisko vērtību saglabāšanu, vides aizsargāšanu (*environmentālismu*), apdraudēto sugu aizsardzību, kā arī debates par to, kā definēt dabu un ētisku attieksmi pret dzīvniekiem (Belshaw, 2001; Melecis, 2009). Ekotūrisms, uzsākot savu attīstības ceļu kopš XX gs. 80. gadu sākuma un šobrīd, iekļauj dažādus vides aizsardzības strāvumus un koncepcijas. Neskatoties uz daudzām neprecīzām vai būtiski atšķirīgām interpretācijām, tas izpaužas kā videi draudzīgs uzņēmējdarbības veids un līdzeklis ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai (sk. arī 1.2. nodaļā „Ekotūrisma definīcija un principi” minēto).

Plānojot ekotūrisma, mēs varam izmantot pieredzi, kas veidojusies gadsimtiem ilgi un atklājas Latvijas kultūrvidei raksturīgajā mantojumā un folklorā, kurā jaušama mūsu tautas dziļi ētiska attieksme pret vides jautājumiem. Nereti, analizējot videi draudzīga dzīvesveida un sabiedrības modeļus, iznāk iedziļināties arī citās senajās cilvēces tradīcijās, mācībās, reliģijās, mākslā, mūzikā, arhitektūrā, psiholoģijā, socioloģijā, dabas zinātnēs utt. Savā ziņā unikāla ir viena no pasaules senākajām mācībām – džainisms, kas postulē askētismu un vismazāko cilvēka mīļdarbību ar dabu patēriņa aspektā. Līdzīgu pieeju var atrast budismā, daoismā, islāmā, kristietībā un daudzās antīkajās un modernajās filozofijas skolās un domātāju uzskatos (Chapple, Ch. K., 1993).

Ekotūrisms var būt daļa no cilvēku ētiska dzīvesveida, kas pakāpeniski var ienest progresīvas izmaiņas ceļojuma galamērķos, īpaši, ja ekotūrisma salīdzina ar masu tūrisma un citām lielāku vides transformāciju prasošām ekonomiskās darbības formām. Ekotūrisma, kas pretendē kļūt par ilgtspējīgās attīstības instrumentu, ir nepieciešams filozofisks pamatojums. Viena no galvenajām ekotūrisma attīstības filozofijas iezīmēm arī ir saistīta ar vēlmi nodrošināt vietējiem iedzīvotājiem iespēju piedalīties ilgtspējīgas attīstības plānošanā, jo tas ļautu uzlabot viņu labklājību un dzīves līmeni, izmantojot ekotūrisma radītos ienākumus. Vēl ir arī nepieciešams monitorings, lai šī tūrisma nozare neizplestos pārāk liela savos apjomos un saglabātu līdzsvaru starp ienākumu plūsmu un vēlmi šos ienākumus palielināt, jo pretējā gadījumā jau tuvākajā laikā var tikt sagrautas ekosistēmas, kas ir šo ienākumu avots. Ekosistēmu un bioloģiskās daudzveidības uzturēšana ir ekotūrisma imperatīvs, ekotūrisma plānošanā un pārvaldībā zinātniskiem ekoloģijas principiem ir būtiska nozīme (Tyler, Dangerfield, 1999).

Nemot vērā ekotūrisma būtību, var secināt, ka tas ir ne tikai tirgus sektors, bet arī attīstības modelis un filozofija, kuras avoti meklējami kultūru daudzveidības tradīcijās. Ekotūrisms no citiem uz dabas resursiem bāzētiem tūrisma veidiem atšķiras ar integrētu, pret

visām dzīvības formām apliecinošu universālu ētiku (Fennell, Nowaczek, 2010). Analizējot daudzus tematiskus pētījumus, var secināt, ka nepastāv vienota ekotūrisma filozofijas definīcija, tādas, visticamāk, vispār nav. Ekotūrisma filozofija ietver starpdisciplināru pieeju un ir balstīta uz konfliktējošu saimniecisko sektoru kompromisa risinājumu meklēšanu, kā arī uz vietējo resursu ilgtspējīgu un atbildīgu izmantošanu. Ekotūrisms var būt kā uzņēmējdarbība, kam raksturīga *zaļā* domāšana, un arī kā instruments ilgtspējīgai attīstībai. Katrai ekotūrisma darbībai ir savs idejisks un intelektuāls pamatojums, savs *credo*. Ekotūrisms, kas pats savā izpausmē ir daudzveidīgs, integrē dažādas filozofijas un ētikas skolas un virzienus, kas savos pamatos postulē videi draudzīgu pieeju. Ekotūrisms, kas pamatā balstās uz izstrādāto definīciju un principiem, var radīt augsni dziļākiem intelektuāliem meklējumiem, kuros nereti līdzās dabas un kultūrvides izziņai tiek skatītas kopsakarības dabas un cilvēka attiecībās, pētīta mijiedarbība, kas savukārt var izvērsties plaša spektra filozofiskās diskusijās.

Viens no ekotūrisma ētikas un filozofijas aspekta pētniekiem Kenterberijas Kristus baznīcas universitātes vadošais pētnieks Dr. Džims Batčers (*Jim Butcher*) ir daudz pētījis ekotūrisma ētikas, vides politikas un filozofijas aspektus, kā arī patēriņa modeļus, norādot, ka reti kurā citā izklaides industrijā patēriņu tik cieši var saistīt ar ētiku, kā tas ir ekotūrisma, kur salīdzinājumā ar masu tūrisma tiek domāts par vietējo iedzīvotāju labklājību un vidi (Butcher, 2003; Butcher, 2008). Ekotūrisma filozofijas diskursā ir izmantojama Čārlza Sāndersa Pīrsa (*Charles Sanders Peirce*) semiotikas teorija, kas sniedz filozofisku pamatu tūrista un apkārtējās vides mijiedarbībai un ir piesaistījusi to zinātnieku uzmanību, kuri pēta veidus, kā tūristi izzina vidi, kurā tie ceļo (Metro-Roland, 2009).

Ekotūrisma attīstības modeļa prioritātes ir lokālisms, tradicionālās zināšanas un dabas saglabāšana, ko pastiprina šajā modelī ietvertā filozofija, cilvēku un dabas saskarsmes harmonija (Butcher, 2007). Pamatiedzīvotāju kultūra ir saistīta ar ekotūrisma tāpēc, ka šī kultūra dziļi sakņojas apkārtējā vidē. Ekotūrisma potenciāls ir transformēt uztveri ekoloģiskā apziņā, to daži analītiķi uzskata par nepieciešamu, lai nodrošinātu ilgtspējīgas cilvēka un vides attiecības. Tas sakrīt ar patērētāja dzīvesveida pārveidošanu par *zaļāku*, uzskatot, ka ar ekotūrisma palīdzību iespējams pārveidot to cilvēku ekoloģisko apziņu, ko ietekmējusi videi destruktīvā Rietumu vides paradigma, un ka tā var panākt sinerģiju starp vietējo iedzīvotāju viedokļiem un ekotūrisma mērķiem (Weaver, 2001; Higgins-Desbiolles, 2009).

Tradicionāli pamatiedzīvotājiem ir īpašas ar vidi saistītas zināšanas un attiecības ar to. Tieši ar ekotūrisma palīdzību daloties šajās zināšanās, var tikt veicināta lielāka izpratne par ilgtspējīgu dzīvesveidu. Eksperti piedāvā ekotūrisma izmantot pieeju, kas saskanētu ar pozitīvu vides ētiku un nedegradētu vides resursus, lai ekotūrisms savā filozofijā būtu vairāk biocentrisks nekā homocentrisks, tam būtu augsta izziņas un emocionālā pakāpe, labs sagatavotības līmenis (Robinson, 1999; Holden, 2005; Nowaczek et al., 2007).

Saikne starp kultūru daudzveidību un bioloģisko daudzveidību, kā arī vēlme iepazīt pamatiedzīvotāju kultūras mantojumu ir nozīmīgs ieguldījums ilgtspējības nodrošināšanā. Tomēr D. Fenels kritiski norāda uz dažu pētnieku pārāk lielo sajūsmu par pamatiedzīvotāju dziļo garīgo praksi dzīvot saskaņā ar dabu, jo, analizējot šo situāciju, ir atklājušies pretrunīgi fakti. Paleobiologi, arheologi un botāniķi ir atklājuši antropogēnas izcelsmes dabas postījumus pamatiedzīvotāju dzīves telpā, pirms tur ieradušies eiropieši. Tāpat sociālantropoloģiskie pētījumi norāda uz trūkstošu dabas aizsardzības koncepciju pamatiedzīvotāju tradīcijās. Atrodoties izdzīvošanas situācijas priekšā, pamatiedzīvotāji kā jebkura cita sabiedrība cīnīsies par vitāliem resursiem kā augstāko prioritāti, nepievēršot uzmanību vides degradācijai (Fennell, 2008).

Starptautiskā Ekotūrisma pētniecības centra eksperts Ralfs Baklijs (*Ralf Buckley*) aplūko ētisku dilemmu, norādot, ka uz ētiku pamatota ekotūrisma definīcija ne vienmēr ir reāla darbībā. Viņš min pretrunīgas situācijas piemēru, kad Arktikas jūras narvaļu vērošanas komerciālās tūres inuītu motorlaiva vēlāk tika izmantota nelegālām medībām, un uzdod jautājumu – kā ētiski noskaņots ekotūrists šādā gadījumā rīkotos? (Buckley, 2005; 2010)

Ētikas diskurss ekotūrisma ietvaros ieņem nozīmīgu vietu, par to liecina daudzu ekspertu pievēršanās šiem jautājumiem. Ridžainas Universitātes Saskačevanā lietišķās filozofijas un ētikas profesors Deivids Melojs (*David Cruise Malloy*) ir pētījis biznesa ētikas uzvedības kodus, t.sk. arī ekotūrisma jomā, un norāda:

- 1) ekotūrisms ir ceļojuma individuāla filozofija, nevis tūrisma apakšnozare;
- 2) filozofija orientē rīkoties ētiski;
- 3) ētiskums būtu jādefinē, lietojot Kanta deontoloģijas formu;
- 4) Kanta uzskats par ētiskumu ir definēts kā stingra apņēmība;
- 5) labs nodoms Kanta izpratnē atbilst principiālām vērtībām Hodžkinsona vērtību hierarhijā;
- 6) šādas vērtības atbilst vairāk meditātīvām, nevis „kalkulētām” domām, kā tas ir Heidegera izpratnē.

D. Mellojs uzskata, ka ekotūrisms var būt atšķirīgs no piedzīvojumu tūrisma, jo, pēc viņa domām, ekotūrisms ietver meditātīvu mentālu veidu un tas ir principiāls, to raksturo labi nodomi, tas ir ētisks, un tieši tāpēc tas ir ekotūrisms (Malloy, 2009).

Tūrisms, t.sk. ekotūrisms, tiek saistīts ar vīziju, ka tā ir pasaules *miera industrija*, kur katrs ceļotājs ir potenciāls *miera vēstnieks*, kas veicina izpratni starp tautām un to kultūrām, aizsargā vidi un rūpējas par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (D'Amore, 2010).

Lielākā daļa kodeksu, kas šobrīd pastāv ekotūrisma praksē, tiek regulāri ignorēti. Ņemot to vērā, šķiet nereāli definēt ekotūrisma ētikas kategorijās. No tā izriet, ka neētisks vai amorāls ekotūrists tomēr var pastāvēt, jo morāle nav noteicošais kritērijs ekotūrisma. Šie R. Baklija un

D. Meloja izvirzītie jautājumi uzsver daudzas ekotūrisma nozīmīgas ētikas tēmas, piemēram, pašlabums, patēriņš, kopienas attīstība, kultūru sarežģītība, cilvēka un vides attiecības, pārvaldība un vara, jautājumi par mērogiem u.c., kas nav pilnībā izpētīti. D. Fenels iestājas par „morālu principu”, kas būtu jāiekļauj ekotūrisma definīcijā, viņš to identificē ar darbību, kas pamatojas uz cieņu pret visu dzīvo (Fennell, 2000a; Fennell, 2001).

Vides izglītības nozīmīgumam globālajā telpā īpašu uzmanību pievērsis Deivids Ors (*David W. Orrs*). Viņš ir daudzu publikāciju autors, plaši zināma viņa akadēmiskā darbība, kā arī viņa izveidotais Vides izglītības centrs ASV. Savā darbā „Ekoloģiskā lasītprasme” (Orr, 1992) D. Ors aplūkojis postmodernisma jēdzienu, izmantojot Ludviga Vitgenšteina, Martina Heidegera, Žaka Deridas, Galileo Galileja, Renē Dekarta, Īzaka Ņūtona skatījumu, norādot, ka šo domātāju saprastā pasaule ir „sagruvusi”, tā neattīstās mehāniski, bet gan dialektiski. D. Ors pārdroši ir iezīmējis šo dialektiku modernās pasaules filozofijā. Viņš kritiski izsakās par pārāk biežu „ilgtspējības” jēdziena lietošanu informācijas telpā, kā arī mēģina definēt ilgtspējības krīzi, kritizē problēmu seklo uztveri un vienkāršotu to risinājumu, kam raksturīga izvairīšanās saskatīt krīzes dziļākus iemeslus.

Krīze draud izraisīties pārtikas, lētas enerģijas apgādes, ekosistēmu limitu un klimata pārmaiņu jomā. Zinātnieku aprindās šī krīze iezīmējās jau XX gs. 60. gados, ko apliecina Reičelas Kārsonas (*Rachel Carson*), Džona Mjuira (*John Muir*), Oldo Leopoldo (*Aldo Leopoldo*), Viljama Vogta (*William Vogt*), Donellas un Denisa Medouzu (*Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows*), Jergena Randersa (*Jørgen Randers*), Aurelio Pečei (*Aurelio Peccei*) un daudzu citu zinātnieku un politiķu publikācijas. Viņi pirmie rietumu pasaulē izteica brīdinājumu, taču tie palika (un joprojām ir) bez ievēribas. Šo vienaldzīgo attieksmi vēl vairāk pastiprina tehnoloģiskais optimisms, ekonomiskā izaugsme un „nāciju spēks”. D. Ors aicina meklēt dievišķo ilgtspējīgas sabiedrības pilnveidošanā. Līdz šim jebkurš pieteikums izveidot ilgtspējīgu sabiedrību ir diskutabls, jo vēsturiski šādi utopiski aicinājumi labākas sabiedrības idejas vārdā vienmēr cietuši neveiksmi. D. Ora veidotais uzskats par vides izglītības aktualitāti caurvijas filozofiskiem un politiskajiem strāvojumiem, asi reaģē uz fikcijām un populismu un piedāvā alternatīvus ceļus, kas ir metodoloģiski noderīgi arī vides pārvaldības sistēmas izvēles un apņemšanās motivācijas izzināšanā.

Kā jau tika minēts, vides filozofija un ētika izpaužas dažādās skolās un novirzienos, to analīze kopumā ir vērtīga ekotūrisma idejiskās bāzes kontekstā, īpaši tajos jautājumos, kas skar vides izglītības, organizācijas motivācijas un iekšējās kultūras komponentus. Vides pārvaldībai kā globāla mēroga disciplīnai ir nozīmīgi izziņāt labākos, kā arī finansiālā un administratīvajā ziņā mazāk ietilpīgos videi draudzīgos cilvēka un vides saskarsmes modeļus, lai tos savukārt varētu izmantot jau aprobēto vides pārvaldības sistēmu pilnveidošanā. Ilgtspējīgas sabiedrības mērķu sasniegšanai ir būtiski jāmaina dzīves veids un patēriņa modelis (Atstāja et al., 2011).

Neskatoties uz augsti attīstītām informācijas tehnoloģijām un to globālo izplatību, nedrīkst izslēgt arvien jaunus atklājumus pārvaldības sfērā, kuri izriet no šķietami primitīvajām sabiedrībām vai no vides filozofijas un ētikas skolām un praksēm.

Atmosfēras pētnieks ķīmiķis Džeims Lavloks (*James Lovelock*) izvirzīja sengrieķu zemes dievietes vārdā nosaukto *Gajas* hipotēzi, norādot, ka biosfēra ir pašregulējoša sistēma un dzīva matērija (Lovelock, 2000). Britu Kolumbijas Universitātes (*University of British Columbia*) ģenētiķis un vides aktīvistis Deivids Suzuki (*David Suzuki*) norāda, ka ilgtspējība nozīmē dziļu izpratni par savu vietu pasaulē. Viņš pauž atziņu, ka mūsu prasības ievērojami pārsniedz planētas spēju uzturēt mūs ilgtspējīgā veidā. Mēs varam mācīties ilgtspējību no tautas gudrībām. Mums Zeme jāuztver kā *māte* – dzīvības devēja – un jāizprot, ka tādas lietas kā gaiss, ūdens, augsne un saules gaisma ir sakrālas. Mums citas sugas jāuztver kā radniecīgi mūsu bioloģiskās dzimtas pārstāvji (Interview with David Suzuki, 2010). Ekonomists Ernsts Frīdrihs Šūmahers (*Ernst Friedrich Schumacher*) saskaņā ar citām domāšanas tradīcijām attīstīja tā sauktos “budisma ekonomikas” principus. Viņš norāda, ka vietējo resursu izmantošana lokālo vajadzību apmierināšanai ir visracionālākais ceļš ekonomiskajā dzīvē. Viens no Šūmahera darbiem “Mazais ir skaists” (*Small is Beautiful*) ir ieguvis pasaules slavu ar tajā pausto rietumu ekonomikas kritiku. Šajā darbā tiek meklēti risinājumi samērīgās tehnoloģijās un tādā principā, ka kapitāls kalpo cilvēkiem, ne cilvēki kapitālam. Šūmahera 1991. gadā dibinātās koledžas mērķis ir veidot ilgtspējīgu sabiedrību, kas veicinātu ekoloģijas, vides un veselību aizsardzības, alternatīvās ekonomikas, filozofijas, ekoloģiskās būvniecības, atjaunojamās enerģijas un ekotehnoloģiju padziļinātu izpēti.

Dziļā ekoloģija ir viens no vides filozofijas virzieniem, kas neatdala cilvēku vai ko citu no dabas vides, tā pauž, ka pasaule nav izolētu objektu kopums, bet savstarpēji atkarīgu un mijiedarbības procesā esošu fenomenu tīkls (Naess, 2008). Dziļā ekoloģija meklē jaunu paradigmu, kas nomainīs dominējošo mehānisko, reizē ar to dziļā ekoloģija izzina arī pieejas un uzskatus vides pārvaldības jomā. Arne Ness (*Arne Naess*), Bills Devalls (*Bill Devall*) un Džordžs Sešens (*George Sessions*) postulējuši jaunu metafiziku, kur cilvēks ir dabā, nevis pāri tai. Jaunā domāšana dziļās ekoloģijas formā saistīta ar antropoloģiju, nevardarbības idejām un metodēm, miera saglabāšanas iespējām pasaulē. Fizikis un filozofs Fritjofs Kapra (*Fritjof Capra*) devis nozīmīgu ieguldījumu dziļās ekoloģijas paradigmas attīstībai, pamatojoties uz jaunākajām fizikas atziņām un austrumu filozofiju, viņš dziļo ekoloģiju uzskata par būtisko nosacījumu jaunajā pasaules uzskatā un uzsver cilvēka nedalāmību no dabas (Capra, 1996).

Dabas un cilvēka attiecības saistībā ar austrumu filozofijām, īpaši dzenbudisma skolu, rietumu sabiedrībā interpretēja Alans Vots (*Alan Watts*) un Daisetsu Suzuki (*Daisetsu Suzuki*). Savukārt Gerijs Snaiders (*Gary Snyder*) pievērsās Amerikas iedzimto mītiem, kurus viņš aplūkoja kā rietumu filozofijas alternatīvu. Postmodernisma laikmetā arvien populārāki kļūst

domātāji, kas lielu daļu savas radošās darbības veltījuši dabas un cilvēka attiecībām, meklējuši cilvēka darbības vidi saudzējošos ceļus. Tie ir Džordāno Bruno (*Giordano Bruno*), Baruks de Spinoza (*Baruch de Spinoza*), Gotfrīds Leibnics (*Gottfried Wilhelm Leibniz*), Henrijs Toro (*Henry David Thoreau*), Džons Mjuirs (*John Muir*), Džordžs Santajana (*George Santayana*), Alberts Šveicers (*Albert Schweitzer*), Alfreds Vaitheds (*Alfred North Whitehead*), Teijārs de Šardēns (*Theilhard de Chardin*), Oldo Leopolds (*Aldo Leopold*) un daudzi citi domātāji.

Cilvēka un vides attiecības nosaka vietas izjūtu – kā cilvēks izprot, izmanto un cik emocionāli ir saistīts ar savu vidi, un šai aspektā liela nozīme ir valodai un ideoloģijai. Vieta fizikālā un nozīmīguma aspektā nav tikai indivīda subjektīvā uztvere, tā ir skatāma sociālo procesu kontekstā (Bunkše, 1998, 2004, 2006; Stokowski, 2002), kas ekotūrisma filozofijā akcentē arī ģeogrāfiskās telpas un cilvēka attiecības (Waite, Cook, 2007). Oriģinālu skatījumu uz mūsdienu tehnoloģijām saistībā ar vidi un pasaules sabiedrības attīstību mūsdienu globālajā gadsimtā kopumā ir devis Dž. Rifkins. Viņš monogrāfijās meklē risinājumus, kā samazināt cilvēka kā indivīda un daudznacionālo korporāciju izraisīto ietekmi uz vidi un kā saglabāt līdzsvaru, izmantojot biotehnoloģijas un ūdeņraža sniegtās iespējas globāla mēroga vides problēmu risināšanā. Dž. Rifkins arī norāda – tā kā arvien vairāk kļūst iespējams ātri apgūt *visu*, t.sk. daudzas kultūras, var zaudēt vēsturiskās attīstības izjūtu un piederību paaudžu gaitā izveidotām vērtībām (Rifkin, 1998, 2001, 2003, 2004).

Ekoloģijas zinātnē tiek izdalīti ekoreģioni – ekoloģiski sensitīvi apgabali ar savām izteiktām robežām, kas nereti atbilst vietējo iedzīvotāju apdzīvotajai un ar viņu dzīvesveidu saistītai teritorijai. Vietējo iedzīvotāju valodas dialekts ir tas fenomens, kas īpaši spēcīgi atspoguļo ekoreģionu specifiku (Merchant, 1992). Mūsdienās nereti vērojamas nesaskaņas un konflikti starp moderno civilizāciju, kas ar patērētāja attieksmi cenšas pārņemt un ekspluatēt dabas resursus, un sensitīvo ekoreģionu, kam raksturīgs primitīvs un maz patērējošs dzīves veids. Šajos saskarsmes punktos var saskatīt un pārbaudīt attīstītās pasaules vides pārvaldības sistēmu organizāciju.

Sociālā ekoloģija (*social ecology*) pēta vides globālās problēmas un ekoloģiskās krīzes pazīmes (siltumnīcas efektu izraisīto un ozona slāņa noārdošo gāzu arvien pieaugošo emisiju, ūdens piesārņojumu, skābo lietu, augsnes erozijas, naftas noplūdes un atkritumu radīto slodzi uz vidi), tā analizē politiskās un sociālās institūcijas, kuras nosaka cilvēku attiecības ar dabu un tās resursiem. Sociālā ekoloģija izvirza prasību pēc totālas transformācijas politiskajā ekonomikā (Bookchin, 1995).

Radikālā ekoloģija (*radical ecology*) ir jauna vides aizstāvju darbības forma, kurā tiek pausts uzskats par nepieciešamām pārmaiņām, kas saistītas ar jauniem ētikas, sociālajiem aspektiem. Cilvēkiem tradīcijās un garīgajā jomā ir jāatrod pozitīva pieredze attiecībās ar vidi. Šī jaunā pieeja ir jākonfrontē ar novecojušo uzskatu, ka cilvēks ir tiesīgs valdīt pār dabu, neņemot

vērā tās resursu iespējas (Merchant, 1992). Radikālā ekoloģija ir sociālās ekoloģijas stūrakmens, tā uzsver nepieciešamību mainīt zinātņi un pasaules uzskatus, kuros mehāniskā pieeja dominē pār cilvēka un dabas vidi. Savukārt garīgā ekoloģija (*spiritual ecology*) aicina papildināt reliģijas mācību ar ekoloģiskiem uzskatiem un atjaunot senās vides kopšanas tradīcijas.

Lielākais vides filozofijas problemātikai veltītais periodiskais izdevums mūsdienās ir žurnāls „Trompetists” (*The Trompetist*). Tā redkolēģijā ir pārstāvēti zinātnieki no vairāk nekā 20 universitātēm pasaulē. Viens no šiem pētniekiem, Viktorijas Universitātes (Kanāda) profesors Alans Dregsons (*Alan Dregson*) definē ekofilozofiju (*ecophilosophy*) kā pētījumu lauku, kurā ar cieņu tiek uztverta humānā un bioloģiskā daudzveidība, kā arī tās lielās vērtības, ko satur kultūras un daba (Dregson, 2001).

Vēsturiskais laika posms, kad rietumu civilizācija industriālās revolūcijas rezultātā sāka intensīvi ekspluatēt dabu, ir noderīgs kā zinātniskās izpētes objekts, lai šādas patērētāja domāšanas „sahnēs” meklētu iespēju analizēt vēsturiskos procesus un atrastu argumentāciju mūsdienu ilgtspējīgās attīstības filozofiskajiem pamatiem. Jauno laiku viens no izcilākajiem zinātnes teorētiķiem angļu filozofs un valsts darbinieks Frānsiss Bēkons (*Francis Bacon*; 1561–1626) savu ilgi rakstīto un 1620. gadā pabeigto nozīmīgāko darbu latīņu valodā „Jaunais organons” (*Francisci Baconi de Verulamio, summi Angliae Cancellarii NOVUM ORGANUM sive indica vera de interpretatione naturae*) sāk ar atziņu: „*Cilvēks, dabas kalps un dabas tulks, var veikt un saprast tiktāl, ciktāl viņš ar domāšanu vai praktiskajā darbībā ir saskatījis dabā valdošo kārtību. Vairāk viņš nezina un nevar veikt. Cilvēka zināšanas sakrīt ar viņa varēšanu. Daba tiek uzveikta, vienīgi tai paklausot.*”¹⁰

Sabiedrībā plaši tika akceptēts Bēkona uzskats, ka dabai ir jākalpo cilvēkam. Viņa ieviestā eksperimentālā metode zinātnē arvien vairāk radīja līdzekļus dabas resursu apgūšanai. Franču filozofa Renē Dekarta izteiciens „*mēs varam kļūt par dabas pārvaldītājiem un īpašniekiem*” kļuva par vadmotīvu dabas resursu apgūvē tajā jaunajā politiski ekonomiskajā industrializācijas formācijā, ko nosacīti var traktēt kā pagrieziena punktu neierobežotai dabas resursu izmantošanai. Šis laikmets veicināja strauju zinātnes attīstību (Russell, 1977).

Interesanti piezīmēt, ka vides ētika ir XX gadsimtā radusies intelektuāla parādība, par to nav diskutējuši ne Aristotelis, ne Akvīnas Toms, ne arī Kants. Pirmais moderno ekocentriķu uzskatus XX gs. 30. gados formulējis zinātnieks Oldo Leopolds (*Aldo Leopold*) savā darbā „*Ētikas zeme*” (*The Land of Ethics*). Tālāk šīs idejas ieguva popularitāti daudzās universitātēs, un mūsdienās var runāt par neskaitāmiem zinātniskajiem pētījumiem šai laukā, īpaši sociālajā, dziļajā ekoloģijā un vides ētikā. Intelektuālo diskusiju krustpunktos dabas un cilvēka attiecības ir bijušas aktuālas vienmēr. Latvijā vides ētikas un filozofijas tālākiem pētījumiem un to praktiskai lietošanai ilgtspējīgā uzņēmējdarbībā, t. sk. ekotūrisma, ir izveidots labs pamats, kas balstās uz

¹⁰ Bēkons F. (1989) Jaunais organons. Rīga, Avots, 33. lpp.

Latvijas vides zinātnieku un viņu ārzemju sadarbības partneru izstrādātām publikācijām (Kļaviņš et al, 2008; Vides izglītība augstskolā, 2009; Vide un ilgtspējīga attīstība, 2010), vides zinātnes konferencēs prezentētiem vides filozofiskajiem un ētiskajiem aspektiem, LU Filozofijas un socioloģija institūta un Daugavpils Universitātes pētījumiem.

Apvienoto Nāciju Organizācija Tūkstošgades deklarācijā līdzās brīvībai, vienlīdzībai, solidaritātei un kopējai atbildībai ir īpaši akcentēta cieņa pret dabu. Ar piesardzību un apdomību un saskaņā ar ilgtspējīgās attīstības priekšrakstiem ir jāveic visu dzīvo sugu un dabas resursu pārvalde. Tikai šādā veidā mums dotās neizmērojamās dabas bagātības var tikt aizsargātas un nodotas mūsu pēcnācējiem (United Nations Millennium Declaration, 2000). Mūsdienu patērētāja filozofija un domāšana ir intelektuālais pamats planētas resursu noplicināšanai un ilgtspējīgās attīstības idejas sagraušanai. Līdzās šai dominējošai domāšanas un attieksmes sistēmai pastāv pretmets, kas veicina vides ētiku, cieņu pret dzīvību un atbalsta ilgtspējīgo attīstību un planētas vides saglabāšanu. Ekotūrisms, kura dziļākā būtība ir vidi saudzējoša attieksme, ir atvērts šādas videi draudzīgas filozofijas uzturēšanā un interpretācijā, kā arī pozitīva *ekovalsts* tēla veidošanā.

3. Ekotūrisma attīstības politika un tiesību akti

Ekotūrisma jēdziens Latvijas Republikas izstrādātajos politikas plānošanas dokumentos un tiesību aktos parādās salīdzinoši reti un fragmentāri, izņemot 2001. gadā izstrādāto Ekotūrisma attīstības stratēģiju un atsevišķus novadu teritoriju plānojumus (9.8.1. tab.), kas liecina par nepieciešamību ieguldīt lielu darbu ekotūrisma politikas attīstībā un praktiskā ieviešanā. Ņemot vērā mūsu valsts dabas resursu augsto bioloģiskās daudzveidības vērtību un tās konkurētspējas potenciālu pasaules ekotūrisma aprītē, dabas vērtības papildina bagātais kultūras mantojums un arī izdevīgā ģeogrāfiskā situācija, tūrisma politikā ir jāveic papildinājumi, lai ekotūrisms kļūtu par prioritāru.

Šobrīd sabiedrībai ir lielas iespējas iesaistīties politikas plānošanas un normatīvo aktu projektu sagatavošanas procesā, t.sk. pilnveidojot regulējumus ekotūrisma stāvokļa uzlabošanā. Īpaši svarīgs šai ziņā ir topošais Nacionālais vides politikas plāns, kas balstīts uz Vides politikas pamatnostādņēm 2010.–2015. gadam (2009) un Tūrisma attīstības politikas dokumentu projekti nākamajam 2014.–2020. gada nacionālās attīstības plānošanas periodam. Tajos ietvertie pasākumi paredz tūrisma mūsu valstī turpināt balstīt un attīstīt uz ilgtspējīgas attīstības principiem. Ekotūrisms kā elastīgs un pēc savas būtības šiem principiem tieši atbilstošs instruments ir spējīgs realizēt pilotprojektus labas vides pārvaldības, sociālās atbildības un līdzsvarotas ekonomikas jomā, un tas var kļūt par pozitīvu piemēru visai tūrisma nozarei. Latvijas pieredze un pētījumu bāze ekotūrisma jomā ir neliela, tāpēc īpaša uzmanība jāvelta ekotūrisma politikas izstrādāšanai un ir jāpievēršas sasniegto rezultātu un nepilnību izvērtēšanai un labākās iespējamās prakses un tehnoloģiju apgūšanai. To veicina sadarbība ar zinātnes sektoru.

Ekotūrisma plānošana un attīstība atbilstoši savai definīcijai un principiem ir komplicēts process, kas aptver daudzas sfēras, sākot no resursu apzināšanas līdz to ilgtspējīgai apsaimniekošanai, ietverot īpašuma tiesību, uzņēmējdarbības, monitoringa, interpretācijas, komunikācijas aspektus un ar tiem saistītos normatīvos aktus. Dabas un kultūras resursi ir vieni no svarīgākajiem ekotūrisma jomā, un to izmantošana videi draudzīgā veidā prasa augstu kompetenci. Apjomīgs ir arī šo resursu aizsardzības juridiskais regulējums, kas īpaši aptver bioloģiskās daudzveidības aizsardzību kā globālā, tā lokālā mērogā.

Eksistē vairākas ekotūrisma jomā īpaši nozīmīgas ANO un citu starptautisko organizāciju konvencijas, ko ratificējusi Latvijas Republika: ANO Konvencija par bioloģisko daudzveidību (1992), ANO Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām (1992), Konvencija par starptautiskas nozīmes mitrājiem, īpaši kā par ūdensputnu dzīves vidi (Ramsāres jeb Mitrāju konvencija (1971), Konvencija par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību (Berne, 1979), Konvencija par migrējošo savvaļas dzīvnieku sugu aizsardzību (1979), Konvencija par

starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (Vašingtona, 1973), Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (Parīze, 1972), Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (Parīze, 2003), Eiropas ainavu konvencija (Florence, 2000), Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas Konvencija, 1998), Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzības konvencija (Helsinku konvencija, 1992) (sk. 1. pielikumu „Ekotūrismam nozīmīgākās starptautiskās konvencijas vides un kultūras mantojuma aizsardzības jomā”). Minēto dokumentu kontentanalīzes rezultāti liecina par konvenciju īpašo nozīmi ekotūrisma attīstības atbalstam. Konvencijas, lai arī tieši nedefinē ekotūrismu, nosaka būtisko ekotūrisma resursu – bioloģiskās daudzveidības, t. sk. ainavu, sugu, biotopu, mitrāju un ekosistēmu kopumā, kā arī kultūras mantojuma – aizsardzību un ilgtspējīgu izmantošanu zinātnes, tūrisma un plašākas sabiedrības vajadzībām, veicina sabiedrības iesaistīšanos vides aizsardzības procesos, kas, integrēti ekotūrismā, var radīt šī tūrisma veida plašāku starptautisku atpazīstamību un bāzi patiesa ekotūrisma izveidošanā.

Tāpat arī ekotūrismam vistiešāk saistošo un mūsu valstī ieviesto Eiropas Savienības direktīvu – Padomes Direktīvas par savvaļas putnu aizsardzību (79/409/EEK) (1979) un Padomes Direktīvas par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (31992L0043) (92/43/EEK) (1992) kontentanalīzes rezultāti līdzīgi minēto starptautisko konvenciju kontentanalīzei norāda uz šo direktīvu īpašo nozīmi ekotūrisma galvenā resursa – bioloģiskās daudzveidības pastiprinātu aizsardzību, kas pirmām kārtām atbilst ekoloģijas, zinātnes un kultūras prasībām, ņemot vērā saimnieciskās un rekreatīvās, ekonomiskās, sociālās, kultūras un reģionālās prasības. Direktīvas ir nozīmīgas ekotūrisma attīstībai. Līdzīgi konvencijām arī šo ES direktīvu saturs var veidot kopējo ietvaru ekotūrisma strukturējumam Eiropas Savienības mērogā.

3.1. Starptautiskās deklarācijas un rezolūcijas ekotūrismā

Latvijas situācijā kā paraugs ekotūrisma attīstības plānošanai īpaši noderīga varētu būt Kvebekas ekotūrisma deklarācija (Québec Declaration, 2002). Šī deklarācija ir apjomīgākais starptautiskais dokuments, kas tika pieņemts Pasaules ekotūrisma samitā (*The World Ecotourism Summit*) Kvebekā, Kanādā 2002. gada 22. maijā. Tas bija 2002. gada nozīmīgākais pasaules mēroga notikums, un tā mērķi bija:

- paplašināt ekotūrisma potenciālo devumu ilgtspējīgai attīstībai;
- apmainīties ar informāciju labas prakses un pieredzes laukā, veicot ekotūrisma ilgtspējīgu plānošanu, attīstību, pārvaldi un mārketingu;

- pilnveidot zināšanas par ekotūrisma ietekmi uz sociālajiem, ekonomiskajiem un vides aizsardzības procesiem.

Kvebekas ekotūrisma konferences mērķis bija vienot valdības, starptautiskās tūrisma aģentūras, nevalstiskās organizācijas, tūrisma uzņēmējus, vietējo un pamatiedzīvotāju pārstāvjus, akadēmiskās institūcijas un visas citas ieinteresētās personas, lai apspriestu ekotūrisma attīstību un pārvaldību nākotnē. Konferences darbā kārtībā tika iekļautas šādas ANO Pasaulē tūrisma organizācijas un Vides programmas izvirzītās tēmas:

- ekotūrisma politika un plānošana: izaicinājums ilgtspējībai;
- ekotūrisma normatīvi: institūciju pienākumi un darba lauks;
- ekotūrisma produktu attīstība, mārketings un izplatība: ilgtspējīgu produktu un patērētāju uzvedības veidošana.

Konferences rezultāti tika prezentēti ANO rīkotajā samītā par ilgtspējīgas attīstības jautājumiem Johannesburgā (2002). Kvebekas Ekotūrisma deklarācijā ir vairāki paragrāfi, kas ir būtiski arī Latvijas ekotūrisma attīstībai ¹¹:

„Samita dalībnieki [..]

Atzīst, ka ekotūrisms ietver ilgtspējīga tūrisma principus attiecībā uz tūrisma ekonomisko, sociālo un vides ietekmi. Ekotūrisms ietver arī specifiskus principus, kas šo tūrisma veidu īpaši izdala uz kopējā ilgtspējīgā tūrisma fona:

- *[ekotūrisms] sniedz aktīvu ieguldījumu dabas un kultūras mantojuma aizsardzībā;*
- *[ekotūrisms] iekļauj vietējās kopienas un iedzimtos ekotūrisma plānošanā, attīstībā un darbībā un dod ieguldījumu šo kopienu labklājībā;*
- *[ekotūrisms] atklāj ceļojuma mērķu dabas un kultūras mantojuma būtību.*

Atzīst, ka ekotūrisma ir galvenā nozīme ilgtspējīgas prakses ieviešanā tūrisma sektorā.

Uzsver, ka ekotūrisma ir jāturpina attīstīties, lai visa tūrisma nozare kopumā kļūtu ilgtspējīga, līdz ar to palielināsies arī ekonomiskais un sociālais labums kopienām, kas tūristus uzņem un aktīvi piedalās dabas resursu aizsardzībā, un tiks veicināta šo kopienu kultūras integritāte, kā arī palielināsies visu ceļotāju un tūristu apziņa aizsargāt dabas un kultūras mantojumu.

Atzīst kultūras daudzveidības saistību ar daudzām dabas teritorijām.

Apgalvo, ka dažādās tūrisma formas, īpaši ekotūrisms, ja tās tiek pārvaldītas ar ilgtspējīgām metodēm, var dot ievērojumu ekonomisku labumu vietējiem iedzīvotājiem un iedzīmtajiem, spēj sniegt atbalstu viņu kultūras uzturēšanai, kā arī aizsargāt dabu un ilgtspējīgi izmantot tās resursus, saglabājot tos nākamajām paaudzēm.

Pasaules ekotūrisma saiets Kvebekā izstrādājis virkni rekomendāciju:

---

¹¹ Deklarācijas neoficiālo tulkojumu no angļu valodas veicis šī promocijas darba autors.

- a) valstu valdībām un pašvaldībām – formulēt valsts, reģiona un vietējo pašvaldību ekotūrisma politiku un attīstīt stratēģijas, kas atbilst kopējiem ilgtspējīgās attīstības mērķiem, un veikt to, konsultējoties ar plašu ieinteresēto personu loku, kuras ietekmē ekotūrisma vai kuras izjūt ekotūrisma ietekmi;
- b) privāts sektoram – lai ekotūrisma uzņēmējdarbība būtu ilgtspējīga, tai jābūt ienesīgai un jāspēj apmierināt visus ieguldītājus, ieskaitot projekta īpašniekus, investētājus, menedžerus, nodarbinātos, kā arī vietējos iedzīvotājus un vides aizsardzības organizācijas;
- c) nevalstiskajām organizācijām, pašvaldību, akadēmiskajām un pētnieciskajām institūcijām – veikt monitoringu un vadīt pētījumus par ekotūrisma ietekmi uz ekosistēmām, bioloģisko daudzveidību, vietējo un iedzimto kultūrām ekotūrisma darbības vietās;
- d) starpvaldību organizācijām, starptautiskajām finanšu institūcijām un attīstības aģentūrām – attīstīt un palīdzēt realizēt valsts un vietējā līmeņa ekotūrisma politiku un vadlīnijas ekotūrisma plānošanā un izvērtēšanā.” (Québec Declaration on Ecotourism, 2002)

Otrs nozīmīgākais notikums starptautiskajā ekotūrisma apriņķī bija Globālā ekotūrisma konference, kuru 2007. gada 14.–16. maijā Oslo organizēja Starptautiskā ekotūrisma apvienība sadarbībā ar ANO Vides programmu un kurā piedalījās vairāk nekā 450 dalībnieki no 70 valstīm. Šīs konferences noslēgumā tika pieņemts ekotūrisma turpmākai attīstībai svarīgs dokuments – Oslo ziņojums par ekotūrisma (*Oslo Statement on Ecotourism, 2007*). Šajā dokumentā ir deklarēts, ka Pasaules tūrisma organizācija, ANO Vides programma un citas starptautiskās aģentūras izveidojušas politiku, lai padarītu tūrisma nozari par ilgtspējīgu. Starptautiskā ekotūrisma apvienība pilnībā atbalsta šo pieeju un cer, ka ekotūrisma, balstoties uz tā definīciju, arī turpmāk ir jābūt vadošajā vietā un jāveicina jauninājumi šajā jomā, radot piemēru visai tūrisma nozarei. Oslo ziņojums par ekotūrisma satur šādas rekomendācijas:

- 1) atzīt ekotūrisma nozīmīgo lomu vietējā līmeņa teritoriju ilgtspējīgā attīstībā;
- 2) palielināt labi pārvaldīta ekotūrisma potenciālu kā svarīgāko ekonomisko spēku gan materiālā, gan nemateriālā dabas un kultūras mantojuma aizsardzībā;
- 3) atbalstīt ekotūrisma dzīvotspēju un realizāciju ar efektīgu mārketingu, izglītību un apmācību;
- 4) sākt diskusijas par ekotūrisma kritiskām tēmām, lai stiprinātu tā ilgtspējību. (Oslo Statement, 2007)

Nozīmīgi ekotūrisma ir Riodežaneiro samits (*World Summit on Sustainable Development*) 1992. gadā un jau pieminētais Johannesburgas samits Ilgtspējīgai attīstībai 2002. gadā, un deklarācija (*The Johannesburg Declaration, 2002*). Ekotūrisma organizētājiem un

plānotājiem Latvijā vērtīga ir bijusi Eiropas Savienības Sestā vides rīcības programma 2002–2012 (*The Sixth Environmental Action Program 2002–2012*) (2002) un ES Vides un Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorātu (EU Environment DG, EU Enterprise DG) dokumenti – „Vides tehnoloģiju rīcības plāns” (EU Environmental Technologies Action Plan, 2011), „Eiropas eko marķējums” (EU Eco-label, 2011). 1997. gada 6.–8. martā Berlīnē notika starptautiskā vides ministru konference „Par Bioloģisko daudzveidību un tūrismu”. Tā pieņēma Berlīnes deklarāciju „Par bioloģisko daudzveidību un ilgtspējīgu tūrismu” (*The Berlin Declaration on Biological Diversity and Sustainable Tourism*) (1997), kurā tika izteikts aicinājums visām tūrisma nozarē iesaistītajām pusēm ilgtspējīgo tūrismu noteikt par galveno mērķi (The Berlin Declaration, 1997). 1998. gadā pieņemtā Baltijas tūrisma attīstības *Agenda 21* koncepcija ilgtspējīgo tūrismu balsta uz trim galvenajiem ilgtspējīgas attīstības elementiem – vidi, ekonomiku un cilvēku. Šajā dokumentā ekotūrisma attīstība tiek skatīta īpaši un padziļināti (Goal for sustainable tourism, 1998).

3.2. Latvijas Republikas normatīvie akti ekotūrisma veicināšanai

Ekotūrisma regulējumam mūsu valstī nav pieņemts neviens atsevišķs normatīvais akts. Šī tūrisma veida attīstību, t.sk. resursu aizsardzību un izmantošanu, infrastruktūras veidošanu nosaka virkne daudzveidīgu vides un tūrisma jomas likumu un Ministru kabineta noteikumu, atsevišķos gadījumos arī pašvaldību saistošie noteikumi.

Latvijā ir izveidota sistēma īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (t.sk. *Natura 2000*) un daudzveidīgā kultūras mantojuma aizsardzībai, kas normatīvo aktu pieļaujamās robežās tiek izmantoti kā ekotūrisma resursi, bet garantējot tā ilgtspējīgu apsaimniekošanu un aizsardzību. Šo īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un kultūrvides aizsardzību un izmantošanu regulē vairāki Latvijas Republikā pieņemtie likumi un Ministru kabineta noteikumi (3.2.1. tab.).

3.2.1. tabula

Ekotūrisma nozīmīgākie Latvijas Republikas likumi un Ministru kabineta noteikumi dabas un kultūras mantojuma aizsardzības jomā

Nacionālā līmeņa normatīvie akti – likumi, Ministru kabineta (MK) noteikumi	Definētās ekotūrisma iespējas
Likums „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” (1993, ar grozījumiem līdz 2010. g. [turpmāk tekstā – ar groz. l. 2010])	Regulē tūrisma darbību – īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apmeklēšanu atpūtas, tūrisma, ekoloģiskās izglītošanas un zinātniskās izpētes nolūkā

<p><u>Rāznas nacionālā parka likums</u> (2006, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Ķemeru nacionālā parka likums</u> (2001, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Gaujas nacionālā parka likums</u> (2009, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Slīteres nacionālā parka likums</u> (2000, ar groz. l. 2010);</p> <p>Likums „<u>Par Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātu</u>” (1997, ar groz. l. 2011);</p> <p><u>Grīņu dabas rezervāta likums</u> (2000, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Moricālas dabas rezervāta likums</u> (2000, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Teiču dabas rezervāta likums</u> (2008, ar groz. l. 2010);</p> <p><u>Krustkalnu dabas rezervāta likums</u> (2009, ar groz. l. 2010);</p>	<p>Regulē tūrisma darbību, nosakot aizsardzības zonas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kuras definētas attiecīgajā likumā</p>
<p>Sugu un biotopu aizsardzības likums (2000, ar groz. l. 2010);</p>	<p>Norāda uz bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, t.sk. saistībā ar tūrisma atbilstoši ekoloģijas, zinātnes, kultūras prasībām un ņemot vērā saimnieciskās un rekreatīvās prasības</p>
<p>Tūrisma likums (1998, ar groz. l. 2009)</p>	<p>Definē tūrisma veidus, t.sk. ekotūrismu un tam radniecīgus veidus (dabas tūrismu, lauku tūrismu un kultūras tūrismu), un regulē tūrisma darbību valstī kopumā; likuma uzdevums ir radīt tiesisko bāzi tūrisma nozares attīstībai Latvijā, noteikt tūrisma nozares uzdevumus, tūrisma politikas mērķus un īstenošanas veidus</p>
<p>Likums „<u>Par kultūras pieminekļu aizsardzību</u>” (1992, ar groz. l. 2010)</p>	<p>Regulē kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un ietver tā uzskaiti, izpēti, praktisko saglabāšanu, kultūras pieminekļu izmantošanu un to popularizēšanu</p>

16.03.2010. MK noteikumi Nr.264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”	Regulē tūrisma darbību, nosakot aizsardzības pakāpes zonējumu īpaši aizsargājamās dabas teritorijās
09.10.2007. MK noteikumi Nr.686 „Par īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību”	Regulē tūrisma darbības plānošanu īpaši aizsargājamās dabas teritorijās
09.03.1999. MK noteikumi Nr.83 „Par dabas parkiem”; 15.06.1999. MK noteikumi Nr.212 <u>„Par dabas liegumiem”;</u> 09.03.1999. MK noteikumi Nr.69 <u>„Par aizsargājamo ainavu apvidiem”;</u> 05.01.2010. MK noteikumi Nr.17 „Par aizsargājamām jūras teritorijām” 22.11. 2005. MK noteikumi Nr.888 <u>„Par aizsargājamām alejām”;</u> 17.04.2001. MK noteikumi Nr.175 <u>„Par aizsargājamiem ģeoloģiskajiem un ģeomorfoloģiskajiem dabas pieminekļiem”;</u> 20.03.2001. MK noteikumi Nr.131 <u>„Par aizsargājamiem dendroloģiskajiem stādījumiem”;</u>	Regulē tūrisma darbību, nosakot aizsardzības zonas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kuras definētas attiecīgajos MK noteikumos
MK īpaši aizsargājamo dabas teritoriju individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi	Detalizēti regulē tūrisma darbību konkrētās īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, uz kurām šādi noteikumi attiecas
09.10.2007. MK noteikumi Nr.686 „Par īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību”	Regulē tūrisma darbības plānošanu īpaši aizsargājamās dabas teritorijās

19.04.2011. MK noteikumi Nr.300 „Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (<i>Natura 2000</i>)”	Regulē ietekmes uz vidi novērtējumu un atbildību par nodarītajiem pārkāpumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās
07.07.2008. MK noteikumi Nr.511 „Dabas pieminekļiem nodarītā kaitējuma novērtēšanas un sanācijas pasākumu izmaksu aprēķināšanas kārtība”	

Avots: apkopojis autors.

LR Tūrisma likums (1998) mūsu valstī ir galvenais normatīvais akts tūrisma nozarē. Tā mērķis ir radīt tiesisko bāzi tūrisma nozares attīstībai Latvijā, noteikt tūrisma nozares uzdevumus, tūrisma politikas mērķus un īstenošanas veidus, tūrismā iesaistīto dalībnieku kompetenču līmeni. Kā jau minēts šī darba 1.3. apakšnodaļā „Ekotūrisma definīcijas attīstība Latvijā”, Tūrisma likuma 2006. gada 16. februāra grozījumi ir īpaši nozīmīgi ekotūrismam, jo tajos tika iestrādāta ekotūrisma definīcija.

Tā kā ekotūrismā tiek uzsvērtā tā atbildība par vides aizsardzību un šis tūrisma veids sniedz nozīmīgu ieguldījumu vides aizsardzības procesā, ir jāņem vērā būtiski plaša spektra vides aizsardzību regulējoši normatīvie akti, kas nosaka pieļaujamo tūrisma nozares radīto ietekmi uz klimata pārmaiņām, tūrisma radītās slodzes uz vidi un ietekmes uz vidi novērtēšanu, ūdens apsaimniekošanu un piemērošanu tūrismam un rekreācijai, kā arī atkritumu problēmu risināšanu tūrisma nozarē. Šo procesu normatīvus regulē virkne atsevišķu likumu:

- Vides aizsardzības likums (2006) – nosaka dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu, ekoinovāciju un vides tehnoloģiju attīstību, sabiedrības līdzdalību un vides monitoringu;
- Ūdens apsaimniekošanas likums (2002) – tā mērķis ir samazināt ūdens piesārņojumu, t.sk. ar notekūdeņiem no mazajiem un vidējiem tūrisma uzņēmumiem;
- Atkritumu apsaimniekošanas likums (2010)- tā mērķis ir samazināt atkritumu radīto spiedienu un vidi, ko zināmā mēra rada tūrisma uzņēmumi;
- Ģenētiski modificēto organismu aprites likums (2007) – tā mērķis ir saglabāt bioloģisko daudzveidību, veicināt ilgtspējīgas lauksaimniecības un biotehnoloģiju attīstību;
- Iepakojuma likums (2002) – tā mērķis ir samazināt izlietotā iepakojuma, kas nereti rada problēmas arī tūrisma aprītē, nelabvēlīgo ietekmi uz vidi;

- Aizsargjoslu likums (1997) – tā uzdevums ir samazināt vai novērst antropogēnās negatīvās iedarbības ietekmi uz objektiem, t.sk. objektiem, kuriem noteiktas aizsargjoslas un kuri varētu būt attiecināmi uz ekotūrisma;
- Teritorijas plānošanas likums (2002) – tā mērķis ir veicināt valstī ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību, izmantojot efektīvu teritorijas plānošanas sistēmu, kas pilnā mērā būtu attiecināma uz ekotūrisma organizēšanu pašvaldību teritorijās;
- Latvijas Republikas Civillikums – regulē privātīpašuma statusu, tas ir jāņem vērā, plānojot un veicot ekotūrisma darbību, piemēram, publisku pieeju ūdens resursiem – upēm un ezeriem;
- Zvejniecības likums (1995) – nosaka tauvas joslu, kas regulē pieeju tūrismam svarīgajiem ūdens resursiem.

Ekotūrisma darbībā liela nozīme ir pārtikas aprītei, kā arī pakalpojumu kvalitātes un drošuma garantijai, ko regulē šādi normatīvie akti - Pārtikas aprītes uzraudzības likums (1998), Preču un pakalpojumu drošuma likums (2005), Patērētāju tiesību aizsardzības likums (1999). Detalizēts ekotūrisma atsevišķu jomu regulējums tieši un netieši ir iestrādāts vairākos MK noteikumos, kas izriet no jau minētajiem likumiem. Piemēram, par peldvietu un jahtu ostu atbilstību *Zilā karoga* kritērijiem, par mikroliegumu izveidošanu, aizsardzību un apsaimniekošanu un daudzām citām jomām. Ekotūrisms veic ne tikai rekreatīvu, vides izziņas un aizsardzības funkciju, tas ir arī mazā un vidējā uzņēmējdarbība, kurai ir saistoši visi komercdarbību regulējošie normatīvie akti. Ekotūrisma attīstības process ir dinamisks un daudzpusīgs, tā pilnveidošanā un augstvērtīgu rezultātu sasniegšanā liela nozīme ir sabiedrības līdzdalībai. Attīstoties un nostiprinoties ekotūrismam, nākotnē radīsies nepieciešamība izstrādāt no Tūrisma likuma izrietošu normatīvo aktu, kas regulētu un nostiprinātu ekotūrisma attīstību, – atsevišķus MK noteikumus.

3.3. Latvijas Republikas politikas plānošanas dokumenti ekotūrisma attīstībai

Analizējot mūsu valsts svarīgākos politikas plānošanas dokumentus ir jāsecina, ka tikai Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007–2013 izceļ ekotūrisma, raksturojot mazo un vidējo uzņēmumu darbības galveno priekšrocību – spēju ātri reaģēt uz izmaiņām tirgū un daudzpusīgi specializēties, „piemēram, bioloģiskās lauksaimniecības, ekotūrisma, informāciju tehnoloģiju un citās uz zināšanām balstītās jomās”, kā arī akcentē ekotūrisma attīstības nepieciešamību, norādot risināmos uzdevumus, lai saprātīgi izmantotu un saglabātu dabas vidi (Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007–2013, 2006). Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam ekotūrisma kā jēdzienu atsevišķi nepiemin, tomēr definētie Latvijas mērķi, kā arī attīstības virzieni attiecībā uz videi draudzīgo tūrismu un dabas kapitāla izmantošanu sakrīt ar ekotūrisma principiem. Tas ļauj secināt, ka šī jaunā ilgtspējīgas attīstības stratēģija netieši atbalsta

ekotūrismu, par to arī liecina stratēģiskie mērķi attīstīt *zaļo* ekonomiku un ilgtspējīgu patēriņu, veidot un saglabāt Latvijas kā *zaļās valsts* tēlu (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam, 2010). Analizējot citus nacionālā un reģionālā līmeņa politikas plānošanas dokumentus (sk. 2. pielikumu „Ekotūrisma politikas plānošanas dokumenti Latvijā”), jāsecina, ka šajos dokumentos, lai arī ekotūrisms nav specifiski definēts, norādītā videi draudzīgā tūrisma veicināšana ir zināmā mērā attiecināma arī uz ekotūrisma attīstību. Detalizētāk šī darba 9.8. nodaļā „Ekotūrisma izpētes areālu pētījumu rezultāti” ir analizēti ar EIA saistīto pašvaldību teritoriju plānojumi un attīstības programmas un šajos dokumentos atspoguļotā ekotūrisma situācija.

Latvijā esošo plānošanas reģionu Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales attīstības programmas un telpiskie (teritorijas) plānojumi valstī tiek koriģēti pēc 2009. gada 1. jūlijā pabeigtās administratīvi teritoriālā iedalījuma reformas, kas iepriekšējo rajonu un pagastu vietā izveidoja 110 novadus un 9 republikas pilsētas, izmainītas ir arī šo teritoriju robežas. Līdzīga situācija ir ar izstrādātajiem pagastu teritoriju plānojumiem, kas ir svarīgi tūrisma, īpaši ekotūrisma, plānošanai, taču šobrīd sakarā ar minēto reformu un teritoriju izmaiņām plānojumi tiek koriģēti, pielāgojot tos jaunizveidotajām teritorijām.

Jāpiezīmē, ka šobrīd vispilnīgākais ekotūrisma politikas plānošanas dokuments mūsu valstī ir Ekotūrisma attīstības stratēģija, kas ir pirmais detalizētais ekotūrisma iespēju pārliktdokuments, kas sniedz pasaules pieredzes apkopojumu un Latvijas perspektīvas ekotūrisma, definē attīstības stratēģiju un pasākumus, kas veicami šīs stratēģijas īstenošanai. Stratēģijas mērķi ir bioloģiskās daudzveidības aizsardzība, vietējo iedzīvotāju labklājības paaugstināšana, sabiedrības iesaistīšana vides lēmumu pieņemšanā, videi draudzīgo tehnoloģiju un procesu lietošana, integrēta ekotūrisma izveidošana un mārketinga, starptautisko sadarbības tīklu veidošana ekotūrisma. Aktuālākie uzdevumi stratēģijā ir orientēti uz to, lai izpētītu situāciju ekotūrisma jomā Latvijā un ārvalstīs, apkopojot, analizējot un ieviešot labāko praksi (Latvijas Ekotūrisma stratēģija, 2001).

Vairāki iepriekšējā periodā spēkā esošie politikas plānošanas dokumenti – Latvijas ilgtspējīgās attīstības pamatnostādnes (2002) un Latvijas Nacionālais vides politikas plāns 2004–2008 (2004) (2003)– ir sekmējuši ekotūrisma bāzes veidošanos. Latvijas ilgtspējīgās attīstības pamatnostādnes ekotūrisms netiek īpaši izdalīts, taču pamatnostādņu kontekstā nozīmīga vieta ir ierādīta tūrisma attīstībai kopumā. Pamatnostādnes noteikts, ka Latvijas stratēģiskajam tūrisma produktam ir jābūt tādām, kas vispilnīgāk spēj izmantot Latvijas tūrisma stratēģiskos resursus – kultūras mantojumu, ainaviski bagātu un daudzveidīgo dabu, un līdz ar to tiktu nodrošināta to ilgtspējīga attīstība un racionāla izmantošana. Savukārt Latvijas Nacionālais vides politikas plāns (2004–2008), plānojot tūrisma nozares attīstību, sadaļā „Vide un tūrisms” pastiprināti akcentē vides aspekta integrēšanu vides politikā, līdzās citiem vadošiem tūrisma politikas dokumentiem

norādot arī Ekotūrisma attīstības stratēģiju, kā arī prasību īpaši attīstīt tādu tūrisma, kas rēķinātos ar vides prasībām, nodrošinātu dabas un kultūras resursu saglabāšanu ilgā laika posmā, ir būtu sociāli un ekonomiski pieņemams. Arī šajā sadaļā izvirzītie politikas mērķi ir turpināt vides pārvaldības sistēmu ieviešanu tūrisma nozarē; tūrisma uzņēmumos ieviest videi draudzīgas tehnoloģijas; veicināt dabas, lauku, dziednieciskā, ekotūrisma, velotūrisma un ar to saistītās infrastruktūras attīstību. Šobrīd spēkā esošās vides politikas pamatnostādnes (2010–2015; apstiprinātas ar MK 31.07.2009. rīkojumu Nr. 517) ir pamatā nākamā perioda Nacionālā vides politikas plāna izstrādei (Vides politikas pamatnostādnes, 2009). Šai procesā paredzama daudzu ieinteresēto pušu iesaistīšana, lai izstrādātu projektu ekotūrisma integrēšanai šajā dokumentā. Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2010.–2015. gadam šobrīd ir vienīgais tūrisma politikas plānošanas dokuments, un tas neparedz plašu ekotūrisma iesaistīšanu kopējā tūrisma nozarē. Ņemot vērā šo apstākli, ir nepieciešams veicināt ekotūrisma plašāku integrēšanu nākamajos un topošajos vides un tūrisma politikas plānošanas dokumentu projektos, t.sk. ir nepieciešams aktualizēt šī tūrisma veida turpmāku padziļinātu izpēti, lai pilnveidotu tā videi draudzīgo darbību, kas atbalsta arī vietējos iedzīvotājus. 2011. gadā valstī ir sākts darbs pie divu jaunu ekotūrisma saistošu dokumentu – Latvijas Tūrisma attīstības pamatnostādņu (2013–2019) un Bioloģiskās daudzveidības pamatnostādņu (2013–2020) – projektu izstrādes.

Viens no visefektīvākajiem instrumentiem, kas nodrošina sabiedrības līdzdalību politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu projektu izstrādāšanā, t.sk. vides aizsardzības un tūrisma attīstības jomā, ir attiecīgās konsultatīvās padomes, kas darbojas VARAM, EM un nacionālajos parkos. Vides zinātnes un izglītības padome ir koordinējoša un konsultatīva starpnozaru institūcija, kuras mērķis ir veicināt ar vides zinātnes un izglītības attīstību saistītu institūciju sadarbību, kas skar arī ekotūrisma zinātnisko potenciālu. Savukārt Vides konsultatīvā padome un Latvijas Tūrisma konsultatīvā padome piedalās tiesību aktu un politikas plānošanas dokumentu projektu izstrādē vides un tūrisma jomā. Jāpiezīmē, ka abu šo konsultatīvo padomju darbā saistībā ar ekotūrisma attīstības jautājumiem piedalās arī Latvijas Ekotūrisma savienība. Konsultatīvo padomju darbs ir bijis vairāk konstruktīvs citu esošo dokumentu izstrādē, un ekotūrisma problemātika izskatīta fragmentāri. Valsts un pašvaldību institūcijas spēj garantēt vides pārvaldību mūsdienu prasībām atbilstošā līmenī. Esošā Eiropas Savienības un Latvijas Republikas likumdošana lielā mērā ir sakārtojusi vides aizsardzības sfēru un turpina to pilnveidot. Eiropas Savienības Vides (*DG Environment*) un Uzņēmējdarbības (*DG Enterprise*) ģenerāldirektorātu izstrādātā politika veicina videi draudzīgo industriju kopumā, kurā ekotūrisms, lai arī netiek atsevišķi izvirzīts, var ieņemt vadošo vietu ne savu apjomu, bet integrētās, vidi saudzējošās pieejas dēļ. Tāpēc būtu nepieciešams ar vieglākiem kredīta noteikumiem un ES struktūrfondu politiku veicināt ekotūrisma kā uzņēmējdarbību. Taču Latvijā eksistē arī atsevišķi normatīvie regulējumi, kas rada apgrūtinājumus tūrisma attīstībai kopumā.

Daudzi tūrisma nozares praktiķi un uzņēmēji, pēc promocijas darba autora veiktajiem novērojumiem ekotūrisma izpētes areālos 2004.gadā un 2010.-2011.gadā, kā arī diskusijām tūrisma semināros un konferencēs laika periodā no 1998. – 2011.gadam, tūristu ēdināšanas normatīvo regulējumu - Pārtikas aprites uzraudzības likumu (1998.g., ar grozījumiem līdz 2010.gadam), 02.02.2010. MK noteikumus Nr.104 „Pārtikas uzņēmumu atzīšanas un reģistrācijas kārtība” un ar tiem saistītās procedūras ir uztvēruši par pārāk prasīgām. Lai arī izprotams to labais nodoms aizsargāt patērētāju tiesības, daudzkreiz praksē tas neattaisno sevi un rada šķēršļus tūrisma attīstībai, praksē neveicina mazo un vidējo sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu attīstību, t.sk. vietējās izcelsmes pārtikas produktu iekļaušanu tajā kā unikālu un identitāti raksturojošu papildinājumu tūrisma produktam kopumā. Uzņēmēji izsaka nepieciešamību šādu regulējumu racionāli grozīt, vienlaicīgi nepalielinot patērētāju, t.sk. tūristu risku. Tāpat, neskatoties uz vērā ņemamu tūrisma plūsmas pieaugumu 2011.gadā, mūsu valsts tūrisma eksporta tirgus paplašināšanas nolūkos ir meklējami uzlabojumi konsulāro pakalpojumu - tūrisma vīzu izsniegšanas procedūrās, īpaši Krievijas un citu NVS valstu pilsoņiem, kas izrādījuši paaugstinātu interesi par tūrismu Latvijā. Nozīmīga mazo un vidējo tūrisma uzņēmēju darbības attīstībai, īpaši ekotūrismam perspektīvo lauku pašvaldību teritorijās, kurās tūrisma radītie ieņēmumi ir nelieli, ir nepieciešama labvēlīgākas nodokļu politikas izstrādāšana. Pašlaik īpaša aktualitāte ekotūrisma politikas jomā ir Ekotūrisma attīstības stratēģijas (2001) atjaunošana, kā arī ekotūrisma jomas iestrādāšana Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam projektā un citos politikas plānošanas dokumentu projektos 2014.–2020. gada plānošanas un finansēšanas periodam, t. sk. pašvaldību attīstības programmās, ĪADT dabas aizsardzības plānojumos, pārrobežu, nacionālā, reģionālā, pašvaldību un atsevišķu teritoriju tūrisma attīstības stratēģiju un plānu projektos.

4. Sadarbības modeļi ekotūrisma attīstībai

Valsts un pašvaldību institūciju, zinātniskā un privātā sektora, kā arī sabiedrisko organizāciju un vietējo iedzīvotāju sadarbība ir svarīgs faktors ekotūrisma attīstībā. Būtiski ir apzināt šo sektoru, organizāciju un institūciju funkcijas, struktūru un arī labākās sadarbības formas, pie kurām pieskaitāmas konsultatīvās padomes, piemēram, Latvijas Tūrisma konsultatīvā padome, Vides konsultatīvā padome, tāpat arī īpaši aizsargājamo dabas teritoriju konsultatīvās padomes un NVO sadarbība ar valsts un pašvaldību institūcijām. Kopumā ekotūrisma pārvaldes izpētē tiek lietotas dažādas metodes un analīzes, piemēram, hierarhijas pieeja, kas dod iespēju diferencēt ekotūrisma radīto ietekmi dažādos līmeņos un sfērās (Dredge, 2006).

Plānošanas process ekotūrismā optimizē ekonomiskās attīstības un vides pārvaldības mērķus ilgtspējīgas attīstības kontekstā un rada priekšnoteikumus lauku iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanā, un sevišķi to cilvēku, kas dzīvo īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kurās intensīva saimnieciskā darbība ir apgrūtināta. Plānošanas procesā ir jāiesaista visas ekotūrismā ieinteresētās personas, lai vienotos par kopīgi sasniedzamiem mērķiem. Tāpat plānošanai jābalstās uz pārvaldības labāko praksi, kas sevī satur ekonomiskos, tehniskos, vides, sociālos, institucionālos un finansiālos apsvērumus. Plānojot Latvijas ekotūrismu, daudzviet pietrūkst šīs vietējās pieredzes, taču tieši vietējais faktors var veidot zināmu oriģinalitāti un *savu* ekotūrisma skolu pasaules ekotūrisma spektrā.

No 1993. gada tūrismu Latvijā pārvaldīja VARAM Tūrisma attīstības nodaļa. Tā bija atbildīga par tūrisma attīstības valsts politikas izstrādi un tās īstenošanas pārraudzību, lai veicinātu vietējā un starptautiskā tūrisma attīstību. Kopš 2003. gada 1. marta saskaņā ar MK (31.01.2003.) rīkojumu Nr. 55 „Par Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un Finanšu ministrijas funkciju pārdali un nodošanu Ekonomikas ministrijai un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai” tūrisma joma ir pārgājusi Ekonomikas ministrijas (EM) kompetencē. Par tūrisma jomu Latvijā ir atbildīgs EM Uzņēmējdarbības konkurētspējas departaments, kura sastāvā ietilpst Tūrisma nodaļa. Tūrisma attīstības valsts politikas īstenošanai, realizēšanai, jaunu projektu attīstībai un tūrisma iespēju Latvijā popularizēšanai saskaņā ar MK (16.11.2004.) noteikumiem Nr. 936 „Tūrisma attīstības valsts aģentūras nolikums” ir izveidota Tūrisma attīstības valsts aģentūra (TAVA), kas ir EM pārraudzībā esoša valsts iestāde.

Ekotūrisma attīstība Latvijā nav iedomājama bez sadarbības valsts institūciju starpā. Būtiska ir sadarbība ar VARAM un tās pakļautībā esošo Dabas aizsardzības pārvaldi, tāpat arī ar nacionālo parku un dabas parku konsultatīvajām padomēm ekotūrismam īpaši svarīgo dabas resursu ilgtspējīgā apsaimniekošanā, dabas aizsardzības plānu izstrādāšanā un realizēšanā. Kultūrvēstures un kultūrvides izmantošana ekotūrismā ir jāizskata kopīgi ar Kultūras ministriju, izglītības jautājumi – ar Izglītības un zinātnes ministriju, Latvijas mazo ostu un veloceļu

attīstība, t.sk. iekļaušanās *EuroVelo* tīklā, kā arī tūristiem labvēlīga sabiedriskā transporta attīstība – ar Satiksmes ministriju.

Latvijas Tūrisma konsultatīvā padome nodrošina visu ieinteresēto pušu līdzdalību būtisku tūrisma attīstības jautājumu risināšanā, un to vidū ir arī ar ekotūrismu saistīti jautājumi. Īpaši svarīgs informācijas apmaiņā ir izveidotais tūrisma informācijas centru (TIC) tīkls. Tāpat EM un VARAM ir atbalstījušas pētījumus par dabas tūrisma, piedzīvojumu, aktīvā, lauku un ilgtspējīgā tūrisma attīstības iespējām Latvijā, un tos var izmantot ekotūrisma organizēšanā un pārvaldē. (Pilāts, 2000; Dabas tūrisma maršruti Kurzemē, Sēlijā un Latgalē, 2001; Pētījums „EiroVelo” tīkla Latvijas posmu attīstība”, 2007).

Ekotūrisma popularizēšanai pasaulē nozīmīga loma ir Latvijas institūtam, Latvijas vēstniecībām, diplomātiskām pārstāvniecībām un tūrisma informācijas birojiem kā mūsu valstī, tā arī ārzemēs. Latvija ir uzkrājusi pieredzi iepriekšējos gados piedaloties dažādos starptautiskos tūrisma projektos, kuru vidū ir minami *Agora, Via Baltica Touristica, Hansaetic Route, Via Viking, Baltic Palette, Kings' Road, Livonian Pearls, SuPortNet* u. c. Kaut arī ekotūrisma attīstības koordinācijai Latvijā šobrīd nav sistemātisks raksturs, tomēr ir izdevies izveidot sekmīgi funkcionējošu sadarbības modeli, kura darbības efektivitāti apliecina saskaņota normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu izstrāde un ieviešana praksē sadarbībā ar ministriju pakļautībā esošām institūcijām (TAVA un Dabas aizsardzības pārvalde), pašvaldībām, uzņēmējiem un NVO, kā to apliecina ekotūrisma definīcijas izstrādāšana un iekļaušana Tūrisma likuma grozījumos, projekta „Ekotūrisma infrastruktūras attīstība potenciālajās *Natura 2000* teritorijās” realizēšana un daudzas citas ekotūrismam labvēlīgas aktivitātes.

Vietējās pašvaldības ir vistiešāk saistītas ar ekotūrismu. Tās var ietekmēt ekotūrisma attīstības procesus ar sekojošo rīcību:

- attīstības programmu un teritoriālo plānojumu izstrādi un ekotūrisma attīstību, iesaistot vietējos iedzīvotājus un uzņēmējus;
- līdzekļu piešķiršanu ekotūrisma attīstībai un popularizēšanai;
- ekotūrisma objektu un dabas resursu aizsardzību un to lietojuma atļaušanu ekotūrisma mērķiem.

Uzskatāms piemērs sadarbībai starp pašvaldību, akadēmisko un nevalstisko sektoru, kā arī vietējiem iedzīvotājiem ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā, t.sk. ekotūrisma organizēšanā, ir Dundagas, Kolkas un Rojas pagasta pašvaldību, Latvijas Universitātes, vietējo uzņēmēju, sabiedrisko organizāciju un iedzīvotāju iesaistīšanās projektā *Zaļais Novads 21*. Tika izveidots „Ziemeļkurzemes *Agenda-21* centrs” ar apakšstrukturām – reģiona ekotūrisma informācijas centru, un vides izglītības tautas augstskolu, kurā paredzēta ekotehnoloģiju demonstrēšana. Tika izstrādāts ekotūrisma eksperimentālais maršruts „Kolkas aplis” (skat. 9.1. apakšnodaļu „Slīteres nacionālais parks”) un publicēta brošūra (*Ceļosim zaļi*, 2003), ko līdzās Latvijas Universitātes

Vides zinātnes un pārvaldības izstrādātajam mācību materiālam „Ekotūrisms pašvaldībās” (Leitis, 2003) var raksturot kā vienu no nedaudzajām uz izpēti balstītajām rekomendācijām pašvaldībām. Kā jau tika minēts, projektā *Zaļais novads 21* apvienojušās valsts, pašvaldības un akadēmiskā institūcijas, uzņēmēji, kā arī sabiedriskās organizācijas. Tas liecina, ka šāds modelis ekotūrisma attīstībai varētu būt optimāls jebkurā pašvaldībā. Galvenie ieguvumi no šāda veida sadarbības ir laba vides pārvalde, darbības koordinēšana, jaunu zināšanu apguve, finansiāls ieguvums pašvaldībai un jaunu produktu izstrādes iespēju palielināšanās (Kaufmane, 2011).

Ekotūrisma iesaistīto pušu nozīmīgi sadarbības partneri ir biedrības un nodibinājumi, kas var palīdzēt likumdošanas pilnveidošanā, sabiedrības iesaistīšanā, stratēģiju un mērķprogrammu izstrādāšanā, projektu vadīšanā, sabiedrības informēšanā, priekšlikumu izstrādāšanā, sadarbības ar pašvaldību institūcijām un starptautiskajām organizācijām veicināšanā, tūrisma ietekmes uz vidi un kultūras mantojuma monitoringā. Neformālu diskusiju un forumu atmosfēra, ko ap sevi rada nevalstiskās organizācijas, veicina plašākai sabiedrībai labvēlīgu lēmumu pieņemšanu.

Pasaulē vides nevalstisko organizāciju darbība ir ļoti daudzveidīga, sākot no radikālām izpausmēm līdz parlamentārām metodēm. Īpaši populāras vides nevalstiskās organizācijas ir *Greenpeace*, *Friends of the Earth International* un daudzas citas. Arī ekotūrisma sfērā pasaulē darbojas simtiem sabiedrisko organizāciju visos kontinentos (TIES, Ecotourism Associations, 2011; Ecoclub, NGOs, 2011). Pētot šo organizāciju darbību, ir grūti tās klasificēt pēc kāda svarīguma kritērija, jo katrai no tām piemīt sava specifika, darbības spektrs, nozīmīgums kā pasaules, tā arī katras konkrētas valsts vai novada ekotūrisma attīstībā, apmācībā, izpētē un praksē. Starptautiskā ekotūrisma apvienība ir viena no populārākajām nevalstiskajām ekotūrisma „jumta” organizācijām pasaulē, taču efektīgi strādā arī, piemēram, Austrālijas, Igaunijas, Norvēģijas, Pakistānas, Kostarikas, Polijas un daudzu citu valstu ekotūrisma organizācijas.

Latvijā ekotūrisma attīstības un iespēju izpētes jomā visciešākā sadarbība ir starp Latvijas Ekotūrisma savienību un profesionālo lauku tūrisma asociāciju „Lauku Ceļotājs”, kas apvieno aptuveni 300 biedrus – lauku naktsmītņu saimniekus visā Latvijā. Kā rāda pieredze, ekotūrisma darbību racionāli ir sākt ar forumiem un diskusijām, iesaistot pēc iespējas visas ieinteresētās personas, bet organizatorisko pusi vajadzētu uzņemt pašvaldībām sadarbībā ar sabiedriskajām organizācijām. Labāku rezultātu sasniegšanai ir jāveido sabiedrisko organizāciju sadarbība ne tikai tūrisma vai specifiskā ekotūrisma jomā, ir jāiesaista arī citu sfēru organizācijas, piemēram, Latvijas Iepakojumu asociācija, Atkritumu saimniecības asociācija, Baltijas Vides forums, Latvijas Viesnīcu un restorānu asociācija, izlietotā iepakojuma apsaimniekošanas uzņēmums „Zaļā josta” un citas radniecīgas organizācijas. Īpaši nozīmīgi sadarbības partneri NVO sektorā ir ekotūrisma profesionālās apvienības, kas vistiešāk ir iesaistītas šī tūrisma veida attīstības procesos starptautiskā un nacionālā līmenī. Minētās nevalstiskās ekotūrisma organizācijas ir tikai

neliela, taču Latvijai nozīmīga daļa (4.1. tab.) plašajā vairāk nekā 50 nacionālo un reģionālo ekotūrisma organizāciju spektrā (TIES, Network Of Networks, 2011).

4.1. tabula

Ekotūrisma profesionālās apvienības

Organizācija	Uz ekotūrisma attiecināmās darbības
Starptautiskā Ekotūrisma apvienība (<i>The International Ecotourism Society</i>) Informācija internetā: http://www.ecotourism.org	Ekotūrisma politikas, attīstības un izglītības nodrošināšana
Starptautiskais Ekotūrisma klubs (<i>ECOCLUB</i>) Informācija internetā: http://www.ecoclub.com	Ekotūrisma politikas, attīstības un izglītības nodrošināšana
Latvijas Ekotūrisma savienība	Ekotūrisma politikas nodrošināšana nacionālā līmenī: ekotūrisma stratēģijas izstrāde un ieviešanas koordinēšana, līdzdalība ar ekotūrisma saistīto normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu projektu izstrādē, ekotūrisma izglītības veicināšana

Avots: apkopojis autors.

Minētās vadošās ekotūrisma profesionālās organizācijas – Starptautiskā Ekotūrisma apvienība un Starptautiskais Ekotūrisma klubs – ir atvērtas un aktīvas nozares sadarbības tīklu uzturēšanā, informācijas apmaiņā, tematisku konferenču un semināru organizēšanā, ekotūrisma izglītības un produktu attīstībā globālā mērogā. Šo organizāciju aktīvā diskusiju vide ekotūrisma politikas izstrādāšanā un pētniecībā, kā arī pieejamo resursu, informācijas, publicitātes iespējas ir jāvērtē kā īpaši nozīmīgas Latvijas ekotūrisma. Šajās starptautisko biedru organizācijās līdz šim brīdim vēl nav iesaistījušās Latvijas organizācijas vai institūcijas. Kā individuālais biedrs tajās darbojas autors, tādējādi gūstot pieeju informācijai, kas izmantota promocijas darbā. Īpaši aktīvi šajās abās organizācijās darbojas Igaunijas Ekotūrisma asociācija, 2010. gadā Pērnāvā noorganizējot jau minēto starptautisko ekotūrisma konferenci un prezentējot kvalitatīvu un plaši atpazīstamu ekotūrisma darbību.

Liela atbalstu dabas resursu ilgtspējīgā izmantošanā ekotūrisma sniedz plaši pazīstamas starptautiskās vides aizsardzības nevalstiskās organizācijas (4.2. tab.), kuru pārstāvniecības darbojas mūsu valstī radot iespēju vides pārvaldības labās prakses apmaiņā, kā arī Latvijas ekotūrisma popularizēšanā starptautiskā līmenī.

Ekotūrisma nozīmīgākās starptautiskās vides un tūrisma NVO

Organizācija	Uz ekotūrisma attiecināmās darbības
Pasaules dabas fonds <i>(World Wildlife Fund)</i> . Informācija internetā: http://www.pdf.lv/lv_LV/home	Ekotūrisma resursu pārraudzība un izglītības nodrošināšana. Lauku attīstība (t.sk. Latvijā), kas labvēlīgi iespaido gan cilvēkus, gan dabu. Galvenie ekotūrisma resursi un ar tiem saistītie pasākumi Latvijā: <ul style="list-style-type: none"> • mežs – centieni apturēt un novērst meža degradāciju; • klimats – pārraudzīt enerģētiku un citus sektorus; • ūdeņi – ilgtspējīga ūdeņu resursu apsaimniekošana un izmantošana; • organismu sugas – lielo savvaļas zālēdāju atgriešana Latvijas dabā;
Zemes draugi <i>(Friends of the Earth International)</i> . Informācija internetā: http://www.zemesdraugi.lv , http://www.foei.org	Vides aizsardzība un izglītības, ekotūrisma attīstības nodrošināšana
Koalīcija par tīru Baltiju <i>(Coalition Clean Baltic)</i> . Informācija internetā: http://www.ccb.se	Vides aizsardzība un izglītības, ekotūrisma attīstības nodrošināšana

Avots: apkopojis autors.

Atbilstoši ekotūrisma darbības specifikai, kas orientēta uz vietējām pašvaldībām, nozīmīgs sadarbības partneris valstī un pašvaldībās sabiedrības līdzdalības veicināšanā ekotūrisma plānošanā, sabiedriskajā monitoringā, videi draudzīga dzīves veida nostiprināšanā, vides izglītības un apziņas veidošanā, pašvaldību lēmumu pieņemšanā un informācijas pieejamībā par vides un tūrisma jautājumiem ir šo jomu pārstāvošām nacionālajām nevalstiskajām organizācijām (4.3. tab.).

Ekotūrisma nozīmīgākās nacionālā līmeņa vides un tūrisma NVO

Organizācija	Uz ekotūrisma attiecināmās darbības
Latvijas Dabas fonds. Informācija internetā: http://www.ldf.lv/pub/	Ekotūrisma resursu pārraudzība un izglītības nodrošināšana Darbojas piecas programmas: <u>Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas</u> – plānošana, apsaimniekošana, sabiedrības iesaistīšana. <u>Bioloģiskā daudzveidība un ekosistēmas</u> – bioloģiskās daudzveidības saglabāšana mežos, agroainavās, piekrastē, purvos un saldūdeņos; sabiedrības iesaistīšana; tautsaimniecības sektoru darbības ietekmes uz vidi apzināšana. <u>Aizsargājamās sugas un biotopi</u> – labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšana apdraudētiem biotopiem un sugām, sabiedrības iesaistīšana. <u>Dabas aizsardzības politika</u> – vides un dabas aizsardzības interešu integrācijas veicināšana likumdošanā, atbalsts NVO. <u>Sabiedrība un dabas izglītība</u> – informēšana par vides, dabas aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības aspektiem.
Latvijas Ornitoloģijas biedrība. Informācija internetā: http://www.lob.lv/	Ekotūrisma resursu pārraudzība un izglītības nodrošināšana: saglabā daudzveidīgu un dzīvotspējīgu Latvijas savvaļas putnu faunu, ir <i>Bird Life International</i> partneris, realizē vairākas programmas, t.sk. „Putniem nozīmīgas vietas”, „Ligzdojošo putnu monitorings”, „Meža programma”
Latvijas Ģeogrāfijas biedrība http://www.geo.lu.lv/	Ģeoloģijas tūrisma attīstības veicināšana, dabas pieminekļu pētniecība
Latvijas Petroglifu centrs http://www.petroglifi.lv	Arheoloģijas pieminekļu un ģeoloģisko objektu pētniecība
Latvijas Botāniķu biedrība. Informācija internetā: http://botanika.daba.lv/	Ekotūrisma resursu pārraudzība un izglītības nodrošināšana: organizē zinātniskās ekspedīcijas, pētījumus un ekskursijas, veicina reto un apdraudēto augu sugu un to biotopu aizsardzību; konsultē par retām un īpaši aizsargājamām augu sugām un biotopiem
Vides izglītības fonds	Vides aizsardzības un izglītības nodrošināšana; ekosertifikāta programmas <i>Zilais karogs</i> administrēšana

Alternatīvās enerģijas birojs	Videi draudzīgu pieeju īstenošana atjaunojamo energoresursu izmantošanā, t.sk. ekotūrismā
Vides aizsardzības klubs. Informācija internetā: <i>http://www.vak.lv</i>	Vides aizsardzība un izglītības nodrošināšana, videi draudzīga tūrisma veicināšana
Sabiedriskā vides aizsardzības organizācija „Zaļā brīvība”	
Sabiedriskā organizācija „Latvijas Zaļā kustība”	
Latvijas Pašvaldību savienība. <i>http://www.lps.lv</i>	Ekotūrisma politikas izstrādāšana. Galvenie mērķi: pašvaldību politikas veidošana Latvijā; pašvaldību kopīgo problēmu risināšana; pašvaldību interešu aizstāvēšana
Latvijas lauku tūrisma asociācija „Lauku ceļotājs”. Informācija internetā: <i>http://www.celotajs.lv/cont/about/company_lv.html</i>	Videi draudzīgas tūrisma politikas veidošana; ceļojumu maršrutu pa Baltijas valstīm izstrādāšana; braucieni ar velosipēdiem, laivām, autobusiem, kā arī pārgājienu, putnu vērošanas, amatnieku apmeklējumu organizēšana; sertifikāta <i>Zaļā atslēga</i> administrēšana
Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācija. Informācija internetā: <i>http://www.lbla.lv/LV/aktualitates</i>	Videi draudzīgu produktu attīstība: apvieno bioloģiskās lauksaimniecības un videi draudzīgas saimniekošanas piekritējus, kā arī ekoproduktu lietotājus; veido bioloģiskās lauksaimniecības un tirgus politiku, kā arī pēta bioloģiskās produkcijas tirgus iespējas un uztur attiecīgu izglītības sistēmu; popularizē videi draudzīgas un ilgtspējīgas saimniekošanas metodes
Latvijas Piļu un muižu asociācija. Informācija internetā: <i>http://www.pilis.lv/a_pnm/aktual_list.php</i>	Ekotūrisma resursu (kultūrvides) pārraudzība; Latvijas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana, piļu un muižu unikālās kultūrvēsturiskās vides saglabāšana, kopšana un atjaunošana, tūrisma infrastruktūras veidošana
Latvijas Tūrisma aģentu asociācija (ALTA). Informācija internetā: <i>http://www.altanet.lv/index.php?lang=lv</i>	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana: starptautiskā un vietējā tūrisma attīstības sekmēšana; līdzdalība tūrisma likumdošanas aktu projektu izstrādāšanā; atbilstošas tūrisma darbības ētikas principu izstrāde un ieviešana

Latvijas Tūrisma informācijas organizāciju asociācija „LATTŪRINFO”. Informācija internetā: http://www.latturinfo.lv/	Galvenais mērķis ir Latvijas tūrisma nozares, t.sk. ekotūrisma, attīstība un veicināšana, tūrisma informācijas sniedzēju Latvijā darbības kvalitātes uzlabošana, līdzdalība tūrisma normatīvo aktu izstrādāšanā
Latvijas Profesionālo gidu asociācija. Informācija internetā: http://www.lpgatravel.lv/Latviski.php	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana: attiecīgu mērķprogrammu izstrāde, piedalīšanās projektu un investīciju piesaistes konkursos, profesionālo gidu intelektuālā potenciāla un profesionālās izaugsmes veicināšana
Latvijas Viesnīcu un restorānu asociācija. Informācija internetā: http://www.lvra.lv/lv.html	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana: klientu apkalpošanas kvalitātes uzlabošana, Latvijas viesnīcu un restorānu tirgus sakārtošana, Latvijas viesnīcu un restorānu biznesa pārstāvēšana pasaulē
Latvijas Kempingu asociācija. Informācija internetā: http://www.camping.lv/	Kempingu sertificēšanas jautājumu aktualizēšana. Asociācija arī atbalsta kempingu kustības pasākumus, kas vērsti uz vides aizsardzību un saistīti arī ar sportu
Latvijas Atkritumu saimniecības asociācija. Informācija internetā: http://www.lasa.lv/	Videi draudzīgu pieeju sekmēšana (arī ekotūrismā): veicina sadzīves, bīstamo atkritumu samazināšanu, otrreizēju izmantošanu, jaunu pārstrādes un noglabāšanas tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu praksē, veicina vietējās sabiedrības līdzdalību radīto atkritumu samazināšanā
Latvijas Hosteļu asociācija	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana
Latvijas Jaunatnes tūrisma mītnu asociācija „Apceļo Latviju”	
Latvijas Tūrisma gidu asociācija	
Latvijas Tūrisma izglītības asociācija	

Avots: apkopojis autors.

Katrai no šīm biedrībām vai nodibinājumiem kā pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ir nozīmīgas iestrādes, prakse un publicitāte vides aizsardzības un sociālās labklājības veicināšanas jomā. Tā ir ekotūrisma produkta pievienotā vērtība un reizē arī komunikācijas veicināšana starp ekotūristiem un vietējiem iedzīvotājiem ekotūrisma misijas realizēšanā.

Nemot vērā Latvijā izveidotos plānošanas reģionus un pārnovadu sadarbību ekotūrisma plānošanā un attīstībā nozīmīgas ir reģionālā līmeņa biedrības un nodibinājumi (4.4. tab.).

4.4. tabula

Ekotūrisma nozīmīgākās reģionālā un novadu līmeņa vides un tūrisma NVO un to darbība

Organizācija	Uz ekotūrisma attiecināmas aktivitātes
Piekrastes pašvaldību apvienība	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana
Latgales reģiona tūrisma asociācija „Ezerzeme”	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana
Vidzemes tūrisma asociācija, Zemgales tūrisma asociācija, Kurzemes tūrisma asociācija	Tūrisma, t.sk. ekotūrisma, attīstīšana
Engures ezera dabas parka fonds	Ekotūrisma attīstīšana
Gaiziņkalna dabas parka sabiedriskā padome	Ekotūrisma attīstīšana
Sakas novada dabas fonds	Ekotūrisma attīstīšana
Saukas dabas parka fonds	Ekotūrisma attīstīšana

Avots: apkopojis autors.

Ievērojamais skaits dažādu sabiedrisko organizāciju, kuru darbība saistīta ar ekotūrisma sekmēšanu, apliecina sabiedrības lielo sociālo un intelektuālo potenciālu aktīvi un koordinēti darboties šai jomā, kā arī atbalstīt ekotūrisma tik svarīgos procesus vides izglītības un sabiedriskās apziņas veidošanā. Perspektīvā ir jāpaplašina valsts un pašvaldību institūciju, ieinteresēto uzņēmēju, vietējo muzeju, nevalstisko un sabiedrisko organizāciju loks, kā arī intensīvāk jāsadarbojas ar partneriem stratēģiski tuvajā starptautiskajā Baltijas jūras reģionā. Tāpat ir jāpilnveido vides komunikāciju līdzekļi, lai paplašinātu vietējo demokrātiju, nodrošinātu visu ieinteresēto pušu iesaistīšanos un novērstu sociālo izslēgšanu. Novadu pašvaldību, kā arī Kurzemes, Latgales, Rīgas, Vidzemes un Zemgales plānošanas reģionu iesaistīšanās nozīmi un darbības iespējas ir nepieciešams pētīt plašākā mērogā, lai ar šo institūciju līdzdalību veicinātu ekotūrisma attīstību valstī. Īpaša nozīme ekotūrisma veidotāju un atbalstītāju vidū ir akadēmiskajam sektoram, kas nodrošina vides izziņas, interpretācijas kvalitāti, kā arī inovāciju attīstību, demonstrēšanu un ieviešanu videi draudzīgo tehnoloģiju jomā.

5. Rīcības labas vides pārvaldības pilnveidošanā ekotūrismā

Desmit gados, pēc Riodežaneiro un Johannesburgas samitos pieņemtajiem lēmumiem izstrādājot un izvērtējot *Agenda 21*, veikts universāls kopdarbs vides saglabāšanā pasaules mērogā. Vides pārvaldība ir vides zinātnes apakšnozare, kurā sistemātiski tiek integrēta humanitāro, sociālo, inženierzinātņu un dabaszinātņu metodoloģija un tai atbilstošas metodes, tā attīsta interdisciplināro vides problēmsituāciju pārvaldes teoriju un metodikas, kā arī organizācijas formas to īstenošanai praksē (Kļaviņš et al., 2008; Kļaviņš, 2011). Līdz ar to vides pārvaldība ieņem nozīmīgu vietu šajā kopdarbā ar vides zinātnē izstrādāto pamatojumu, ilggadīgiem meklējumiem un pozitīvu praksi radīt sistēmu, lai cilvēku darbība, kas vērsta uz savu vajadzību apmierināšanu, atstātu pēc iespējas mazāku ietekmi uz dabas resursiem un apkārtējo vidi kopumā. No vairākām koncepcijām ekotūrismam labāk atbilst vides pārvaldības sistēmas četras grupas:

- antropocentriskā morāle un vides ētika;
- ekonomiskie ieguvumi no vides;
- kvalitatīva vides pārvaldība;
- industrijas un vides ietilpības savietojamība (Meima, 1994).

Ekotūrisms, balstoties uz principiem, kuru mērķis ir pilnveidot vides pārvaldību, ir elastīgs un atvērts integrēt vides tehnoloģijas, ilgtspējīgās vides inženierijas metodes, ekoloģisko inženieriju, ekotehnoloģijas, videi draudzīgo mobilitāti, ekoloģisko būvniecību, atjaunojamo energoresursu un bioloģisko produktu izmantošanu. Vides pārvaldības humanitārā un sociālā aspektā vislabvēlīgākā sociālā vide šādu tehnoloģiju un pieeju modelēšanai ir ekociemati.

Līdzās daudzām valsts, pašvaldību un uzņēmējdarbības organizācijām, kuras saistītas ar vides pārvaldības sistēmas ieviešanu, ekotūrisms, savas videi draudzīgās specifikas uzturēšanas motivēts, ir vistiešāk ieinteresēts savā darbībā integrēt labākās pieejamās vides pārvaldības sistēmas, t.sk. ISO un EMAS (The ISO 14000 EMS User Portal and Forum, 2010; EMAS, 2011). Taču visvairāk ekotūrisma kvalitāti raksturo īpašs produktu un pakalpojumu ekomarkējums un sertifikācija. Daudzas ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma organizācijas, atzinīgi novērtējot esošās vides pārvaldības sistēmas, sākušas izstrādāt pašas savus sertificēšanas standartus (5.9.1.tab.), integrējot tajos tādas nozīmīgas jomas kā

- konkrēta produkta, pakalpojuma vai vides performances kopumā
- *dzīves cikla* novērtējumu;
- ekoloģisko ekonomiku;
- ekosistēmu pakalpojumus.

Lai uzlabotu ekotūrisma produktu kvalitāti, ir jārada iespēja un nosacījumi izmantot videi draudzīgas tehnoloģijas un pieejas visplašākajā mērogā. Nozīmīga ir arī *zaļā* iepirkuma

izmantošana ekotūrisma produktu un pakalpojumu veidošanas procesā. Pētot ekotūrisma produktus un pakalpojumus, intervējot uzņēmējus un plānotājus, kā arī citas ieinteresētās puses, ir jāsecina, ka šobrīd ekotūrisms ir savā attīstības sākumā arī no videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju ieviešanas viedokļa. Ja ekotūrisma industrija ir atbilstoši pārvaldīta saskaņā ar labu praksi, tā sniedz savu ieguldījumu dabas un vides aizsardzībā kopumā un samazina ietekmi uz vidi jutīgajās ĪADT un citos dabas aizsardzības objektos. Videi draudzīgo tehnoloģiju ieviešana plašā mērogā ekotūrismā ir rekomendējama saskaņā ar ES Vides tehnoloģiju rīcības plānu (*Environmental Technologies Action Plan – ETAP*), kas paredz situācijas izpēti, pētījumus vides tehnoloģijās, progresīvo vides tehnoloģiju izmantošanu.

Latvijas Ilgtspējīgās attīstības stratēģijā ir izvirzītas prioritātes veidot stabilu tautsaimniecību, kas nodrošina sabiedrības vajadzības, vienlaicīgi panākot, lai ekonomiskās izaugsmes tempī pārsniegtu vides piesārņojuma un resursu patēriņa tempus, kā arī izvirzīts politisks mērķis saglabāt un atjaunot ekosistēmu un to dabiskās struktūras daudzveidību, veicināt tradicionālās ainavas saglabāšanos un atbilstošās rīcības (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija, 2010). Tas pilnībā atbilst ekotūrisma attīstības interesēm. Jāpiezīmē, ka produkti ar mazu ietekmi uz vidi visbiežāk parādās tieši ekotūrisma sektorā un ekotūrisms atšķirībā no citiem tūrisma veidiem ietver atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanu un rūpes par energoefektivitāti, videi draudzīga transporta iespējām (piemēram zirgu, airu un manuālo dzenskrūvju laivu transporta, riteņbraukšanas izmantošanu), materiālu atkārtotu izmantošanu un pārstrādi, kā arī vietējo būvmateriālu izmantošanu (Hunter, Shaw, 2006).

Ekotehnoloģiju lietošanā ir uzkrāta liela pieredze, tās aizsākumi meklējami vēl senajās ķīniešu skolās, kas uzsver nepieciešamību mācīties no dabas un būt vienotam ar to. Ekotehnoloģijas saistītas ar dziļu izpratni par ekosistēmām. Visas ilgtspējīgās inženierijas jeb inženiertehniskās metodes, kas var mazināt kaitējumu ekosistēmām un pieņemt ekoloģiju kā pamatu, lai īstenotu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un ilgtspējīgu attīstību, sauc par ekotehnoloģijām. Ekotehnoloģijas paredz mākslīgi veidotu ekosistēmu pastāvēšanu, lai tās būtu nodrošinātas kā cilvēkiem, tā videi, sniedzot ekonomiskus uzlabojumus un reizē samazinot kaitīgo ietekmi uz vidi. Ideālā gadījumā ekoloģiskās inženierijas inženiertehniskās sistēmas (ekotehnoloģijas) sniedz derīgus pakalpojumus sabiedrībai un vienlaikus saglabā ekosistēmu funkcionēšanu. Pēc Amerikas Ekoloģiskās inženierijas biedrības (*American Ecological Engineering Society*) atzinuma, ekoloģiskās inženierijas sistēmas nav *a priori* ilgtspējīgas, bet tās veido virzību uz šādu kvalitāti. Ekotehnoloģiju kvalitāte ir atkarīga no multidisciplināras pieejas – vides zinātņu, tehnoloģiju, informatīvo un komunikācijas, ekonomisko, juridisko un sociālo zinātņu un praktisko iemaņu sintēzes – atkritumu pārstrādei, ūdens attīrīšanai, pārtikas un enerģijas ražošanai, dabiskās vides atjaunošanai u. c. Ilgtspējīga attīstība pieprasa tādu videi draudzīgu tehnoloģiju lietošanu, kas būtu efektīvas un adaptīvas vietējiem apstākļiem.

Ekotehnoloģiju izmantošana ekotūrisma uzņēmumos un to darbības demonstrēšana ne tikai radīs vides saudzēšanas efektu, bet arī atbilstīgi papildinās vides izglītību plašā ekotūristu auditorijā. Ekotūrisma produktiem raksturīga zema ietekme ceļojumu galamērķos pielietojot atjaunojamus enerģijas resursus, videi draudzīgu transportu, reciklēšanu, pretstatā masu tūrisma produktiem (Hunter, Shaw, 2006). Ekotūrisma produktu veidošanas procesos svarīgu vietu ieņem IVN un ekoloģiskās pēdas nospieduma analīze. Arī patērētāji, respektīvi šajā gadījumā ekotūristi ar savu izvēli var tūroperatoriem likt ieviest vides ētikas principus, kas attiecināmi uz ilgtspējīgu pieeju (Acott et al., 1998; Nichols, Opal, 2005).

Parādās asa un nesaudzīga kritika gadījumos, kad ekotūrisms savtīgu peļņas interešu dēļ novirzoties no saviem principiem kļūst par „zaļo atmazgāšanos” (Meletis, Campbell, 2007). Ekspertu vidū pastāv uzskats, ka ekotūrisms var būt efektīvs, ja tā darbības apjoms ir neliels un to pārvalda vietējie tūroperatori, ekotūrisma ieguldījums vides aizsardzībā var būt efektīvs tikai tad, ja ir rūpīgi sagatavoti atbilstoši vides aizsardzības projekti (Krüger, 2005).

Ekotūrisms respektē jebkuru citu tūrisma veidu, kas integrē videi draudzīgās tehnoloģijas un pieejas, taču ekotūrisma šo tehnoloģiju un pieeju ieviešana ir skaidri noteikta. Kanta vārdiem izsakoties – kā *kategoriskais imperatīvs* –, ekotūrisms kļūst par vienu no galvenajiem kvalitātes nosacījumiem un indikatīvajiem rādītājiem. Summējot visas ar ekotūrisma saistītās darbības, var postulēt vispārēju principu – *maksimāli minimizēt ietekmi uz vidi*. Šo principu realizēšanu veicina atkritumu šķirošana un otrreizēja pārstrāde, videi draudzīga mobilitāte, atjaunojamo energoresursu lietošana, ekobūvniecība, alternatīvo notekūdeņu attīrīšana un citu videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošana. Ekotūrisma būtībai atbilst divas tendences – nepieciešamība ieviest labu vides pārvaldību ekotūrisma, kā arī labas vides pārvaldības veicināšana tūrisma uzņēmējdarbībā, kopumā bāzējoties uz ekotūrisma kā paraugu.

5.1. Atkritumu apsaimniekošana ekotūrisma maršrutos

Ekotūrisma darbības rezultātā radušos atkritumu šķirošanai, kā minimums, nepieciešami septiņi atkritumu konteineri (5.1.1. tab.), kas jāizvieto katrā cilvēku koncentrēšanās vietā – pie ēdināšanas iestādēm, naktsmītnēm un tūrisma objektiem. Bieži ir sastopams dažādas izcelsmes izklīdēts atkritumu piesārņojums ceļmalās, piekrastēs un mežos. Tā novēršanai nepieciešami administratīvi un izglītojoši pasākumi. Ir vairāki pozitīvi risinājumi ar videi draudzīgām pieejām. Piemēram, tūrisma industrijā lielā apjomā tiek patērēts papīrs (reklāmas, kartes, informatīvie izdevumi utt.), un tā ražošanas pamatā tiek izmantots otrreizēji pārstrādāts (*recycled*), ar hlora tehnoloģijām nebalināts papīrs, savukārt iespieddarbiem izmanto bioloģiskas izcelsmes tipogrāfijas krāsvielas. Tāpat var minēt plastmasas un metāla reciklēšanu un tās rezultātā izgatavoto produktu izmantošanu.

Atkritumu saimniecība ekotūrisma uzņēmumos

Atkritumu veids	Paveids	piesārņojuma faktors	Pasākumi ietekmes mazināšanai
Baterijas	foto, video, datortehnikas aprīkojuma barošanas elementi	Bīstamie atkritumi	Normatīviem aktiem atbilstoša deponēšana un pārstrāde
Plastmasa	PET pudeles, iepakojuma maisiņi, trauki (vienreizējie)	Piesārņojums dabā	kompostēšana
	biodegradējamā plastmasa		
Metāls	alumīnija skārda bundžas		
Papīrs	reklāma, informatīvie materiāli, kartes		
Stikls	iedalījums pēc stikla krāsas		
Tetrapakas			
Organiskie atkritumi			

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekotūrisma darbības rezultātā visvairāk rodas sadzīves atkritumi. Galvenais uzdevums ir izveidot šķirošanas sistēmu, nodrošināt šo sašķirotu atkritumu nogādāšanu tālākai pārstrādei vai iespēju robežās, kā tas darāms organisko atkritumu izcelsmes gadījumā, veikt to kompostēšanu. Ekotūrisma uzņēmējiem ir jā rūpējas, lai viņu apsaimniekotajā objektā tiktu samazināts potenciālo atkritumu daudzums. To var panākt, informējot klientu un aicinot viņu atbalstīt videi draudzīgu patēriņu un uzņēmējdarbību. Tāpat nepieciešams savā uzņēmumā sakārtot atkritumu saimniecību tā, lai klients varētu atbrīvoties no līdzīgi atnestajiem atkritumiem, tos atstājot šķirošanai attiecīgi paredzētās urnās.

Atkritumu samazināšanas iespējas ekotūrisma joprojām ir jāpēta, sākot no patēriņa produkta izvēles cikla sākumā un beidzot ar atkritumu savākšanu, šķirošanu, transportēšanu un pārstrādi cikla noslēgumā. Lielāko pašvaldību mērogā šī atkritumu saimniecība parasti funkcionē apmierinoši, savukārt mazajām pašvaldībām un ekotūrisma iesaistītajiem uzņēmumiem nereti tā

rada problēmu, jo uzņēmumiem un organizācijām, kas darbojas pēc ekotūrisma principiem, ir jāuzņemas atbildība par katru atkritumu veidu neatkarīgi no to apjoma. Daudzi piemēri pasaulē liecina par pozitīviem vides ētikas piemēriem, kur ceļotāji pat ekstrēmos augstkalnu, džungļu, tuksnešu un citos paaugstinātas grūtības apstākļos neatstāj savus atkritumus, bet nogādā tos maršruta sākumpunktā tālākai pārstrādei. Taču, neskatoties uz pozitīviem piemēriem, jākonstatē arī šāda ekstrēma tūrisma radītais piesārņojums lielos apmēros minētajās grūti pieejamās vietās radot nopietnas vides problēmas.

Pārstrādāto materiālu izmantošana, kā arī ekotūrisma mārketinga, kurā iekļauts atbalsts reciklēšanas principam, sekmē atkritumu aprites samazināšanos. Iespējamie pašvaldību un uzņēmumu sadarbības partneri atkritumu saimniecībā ir Latvijas Iepakojuma asociācija, organizācija „Latvijas Zaļais punkts”, uzņēmums „Zaļā josta”, Latvijas Atkritumu apsaimniekotāju asociācija u. c. Jāpiezīmē, ka 2010. - 2011. gadā, kā arī iepriekšējā periodā (2004., 2009. gadā), veicot ekotūrisma teritoriju apsekojumus dabā, bija vērojama pozitīva tendence – Latvijas pašvaldību teritorijās sadzīves atkritumu šķirošana notika vismaz trīs frakcijās: papīrs, plastmasa un stikls. Īpaši laba prakse sadzīves atkritumu šķirošanai, ko veic paši iedzīvotāji un uzņēmumi, ir izstrādāta Ventspils pilsētā (35 frakcijas), Salacgrīvas un Alojās novadā (8–15 frakcijas). Kā perspektīva kvalitātes uzlabošanai atkritumu apsaimniekošanā ekotūrisma ir atkritumu šķirošana septiņās frakcijās. Šāda atkritumu šķirošanas iespēja ar tik lielu sašķirotu atkritumu frakciju skaitu (8–35) būtu uzskatāma par labas vides aizsardzības prakses paraugu, lai veicinātu pašvaldību, atkritumu apsaimniekotāju un ekotūrisma uzņēmēju sadarbību un samazinātu tūrisma, sevišķi ekotūrisma, radīto ietekmi uz vidi.

Līdzās praktiskai atkritumu savākšanai ir nepieciešams veidot arī uzskaiti par atkritumu veidu un apjomu, lai uzlabotu atkritumu saimniecību, pētītu atkritumu rašanas cēloņus, to samazināšanas iespējas un pilnveidotu vides apziņu. Būtisks ir šādas videi draudzīgākas atkritumu saimniecības izmaksu aprēķins, ko sastāda papildu konteineri, to dizains, kā arī savākšanas, transportēšanas, deponēšanas un pārstrādes izmaksas. Uzskaitīto papildu darbību rezultātā šīs izmaksas var pieaugt, taču tām ilgtspējīgas attīstības perspektīvā ir jābūt izdevīgām. Svarīgi ir šādas ekotūrisma uzņēmēju iniciatīvas sabalansēt ar pašvaldību komunālās saimniecības dienestiem un atkritumu apsaimniekošanas uzņēmējiem. Tāpat ir nepieciešams attīstīt reciklēšanas principa lietošanu tieši tūristu apkalpošanas vietās – restorānos un citos ēdināšanas uzņēmumos, viesnīcās, moteļos, viesu mājās, jauniešu mītnēs un transportā.

5.2. Ekotehnoloģiju izmantošana ūdens attīrīšanas iekārtās ekotūrisma mītnēs

Ekotūrisma, kā tas ir arī citos tūrisma veidos, vienu no lielākajām slodzēm videi rada notekūdeņi, kas satur lietotos mazgājamus līdzekļus un noskalojamos ūdeņus. Ekotehnoloģiju

lietošana ir viena no efektīvākajām šo notekūdeņu attīrīšanā naktsmītnēs un ēdināšanas uzņēmumos, un tā ir ļoti nozīmīga tuvumā esošo ekotūrismā iekļauto ūdenstilpju saudzēšanā.

5.2.1. tabula

Ūdens patēriņš ekotūrisma mītnēs

Patēriņa vieta	Patēriņa veids	Emisiju veids un radītā slodze	Pasākumi ietekmes mazināšanai
virtuve	ēdiena pagatavošana, skalošana, trauku galdautu, salvešu, dvieļu mazgāšana	organisko vielu un barotņu (fosfors, slāpekļis) slodze ūdenstilpēm un pazemes ūdeņiem	normatīviem aktiem atbilstoša rīcība notekūdeņu apsaimniekošanā, papildus ekotehnoloģiju pielietošana, videi draudzīgo (fosforu nesaturošo) mazgāšanas līdzekļu izmantošana
vannas istaba, pirts	mazgāšanās un higiēna - izlietne duša, vanna, pirts, sauna		
guļamistaba	gultas piederumu mazgāšana		
tualete	noskalojuma ūdeņi		separēto ekotualešu instalācija
peldbaseins	peldūdens	ūdens maiņa, kas satur dezinfekcijas līdzekļus (hloru)	

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekoloģiskā inženierija notekūdeņu attīrīšanai izmanto dabiskus procesus, kas pretstatā konvencionālām metodēm samazina arī enerģijas patēriņu pielietojot sekojošos principus - organisko vielu un barotņu recirkulāciju, attīrīšanas iekārtu būvniecības minimālu ietekmi uz vidi, emisiju separēšanu piesārņošanas cikla sākumā, separētā materiāla tālāku apstrādi, ekosistēmu dabiskās pašattīrīšanās procesu pielietošanu, atjaunojamo energo resursu izmantošanu, ainavu estētisko vērtību respektēšanu instalējot attīrīšanas iekārtas. Uz reciklēšanu bāzēto sistēmu mērķis ir attīrītā materiāla pārveidošana noderīgajā materiālā, īpaši orientējoties uz šī pārstrādātā materiāla izmantošanu lauksaimniecībā, pašas reciklēšanas sistēmas uzturēšanai maksimāli pielietojot enerģiju, kas iegūta no atjaunojamiem energo resursiem.

Viena no māsaimnieciskās darbības rezultātā radušos notekūdeņu apstrādes ekoloģiskajām pamatmetodēm ir tāda, ka barības vielas, kur vien tas iespējams, ir jāatgriež atpakaļ lauksaimniecības kultūru audzēšanai. Īpaša uzmanība jāpievērš fosforam un slāpeklim, kuru izmantošanai ir noteikti jābūt limitētai. No visiem māsaimniecības notekūdeņiem visvairāk barotnes alģēm satur tualesu emisijas. Ja šīs barības vielas atgrieztu apritē, tās iestrādājos

aramzemē, varētu izmantot kā mēslojumu. Mērena klimata reģionos notekūdeņu attīrīšanu var veikt, kombinējot ekoloģiskos inženiertehniskos risinājumus ar konvencionālām metodēm. Tās ietver vienus un tos pašus procesus – nostādināšanu, bioloģisko sadalīšanu, koagulēšanu un nitrificēšanu/denitrificēšanu (Ridderstolpe, 1999; Tilgalis, 2004). Jāpiezīmē, ka svarīgi ir ne tikai tehniskie risinājumi, bet arī lēmumu pieņemšanas process, kas jāvirza tā, lai mehānisko un ķīmisko attīrīšanas iekārtu vietā tiktu ieviestas bioloģiskās attīrīšanas iekārtas.

Ekotūrisma objektu infrastruktūrā veiksmīgi var izmantot, piemēram, šādus notekūdeņu attīrīšanas veidus:

- mākslīgi izveidotas mitrzemes, kuru pamats notekūdeņu attīrīšanā ir mikroorganismu mijiedarbība ar augiem un augsni;
- niedru dīķu notekūdeņu attīrīšanas iekārtas;
- hidrobotāniskās notekūdeņu attīrīšanas iekārtas;
- notekūdeņu dūņu nosēdinājuma dīķi ar ūdensziediem;
- smilšu/augu filtru sistēma notekūdeņu attīrīšanai.

Liela uzmanība ir jāpievērš patērētā ūdens avotu izpētei, patēriņa apjomiem un taupīšanai, kā arī alternatīvo ūdens resursu (nokrišņu ūdens) izmantošanai, jālieto krāna aeratori, jāsamazina noskalojumu ūdeņu daudzums tualetēs, tāpat arī notekūdeņu samazināšanas nolūkā jāaicina viesi lietot dvieļus un palagus vairakkārt. Flīžu, izlietņu un vannu tīrīšanai ir jāizmanto augsta ekostandarta līdzekļi – tie nav abrazīvi, neskrāpē virsmu, ir veidoti no dabiskām izejvielām, kas nav alerģiju izraisošas, tie nesatur fosfātu un balinātāju.

Viena no praktiski visvairāk izmantojamām metodēm *pelēko* un *melno* ūdeņu separēšanai ir notekūdeņu sadalīšanas metode. Savukārt līdz šim zināmais veids visdraudzīgākais veids tualetes emisiju kaitīgās ietekmes samazināšanai ir separējošās tualetes, kas plaši tiek izmantotas Skandināvijas valstīs. Latvijā atsevišķi paraugi demonstrācijas nolūkos ir izvietoti dažos vides izglītības centros, ko sadarbībā ar starptautisko vides organizāciju „Koalīcija par Tīru Baltijas jūru” (*Coalition Clean Baltic*) realizēja SIA „Aprite”. Salīdzinoši vairāk virtuvē, mazgājamās telpās un tualetēs izmanto mazgājamo un noskalojuma ūdeņu patēriņa samazināšanu un taupīšanu, un tas kopā rada pozitīvu efektu. Lai arī Latvijas ģeogrāfiskie apstākļi ir piemēroti ūdens plašai izmantošanai, tomēr saldūdeni ir vēlams izmantot racionāli. Taupības nolūkā plašāk vajadzētu izmantot nokrišņu – lietus un sniega – ūdeņus, īpaši ekotūrisma uzņēmumos. Nokrišņu ūdeņus iespējams izmantot tehniskai mazgāšanai – pagalmu, fasāžu, automašīnu utt. mazgāšanai, kā arī tualetēm, ūdens līmeņa pacelšanai kanalizācijas notekūdens attīrīšanas sistēmas dīķos, ūdens masas atšķaidīšanai, lai mazinātu piesārņojuma koncentrāciju. Nokrišņu ūdeņu savākšanai izmanto ēku jumtus un vajadzības gadījumā papildus izveidotus kolektoros.

Sabiedrības informēšanai nozīmīgs bija 2004. gadā veiktais Vides aizsardzības kluba pētījums-akcija „Par draudzīgu veļas mazgāšanu”, kas ar LVAFAs, Reģionālā vides centra un ES

PHARE programmas atbalstu vērtēja sadzīves ķīmijas produktu iedarbību uz vidi. Balstoties uz sertificētās laboratorijās veiktām analizēm un ražotāju sniegto informāciju, tika norādīta daudzu mazgāšanas līdzekļu kaitīgā ietekme uz vidi, kā arī tika sniegti padomi šīs ietekmes samazināšanai. Piemēram, tika ieteikts izvēlēties fosforu nesaturošus mazgājamus līdzekļus (Strazdiņš, 2004). Akcijas laikā tika noteikts, ka daudzi ražotāji vēlas pasniegt savu produktu kā videi draudzīgu, bet tikai retos gadījumos tas tuvinājās šādiem kritērijiem, videi pilnīgi nekaitīga mazgāšanas līdzekļa pastāvēšana ir ļoti problemātiska.

5.3. Videi draudzīgā pārvietošanās ekotūrisma

Videi draudzīga mobilitāte ekotūrisma saistīta ar transportlīdzekļa izvēli, autotransporta vadīšanas stilu, kas ietekmē degvielas patēriņu un attiecīgi arī – izmešu daudzumu (Higham, Lück, 2002; Atstaja et al, 2011). Ekotūrisma ir rūpīgi jāapsver tūristiem piedāvātais transporta veids ne tikai ceļojumu galamērķī, ir jāņem vērā arī ceļā uz to izvēlēta transportlīdzekļa radītā emisija. Pēc veiktajām aplēsēm konstatēts, ka oglekļa dioksīda emisijas, kas rodas relatīvi īsā vienvirziena starptautiskā lidojumā starp Austrāliju un Jaunzēlandi, ir aptuveni vienādas ar to emisijas daudzumam, kas rodas, 20 dienas izmantojot transportu ekotūrisma vajadzībām Jaunzēlandē (Simmons, Becken, 2004).

Plānojot izmantot ekotūrisma moto transportu, būtu jāapsver biodegvielas un biodīzeļa lietošanas iespēja. Tā ir jāplāno kā alternatīva no fosiljiem resursiem iegūtai degvielai. Biodegvielai un biodīzelim ir jābūt pieejamiem degvielas uzpildes stacijās, un tiem jāizmanto speciāls marķējums, lai pievērstu papildu uzmanību iespējai šādā veidā samazināt kaitīgo izmešu daudzumu un palielināt videi draudzīgākas degvielas apriti. Biodegvielai ir jābūt drošai un kvalitatīvai atbilstoši starptautiskiem standartiem. Ekomobilitātei nozīmīgi ir attīstīt elektrotransportu un biotransportu (pārgājieni, braukšana ar velosipēdiem un laivām, zirgu transports), kas arvien vairāk tiek izmantoti nacionālajos parkos tūristu transportēšanai.

Perspektīvi ir LU Cietvielu fizikas institūta pētījumi H₂ auto izstrādē, ES līdzfinansētais projekts „Rail Baltica”, kas paredz Baltijas valstis savienot ar Poliju un citām ES valstīm kopējā dzelzceļa līnijā. Tas salīdzinājumā ar pasažieru avio pārvadājumiem radīs daudz zemākas emisijas, un kopumā, iespējams, arī palielināsies mūsu valstī iecerējamais ekotūristu skaits.

Tūristi, īpaši ekotūristi, ir jāiedrošina lietot sabiedriskos un municipālos transporta līdzekļus. Savukārt tās zemnieku saimniecības un tūristu mītnes, kas ievieš bioloģiskās degvielas izmantošanu, ir īpaši jāstimulē. Tāpat ir jāattīsta biodegvielas ražošana Latvijā valsts mērogā un jāpalielina tās patērišana ekotūrisma mobilitātes nodrošināšanā. Svarīgi ir risināt jautājumu par veloceļu attīstību valstī un velotūristu lielāku mobilitāti, kā arī nodrošināt iespēju autobusos pārvadāt velosipēdus garākos maršrutos. Ekotūrisma plānotājiem un tūroperatoriem

rekomendējams maršrutos pēc iespējas vairāk iekļaut pievilcīgos, fiziski aktīvos un videi draudzīgos velotūrisma un ūdenstūrisma elementus, kā arī, ievērojot dzīvnieku labturības regulējumu un ētiku, pārvietošanos ar zirgiem un suņu pajūgiem. Velotransporta skaita pieaugums ekotūrisma maršrutos ir jāsaista ar satiksmes un velotaku tehnisko drošību, velosipēdu kā īpašuma drošību veloparkošanās vietās un velonomas piedāvājumiem (sk. arī 10.3.2. apakšnodaļu „Velotūrisms kā ekotūrisma sastāvdaļa”).

5.4. Ekoloģiskā būvniecība ekotūrismā

Ekoloģiskā būvniecība (ekobūvniecība) salīdzinājumā ar vispārpieņemto būvniecības praksi var veicināt dziļāku un videi draudzīgāku saskarsmi ar dabu. Ekotūrismam raksturīgās apmešanās vietas daudzviet pasaulē sauc par ekomītņēm (*ecolodge*). To veidošanā arhitektūras un dizaina radošais process izpaužas dažādās formās un daudzveidīgos konceptuālos risinājumos. Ekomītnes var būt nelieli komfortabli pieczvaigžņu hoteli, kas apslēpti vientuļās vietās vai džungļos, taču tie ir reti izņēmumi.

Par augsta komforta mītņu radīto ietekmi uz vidi ekotūrisma eksperti plaši diskutē. Vairumā ekomītnes atbilst vidusmēra un zema komforta līmeņa patērētāja pieprasījumam un vides aizsardzības un apkārtējās vides saskaņotības prasībām. Nereti ekomītnes saistītas ar eksotiku, piemēram, mītne izveidota augstā tropu meža koka galotnē. Šādai būvei komforta līmeni pilnībā aizstāj ekopiedzīvojums, kas saistīts ar vietējās kopienas „koku cilvēku” pirmatnējo dzīves stilu. Tādu konstrukciju veidošanā pilnībā tiek iesaistīti vietējo cilšu izcelsmes būvmeistari. Pasaules kultūru dažādība ir neizmērojama, tikpat neizmērojama ir dažādība mājokļu būvē.

Lai arī Latvijā nav izveidota ekobūvniecības skola un prakse, daudzi elementi, it sevišķi tautas celtniecības mantojums, ir neaizstājami uzziņu avoti ekobūvniecības sekmīgai attīstībai mūsu valstī. Tautas celtniecībā, īpaši koka guļbūvēs, gadsimtos tika izkopta prakse būvmateriālu izvēlē un izmantošanā, kas nodrošināja būves ilglaicīgu ekspluatāciju. Senlatviešu sētas modeli var izpētīt Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja ekspozīcijā (Vēveris, Kuplais, 1986), un var izmantot ekspertu – seno amatnieku zināšanas, latvju dainu mantojumu, bet vislabāk šo modeli ir apgūt dabiskā vidē, redzot to uzturētu un tradīcijām koptu gadsimtu garumā (Cimmermanis, 1969; Niedre, 2003). Vērojot prasmīgu plānojumu pašā tautas celtniecības ansamblī, tā saskaņā ar ainavu, kā arī koka celtniecību urbanizētā vidē (Ålbergs et al., 2001) ilgi kalpojošu un cilvēkam draudzīgu materiālu lietošanu, var droši apgalvot, ka, respektējot novadu tradīcijas un šo tautas celtniecības mantojumu, ekotūrisms iegūs oriģinalitāti un identitāti. Savukārt turpinot attīstīt ekobūvniecību saistībā ar šīm tautas celtniecības tradīcijām, papildinot tās ar mūsdienām atbilstošām ekotehnoloģijām ūdens attīrīšanai, siltuma un enerģijas taupībai, atjaunojamo

enerģijas avotu ieguvei varēs rasties ilgtspējīgas attīstības principiem atbilstošs ekomītņu tīkls. Ņemot vērā mūsdienu patērētāju sabiedrības modeli, ir pieaugusi arī tūrisma nozares radītā slodze uz vidi. Saskaņā ar mūsu valsts vides aizsardzības normatīvo aktu prasībām tūrisma mītnēs Latvijā ir jānodrošina atbilstoša notekūdeņu attīrīšana un atkritumu saimniecība, tādēļ rodas nepieciešamība rast risinājumus tūrismā izmantotā oriģinālā arhaiskā, etnogrāfiskā celtniecības modeļa simbiozei ar modernām antropogēno slodzi samazinošām vides tehnoloģijām.

5.4.1 att. Ekobūvniecības paraugi - *Camphill* ciemats „Rožkalni” (celts 2002. g.) un Līdzēnu alternatīvā Valdorfa skola

Izvēloties vietējos dabiskos materiālus, to vidū arī sasmalcinātu salmu un māla masu vai presētu salmu ķīpas, rudzu salmu vai niedru kūlīšus, der apzināties, ka videi draudzīgie būvmateriāli ar hidroskopiskām īpašībām paldzina ēku lietošanu un rada veselīgāku klimatu iekštelpās. Nereti ekobūvniecības paraugos tiek izmantoti reciklētie materiāli, pārstrādātā makulatūra, dabīgā ventilācija. Latvijā ievērojamas cienīgi ekobūvniecības paraugi ir Burtnieku novadā – *Camphill* ciemats „Rožkalni” un Līdzēnu alternatīvā Valdorfa skola (5.4.1. att.). Svarīga ir klasisko materiālu izvēle. Gadsimtu laikā ir apzināta to labvēlīgā iedarbība uz cilvēku un apkārtējo vidi.

Ekomītnei nav izstrādāts noteikts kanons, tā arhitektoniskajā oriģinalitātē var atkāpties no tautas celtniecības formām. Tāpat modernās instalācijas un ekotehnoloģijas ienes savas korekcijas (Kruše et al., 1995; Šlars, 2003). Arhitekts Jānis Lejnietis min lielu daudzveidību – *„no efektīvām un estētiski pieņemami izveidotām notekūdeņu attīrīšanas ietaisēm, visu veidu siltumizolācijas materiāliem, cilvēka vajadzībām vislabāk atbilstoša bāra krēsla dizaina līdz austrumu misticisma pamācībām. Ekoloģiskās arhitektūras alfa un omega ir dabiskie materiāli: māls un akmeņi, koks visos veidos – no apaļkoka līdz zāģu skaidām. Plastmasa, polimēru materiāli pieļaujami tiktāl, cik tie ir gatavi paši noārdīties, neradot problēmas, ēkas nojaucot.*

Galējā ekoloģiskās būvniecības konsekvence ir pašapgāde ar pārtikas produktiem, ieskaitot arī darba iespējas un sociālo dzīvi”¹² (Lejnieks, 2003)

Ekotūrismā tāpat kā jebkurā citā tūrismā viss ir orientēts uz to, lai ceļotājs redzētu identisko, atšķirīgo un tai zemei piederošo, kuras teritorijā šī tūrisma darbība norit. Pasaulē kultūrvides daudzveidība un oriģinalitāte ir tūrisma industrijas bagātība, tāpēc arī Latvijā nepieciešams uzturēt senās būvniecības tradīcijas, kas ir daudzveidīgas savās izpausmēs novados. Viens no svarīgākajiem ekobūvniecības un ekotūrisma principiem ir vietējo iedzīvotāju iesaistīšana. Tas ļauj paaugstināt nodarbinātības līmeni un, pats galvenais, palīdz atdzīvināt vai turpināt vietējās kultūras tradīcijas un izpausmes, kā arī ļauj lietot vietējos un tradicionālos būvniecības paņēmienus.

Moderna būvuzņēmuma sadarbību ar vietējiem iedzīvotājiem, ņemot vērā viņu arhaiskās tradīcijas, ilustrē Ekvadoras privātkompānijas Canodros sadarbība ar iedzīmtajiem – ačuar (Achuar) cilti. Tika izveidota ekomītne 20 personām, kuras var apmesties divvietīgās istabiņās, kur katrā ir atsevišķa tualete un saules bateriju apsildīta duša. Mītne uzbūvēta saskaņā ar ačuar arhitektūras koncepciju – nelietojot naglas (Kapawi Ecolodge and Reserve, 2011). Jāpiezīmē, ka savdabīgs tūristu iecienīts objekts Latvijā ir Aizputes malkas „pils” makets, kas pamatā arī veidots bez nevienas naglas.

Ekobūvniecības mērķis ir arī pilnveidot vides apziņu par patēriņu un videi draudzīgām pieejām, izprast vietējās kultūras un identitātes nozīmi. Ekomītnes ne tikai nodrošina cilvēkiem patīkamu atpūtu pie dabas, bet arī demonstrē videi draudzīgu pieeju ekobūvniecībā un mītnes labiekārtošanā. Tāpat tiek domāts par to, lai pēc ēku nojaukšanas materiāli būtu reciklējami vai biodegradējami. Arī enerģijas apgādāšanā vēlams izmantot atjaunojamus un/vai alternatīvos energoresursus, tādus kā saules baterijas un biogāze. Rūpīgi ir jāizsver impregnēšanas materiālu toksiskums un to lietošanas atbilstība videi draudzīgo materiālu kategorijai. Atbilstoši ekotūrisma prasībām veidota ekomītne ir veiksmīgs risinājums vienreizēju izjūtu un baudas sniegšanā ceļotājam, tā uztur cilvēku un dabas saskaņu.

Ekobūvniecība ir cieši saistīta ar apzinātu, videi un enerģijas avotiem atbilstošu vietas izvēli, būves koncepciju un formu, izvietojumu, vietējo būvmateriālu izvēli, telpu izkārtojumu un iekšējo funkciju organizāciju, tehnisko sistēmu izveidi un veģetācijas izmantošanu ar mērķi

- iespējami samazināt enerģijas un izejvielu patēriņu gan būvniecībā, gan būves ekspluatācijā;
- izmantot atjaunojamās enerģijas resursus;
- saprātīgi izmantot dabiskās sistēmas;
- iespējami samazināt gaisa un ūdens piesārņojumu, siltuma zudumus, atkritumu un notekūdeņu daudzumu;

¹² Lejnieks J. (2003) Alķīmiskā māja ciematniekiem. *Latvijas arhitektūra*, Nr. 1, 22.–26. lpp.

- izmantot videi draudzīgas notekūdeņu attīrīšanas sistēmas un reciklēšanas principu atkritumu saimniecībā;
- harmoniski integrēt būvi ainavā.

Veidojot ekomītnes, ekobūvniecības principu ievērošana tiek prasīta īpaši. Kā ekotūrisms kopumā, tā arī ekomītnes darbojas atbilstīgi ekotūrisma principiem – atrodas tuvu pie dabas vai dabas teritorijā, rada darba vietas vietējiem iedzīvotājiem, sniedz ieguldījumu vides izglītībā, nodrošinot ceļojumu dabā vides gidu pavadībā.

Ekomītnes ir ekotūrisma sastāvdaļa (Mehta et al., 2002). Nereti ekomītnēs telpu iekārtojumā izmantots tā sauktais *apziņas stils (Conscious Style)*, tā koncepcija balstās uz reciklēšanu un reciklēšanas rezultātā iegūto produktu tālāku izmantošanu, turklāt interjera risinājumiem jābūt estētiskiem un jākalpo ilgi, jāizmanto videi draudzīgi materiāli. Tā tiek arī ietaupīta nauda, atbrīvojoties no visa liekā, kā arī tiek laužts stereotips, ka videi draudzīgi materiāli ir dārgāki par tradicionāliem (Seo, 2001). Ir virkne apsvērumu par materiālu izvēli interjeram. Piemēram, tiek izmantotas krāsas, kuru pamatā ir piena proteīni un kuru izcelsme ir daudz senāka par sintētiskajām krāsām, lieto dabisko šķiedru materiālus pretstatā sintētiskajiem materiāliem.

Ekomītņu būvniecībā ir jāizvairās lietot tādus materiālus, kuru sagatavošanai patērēts liels enerģijas apjoms vai kaitīgas tehnoloģijas. Salīdzinoši vienkāršs ir šādu videi draudzīgu tehnoloģiju lietojums:

- dabīgās ventilācijas un gaisa siltuma apmaiņas sistēmas ierīkošana ēkās (iekštelpu siltais gaiss pirms tā izvadīšanas atmosfērā atdod savu siltumu iekšā ieplūstošajam augstajam āra gaisam);
- aktīvo solāro sistēmu (saules enerģijas) izmantošana daļējam siltā ūdens nodrošinājumam (šķidrums kolektori, saules siltuma uzsildītais ūdens dušai);
- saules bateriju paneļi-akumulatori daļējai ēkas elektroapgādes nodrošināšanai;
- maza apjoma notekūdeņu attīrīšana un biogāzes ražošana no kūtsmēsliem un saimnieciskajiem atkritumiem.

Daudzi pasaulē vadošie viesnīcu uzņēmumi ievieš augstus vides aizsardzības standartus atkritumu samazināšanā, reciklēšanas iespēju palielināšanā, enerģijas un ūdens taupīšanā, instalējot speciālus krānus vannas istabās un delikāti aicinot savus viesus atbalstīt videi draudzīgo pieeju.

Lielie viesnīcu tīkli, lietojot pārdomātu pārvaldības sistēmu, var īstenot arī veiksmīgu vides kvalitātes pārvaldību. Latvijā ekotūrisma specifikai visvairāk atbilst mazie un vidējie uzņēmumi, kuri saskata priekšrocības, ieviešot videi draudzīgās tehnoloģijas un pieejas, turklāt jau pašā darbības sākumā izstrādā pieņemamu finansiālo risinājumu.

5. 5. Atjaunojamo energoresursu izmantošana ekotūrismā

Nemot vērā tūristu pieaugumu 4-5% gadā attiecīgi pieaug arī ar tūrismu saistītais enerģijas patēriņš un siltumnīcas efekta gāzu emisijas, kas laika posmā no 2005 - 2035 palielināsies par 152% (UNWTO, 2007a). Tomēr, Apvienoto Nāciju Pasaules Tūrisma organizācija uzskata, ka iespēja samazināt enerģijas patēriņu un siltumnīcas efekta gāzu emisijas tūrisma nozarē ir augsta. Alternatīvās un lētās enerģijas ieguve ir viena no pasaules ekonomikas un politikas aktuālākajām problēmām, kas pozitīva risinājuma gadījumā samazinātu politisko spriedzi un dotu iespēju atbrīvot milzīgus līdzekļus, ko prasmīgas vides pārvaldības gadījumā varētu virzīt vides aizsardzībai.

Amerikāņu ekonomists un Ekonomisko Virzību Fonda (*Foundation on Economic Trends*) prezidents Džeremijš Rifkins (*Jeremy Rifkin*) savā monogrāfijā *Ūdeņraža ekonomika* (*The Hydrogen Economy*, 2002) analizē nākotnes sabiedrības iespējas jaunajā komerciālajā ērā, kas bāzēta uz ūdeņraža kā enerģijas avota izmantošanu un šo procesu radītām pārmaiņām tirgus attiecībās, politiskajos un sociālajos institūtos, kā līdzīgi tas bija ogļu un tvaika enerģijas atklāšanai industriālā gadsimta sākumā. Autors pēta procesus, kas varētu stimulēt šīs ārkārtīgi lētas un ekoloģiski līdz šim vistīrākās zināmās enerģijas ieguvei, un kas kavē šos procesus (Rifkin, 2003).

Tūristu transportēšana *uz* un *no* ceļojuma galapunktiem rada vislielāko enerģijas patēriņu un siltumnīcas efekta gāzu emisiju, arī izmitināšanas sektors ir viens no galvenajiem emisiju radītājiem (Warnken et al., 2004; Becken, 2005; Scott et al, 2007). Izmitināšanas sektors veido apmēram 21% no tūrisma nozares kopējās CO₂ emisijas. Nozarei ir jāveicina ilgāka uzturēšanās ceļojuma galamērķī, lai samazinātu oglekļa emisijas uz vienu tūristu dienā. Eksistē četras galvenās stratēģijas, lai samazinātu siltumnīcas efekta gāzu emisijas naktsmītnēs: (1) samazināt kopējās enerģijas izmantošanu, (2) uzlabot enerģijas efektivitāti, (3) vairāk izmantot alternatīvās enerģijas avotus, un (4) aizstāt emisijas ar atjaunojamās enerģijas projektu izstrādi vai koku stādīšanas, kas darbojas kā oglekli absorbējošas ekosistēmas (Nelson, 2010). Gaisa kondicionierus, apkures sistēmas, ūdens sildīšanu un apgaismojumu bieži min kā galveno enerģijas izmantošanu izmitināšanas sektorā, jo enerģijas patēriņš rada lielāko izmaksu daļu, šo patēriņu samazinot samazināsies arī pakalpojumu izmaksas.

Enerģētikas stratēģijā visbiežāk minētā ir uzlabotā enerģijas efektivitāte - stiklojums, pasīvā apkure, izolācija un ventilācija. energoefektīvs apgaismojums, enerģijas ieguve no atjaunojamiem enerģijas resursiem (AER), kas radīti uz vietas vai iepirkti no zaļās enerģijas ārējā piegādātāja. Saules enerģijas ir visbiežāk minētais avots, vēja un ūdens enerģijas avoti, biodīzelis, kurā izmantota izlietotā cepamā eļļa, lai radītu mazāk siltumnīcas efekta gāzu emisijas. Ietekmes uz vidi samazināšana pārliecina uzņēmējus par iespēju darboties šādā veidā

ilgākā periodā radot finanšu ieguvumus un izmaksu ietaupījumus, kas rodas no samazināta enerģijas patēriņa. Šī *zaļā* ekonomika norāda, ka arī pieaug tūristu vides apziņa.

Latvijai līdz 2020.gadam saskaņā ar ES direktīvām un valsts iekšējo normatīvo regulējumu ir jāpalielina AER daudzums kopējā valsts bilanci līdz 40%, par 20% tiek pieprasīts samazināt CO₂ izmešu daudzumu. Jāpiezīmē, ka liels stimuls AER apgūšanai ir neatjaunojamo enerģijas resursu dārdzības pieaugums pasaulē nākotnē radot tikai tarifu kāpumu. Daudz iespēju energo efektivitātes jomā Latvijas iedzīvotājiem sniedz arī Klimata pārmaiņu finanšu instruments. Mūsu valstī tiek veikti nozīmīgi pētījumi AER jomā, ko inovāciju veidā būtu iespējams ieviest ekotūrisma demonstrācijas projektos. Rīgas Tehniskās Universitātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūts, Latvijas Zinātņu akadēmijas Fizikālās enerģētikas institūts un LU Cietvielu fizikas institūts veic fundamentālos pētījumus par materiālu izmantošanu saules bateriju (*PV - photovoltaics*) izstrādei, kā arī citās saules enerģijas izmantošanas jomās (Šipkovs, 2008). Saules bateriju saražotā enerģija vēl joprojām ir dārga pat ņemot vērā pieaugošos elektrības tarifus un sasniedz vidēji ap 30 santīmu par kWh. Attīstoties tehnoloģijām saules bateriju uzstādīšanas un ekspluatācijas izmaksas var samazināties. Daudz efektīvāki par saules baterijām ir saules kolektori, kuri dod turpat 8 - 10 desmitkārtīgu ietaupījumu salīdzinājumā ar konvencionālajiem siltuma enerģijas ražotājiem. Zināma energo efektivitātes ieviešana tūrisma uzņēmumos ir saistāma arī ar vēja enerģijas izmantošanu (Barons, 2008) apsverot iespēju izmantot mazāka izmēra vēja ģeneratorus, kuru ietekme uz ainavu, putnu migrācijas ceļiem ir neliela. Ņemot vērā saules spīdēšanas karti (Photovoltaic Geographical Information System, 2011) un Latvijas vēja karti (Windenergy, 2011) mūsu valstī ir vērā ņemams potenciāls šo abu dabisko enerģijas avotu izmantošanā. Taču jāpiezīmē, ka tūrisma nozare vēl neizrāda lielu interesi par šīm videi draudzīgajām tehnoloģijām, kā to liecina 2011.gada 22.oktobrī Rīgā notikušās izstādes „Vide un Enerģija 2011” laikā veiktās aptaujas ar saules bateriju un kolektoru ražotāju kompāniju pārstāvjiem. Zināma ieinteresētība tūrisma nozarē ir par maza izmēra biogāzes ģeneratoru pielietošanu tūrisma mītnēs, kas turpmākajā šo tehnoloģiju attīstībā varētu rast pielietojumu arī nelielos uzņēmumos (Dubrovskis, 2008).

Ekotūrisms cenšas samazināt negatīvo ietekmi uz vidi fokusējoties uz redzamo vidi, neredzamā ietekme uz vidi, piemēram, palielināts neatjaunojamās enerģijas patēriņš un siltumnīcas efekta gāzu emisijas, tikai nesen kļuvuši par ekotūrisma interesējošiem jautājumiem (Nelson, 2010). Eko-naktsmītņu energoefektivitātes audits ir uzskatāms un nozīmīgs veidojot ekotūrisma pieredzi un apkopojot rezultātus (Osland, Mackoy, 2004). Ekotūrisma ir būtiski veikt pētījumus par enerģijas izcelsmes avotiem un patēriņa apjomiem. Lai arī šis patēriņš uz kopējā patēriņa fona valstī dažos gadījumos var nedaudz pārsniegt māsasaimniecības patēriņa apjomu, te svarīgākais ir attieksmes jautājums un bāze eksperimentiem atjaunojamo energo resursu pielietošanā (5.5.1. tab.).

Atjaunojamo energo resursu izmantošanas perspektīvas ekotūrismā Latvijā

Enerģijas ieguves avots	Tehnoloģijas
saule	saules baterijas, saules kolektori
vējš	vēja ģeneratori
biogāze	Biogāzes ģeneratori, ar perspektīvu individuālajiem tūrisma uzņēmumiem
biodeģviela, biodīzelis	augu izcelsmes izejvielas
hidroenerģija	maza izmēra hidroturbīnas; mazās HES
augsnē, ūdens krātuvēs akumulētā saules enerģija	siltumsūkņi

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Lai cik ideāls ekotūrisms nebūtu, tas rada arī savu ekopēdas nospiedumu. Svarīgi ir izzināt cik lielā apjomā ideāls ekotūrisms var kompensēt savu ietekmi un kā noteikt šos kompensācijas apmērus. Praktiski visu tūrisma veidu, t.sk. arī ekotūrisma darbības rezultātā tiek sadedzināti fosilie kurināmie, tiek radīta kumulatīvā ietekmi no tūrisma ekoloģiskās pēdas, izmantoti dabas resursi (Weaver, 2001). Videi draudzīgais enerģijas sektors saistās ar energoresursu taupību, alternatīviem enerģiju avotiem, atjaunojamajiem energo resursiem un piesārņojuma samazināšanu enerģijas ražošanas un izmantošanas procesos. Šajā aspektā īpaša uzmanība ir jāpievērš:

- enerģijas pārvadīšanai, uzkrāšanai un rezervēšanai;
- energoefektivitāte ražošanas, pārvades un lietojuma jomām;
- enerģētikas ieguves veidu - vēja, ūdens, saules, biogāzes, ģeotermālā, biodeģvielas, atkritumu, u. c. tehnoloģijām;
- vides saudzēšanas aspektiem, siltumnīcas efektu gāzēm;
- atjaunojamo energo resursu izcelsmei, to veidiem, pielietojumam;
- enerģijas patēriņa auditam;
- politikas lobēšanai,
- transporta pāriešanai uz biotransportu vai videi draudzīgāku transportu dabas parku un rezervātu tuvumā samazinot kaitīgo ietekmi uz vidi (Blūma et al., 1999; Blumberga, 2008; Blumberga et al., 2010).

ES konkurētspējas un Inovāciju ietvarprogrammas 2011.gadā realizētā projekta "SETCOM – ilgtspējīga enerģētika tūrisma nozarē" mērķis ir sekmēt alternatīvās enerģijas resursu izmantošanu tūrisma nozarē un attīstīt projektā iesaistīto pašvaldību, tai skaitā Liepājas un Pāvilostas pašvaldības, nozares ilgtspējīgas enerģētikas labāko risinājumu izstrādāšanu

(SETCOM, 2011). Projekta ietvaros sagatavotie informācijas materiāli un rekomendācijas par energoefektivitāti tūrisma uzņēmumos ir pielietojami arī ekotūrismā. Ekotūrisms, ja atbilstoši organizēts, viennozīmīgi rada mazāku ietekmi, kas kompensējas ar pazemināto ērtību līmeni pakalpojumos un ekotūristu apziņu pieņemt šāda komforta līmeni, kā arī sniegt savu finansiālo un korporatīvo ieguldījumu.

5.6. Bioloģisko produktu aprīte ekotūrismā

Bioloģiskās produkcijas jomā īpaši ir jāizdala pārtikas produktu un šķiedraugu – linu un kaņepju – produkcija, ko būtu ieteicams plaši lietot ekotūrisma piedāvājumos. Bioloģiskā lauksaimniecība ekotūrismā uzskatāmi demonstrē piedāvājuma–pieprasījuma principu. Taču šāda veida lauksaimniecība ir ļoti darbietilpīga, jo jāuztur augsti standarti, īpaši pēc produkcijas sertificēšanas, taču ir gandarījums par to, ka šāda saimniekošana nodrošina ekosistēmu funkcionēšanu, biodaudzveidības saglabāšanu un veselīgu produktu ražošanu (Straten, 2001; Fuchs, Stein-Bachinger, 2008; Nordic-Baltic-Belarus solutions, 2011).

Ekotūrisms un ekoloģiskā pārtika ir nešķirami jēdzieni. Bioloģiskās, biodinamiskās zemnieku saimniecības un tām līdzīgās permakultūras (*permanent agriculture*) kopienas ir ekoloģiskās pārtikas un dabisko šķiedru produktu galvenie ražotāji, un vienlaikus tās ir pievilcīgas tūristiem un var tikt izmantotas kā apskates objekts. Latvijā Pārtikas un veterinārā dienesta kontroles institūcijās ir reģistrēti 3311 (uz 01.08.2011.) bioloģiskās lauksaimniecības uzņēmumi (PVD, Bioloģiskās lauksaimniecības uzņēmumi, 2011), taču reāli tirgū aktīvi darbojas apmēram 200 bioloģisko zemnieku saimniecību, kas spēj nodrošināt produkciju nelielā apjomā tirgus vai veikalu stendiem un būtu ieinteresēti sadarboties ekotūrisma jomā.

Bioloģiskās lauksaimniecības attīstību un sertificēšanu mūsu valstī regulē ES Padomes Regula (EK) Nr. 834/2007 par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un par Regulas (EEK) Nr. 2092/91 atcelšanu, kā arī ES Komisijas Regula Nr. 889/2008, kas paredz sīki izstrādātus bioloģiskās ražošanas, marķēšanas un kontroles noteikumus, lai īstenotu minēto Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007, kā arī LR MK noteikumus (26.05.2009.) Nr. 485 „Bioloģiskās lauksaimniecības uzraudzības un kontroles kārtība”. Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācija (LBLA) ir šīs nozares nozīmīgākā organizācija valstī, tā veido tirgus politiku un paredz tirgus iespējas bioloģiskajai produkcijai, attīsta izglītības un informācijas sistēmu par videi draudzīgas un ilgtspējīgas saimniekošanas metodēm, uztur sertificētas produkcijas preču zīmi „Latvijas ekoprodukts” (LBLA, 2011).

Kopš 2000. gada sekmīga ir VAK žurnāla „Vides Vēstis” redakcijas un bioloģisko zemnieku sadarbība, organizējot *Zaļo tirdziņu* Vecrīgā, Alberta laukumā un Rīgas centrā, Berga bazārā. Tā tiek iegūta arī plašsaziņas līdzekļu un pircēju uzmanība un veicināta interese par veselīgu vietējo produktu tirgu kopumā, un līdz ar to – palielinās arī ekotūrisma kvalitāte.

Tūrisma situācijas izpētes laikā kopš 1998.gada promocijas darba autora iegūtie novērojumu, aptauju un interviju rezultāti ļauj secināt, ka Latvijā uzņēmēji ir ieinteresēti ražot bioloģisko produkciju, taču līdz šim nav konstatēta neviena ēdināšanas iestāde, kuras pakalpojumā tie būtu piedāvāti. *Zaļo* bistro, kafejnīcu un restorānu tīkla izveidošana visā Latvijā kopumā ir uzskatāma gan par īpašas kvalitātes ēdināšanas nodrošināšanu, gan arī par ekotūrisma produktu konkurētspējas paaugstināšanu. Tā moto varētu būt – *jūs ceļojat valstī, kur varat baudīt bioloģisko pārtiku*. Lai to īstenotu, ir jāveicina labvēlīga normatīvā regulējuma izstrādāšana, izglītība un bioproduktu uzņēmējdarbības mārketingas.

Būtībā ideja Latvijā attīstīt ēdināšanas tīklu, kas dotu iespēju vietējiem iedzīvotājiem un tūristiem no citām valstīm savas ceļošanas laikā saņemt ēdināšanas pakalpojumus bioloģisko produktu (*organic*) restorānos, kafejnīcās vai citos līdzīgos uzņēmumos visā mūsu valsts teritorijā, ir virzīta visu trīs ekotūrisma būtisko aspektu pilnveidošanai:

- vietējo iedzīvotāju labklājības atbalstīšanai caur nodarbinātību bioproduktu audzēšanā un ēdināšanas pakalpojumu sniegšanā;
- vidi saudzējošas lauksaimniecības attīstībai;
- ekotūristu apmierinātības palielināšanai, kas panākama, nodrošinot viņu izvēlētajos ceļojuma mērķos kvalitatīvu pārtiku, kā arī jaunu iespaidu un informācijas gūšanu bioloģisko zemnieku saimniecību apmeklējumu laikā.

Var secināt, ka bioloģisko saimniecību attīstība sniegtu nozīmīgu ieguldījumu Latvijas kā *zaļās valsts* tēla veidošanā, ja darbotos pēc iespējas vairāk ēdināšanas iestāžu (restorānu, kafejnīcu, bistro, bāru, krodziņu, viesnīcu, viesu māju un īpaši ekomītņu), kurās tiktu izmantota bioloģisko un biodinamisko zemnieku saimniecību produkcija – ekoloģiski tīra pārtika un materiāli. Šāda pārtika ir populāra visā pasaulē, jo ir veselīga, garšām izsmalcināta un dabīga, tai raksturīga liela konkurētspēja. Šobrīd aktuāla ir šo dabīgo produktu izmantošana tūristu ēdināšanā un to zīmola atpazīstamība. Latvijā joprojām pastāv grūtības šīs ekoloģiski tīras produkcijas tirgus organizēšanā, jo saražotie apjomi ir nelieli. Tāpēc netiek segti papildu izdevumi, kas rodas, organizējot šo tirgu lielākās pilsētās. Šos izdevumus rada transporta, tirgus nodevu izmaksas, iepirkuma cenu svārstības, papildu darbinieku algas. Tomēr ekoprodukcija var kļūt perspektīva, un jau tuvākajā nākotnē Rīgas un citu pilsētu tirgos varētu ieplūst ekoloģiski tīra un sertificēta pārtika, kas būtu ieguvums arī ekotūrisma produktu kvalitātes pilnveidošanai.

Diskutējot par ekotūrisma atbilstošu ēdienkarti un piedāvājuma noformējumu, jāapsver iespēja ēdienkartē ietvert 80–100% ēdienu, kas gatavoti no bioloģiskās lauksaimniecības produktiem. Tomēr jāņem vērā fakts, ka tūrists, īpaši ekotūrists, cenšas meklēt kaut ko īpaši oriģinālu, attiecīgai vietai raksturīgu. Ēdiens, līdzīgi dabas objektiem, kultūrvēstures pieminekļiem un piedzīvojumiem, tūrisma industrijā ir ļoti nozīmīgs elements. Svarīgs ir psiholoģiskais efekts – ēdieni, ja tie ir atstājuši iespaidu, ilgi paliek atmiņā.

Daudz ir diskutēts par pārtikas produktu un ēdienu identitāti – par latviešu ēdienu un dzērienu specifiskumu un unikalitāti. Mārketingā īpaši nozīmīgi būtu, ja visā Latvijā nacionālajos restorānos un citās ēdināšanas vietās tiktu pasniegti ēdieni no bioloģiski audzētiem pārtikas produktiem. Taču šo ekotūrismam būtisko nosacījumu identitātes pilnveidošanai ir jāpapildina ar latviešu nacionāliem ēdieniem. Tomēr tos, kā liecina plašas diskusijas, t.sk. promocijas darba autora daudzu gadu aptaujās noskaidrotais, ir salīdzinoši problemātiski identificēt ne tikai novada, bet arī visas Latvijas mērogā. Kas ir latvisks ēdiens? Kādas ir tā atšķirības salīdzinājumā ar citu tautu kulināriju? Vai pastāv vēsturisks un etnogrāfisks autentiskums? Tie ir jautājumi, uz kuriem ir jāatbild, veidojot ēdienkarti, kas pretendē būt atbilstīga nacionālajai virtuvei. Izstrādājot ēdienu un dzērienu receptes, jāņem vērā, ka oriģinālais vēsturiskais ēdiens bieži vien ir eksotisks, bet ne vienmēr izsmalcināts. Šāds ēdiens var būt askētiski vienkāršs, piemēram, tas var sastāvēt tikai no vārīta kāļa un kādas piedevas, taču, šādi pagatavojot ēdienu, ir jābūt pārliecībai par tā vēsturisko izcelsmi un autentiskumu. Parasti, ja identificē latviešu nacionālos ēdienus, izmantojot salīdzinošās antropoloģijas metodi, no plašā piedāvājuma saglabājas gandrīz tikai *pelēkie zirņi*, *skābputra*, *sklandu rauši* un daži citi ēdieni. Vairumā gadījumu par tādiem tiek uzskatīti vēsturiski introducēti ēdieni, kas nepārstāv tipisko, arhaisko un reizē unikālo nacionālo virtuvi, bet ir sastopami cita etnosa kulinārijā. Tāpat pastāv dažādi ētiski un reliģiski aspekti, kas ietekmē kultūras tradīcijas ekotūrisma interešu teritorijā un kas saistītas ar viesu uzņemšanas etiķeti, kura jāņem vērā. Pamatprincips visos gadījumos ir viens – lai viesis nepaliktu nepaēdis. Piedāvājums var būt dažāds, ņemot vērā novada, vēsturiskuma un kulinārās fantāzijas aspektu. Ekotūrismā tāpat kā citos tūrisma veidos īpaši interesants ir oriģinālā produkta piedāvājums. Piemēram, saistošs ir Latgales kulinārā mantojuma projekts. Tāpat interesantas un vēsturiski oriģinālas ir Sabiles vīna darināšanas tradīcijas, turklāt norāde par to atspoguļota arī pilsētas ģerbonī.

Tuvāk aplūkojot Sabiles vīna kalna (5.6.1. att.) piemēru var secināt, ka šī objekta unikalitāti papildina arī fakts, ka tas ir ierakstīts Ginesa rekordu grāmatā kā vieta, kur vistālāk uz ziemeļiem brīvā dabā aug vīnogas.

5.6.1. att. Sabiles vīna kalns (2011)

Lai Sabiles vīna kalnu padarītu pieejamāku un pievilcīgāku tūristiem un apmeklētājiem, ir jāizpilda vairāki priekšnosacījumi. Vispirms jāveic pirmsprojekta izpēte – jāizmanto analogijas vai arheoloģijas metodes, lai pamatotu autentiskumu, un jāatrod, piemēram, vēsturisko vīna trauku formas, lai varētu tās izmatot, izgatavojot kopijas vīna fasēšanai. Ir arī svarīgi noskaidrot ar šo vietu saistītās viduslaiku vīna pagatavošanas tehnoloģijas, kā arī tradīcijas tā lietošanā. Tāpat ir nepieciešams paplašināt Sabiles vīna dārza produkcijas apjomu, lai projekts būtu rentabls. Pēc tamlīdzīgu darbību veikšanas produkts var kļūt par unikālu piedāvājumu, kas rada tūrisma industrijā papildu pieprasījumu. Saskaņā ar Sabiles pilsētas un Abavas pagasta pārvaldes 2011.gadā sniegto informāciju no Sabiles vīna kalnā audzētām vīnogām saražotā vīna daudzums ir ap 100 litriem gadā. Šis vīns tiek izmantots vienīgi degustācijai popularitāti ieguvušo Sabiles Vīna svētku laikā. Par zināmā mērā pozitīvu mēģinājumu vēsturiskās gastronomijas stilizācijas jomā var uzskatīt SIA „Pure Chocolate” izveidoto suvenīru produktu - šokolādes trifeles ar tumšo vīnogu garšu „Sabile” (TAVA, 2011).

Tai pašā laikā ir jāapsver risks, kas saistīts ar produkcijas noietu, jo rezultāts var nebūt finansiāli izdevīgs un var neienest cerēto labumu. Tas pat var nekompensēt ekoserifikācijā un produkta ražošanā ieguldīto darbu un līdzekļus. Tā ir noticis ar jau minēto *Zaļā tirgus* piemēru Rīgā un Latvijas situācijā kopumā – neskatoties uz šo produktu augsto kvalitāti un dabiskumu, pieprasījums ir neliels.

Jāpiezīmē, ka bioloģiski audzēto šķiedraugu izstrādājumu (galdautu, palagu, salvešu u. c. tekstiliju) izmantošana, it sevišķi ekomītnēs, ir videi draudzīga pieeja un atbilst ekotūrisma principiem, tā papildus atbalsta vietējo ekonomiku, kā arī veicina *zaļās valsts* tēla nostiprināšanos starptautiskā mērogā. Ekotūrisma bioloģiskās produkcijas patēriņam un pieprasījumam jāatbilst ilgtspējīgas attīstības vērtībām, un tā ir jāpopularizē, izmantojot tūrisma komunikācijas līdzekļus.

Līdzās bioloģisko produktu izstrādes pilnveidošanai ekotūrisma veicināšanā ir nozīmīgs arī Latvijas tēls kā teritorijai, kas brīva no ģenētiski modificētiem organismiem (ĢMO). Pasaulē tehnikas progress turpinās ar jaunu tehnoloģiju apgūšanu. Vēl 1968. gadā ģenētiķi Tūrbjērn Kaspersons (*Torbjörn Caspersson*) un Lore Seka (*Lore Zech*) Zviedrijā uzsāka intensīvu gēnu izpēti. Tālāk sekmīgi turpinājās cilvēka genoma pētījumi Jeila Universitātē ASV. Šobrīd daudzos institūtos un universitātēs šī biotehnoloģiju izpētes joma un sabiedrības informēšana par tās gaitu ir kļuvusi par aktualitāti, t.sk. arī Latvijas Universitātē (Muižnieks, 2007; Rostoks, 2009; Raipulis, 2010; Rašals, 2010).

Biotehnoloģijas, kuras jau tiek īstenotas globālajā praksē, rada izaicinājumu kā jauna zinātnisku atklājumu sfēra. Biotehnoloģiju lietošana salīdzinājumā ar ekotehnoloģijām hipotētiski vēl vairāk varētu samazināt tehniska rakstura piesārņojumu, sekmēt mazāku enerģijas patēriņu, kas kopumā varētu uzlabot vides situāciju globālā mērogā. Dž. Rifkins savā

monogrāfijā „Biotehnoloģiju gadsimts” (*Biotech Century*) apskata biotehnoloģiju milzīgo potenciālu, kas daudzkārt ļaus pārsniegt mūsdienu tehnoloģiju iespējas. Taču, strādājot pētniecībā ar tik jutīgu materiālu kā gēni, atsedzas arī vēl daudz nezināmā un neprognozējamā. Tas saistīts gan ar šo tehnoloģiju lietošanu, gan arī ar ētiskiem aspektiem (Rifkin, 1998).

Ir cerība, ka biotehnoloģijas ļaus attīstīt efektīvas vides tehnoloģijas, un tas savukārt ļaus strauji samazināt vides piesārņojumu, kā arī izmantot šīs tehnoloģijas vides sanācijai un rekreācijai. Taču zinātnieki diskutē arī par problēmām, kas saistītas ar ĢMO ietekmi uz dzīvajiem organismiem. Šīm problēmām tika veltīta 2010. gada nogalē Latvijā organizētā starptautiskā konference „Ģenētiski modificēti augi un pārtika – Eiropas nākotne vai posts?”. Tajā tika prezentēti Kānas Universitātes Francijas Neatkarīgā ģenētiskās inženierijas informācijas un pētniecības centra zinātniskās padomes prezidenta molekulārās bioloģijas profesora Žila Erika Seralini (*Gilles-Eric Seralini*) jaunākie zinātniskie atklājumi par ģenētiski modificētas pārtikas ietekmi uz cilvēka veselību un apkārtējo vidi. Konferencē tika sniegts pamatojums, kāpēc Austrija ir izvēlējusies stingru pozīciju pret ģenētiski modificētu augu audzēšanu tās teritorijā. Līdzīgu pozīciju pauda arī mūsu valsts Vides ministrijas un dažādu nevalstisko organizāciju pārstāvji (Latvijas Zemes draugi. Konference, 2010).

Latvija, ņemot vērā piesardzības principu un 2008.–2009. gadā Vides ministrijas organizēto sabiedriskās domas aptauju, kur 95% no 37 440 respondentiem iebilda pret ģenētiski modificēto (ĢM) kultūraugu kultivēšanu valstī, ir uzsākusi virzību veidot savu valsti kā brīvu no ĢM kultūraugu audzēšanas. Mūsu valsts izvēlējusies balstīties uz savām zemkopības tradīcijām, kā arī attīstīt vietējo demokrātiju un izmantot ES un nacionālā līmeņa normatīvā regulējuma radītās iespējas dot tiesības pašvaldībām, sabiedrisko apspriežu formā vienojoties ar vietējiem iedzīvotājiem, noteikt savu teritoriju vai teritorijas daļu brīvu no ĢM kultūraugiem. Līdz 2011. gada maija beigām saistošos noteikumus par nodomu aizliegt ĢM kultūraugu audzēšanu publicējušas jau 99 no 110 Latvijas lauku novadu pašvaldībām. Tā lemts, lai samazinātu par riskanto uzskatīto ĢM kultūraugu ietekmi uz cilvēku un dzīvnieku veselību, bioloģisko daudzveidību un lai veicinātu tradicionālās, īpaši bioloģiskās, lauksaimniecības attīstību mūsu valstī.

Daudzās ES dalībvalstīs ir vērojama izteikta *zaļās* domāšanas tendence. Austrijā pašvaldības ir pilnībā aizliegušas audzēt ĢM kultūraugus. Francijā un Itālijā – valstīs ar izcilu un pasaulē slaveno kulināro mantojumu – pārliecinoši lielu teritoriju aizņem reģioni, kuri ir brīvi no ĢM kultūraugiem. Līdzīgi procesi ir vērojami Ungārijā, Grieķijā, Portugālē, Īrijā, Polijā, Slovākijā, Slovēnijā, Lielbritānijā, Maķedonijā, Beļģijā, Šveicē, Spānijā, Somijā, Zviedrijā, Horvātijā, Vācijā, Kiprā, Luksemburgā, kā arī citur pasaulē.

ĢMO ietekme uz Latvijas ekosistēmu, dabas vērtībām un bioloģisko daudzveidību kopumā ir maz pētīta. Izpēti šajā jomā veikušas tādas iestādes kā Latvijas Universitātes

Bioloģijas institūts un Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Jāpiezīmē, ka šobrīd finansējuma trūkuma dēļ Latvijā pētījumi ĢM kultūraugu jomā nenotiek. Kā norāda agronomijas un ekonomikas zinātnieku grupa (Turka, et al., 2006), pēdējos gados Latvijas teritorijā ievērojami palielinājies bioloģisko lauku saimniecību skaits. Ja tik mazā valstī kā Latvija sāktu audzēt ģenētiski modificētus kultūraugus, visvairāk tiktu apdraudētas tieši bioloģiskās saimniecības. Papildu zaudējumi neiegūtās peļņas veidā rodas citiem lauku uzņēmumiem, kuri sniedz pakalpojumus, kas saistīti ar tūrismu, relaksāciju, veselības rehabilitāciju. Un pretēji – šādiem uzņēmumiem nepiesārņota vide papildus rada konkurētspējas priekšrocības.

Latvijai, ņemot vērā tās teritorijā saglabāto un aizsargāto Eiropas nozīmes bioloģisko daudzveidību, kā arī vides vērtības, augsnes nepiesārņotību, bioloģisko zemnieku saimniecību specifiku un iespējas, ir nepieciešams vairāk orientēties uz videi draudzīgo tūrisma veidu, t.sk. ekotūrisma, attīstību, ekoloģiskās pārtikas audzēšanu, kas ES kopējā tirgū ir konkurētspējīga un dod ieguldījumu šajā *zaļās ekonomikas* nišā. Svarīgi apzināties, ka mūsu valsts spēja konkurēt ĢMO produktu tirgū salīdzinājumā ar lielvalstīm, kas šādas ĢM tehnoloģijas jau lieto, ir niecīga. Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir valsts līmeņa programmas izstrādāšana bioloģiskās lauksaimniecības attīstībai, turklāt jāņem vērā tūrisma sektora specifika un sniegto pakalpojumu kvalitāte, ietverot arī bioloģiskās lauksaimniecības produktus. No ĢMO brīva teritorija ļauj izkopt Latvijas kā *zaļās valsts* tēlu, mazina riskus bioloģisko zemnieku saimniecību darbībā, un to var uzskatīt par būtisku pozitīvu nosacījumu ekotūrisma attīstībai un popularizēšanai pasaulē, jo ES salīdzinoši ir maz valstu, kas, izmantojot ES regulējumu, ir radījušas gandrīz pilnībā no ĢM kultūraugiem brīvas teritorijas.

Ekotūrisma kā izziņas procesa daļa un apskates objekts saistoša ir permakultūra, kas radīta, lai izveidotu integrētu sistēmu pārtikas ražošanai, dzīvojamo māju funkcionēšanai, ekotehnoloģiju izmantošanai un kopienas attīstībai. Jēdzienu „permakultūra” 1978. gadā ieviesa austrāliešu ekologi Bils Molisons (*Bill Mollison*) un Deivids Holmgrens (*David Holmgren*). Viņi ilgstošu un pastāvīgu lauksaimniecības un sadzīves sistēmu nosauca par permanento lauksaimniecību (*permanent agriculture*), vienā vārdā to nosaucot par permakultūru (*permaculture*). Ar permakultūru apzīmē cilvēku harmoniskas, ekoloģiskiem principiem atbilstīgas rīcības normas un tradīcijas, pārtikas ražošanas sistēmas un komūnas. Centrālā permakultūras tēma ir ekoloģiskā ainava, kurā tiek ražota pārtika. Citi svarīgi komponenti permakultūrā ir cilvēku dzīvojamo māju un sadzīves veidošana atbilstoši vidi saudzējošiem principiem. Integrētā lauksaimniecība un ekoloģiskā inženierija permakultūrā tiek plaši izmantota kā viensētās, tā arī ciematos. Permakultūra rada un uztur produktīvas ekosistēmas, palīdz atjaunot degradētu ekosistēmu veselīgumu un dabiskumu. Permakultūra nenožīmē tikai lauksaimniecību, bet arī kopienas plānošanu un attīstību, lietojot videi draudzīgas tehnoloģijas

(sauļes un vēja enerģijas ģeneratorus, kompostējošās tualetes), kā arī adoptējot atbilstīgas vides filozofijas un koncepcijas, kas balstītas uz zemi un centrētas uz cilvēkiem (Holmgren, 2002).

Galvenās problēmas bioloģisko produktu aprites palielināšanai ekotūrismā Latvijā ir izglītība, uzņēmēju sadarbība, sertifikācija un produktu apjoma palielināšana, kas šobrīd saistīta ar ražošanu un noietu. Latvijai kā mazai valstij ar labi iestrādātām tradīcijām, zinātnisko potenciālu un nepiesārņotu augsni ir lielas iespējas attīstīt bioloģisko lauksaimniecību, tādējādi kļūstot nozīmīgai Baltijas jūras reģionā (CBSS Strategy, 2010) un ES valstīs.

5.7. Ekociematu nozīme ekotūrismā

Ekociemati, ko apdzīvo neliela motivētu cilvēku kopiena, ir viena no visatbilstošākajām struktūrām inovatīvu ekotehnoloģiju un citu videi draudzīgu pieeju aprobācijā, turklāt tie ekotūrismā ir efektīvs demonstrācijas līdzeklis. Aplūkojot praksē pastāvošos piemērus, iespējams secināt, ka ekociematu iedzīvotāju skaits Latvijā variē no dažām atsevišķām ģimenēm līdz pat 80 un vairāk ģimeņu lielai kopienai. Lai arī šo ekociematu filozofijā ir vērojami dažādi idejiski pamatojumi, tomēr var droši apgalvot, ka eksistē vairākas kopējās iezīmes – ieinteresētība ekotehnoloģiju lietošanā, energoefektivitātē, bioloģisko saimniecību attīstībā un vides izglītībā. Atsevišķas ekociematu kopienas ir deklarējušas ieinteresētību videi draudzīgā tūrisma darbībā, ko nepieciešams izmantot arī ekotūrisma plānošanā, paredzot iespēju demonstrēt sasniegtos rezultātus un veicināt informācijas, kā arī pieredzes apmaiņu ilgtspējīga dzīvesveida nodrošināšanā un ekoinovāciju integrēšanā.

Ekociematus var zināmā mērā uztvert arī kā ekotūrisma interesējošo ideju inkubatorus, kuros koncentrējas, pilnveidojas un attīstās videi draudzīgā domāšana, ilgtspējīgas attīstības principu realizēšana miniatūrā sabiedrībā un vides pārvaldībā. Tādējādi rodas iespēja pētīt un aprobēt videi draudzīgās tehnoloģijas un pieejas, kā arī demonstrēt šīs ekociematu kopienas, izmantotās tehnoloģijas un dzīves veidu.

Ekociemati, kam raksturīgs videi draudzīgs dzīves veids, labas prakses modelis un tālāki radoši meklējumi, ir vieni no interesantākajiem apskates objektiem ekotūrismā. Ekociemati ir pilsētu vai lauku kopienas, kas cenšas piekopt dzīvesveidu, kam raksturīga zema ietekme uz vidi. Šī mērķa sasniegšanai kopiena ievieš permakultūru, ekobūvniecību, *zaļo* produkciju, alternatīvās enerģijas izmantošanu un *zaļi* domājošas sabiedrības veidošanas praksi, un vēl daudz ko citu (Global Ecovillage Network, 2011). Jāpiezīmē, ka uz planētas eksistē kopienas, kas gadsimtiem ilgi dzīvo saskaņā ar dabu, to dzīvesveidam raksturīga zema ietekme uz vidi. Taču mūsdienās daudzas arhaiskā sabiedrības cīnās par savu izdzīvošanu. Arvien plašāk sāk izpausties tendence veidot šādas kopienas mākslīgi, lai iedzīvīnātu ilgtspējīgu dzīvesveida modeli, ieviešot videi

draudzīgās tehnoloģijas, pilnveidojot vides izglītību un apziņu, kā arī lai pētītu šī modeļa dzīvotspēju, ņemot vērā planētas resursu izmantošanas limitus.

ANO Vides programma 1999. gadā Pasaules vides pārskatā 2000 norādīja, ka nabadzības pieaugums pasaulē, no vienas puses, un nelielas grupas privilēģijas izmantot lielāko planētas resursu daļu, no otras puses, ir galvenais vides degradācijas cēlonis. Dokumentā arī uzsvērts, ka mūsdienās dominējošā saimnieciskā sistēma nav ilgtspējīga un rīcības atlikšana vairs nav risinājums. Tas liecina, ka tiek atbalstīta jauna ilgtspējīgas sabiedrības modeļu veidošana (Global Environment Outlook 2000). Viens no ekociematu ideologiem NASA astrofizikis Dr. Roberts Gilmens (*Robert Gilman*) XX gs. 70. gadu vidū pievērsās globālās ilgtspējības un pozitīvu kultūras pārmaiņu pētniecībai. 1991. gadā viņš izstrādāja šādu ekociematu definīciju: „*Cilvēka mērogiem radīta, ar normāliem dzīves apstākļiem nodrošināta, apzināti veidota dzīvesvieta, kurā cilvēka darbība ir integrēta dabas pasaulē tādā nekaitīgā veidā, kas atbalsta veselīga cilvēka attīstību un var veiksmīgi turpināties nenoteiktā nākotnē.*”¹³ Šī definīcija tiek lietota plašās speciālistu un interesentu aprindās.

Šobrīd pasaulē darbojas vairāki simti ekociematu, kurus koordinē Globālais ekociematu sadarbības tīkls (*Global Ecovillage Network*), kas orientēts uz ilgtspējīgu kopienu sadarbības paplašināšanu un jaunām iniciatīvām un kura mērķis ir savienot dažādas kultūras un uzskatus, nodrošināt pieredzes apmaiņu ilgtspējīgas sabiedrības pilnveidošanai (Global Ecovillage Network, 2011a). Vieni no populārākajiem ekosabiedrības modeļiem pasaulē šobrīd ir Findhorna (*Findhorn*) un Auroville (*Auroville*).

Findhorna sāka veidoties Skotijas ziemeļaustrumos kopš 1962. gada, lai savu sadzīvi veidotu harmonisku, atbilstīgu humānām vērtībām saskaņā ar dabu un vidi. Šobrīd tā ir pasaulē plaši pazīstama kopiena ar izveidotu raksturīgu vides filozofiju, patēriņa modeli un holistisku pieeju dzīvei. Findhornas ekociemata projekts sākās XX gs. 80. gados, tas aptver garīgos, sociālos un ekonomiskos dzīves aspektus, sintezē cilvēka domu un sadzīves mūsdienu modeļus, integrējot tajos sadzīves un vides prasību risinājumus, kas balstīti uz ilgtspējīgiem principiem. Kopš 80. gadiem Findhornas kopiena ir iekļāvusies Globālajā ekociematu sadarbības tīklā un izstrādājusi pozitīvu cilvēces attīstības vīziju, dalās pieredzē un turpina teorētiskās iestrādes (Findhorn Ecovillage).

Auroville tiek saukta par Rītausmas pilsētu (no franču val. – *Auroville*; *aurora* – 'rīta blāzma', *village* – 'pilsēta'). Tā nodibināta 1968. gadā pamestā un noplicinātā izcirstu mežu vietā Vilupuramas apgabalā Indijas dienvidaustrumos ar mērķi reģenerēt vidi. *Zaļā* tūrisma attīstība ir viens no darbības veidiem šajā ekopilsētā, kas ieguvusi pasaules slavu kā unikāls sociāls

---

¹³ Gilman, R. (1991) The Eco-village Challenge. The challenge of developing a community living in balanced harmony – with itself as well as nature – is tough, but attainable. In Context. A Quarterly of Human Sustainable Culture, Summer, p.10. Available: <http://www.context.org/ICLIB/IC29/Gilman1.htm>

veidojums, kura pamatā ir ekoloģiska domāšana un cieņa pret garīgumu un kultūras ekumenismu visplašākajā nozīmē. Šeit notiek ilgtspējīgas attīstības modeļa darbības izpēte (Auroville, 2011). Aurovillē norit plaša spektra akadēmiskie pētījumi ekobūvniecības, atjaunojamo tehnoloģiju, rietumu–austrumu saskarsmes attiecību, mākslas, kultūras, izglītības, evolūcijas un apziņas, veselības, lauksaimniecības un mežkopības jomās, kas saistītas ar šīs ekopilsētas sociālo vidi un ekoloģiju. To vidū daudzi pētījumi ir vistiesākā veidā saistīti ar vides zinātnes aprobāciju, piemēram, „Zaļā būvniecība”, „Pasīva solārā arhitektūra”, „Pesticīdu ietekme uz veselību”, „Biogāzes izmantošana”, „Atkritumu reciklēšana”, „Degradēto augšņu apmežošana”, „Ilgtspējīga enerģija Aurovillē” (Reflections on Auroville, 2011).

Līdzās augšminētajām Findhornas un Aurovilles eko-kopienām Hogabi (*Hågaby*) ekociemats, kas atrodas Upsālas (Zviedrija) tuvumā kalpojot kā eksperimentāls lauks mājsaimniecībām, iedzīvotājiem un hipotētiskā ilgtspējīgas attīstības modeļa izpētei. Hogabi ekociemata modelis ir izstrādāts un ieviests Zviedrijas Lauksaimniecības zinātņu universitātes profesora Pēra Berga (*Per G. Berg*) vadībā. Tas ir arī Baltijas universitāšu programmas (*Baltic University Program*) izpētes objekts ilgtspējīgu risinājumu ieviešanai, kā arī ticis prezentēts vairākās konferencēs un semināros, kas veltīti ilgtspējīgas urbānās un lauku teritorijas vides jautājumiem (Berg, 2003; 2004).

Pasaulē eksistē arī daudzi citi ekociematu veidi, kuri atšķiras ar savu apjomu un darbības veidu, taču šos ekociematus vieno mērķi un principi videi draudzīga dzīvesveida un ilgtspējīgas sabiedrības pilnveidošanā. Ekociematu modeļu izpētes rezultāti ir nozīmīgs paraugs tādu analoģu kopienu un pašvaldību modeļu izstrādāšanā, kas paredz videi draudzīgu un ilgtspējīgu saimniekošanu.

Jāpiezīmē, ka arī Latvijā ir sākusies ekociematu veidošana, kas apvieno ekoloģiski domājošus cilvēkus dažādos mūsu valsts novados. Izvirzītie mērķi un attīstības iespējas rada dažādību šo ekociematu ideju realizēšanā.

Vēsturiskā skatījumā unikāla ir ekonomista Kārļa Baloža un filozofa Pētera Zālītes (viņi sadraudzējās studiju laikā Jēnas universitātē) XX gs. sākumā veidotā vīzija par labklājības un ekonomiskās pārticības sabiedrību, kuras pamatā būtu racionālisms un zinātniska pieeja, jaunākie sasniegumi, skaidra ekonomiska kalkulācija, modelēšana un Platona, Frensisa Bēkona (*The New Atlantis*; Zālīte, 1926; Bēkons, 1989; Бэкон, 1978) un Imanuela Kanta idejas par jaunas domāšanas ieviešanu praksē. K. Balodis un P. Zālīte 1900. gadā Jēkabmuižā (Jēkabniekos pie Jelgavas) uzsāka eksperimentus progresīvajā lauksaimniecībā. To mērķis bija palielināt ražu un sniegt atbalstu trūkumcietējiem. 1901. gada 11. aprīļa vēstulē Rainim P. Zālīte norāda: „*Doc. Balods un inženieris Balods un es esam kopēji nonomājuši Jēkabmuižu, lai tur ierīkotu priekšzīmīgu saimniecību un izmēģinājuma laukus. Naudu it īpaši dod inž. Balods. Muiža ir*

skaistā vietā uz Svētes krasta."¹⁴ Šie eksperimenti ieguva plašu rezonansi lauksaimnieku sabiedrībā, tika izteikti aicinājumi veidot šādas paraugsaimniecības arī citur Latvijā (Dienas Lapa, 1901; Baltijas Vēstnesis, 1906). 1908. gadā abi eksperimentētāji līdzās Jēkabnieku muižas saimniecībai ieguva tiesības apsaimniekot arī netālo Bramberģes muižu, bet 1911. gadā – Kacengrīnas muižu Čehijā. Abi muižu nomnieki pievērsās arī savu kalpu labklājības uzlabošanai, kā arī saudzīgai attieksmei pret apkārtējo dabu (Rīgas Avīze, 1910). Viņi savas idejas bija aizguvuši no Atēnu valsts parauga, un balstījās uz Solona, Sokrāta, Aristoteļa, Platona un Perikla valsts pārvaldes idejām (Balodis, 1919; Prof. Dr. phil. Pētera Zālītes dzīve un darbi, 1937). Jāpiezīmē, ka K. Balodis tajā laikā bija augstu novērtēts spēcīgs inovators ekonomikas jomā Vācijā (Janele, 1984; Dirveiks, Strupule, 2005; Ideju vēsture Latvijā, 2007; Prikulis, 2008; Priedīte, 2008).

Pirmā pasaules kara postījumi, ko pastiprināja arī jaunajā valstī radušies politiskie apstākļi, pārtrauca šos lauksaimniecības eksperimentus, kurus var uzskatīt par vienu no videi draudzīgās domāšanas un ilgtspējīgas attīstības pirmsākumiem Latvijas vēsturē. Jāpiezīmē, ka arī pati XVI–XVIII gs. celtā Bramberģes muižas apbūve ar parku, vārtu un aizsardzības sistēmas paliekām ir unikāls ekotūrisma apskates objekts gan kā Kurzemes hercogistes vēstures un manierisma arhitektūras piemineklis (5.7.1. att.), gan arī kā vēsturiska ekosabiedrības vieta.

5.7.1. att. Bramberģes muižas komplekss (celts XVII gs. sāk.)

XX gs. 90. gados Latvijas sabiedrība iepazīna Rendas pašvaldības iniciatīvu izveidot savu teritoriju kā *zaļo pagastu*. Šos procesus sekmēja vietējo iedzīvotāju ieinteresētība atbalstīt bioloģisko un biodinamisko lauksaimniecību un amatniecību, tika rīkoti starptautiski semināri par ekotehnoloģiju un videi draudzīgo lauksaimniecību. Pašvaldība izveidoja arī vienu no pirmajām ekoskolām Latvijā un bija ieinteresēta attīstīt ekotūrismu. Ar mainīgām sekmēm ieceru realizēšanā šīs *eko* idejas joprojām ir aktuālas pagasta iedzīvotāju vidū, un tās varētu kļūt par nozīmīgu pamatu ekotūrisma centra izveidošanai vai pat par pilotprojektu, ņemot vērā ekotūrisma objektu pieejamību Abavas senlejā un ekotūrisma ieinteresētās pašvaldības iestrādes.

¹⁴ Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeja fondi, Nr. 21147, 148. lpp.

Mūsdienās atsevišķās interešu grupās vērojama padziļināta interese par ekociematu attīstību, parādījusies arī vērā ņemama prakse šajā jomā.

Ekociemata „Camphill Rožkalni” darbība Latvijā aizsākās 1999. gadā, kad Valmieras novada Rencēnu pagastā tika izveidota neliela *Camphill* kopiena un Lizdēnos – Valdorfa skola. Par pamatu tika ņemti Norvēģijā apgūtie ekobūvniecības projekti, ko pamatoti var uzskatīt par pirmajiem ekobūvniecības projektiem Latvijā. Būves veidotas no koka karkasa, kas pildīts ar presētām salmu ķīpām, konstrukciju sedz māla apmetums, kas krāsots ar dabīgām krāsām. Ēkas sedz apses lubiņu jumts. *Rožkalnos* tiek izmantotas ekotehnoloģijas ūdeņu bioloģiskās attīrīšanas sistēmā, lauksaimniecībā tiek praktizēti permakultūras un biodinamikas principi.

Ekociemata „Varavīksne” veidošana sākās 2004. gadā, kad šī ideja tika izstrādāta Vaidavas pagasta teritorijas plānojumā. Topošie ekociemata iedzīvotāji par mērķi izvirzījuši dzimtas māju un radošā jaunatnes centra izveidošanu, lai izkoptu saskari ar dabu un attīstītu vides izglītību. Tiek pētītas un izmantotas ekoloģiskās celtniecības metodes, izmantojot vietējos būvmateriālus, apgūtas bioloģiskās lauksaimniecības un permakultūras metodes, perspektīvā paredzēta atjaunojamo energoresursu iekārtu uzstādīšana – saules baterijas, biogāzes ģeneratori utt. (Polis, 2010).

Ekociemats „Zaķis un citi zvēri” veidojas Jaunjelgavas novada Seces pagastā (5.7.2. att.). Tiek paredzēts, ka te dzīvos ne vairāk par 9 ģimenēm. Ekociemata darbības postulēšanai ir izvirzīti trīs pamatprincipi:

- *ekoloģiskais pamatprincips* – tas nozīmē cieņu pret visu dzīvo, bet praktiski – ekotehnoloģiju lietošanu gan saimniecībā, gan būvniecībā (pašlaik viena no ciemata būvēm veidota no velēnām, otra – no vietējiem materiāliem, to skaitā – arī no māla), teritorijas dabiskās vides un tās iemītnieku saudzēšanu, ozolu kopšanu;
- *tradicionālās kultūras pamatprincips* – gan tautas garīgo vērtību cienīšana un ievērošana, gan dažādu tradicionālo amatu izmantošana, strādājot ar senajiem paņēmieniem un izmantojot tos arī kā iedvesmas avotu jauniem radošiem darbiem;
- *māju, mājīguma sajūtu pamatprincips*, plašākā nozīmē – cilvēciskās vērtības, kas ir būtisks elements pagātnes gudrību un tradīciju sintēzē ar mūsdienu pieredzi un dzīves apstākļiem.

5.7.2. att. Ekociemats „Zaķis un citi zvēri” – robežstabs (2011)

Viena no ekonomiskajām aktivitātēm tuvākajā nākotnē (iespējams jau 2012. gada vasarā) varētu būt nelielu ekotūristu grupu uzņemšana, lai iepazīstinātu cilvēkus ar vietējām dabas bagātībām un iesaistītu ciemata dzīves norisēs (Undīne, 2011).

Ekociemats „Sidrabe” sāka veidoties Jelgavas novada Lielplatones pagasta muižas kompleksā 2007. gadā. Šeit plānots izbūvēt senlaicīga stila rindu mājas aptuveni 50 iedzīvotājiem, kuri apsaimniekos veikalus, kafejnīcas, viesu namus, kā arī amatnieku darbnīcas. Ciemata centrs pulcēs tūristus no visas pasaules, kas šeit ieradīsies, lai apmeklētu kursus un seminārus par dziedniecību un ilgtspējīgu saimniekošanu. Drīzumā iecerēts izveidot e-veikalu vietējās produkcijas tirdzniecībai, bet ar mājas lapas un videoblogu starpniecību plānots piesaistīt ārvalstu tūristus (Polis, 2010).

Ekociemats „Dziesmas” dibināts 2002. gadā Krāslavas novada Indras pagastā. 220 ha lielajā ciematā, kura teritorijas plānojumā katram īpašumam ir sešstūra šūnas forma, nākotnē paredzēts dzīvot līdz pat 80 ģimenēm. Privāto zemesgabalu teritorijā uzbūvēta arī koka guļbūve un viena salmu māja (Polis, 2010).

Pārgaujas novada Straupes pagasts un Spīdebergas (*Spydeberg*) komūnas Norvēģijā sadarbības rezultātā ir izstrādāts priekšlikums veidot *zaļo* ciematu Straupes pagasta Plācī. Tajā plānots notekūdeņu attīrīšanas sistēmas ierīkot dabiskā vidē bez specifiskām iekārtām, lietojot filtrācijas laukus, kā arī ieviešot citas videi draudzīgas tehnoloģijas. Šis *zaļais* ciemats vēl veidojas, un ir iecere attīstīt tajā arī tūrismu.

Liela nozīme ekociematu kopienu izglītības paaugstināšanai ir Globālā ekociematu sadarbības tīkla (*The Global Ecovillage Network*) ietvaros 2005. gadā nodibinātajam konsorcijs „Gajas izglītība” (*Gaia Education*), kas apvieno pieredzējušus starptautiskus speciālistus un zinātniekus (*Ecovillage Design Curriculum*). Ekociematos tiek praktizēta mācīšanās no tradicionālās un vietējās kultūras labākajiem paraugiem, permakultūra, ekobūvniecība, maza apjoma enerģijas ražošana, atkritumu apsaimniekošana. Tiek izmantotas zemu emisiju transporta sistēmas, vietējas izcelsmes bioloģisko produktu ražošana un pārstrāde,

iedzīvināta neliela uz līdzdalību bāzēta pārvaldība un sociālā iekļaušanās, izkopta miera kultūra un holistiska un pilnvērtīga personas izglītība. Laikmetā, kad samazinās naftas piegādes, ekociematos var mācīties, kā dzīvot ekoloģiskā un ilgtspējīgā veidā (Dawson, 2006).

Zināma perspektīva ekotūrisma attīstībai saistībā ar ekociematiem ir saskatāma ES ERAF „Baltic Sea Region Programme 2007–2013” finansētā starptautiskās sadarbības projekta „Ekociemati ilgtspējīgai lauku attīstībai” (*Ecovillages for sustainable rural development*) realizēšanas procesā. Projekta gaitā, kurā aktīvi piedalās Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts (Ekociemati ilgtspējīgai lauku vides attīstībai, 2011), paredzēts izstrādāt rekomendācijas ekotehnoloģiju un citu videi draudzīgu pieeju, kā arī bioloģiskās lauksaimniecības un permakultūras, enerģijas un ūdens resursu gudras lietošanas, reciklēšanas un atkārtotas lietošanas paņēmieni ieviešanai, kā arī ekotūrisma attīstībai. Viens no galvenajiem projekta plānotajiem rezultātiem ir tūrisma maršruta „Ekociematu ceļš” izveidošana.

5.8. Vides izglītības, izglītības ilgtspējīgai attīstībai un vides komunikāciju nozīme ekotūrisma

Vides izglītība un vides interpretācija ir svarīgi elementi ekotūrisma. Tie saistīti ar izglītību un vides apziņas veidošanu, kā arī motivē indivīdu darboties vides aizsardzības labā. Efektīva vides komunikācija jeb informācijas apmaiņa var izkopt cieņu pret dabas sistēmām, pilnveidot ekoloģiskās integritātes izjūtu, kas saistīta ar vides ētiku un ar demokrātijas radītām pilsoniskām brīvībām. Līdz ar to vides izglītība veido sabiedrību par ilgtspējīgu kopienu ar paaugstinātu ekonomisko nodrošinājumu. Pilnvērtīga izglītība un apmācība ekotūrisma paaugstina ne tikai kultūras identitāti, bet arī vides apziņu un atbalstu vides resursu aizsardzībai (Monteros, 2002; Sheng-Hsiung Tsaur et al., 2006).

Šobrīd pasaulē vides komunikācija tiek skatīta daudzveidīgās akadēmiskās interpretācijās, un vēl nav izstrādāta vienota definīcija. Ar vides komunikāciju saprot informācijas par universālām vides tēmām nodošanu (Cox, 2010). Vides komunikācija tiek definēta arī kā informācija par vidi un vēstījums par to plašai auditorijai visos iespējamajos veidos (Ernšteins, 2003, 2008; Lagzdiņa et al., 2010; Brikše, 2011).

Ekotūrisma ir izplatīta prakse palīdzēt zinātniekiem, kas darbojas dabas un ilgtspējīgas attīstības izpētes jomā, rast veidu, kā ietaupīt resursus. Īpaša sadarbība ir izveidojusies ar organizāciju „Zemes uzraudzības institūts” (*Earthwatch institute*), kurā uz brīvprātības pamata iesaistījušies vairāk nekā 1 350 zinātnieku un 90 000 brīvprātīgo pētnieku (Brightsmith et al., 2008). Vides komunikācija ir pamats, lai radītu cilvēku un vides saskaņu, nostiprinātu vides zinātnes izglītību un izglītību ilgtspējīgai attīstībai, un tas ir saistīts ar tādām sfērām kā izglītība,

komunikācija, psiholoģija, žurnālistika, sociālā antropoloģija, kulturoloģija, dabas resursu pārvaldība, politikas zinātne, ekoloģija, vides filozofija un ētika.

Ekotūrisma kontekstā vides komunikācijas nodrošina gan informāciju, gan motivē tūristu dabā būt videi draudzīgam, un tam ir būtiska nozīme. Kā pieredze liecina, ekotūrists pēc šāda veida ceļojumiem kļūst arvien erudītāks un pieprasa arvien augstākus vides saudzēšanas standartus tūrisma pakalpojumu un produktu piedāvājumā, un ar to ir jārēķinās tūroperatoriem turpmākajā darbībā (Schänzel, 1998). Ekotūristi savu ceļojumu laikā iegūtās vides zināšanas un izkopto dabas un kultūras vērtību apziņu „paņem līdzi” uz savu mītnes zemi un darbības vietām. Tāpat ekotūrisms ļauj iesaistītajiem voluntāri līdzdarboties vides aizsardzībā kā ar savu darbu, tā arī ar samaksāto naudu par pakalpojumiem. Nereti ekotūristi aktīvi piedalās videi draudzīgu lēmumu lobēšanā politiskā līmenī. Ņemot vērā ekotūrisma nosacījumus un diktēto nepieciešamību, ir jāapsver iespēja sagatavot un piesaistīt vietējos vides gidus. Izveidojas vesela cēloņsakarību ķēde, kas palīdz samazināt negatīvo ietekmi neadministrētajās aizsargājamās dabas teritorijās, paaugstināt vides apziņu kā tūristiem, tā vietējiem iedzīvotājiem, un reizē ar to arī paaugstina vides kvalitāti un ilgtspējīgu vides pārvaldi. Tas savukārt rada pozitīvu zaļo tēlu, un ir iespējams veidot stabilāku uzņēmējdarbību un jaunas darba vietas. Ir svarīgi nepieredzējušu tūristu sagatavot ar izpratni uztvert ceļojuma maršrutos iespējamus ierobežojumus dabas saglabāšanas nolūkā. Šādi vides interpretācijas aspekti un vides izglītība ir profesionāli nepieciešama ekotūrisma gidu, tūroperatoriem un vides pārvaldībā nodarbinātām personām. Mūsu valstī pozitīvs piemērs ir 2001.–2004. gadā Latvijas–Dānijas sadarbības projekta rezultātā izveidotais „Vides gidu tīkls Latvijā”, kas darbojas Latvijas Dabas muzeja struktūrā (Latvijas Vides Gidu tīkls, 2010). Nozīmīgu ieguldījumu ekotūrisma intelektuālās bāzes nodrošināšanā vides izglītībā un izglītībā ilgtspējīgai attīstībai sniedz Latvijas augstskolas (Vides izglītība augstskolās, 2009). Īpaši apjomīgs ir šajā jomā pēdējos gados sagatavotais un izdots Latvijas Universitātes mācību spēku, t.sk. sadarbībā ar citām universitātēm un augstskolām sagatavoto publikāciju (Eberhards, Lapinskis, 2008; Klimata mainība un globālā sasilšana, 2008; Nikodemus et al., 2008; Spuņģis, 2008; Kļaviņš et al., 2008; Mauriņš, Zvirgzds, 2009; Mires and Peat, 2009; Āboltiņš, 2010; Blumberga et al., 2010; Latvijas gliemji, 2010; Vide un ilgtspējīga attīstība, 2010; Atstāja et al., 2011; Melecis, 2011; Strazdiņa et al., 2011; Zaļoksnis et al., 2011; Climate Change in Latvia and Adaptation on It, 2012; Kļaviņš, 2012) un aizstāvēto disertāciju skaits, kas norāda uz apjomīgiem ekotūrisma izmantojamiem teorētiskajiem resursiem. Tāpat arī Daugavpils Universitāte ar savu izvērsto pētniecības sistēmu – Ekoloģijas institūtu, Sistemātiskās bioloģijas institūtu, Ilgtspējīgas izglītības institūtu un Latgales pētniecības institūtu vides zinātnes un kultūras jomā –, kā arī dziļām dabas pētniecības tradīcijām Austrumlatvijā ir viens no būtiskākajiem zinātniskajiem resursiem ekotūrisma attīstībā.

Valsts administrētajās dabas aizsardzības teritorijās – Gaujas, Ķemeru, Slīteres, Rāznas nacionālajā parkā, Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā, Teiču–Krustkalnu rezervātā – ir radīta iespēja gūt informāciju aktīvi un saistoši profesionālā kvalitātē. Tāpat VARAM un Dabas aizsardzības pārvalde ir sagatavojušas kvalitatīvus informācijas materiālus par dabas aizsardzības un attīstības, kā arī īpašumu regulēšanas problemātiku ĪADT. Latvijā pastāv vides komunikāciju vizuālo un verbālo formu daudzveidība. Popularitāti ir ieguvusi Vides filmu studija, kas demonstrē filmas par dabas aizsardzības aktualitātēm un tūrisma iespējām mūsu valstī. Latvijā ir atsevišķi plašsaziņas līdzekļi, kas regulāri publicē materiālus par ekotūrisma tēmām, piemēram, „Latvijas Avīze”, Latvijas Institūta interneta vietne, Vides filmu studijas TV raidījums „Vides fakti”, Latvijas Radio I raidījums „Zaļais vilnis”, TIC portāli u. c.

Viena no aktuālākajām nepieciešamībām ir ekotūrisma konferences organizēšana Baltijas valstu mērogā. Tā sniegtu pārskatu par pēdējos trīs gados sasniegto un būtu pamats sadarbībai tuvākajā nākotnē. Tajā speciālisti varētu diskutēt par ekotūrisma un ceļojumu organizētāju sadarbību un par ekotūrisma ģeogrāfijas paplašināšanu, kas neiezīmētos tikai atsevišķu valstu noteiktajās robežās, bet daudz plašāk. Ekotūrisma attīstības gaitā ir nepieciešams publicēties vietējo pašvaldību medijos, kā arī jāapsver iespēja izveidot speciāli Latvijas ekotūrisma veltītu interneta portālu. Ekotūrisma saturu, ko sekmīgi var atklāt, izmantojot vides komunikācijas iespējas, bagātina arī mākslas, mūzikas, tēlniecības un literārie darbi, kas veltīti cilvēka un dabas saskarsmei, kā arī dabas vides un kultūrvides meistarīga interpretēšana, kā tas redzams, piemēram, Pedvāles brīvdabas mākslas muzejā (Pedvāle, 2011) un Zvārtavas pilī. Ekotūristiem ir raksturīga palielināta interese par vietējo iedzīvotāju izveidoto NVO darbību vides aizsardzības jomā. Šobrīd mūsu valstī šāda darbība vēl nav pietiekami izplatīta, taču nākotnē, ņemot vērā Latvijas NVO darbības pieredzi un iespējas, tā var izveidoties par interesantu ceļojuma aspektu. Vides komunikācijas neietver tikai faktu savākšanu, tās vairāk saistītas ar kontaktu un attiecību veidošanu valsts un starptautiskā mērogā, cēloņu un seku kopsakarību uzturēšana (Lagzdiņa et al., 2010).

Vides komunikācijām ekotūrisma ir liela nozīme vides kvalitātes standartu attīstībā un uzlabošanā, kā arī vides apziņas veidošanā un ekotūrisma modeļa interpretēšanā. Internets ir kļuvis par dominējošo informācijas telpu tūrismā (Donohoe, Needham, 2008). Oregonas Universitātes eksperti norāda uz pieciem principiem, kuri būtu jāiekļauj, izstrādājot ar ekotūrisma saistītu interneta vietni (*Web page*), kas veicinātu komunikāciju starp tūroperatoriem un ekotūrisma speciālistiem (Dorsey et al., 2004). Šie principi ir: dabas saglabāšana un aizsardzība, minimāla ietekme uz vidi, ilgtspējība, jēgpilna sabiedrības iesaistīšana un vides izglītība. Līdzās tradicionāliem komunikācijas veidiem arvien lielāku vietu sāk ieņemt tādas modernas interneta informācijas tehnoloģiju formas kā *Web Toolkit*, *skype*, *blog*, *youtube*, *facebook*, *twitter*, *delicious*, *slideshare*, *flickr*, *blog*, *youtube*, *wiki*, *planēta.com* un mobilās

ierīces *iPhone*, *iPad*, *WiFi*. Tās nodrošina globālu un superātru komunikāciju daudzveidīgās verbālās un vizuālās formās, un tās mūsdienās tiek arvien plašāk izmantotas, veidojot apjomīgus sociālos tīklus. No ekotūrisma viedokļa būtiska ir interneta tehnoloģiju ekopēdas izvērtēšana.

Līdzās profesionālajiem tūrisma portāliem internetā interesi vides komunikāciju, t.sk. ekotūrisma komunikāciju, jomā var izraisīt viens no šobrīd Latvijā visplašāk izmantotajiem sociālajiem tīkliem – portāls *draugiem.lv*. Minēto komunikācijas rīku efektivitātes apzināšanai būtu nepieciešams veikt pētījumus par auditorijas apjomu, vecuma un interešu grupu specifiku ar mērķi efektīgākai komunikācijai. Eiropas Ekotūrisma konferencē (*European Ecotourism Conference 2010*), kas tika organizēta 2010. gadā Pērnavā (Igaunija), komunikāciju eksperts Rons Meders (*Ron Mader*) no ASV īpaši akcentēja nepieciešamību izmantot ekotūrisma popularizēšanas iespējas IT vidē. Tas ļautu palielināt šī tūrisma veida konkurētspēju, kā arī ar virtuālo trīsdimensiju vizuālo tehnoloģiju palīdzību globālā mērogā ceļot dabā, konstatēt vides apdraudējumus un aktīvi rīkoties šo apdraudējumu novēršanā (Mader, 2010). Šo jauno tehnoloģiju kopums līdzās pozitīviem efektiem vides aizsardzības jomā var izraisīt arī pretrunīgu reakciju daudzos ekotūrisma jautājumos, jo tiešs kontakts ar maz pārveidotu dabu, izraušanās no urbānās un ar tehnoloģijām pārsātinātās vides daudzu ekspertu vidū tiek uzskatīts par lielāko ekotūrista ieguvumu, nevis dabas vērošana kibernetiskajā pasaulē. Saistībā ar to paveras jauns diskurss un pētījumu virziens par tehnoloģiju izmantošanu un neskartās dabas uztveršanu, mijiedarbību ar to, kā arī tehnoloģisko risinājumu lietošanas robežām ekotūrismā.

Profesionālo starptautisko organizāciju *Ecoclub* un *TIES* dati liecina (*Ecoclub, Education, 2011; TIES, Learning Center, 2011*), ka ekotūrisma izglītību iespējams apgūt vairāk nekā 53 universitātēs, tiek piedāvātas tieši ar ekotūrisma saistītas bakalaura, maģistrantūras un doktorantūras studiju programmas (skat. 3. pielikums. Ekotūrisma studiju programmas pasaules universitātēs). Ievērojama daļa ir multidisciplinārās izglītības iegūšana ilgtspējīgā tūrismā un ekotūrismā, ko piedāvā vairāku ASV Universitāšu konsorcijs (*UCC, 2011*). Jāpiezīmē, ka vēl arī tiek realizētas ar ekotūrisma cieši saistītas ilgtspējīgā, lauku un dabas tūrisma pārvaldes studiju programmas maģistrantūras līmenī vairāk nekā 72 universitātēs un bakalaura līmenī vairāk nekā 105 universitātēs un koledžās ASV, Austrālijā, Austrijā, Brazīlijā, Čīlē, Dānijā, Dienvidāfrikā, Dienvidkorejā, Etiopijā, Ēģiptē, Ganā, Grieķijā, Horvātijā, Itālijā, Īrijā, Īslandē, Japānā, Jaunzēlandē, Jordānijā, Kanādā, Kenijā, Kirgizstānā, Kostarikā, Krievijā, Latvijā, Lietuvā, Lielbritānijā, Malaizijā, Marokā, Maurītijā, Meksikā, Namībijā, Nīderlandē, Nigērijā, Somijā, Spānijā, Taizemē, Vācijā, Zviedrijā un daudzās citās valstīs.

Attiecībā uz Latvijā esošo situāciju ekotūrisma izglītības jomā ir jāsecina, ka tikai Priekuļu un Jāņmuižas Valsts tehnikumā tiek īstenota izglītības programma, kurā var iegūt kvalifikāciju *ekotūrisma speciālists*. Tā bāzēta uz *TIES* un starptautiskajā akadēmiskajā sektorā akceptēto ekotūrisma definīciju un ietver ekotūrismam būtiskus studiju priekšmetus (Priekuļu un

Jāņmuižas Valsts tehnikums, 2011). Ekotūrisma specialitāti atbilstoši profesiju klasifikatoram šobrīd nepiedāvā neviena augstākās izglītības institūcija Latvijā. Toties daudzās no šīm institūcijām (5.8.1. tab.) – Latvijas Universitātē, Rīgas Tehniskajā universitātē, Latvijas Lauksaimniecības universitātē, Daugavpils Universitātē, Liepājas Universitātē, Biznesa augstskolā „Turība”, Rēzeknes Augstskolā, Vidzemes Augstskolā un Latvijas Kultūras koledžā – ir iespējas studēt vides zinātnes, t.sk. vides inženierzinātnes, un vides pārvaldības, ģeogrāfijas un tūrisma programmās iespējams iegūt kvalifikāciju, kas izmantojama ekotūrisma pārvaldībā. Tāpat piedāvāto studiju programmu vidū ekotūrisma svarīgas ir arī studijas starpkultūru komunikācijā un kultūras mantojuma restaurācijā. Lai veicinātu kvalitatīvu ekotūrisma izglītību, ir jāizveido atsevišķa studiju programma, kas pamatā būtu bāzēta uz vides zinātnes, ģeogrāfijas un tūrisma studiju programmām un integrētu ekotūrisma principus un vadošo pasaules universitāšu veiksmīgāko akadēmisko pieredzi.

5.8.1. tabula

Ekotūrisma un ar to saistīto specialitāšu apguve universitātēs, augstskolās un koledžās

Latvijā

Augstākās izglītības institūcija	Ar ekotūrisma saistītās specialitātes	Studiju programmas			
		1.līm.	Bak.	Maģ.	Dokt.
Latvijas Universitāte	vides zinātne, ģeogrāfija, vides pārvaldība, starptautiskā tūrisma un viesmīlības nozares uzņēmuma vadība		X	X	X
Rīgas Tehniskā universitāte	vides zinātne, arhitektūra (kultūras pieminekļu restaurācija)		X	X	X
Latvijas Lauksaimniecības universitāte	vides inženierzinātne		X	X	X
Daugavpils Universitāte	vides zinātne		X	X	X
Biznesa augstskola „Turība”	tūrisma un viesmīlības nozares, uzņēmumu vadība, tūrisma stratēģiskā vadība		X	X	
Liepājas Universitāte	tūrisma vadība, <u>vides un atjaunojamo energoresursu pārvaldība un inženierija</u>		X		

Vidzemes Augstskola	tūrisma organizācija un vadība, tūristu gids – ceļojumu un pasākumu organizators, tūrisma stratēģiskā vadība		X	X	
Rēzeknes Augstskola	vides aizsardzība, vides inženierzinātne, uzņēmējdarbība (tūrisma uzņēmuma vadītāja specializācija)		X	X	X
Latvijas Kultūras akadēmija	<u>kultūras un starpkultūru studijas</u>		X	X	
Priekuļu un Jāņmuižas Valsts tehnikumā	<i>ekotūrisma speciālists</i>	X			
Latvijas Kultūras koledža	kultūras tūrisms (ar papildinājumu dabas tūrismā un ekotūrismā)	X			
Olaines Mehānikas un tehnoloģijas koledža	vides aizsardzības tehnoloģijas	X			
Valsts Kandavas lauksaimniecības tehnikums	lauku tūrisma pakalpojumi	X			

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekotūrisma izglītības pilnveidošanā īpaša perspektīva ir saskatāma Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes ietvaros izveidojot profesionālo maģistra programmu *ekotūrisma pārvaldnieks* ar mērķi sagatavot šādus speciālistus ne tikai mūsu valstij, bet arī ES darba tirgum, atbilstoši normatīvajiem aktiem izstrādājot ekotūrisma pārvaldnieka profesijas standartu. Tāpat svarīga ekotūrisma attīstībā ir regulāra augstskolu sadarbība, lai veicinātu dabas un kultūras resursu izpēti un inovāciju vides tehnoloģiju jomā pielietošanu, uzlabotu ekotūrisma produktu un infrastruktūras kvalitāti un piesaistītu šai nozarei augstskolu absolventus.

5.9. Sertifikācija ekotūrisma produktiem un infrastruktūrai

Skaidras un viennozīmīgas ekotūrisma definīcijas trūkums attiecīgi iespaido arī ekotūrisma sertifikācijas procesus, neskatoties uz to, ka šī tēma ir ieguvusi lielu interesi atsevišķu

valstu, institūciju, sertificētāju organizāciju un kompāniju vidū. Ekotūrisms ir īpaši jūtīgs un tā prasmīga pielietošana var nest labumu vides aizsardzībā, vai otrādi, ja to nepareizi pielieto, tad tas var apdraudēt vidi. Klientiem izvēloties ekotūrisma tūroperatoru jābūt pārliecinātiem par tā deklarētajiem standartiem un praksi. Kvalitātes kontrole nodrošina to, ka produkti un pakalpojumi ir augstā kvalitātē. Ekotūrisma gadījumā tas nozīmē, ka vadošais kritērijs ir ilgtspējība un ekotūrisma ietekmes uz vidi maksimālā iespējamā samazināšana.

Ekotūrisma atšķirīgā kvalitāte - atbilstība *zaļās* nišas produktam ir rūpīgi jāpēta un jāveido dekādes garumā (Diamantis, Ladkin, 1999; Quality assurance and certification in ecotourism, 2007; Nouri et al., 2008). Austrālijā un Kostarikā, valstīs, kurās ir īpaši augti attīstīts ekotūrisma līmenis, tikai valdība sertificē ekotūrisma uzņēmējdarbību. Austrālija ir viena no retajām valstīm, kurā darbojas speciāla ekotūrisma sertifikācijas programma. *Starptautiskā Ekotūrisma apvienība* šādu sertifikāciju veic neatkarīgi ar mērķi tūroperatorus orientēt uz ekotūrisma principu pilnīgāku ieviešanu. Taču vairumā gadījumu, kā to liecina reālā prakse, tūroperatori, kas darbojas ekotūrisma sfērā nav sertificēti. Dažkārt ir jābūt īpaši uzmanīgiem, lai neiegūtu viltus ekotūrisma pakalpojumus. Ekotūrisma un tā paplašinājumam – sertifikācijai jābūt orientētam uz labklājību, sociāli kulturālo paradigmu, kas balstās uz līdzdalības demokrātiju un vienlīdzību, jēgpilnām attiecībām ar biofizikālo pasauli. Ekotūrisms galvenokārt ir prezentēts kā ētikas principu rotēšana ap dabas aizsardzību, izglītību un ekonomiskajiem ieguvumiem (Jamal et al., 2006).

5.9.1. tabula

Ekosertifikācija Latvijā

Sertifikāts	Sertifikātu administrējošā institūcija, organizācija
ES ekomarkējums <i>Ekopuķīte</i> ir brīvprātīga sistēma, kuras ieviešana nodrošina oficiāli apstiprinātu videi draudzīgu preču un pakalpojumu, to ražotāju un pakalpojumu sniedzēju vieglu identifikāciju Eiropas valstīs un kura veicina videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošanu un produkcijas ražošanu. Eiropas Parlamenta un Padomes 2000.gada 17.jūlija Regula (EK) Nr. 1980/2000.	Kompetentā institūcija Latvijā: Vides pārraudzības valsts birojs

<p><i>Zaļais sertifikāts</i> ir vides kvalitātes zīme, kuru komisija piešķir tām lauku tūrisma mītnēm Latvijā, kurās tiek saudzēta apkārtējā vide un ainava, racionāli izmantoti ūdens un enerģijas resursi, organizēta videi draudzīga atkritumu savākšana un apsaimniekošana un tūristiem piedāvātas videi draudzīgas aktivitātes, veselīga vietējā ražojuma pārtika un pilnvērtīga informācija par vietējiem dabas, kultūras un vēstures objektiem</p>	<p>Asociācija „Lauku ceļotājs“ EK LIFE programmas un Latvijas vides aizsardzības fonda līdzfinansēta projekta „Zaļā sertifikāta kritēriju izstrāde, ieviešana un kontrole tūrisma mītnēm lauku teritorijās un mazpilsētās” ietvaros, sadarbībā ar VARAM</p>
<p><i>Zaļā Atslēga</i> ir starptautisks tūrisma ekosertifikāts, kas izveidots ar mērķi samazināt tūrisma negatīvo ietekmi uz apkārtējo vidi un veicināt labas prakses vides apsaimniekošanas standartus tūrisma jomā. Zaļās atslēgas sertificētajām viesnīcām jāatbilst vairāk kā 70 kritērijiem 12 kritēriju grupās.</p>	<p>Vides izglītības fonds kā Latvijas pārstāvis FEE (Foundation for Environmental Education) - starptautiskā sabiedriskajā organizācijā, kuras darbības mērķis ir veicināt ilgtspējīgu attīstību ar vides izglītības palīdzību.</p>
<p><i>Zilais Karogs</i> ir pasaules populārākais tūrisma ekosertifikāts, kas tiek plaši atpazīts gan iedzīvotāju, gan pašvaldību un vides institūciju vidū. Tas tiek piešķirts trijās kategorijās – Zilais Karogs peldvietām, jahtu ostām jahtām</p>	<p>Vides izglītības fonds ir Latvijas pārstāvis starptautiskā sabiedriskajā organizācijā - Foundation for Environmental Education, kuras darbības mērķis ir veicināt ilgtspējīgu attīstību ar vides izglītības palīdzību.</p>
<p><i>Latvijas Ekoprodukts</i> ir preču zīme, kas dara produktu atpazīstamu un norāda tā atšķirību. Lai šo zīmi iegūtu, produkta ražotājam ir jāsaņem akreditētas institūcijas sertifikāts, jānoslēdz līgums ar Latvijas bioloģiskās lauksaimniecības organizāciju apvienību par zīmes lietošanu.</p>	<p>Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības organizāciju apvienība</p>
<p>Latvijas lauku tūrisma kvalitātes sistēma lauku, ciema, viesu un brīvdienu mājām sastāv no minimālajām prasībām un 4 kvalitātes kategorijām, lai pievērstu saimnieku uzmanību dabas un vides resursu saudzēšanai un lauku tūrisma individualitātes saglabāšanai</p>	<p>Asociācija „Lauku ceļotājs” kvalitātes prasības saskaņojot ar <u>EUROGITES</u> - Eiropas lauku tūrisma federācijas kvalitātes standartiem</p>

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Šobrīd Latvijā neeksistē pilnvērtīgam ekotūrismam atbilstoša sertifikācijas sistēma, taču tiek pielietoti daudzi radniecīgi sertifikāti, kas veicina paaugstinātu prasību ieviešanu tūrisma uzņēmējdarbībā (5.9.1. tab.).

„*Ekoprodukts*”, kā arī VARAM un ZM organizētā konkursa „Sējējs” atzinības raksti par ekotūrismu ir viennozīmīgi pozitīvi ar savu videi draudzīgo komponenti, taču ekotūrisms, ņemot vērā jau iepriekšējā apakšnodaļā „1.2. Ekotūrisma definīcija un principi” analizēto definīciju, satur arī vietējo iedzīvotāju labklājības komponenti, kas šajos sertifikātos nav iekļauta. Ir nepieciešams izstrādāt un ieviest īpašu eko - marķējumu ekotūrisma infrastruktūrai, pakalpojumiem un produktiem mūsu valstī.

Tāpat nepieciešams uzturēt jau Latvijā esošos eko - marķējumus *ES Ekopuķīte, Zaļais sertifikāts, Zaļās Atslēgas, Zilie Karogi*, kas jau pielietoti arī topošajos ekotūrisma maršrutos. Saskaņā ar daudziem pētījumiem tūrisma jomā arvien pieaug pieprasījums pēc videi draudzīgām apmešanās, ēdināšanas vietām un naktsmītnēm, kā arī citiem pakalpojumiem un tūrisma produktiem. Paralēli starptautiski izstrādātiem ekotūrisma standartiem svarīgs ir pašvaldību ieguldījums savu standartu izstrādāšanā, kuros tiek integrēta vietējā specifika un būtisks ir pats fakts, ka pašvaldība iesaistās ekotūrisma attīstībā tādejādi stiprinot ekotūrisma būtību attiecībā uz vietējo iedzīvotāju iesaistīšanu. Kā viens no piemēriem ir minama Baleāru salu pašvaldības prakse piešķirt vides kvalitātes zīmes ar mērķi veicināt tūrisma nozari atbalstot ekotūrismu un vides ilgtspējību šajās tūristu iecienītajās salās. Lai šādu zīmi iegūtu, tūrisma uzņēmumu darbībai ir jāatbilst vairākiem kvalitātes kritērijiem, tostarp jāsamazina atkritumi, jāizmanto ekoloģiskie produkti un otrreiz pārstrādātie materiāli, jāsamazina elektrības patēriņu un troksni, jāizrāda cieņu pret vidi, kultūru un valodām. Baleāru salu valdība ir iniciējusi vides stāvokļa novērtējumu un rīcības plānu vides uzlabošanai (Anderson, 2009). Atbalsojoties uz ekotūrisma diskursu pasaulē Belīzē esošie divdesmit pieci ekomītņu īpašnieki 1990.gadu sākumā apvienojās *Belīzes Ekotūrisma asociācijā* ar mērķi iedibināt ekomītņu ētikas kodeksu, kura saturā ir iekļauti pasākumi ekonomikas, sociālajai un vides ilgtspējībai (Medina, 2005).

Esošo tūrisma pakalpojumu novērtēšanai tiek izmantoti tādi rādītāji kā gultu skaits viesnīcā, pārgājienu dabas taku skaits, uzņēmumu skaits, kas piedāvā ēdināšanas pakalpojumus, izklaides uzņēmumu skaits un ievērojamo kultūras un vēsturisko vietu skaits (Puustinen et al., 2009). Tādi specifiski kultūras jautājumi kā kultūras mantojums, identitāte un piederība pie ekoloģiskās, fiziskās un humāni kulturālās ainavas ir jāiekļauj ekotūrisma sertifikācijas programmās (Jamal et al., 2006).

Uzsākot ekotūrisma uzņēmējdarbību Latvijā nelielo ienākumu un salīdzinoši dārgo sertifikācijas izmaksu dēļ ir rekomendējama sadarbība ar vides nevalstiskajām organizācijām, piemēram, *Latvijas Dabas Fondu, Latvijas Ornitologu biedrību, Pasaules Dabas fondu, Vides izglītības fondu, Baltija Vides Forumu, Par Zaļu Latviju, Vides Aizsardzības klubu, Zemes*

Draugi Latvija (Friends of the Earth Latvia), Latvijas Ekotūrisma Savienību, u. c. iegūstot šo organizāciju atzinības diplomus un sertifikācijas apliecības. Lai arī tas pilnībā neatbilst sertifikācijas procesam, tomēr ekotūristi kā Latvijā, tā citur pasaulē augstu novērtēs šādu praksi un ticamību ekoproduktam un uzņēmēja labajai gribai. Izstrādājot ekotūrisma plānošanas dokumentu projektus ir būtiski uzsvērt sertifikācijas prasības, kā arī apzināt iespēju ekotūrisma operatoriem un uzņēmējiem ieviest starptautiski atzītos ekotūrisma sertifikātus.

Ekotūrisma novērtēšanā par vienu no galvenajām globālā mērogā atzītām sertifikācijas sistēmām ir jāuzskata Mohonka vienošanās (*Mohonk Agreement*) 2000.gada 17.-19. novembrī Mohonkā (*Mohonk Mountain House, New Paltz, New York*) starptautiskās darba grupas secinājumos piedaloties 45 sertifikācijas speciālistiem no 20 valstīm, ietver vispārējo principu un elementu kopumu un kā ietvars ir attiecināma uz jebkuru no ilgtspējīgā tūrisma un ekotūrisma sertifikācijas programmām. Mohonka vienošanās norāda, ka jebkurā ekotūrisma sertifikācijas shēmā, ņemot vērā ģeogrāfisko un vietējo specifiku, ir jābūt ietvertiem sekojošiem ilgtspējīgā tūrisma kritērijiem:

Kopējais uzstādījums: standartos kā minimums ir jāievieš šādi aspekti: vides plānošana un ietekmes novērtējums, apsvērta sociālā, kultūras, ekoloģiskā un ekonomiskā ietekme (tostarp kumulatīvā ietekme un ietekmes mazināšanas stratēģija), tūrisma uzņēmējiem jāakceptē vides pārvaldība, apmācības vides, sociālajā un kultūras pārvaldībā, vides monitorings, mijiedarbība ar patērētāju;

Sociāli kulturālie aspekti: atbilstoša rīkošanās ar zemes īpašumiem, pasākumi vietējo kopienu sociāli kulturālās struktūras integritātes aizsardzībai;

Ekoloģiskie aspekti: tolerance pret vietu, ekosistēmu integritāte un bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, enerģijas un ūdens ilgtspējīga apgāde un lietošanas samazināšana, notekūdeņu, trokšņa, atkritumu samazināšana, vizuālās un gaismas ietekmes samazināšana materiālu ilgtspējība (reciklētie un reciklējamie, vietējās izcelsmes, sertificētie kokmateriāli, utt.), darbība ar minimālo ietekmi uz vidi;

Ekonomiskie aspekti: biznesa ētikas prasības, ekonomiskas priekšrocības vietējām kopienām, prasības vietējo kopienu atbalsta nodrošināšanā (*Mohonk Agreement*, 2011).

Divas citas globālās iniciatīvas - *Zaļais Globuss 21 (Green Globe 21)* un *Austrālijas Eko sertifikācijas programma (The Australian Eco Certification Program)*, kuru galvenais mērķis ir radīt un izplatīt *Starptautisko Ekotūrisma standartu (International Ecotourism Standard- IES)* un *Ekotūrisma akreditācijas (Sertifikācijas) programmu (Ecotourism Accreditation (Certification) programme)* arī ir uzskatāmas par nozīmīgu ieguldījumu ekotūrisma novērtējumā.

Pētot procesus ir jākonstatē, ka ekomarķējumu un sertifikācijas sistēmu izmantošana tūrisma, kā arī ekotūrisma nozarē tiek daudzārt pārskatīta un joprojām atrodas attīstības procesā. Tikai tūrisma nozarē vien ir izveidotas vairāk nekā 104 ekomarķējuma vai sertifikācijas

programmas (Honey, Stewart, 2002b; Medina, 2005), vairāk nekā septiņdesmit sertifikācijas shēmas un programmas ir pielietotas attīstītajās valstīs Ziemeļu puslodē un Austrālijā (Font, Buckley, 2001; Lew, 2010). Sertifikācija kā formāla procedūra prasa infrastruktūru koordināciju un finanšu resursus, un tā nav tikai problēma attīstošajās, bet arī attīstītajās valstīs. Vēl cita problēma ir tā, ka paši sertificētāji bieži vien nav sertificēti.

Ekotūrisms ir relatīvi jauna niša un katram aģentam ir sava pieeja tā uztverē un mārketingā. Eksistē arī virkne dažādu rekomendāciju pašiem ekotūristiem tūroperatora izvēlei ar aicinājumu pievērst uzmanību faktam vai tūrooperators ziedo līdzekļus vietējai dabas aizsardzībai un vietējo iedzīvotāju labklājībai. Tūrisma nozares ietvaros daudzkārt ir novērota situācija, ka tūrisma operatori vairāk orientējas uz peļņas iegūšanu, savukārt vides aizsardzības pārstāvji – vai netiek degradēta vide kopumā un vai ekotūrisms sniedz ieguldījumu vides aizsardzībā. Kritika par sertifikātu ticamību un efektivitāti ir veicinājusi daudzu vietējo un starptautisko akreditācijas institūciju un sertifikātu parādīšanos, kā piemēram, *Saskatčevanas Ekotūrisma biedrības Akreditācijas programma ekotūrēm (The Ecotour Providers Accreditation Program from the Ecotourism Society of Saskatchewan)* vai *Ilgspējīgā Tūrisma pārvaldības padome (The Sustainable Tourism Stewardship Council - STSC)* un *Lietus mežu alianse (The Rainforest Alliance)*. Tādas organizācijas kā jau minētā *Tropisko mežu alianse (The Rainforest Alliance)*, *(The International Ecotourism Society)*, *Ekotūrisma un Ilgtspējīgās attīstības centrs (The Center for Ecotourism and Sustainable Development)*, *Pasaules Tūrisma Organizācija (The World Tourism Organisation)* un *ANO Vides Programma (The United Nations Environment Programme)* sadarbojas ar mērķi harmonizēt kritērijus tūrisma *zaļajām* sertifikācijas programmām un izveidot iespējamo organizāciju ilgtspējīgā tūrisma un ekotūrisma sertifikācijas programmām.

Daudzviet šo neskaitāmo sertifikācijas organizāciju eksistēšana izsauc apsvērumus, ka būtu nepieciešams sertificēt pašus sertificētājus (Font et al., 2003; Font, Harris, 2004). Daudzi ekotūrisma atbalstītāji aizstāv sertifikāciju kā līdzekli, lai atšķirtu leģitīmu ekotūrismu no viltotiem „zaļās atmazgāšanas” (*“greenwashed”*) produktiem. Sertifikācijas aizstāvji darbojas globālā arēnā, lai radītu ekotūrisma definīcijām atbilstošus standartus (Honey, 2002a; Honey, Stewart, 2002b; Medina, 2005). Zinātnieki un praktiķi debatējot piekrīt, ka ekomarķējumu shēmu izplatīšana tūrismā ir radījusi patērētājos sajukumu un apgrūtinājumu šādu programmu funkcionēšanā (Sharpley, 2001; Honey, 2002a; Sanabria, 2002). (Medina, 2005). Sociāli kulturālā paradigma stabilizē vides aizsardzību un ekonomisko attīstību ekotūrismā. Līdzdalība plānošanā un vietējā kontrolē ir principi, kas vislabāk iederas ekotūrisma attīstībā un sertifikācijā. Tās ir vērtības, ko aizstāv ekotūrisma pētnieki. Sertifikācijā ir jāiekļauj skaidri saprotami pasākumi un indikatori vietējo iedzīvotāju līdzdalībai un sadarbībai plānošanai.

Ekotūrisma jēdzieni un prakse turpina attīstīties un mainīties, tāpēc ir nepieciešamas jaunas ilgtspējības un sertifikācijas paradigmas, jo modernisma tradīcijas tiek apstrīdētas no jaunām sociālām kustībām, dažādas kultūru un vērtību grupas būvē jaunu eko-estētikas eksistenci un praksi (Jamal et al., 2006). Vairāki ekotūrisma eksperti norāda uz nepieciešamību izstrādāt konkrētāku kritēriju sarakstu ekotūrisma sertifikācijai saistībā ar vietējo iedzīvotāju labklājības paaugstināšanu, ieskaitot nodarbinātības iespēju novērtējumu, ekotūrisma ienākumu sadali, tūrisma un citu formālās un neformālās saimnieciskās darbības piesaisti vietējai kopienai (pašvaldībai) (Sirakaya *et al.*, 2001). Megane Eplere Vuda un Elizabete Halpenni (*Elizabeth Halpenny*) brīdina, ka centieni noteikt ekotūrisma kritērijus un standartus globālā arēnā neizbēgami noved pie neskaidriem, vispārējiem norādījumiem un vietējo iedzīvotāju interešu ignorēšanu. Specifiskas ekotūrisma akreditēšanas un sertifikācijas programmas eksistē tikai dažās valstīs - Austrālijā (*The Nature and Ecotourism Accreditation Program (NEAP) in Australia*) un Kostarikā (*The Costa Rican Certification for Sustainable Tourism (CST)*) un tās saskaņā ar ekotūrisma principiem tiek izstrādātas konsultējoties ar vietējiem uzņēmējiem un iedzīvotājiem ņemot vērā vietējo specifiku, kas katrā vietā ir atšķirīga, kā arī ņemot vērā starptautiski atzītās vadlīnijas (Epler Wood, Halpenny, 2001).

Latvijas mērogā ir izstrādāti vairāki tūrisma pakalpojumu sertificēšanu regulējoši dokumenti:

- kvalitātes sertifikāts "Zaļās atslēgas" ieviešana tūristu mītnēs" (Zaļās Brīvdienas, 2010);
- kvalitātes nodrošināšanai ir izstrādāts Latvijas valsts standarts LVS 200-1: 1999 "Viesu izmitināšanas un apkalpošanas mītnes;
- sekmīgi turpinās "Zilā karoga" kampaņa: 2001.gadā Latvijā Zilais karogs piešķirts Jūrmalas Majoru, Ventspils un Liepājas pludmalēm, bet Zilā karoga sertifikāts – Ventspils jahtu ostai,
- 2011.gadā tūrisma sektorā tiks uzsākta kvalitātes vadība: izstrādāts pētījums par kvalitātes sistēmu ieviešanu tūrisma sektorā.
- vides kvalitātes uzturēšanai tiek ieviests EMAS vai ISO 14000 standarts.

Vērtīgi ir ES Interreg III B *Baltic 21 Lighthouse* projekta „Agora” (2005 – 2007) rezultāti ilgtspējīgā tūrisma produktu attīstībā un marķēšanā Baltijas jūras reģionā piedaloties 44 partneriem no 10 valstīm, t.sk. no Latvijas (Agora, 2007).

Starptautiskā Ekotūrisma standartu ir izveidojusi *Austrālijas Ekotūrisma asociācija* sadarbībā ar *Ilgspējīgā tūrisma Kooperatīvo Izpētes centru*. Standarts ir bāzēts uz Austrālijas Dabas un Ekotūrisma akreditācijas programmu un Agenda 21 principiem. *Zaļais Globuss 21* (Green Globe 21) ir ieguvis ekskluzīvas tiesības izplatīt Starptautiskā Ekotūrisma standartu un veikt attiecīgo sertifikāciju. *Green Globe 21* ir vispasaules sertifikācijas programma ilgtspējīgam ceļojumu un tūrisma veidam un šis zīmols apzīmē labāku vides pārvaldības kvalitāti, izlabotu

komunikāciju starp kopienām, kā arī resursu taupīšanu arvien pieaugošākā patērētāju pieprasījumā. Arī *Starptautiskā Ekotūrisma apvienība* strādā pie vienotu standartu ieviešanas ekotūrismā. Nereti parādās problēmas ar t.s. *zaļo atmazgāšanu*, kad priedēklis *eko-* tiek pielikts vārdiem *-tūrisms*, *-produkti*, kas ne vienmēr atbilst šīm eko idejām un standartiem, tāpēc sertifikācija ir nepieciešama.

Pasaulē ir izveidojušās samēra daudzas līdzīgas sertifikācijas programmas un standarti, kuru vidū ir tādi plaši pazīstami eko sertifikāti kā:

- DEBIO – bioloģiskās kontroles un sertifikācijas organizācija (Norvēģija);
- Demeter – Starptautiskā biodinamiskās kontroles un sertifikācijas organizācija;
- EcoCert - bioloģiskās kontroles un sertifikācijas organizācija (Francija);
- IFOAM – Starptautiskā bioloģiskās lauksaimniecības kustības federācija;
- Forest Stewardship Council – Ilgtspējīgās mežsaimniecības akreditācijas organizācija;
- KRAV - bioloģiskās kontroles un sertifikācijas organizācija (Zviedrija);
- SGS – vispasaules kontroles un sertifikācijas organizācija;
- SKAL - bioloģiskās kontroles un sertifikācijas organizācija (Nīderlande);
- Soil Association - bioloģiskās kontroles un sertifikācijas organizācija (Lielbritānija).

Sertifikācija kā formāla procedūra prasa infrastruktūru koordināciju un finanšu resursus, un tā nav tikai problēma attīstošajās, bet arī attīstītajās valstīs. Cita problēma ir tā, ka paši sertificētāji bieži vien nav sertificēti. Ekotūrisma standartiem ir jāveidojas tā, lai samazinātu izmaksas un rastu labākus risinājumus vides aizsardzībā vairāk akcentējot uzmanību uz ekotūrisma uzņēmumu iespējām veicināt aizsargājamo teritoriju saglabāšanu un sniegt labumu vietējiem iedzīvotājiem. Nereti standarti ir pārāk zemi, lai aizsargātu vidi un pārāk augsti, lai tos varētu izpildīt mazie un vidējie uzņēmumi. Ir vairāki iemesli, kas ekotūrisma sertificēšanā rada zināmas grūtības, jo ekotūrisms ir neliels bizness, kas nevar atļauties daudz maksāt, iztrūkst arī sertificēšanas monitorings, parādās viltots vai mazsvarīgs ekosertifikāts. Jāmeklē risinājumi ekosertifikātu izmaksu samazināšanai, kas sekmēs konkurentsipēju tiem uzņēmumiem, kas ieguvuši ekosertifikātus (Atstāja et al., 2011). Sakarā ar LR Vides aizsardzības likumā definētiem brīvprātīgiem vides pārvaldības pasākumiem valsts iestādes un pašvaldības var ieviest brīvprātīgus vides pārvaldības līdzekļus, to skaitā vides sertifikātus, vai veicināt to piemērošanu ar mērķi ierobežot vides piesārņošanu.

6. Ekotūrisma loma vides aizsardzības un vietējo iedzīvotāju labklājības veicināšanā

Ekotūrisma mērķis ir samazināt ietekmi uz vidi, sniegt ieguldījumu biotopu restaurēšanā, tieši vai ar finansējuma palīdzību stiprināt vietējo iedzīvotāju kopienu. Ekotūrisms saistīts ar vairākām zinātnes nozarēm, t.sk. arī ar vides zinātni, bioloģiju, vides ekonomiku un ekoloģisko antropoloģiju. Tā definīcijā ietvertais nosacījums par labklājības līmeņa paaugstināšanu vietējiem iedzīvotājiem ir tā kvalitāte, kas būtiski atšķir ekotūrisma no tam radniecīgiem tūrisma veidiem – *zaļo* tūrisma, dabas tūrisma, lauku tūrisma un citiem. Ekotūrisma plānošanas un realizēšanas procesu pilnvērtīgāku padara uzņēmēju un pašvaldību administrācijas (dabas resursu pārvaldītāju, teritorijas plānotāju, pašvaldības pārstāvju, viesnīcu un ēdināšanas iestāžu īpašnieku, tūroperatori, vides interpretētāju, transporta pakalpojumu sniedzēju un citu ar nozari saistītu pārstāvju) sadarbība ar vietējiem iedzīvotājiem un viņu pārstāvētām vides un sociālajām sabiedriskajām organizācijām. Aktuāls ir jautājums par vietējo iedzīvotāju iesaistīšanās izvērtēšanu (Fletcher, 2009). Nereti eksperti apgalvo, ka ekotūrisms nodrošina ienākumus vietējiem iedzīvotājiem un ļauj tiem kontrolēt attīstības procesus, veido izpratni par vidi, rada tiešus un netiešus finansiālos ieguvumus dabas aizsardzībai, atdzīvina vietējās kultūras, kā arī stiprina cilvēktiesību un demokrātiskās kustības (Fennell, 2008; Honey, 2008).

Lai veiksmīgi īstenotu uz lauku teritoriju ilgtspējīgu attīstību orientētus ekotūrisma projektus, vietējiem iedzīvotājiem ir jāklūst par galvenajiem plānotājiem un lēmumu pieņēmējiem (Fletcher, 2009). Ekotūrisma pētnieki cenšas noskaidrot, kā vietējie iedzīvotāji var iegūt maksimālu labumu no ekotūrisma nozares (Loon, Polakow, 2001). Lai arī ekotūrisms pēc savas definīcijas ietver atbalstu vietējo iedzīvotāju ekonomikas celšanai, praksē nereti ir vērojama pretēja tendence, kad ekotūrisma aizsegā tiek ekspluatēta vide un cilvēkresursi, tāpēc ir stingrāk jāpiemēro ekotūrisma principiem atbilstoši kritēriji (Butcher, 2005). Ekotūrisms ar saviem deklarētajiem principiem, atšķirībā no citiem vietējo pašvaldību ekonomiku atbalstošiem tūrisma veidiem, pievēršot īpašu uzmanību vietējai ekonomikai un vietējo iedzīvotāju iesaistīšanai ekotūrisma plānošanas un realizācijas procesos spēj sekmēt labklājību konkrētajā apvidū vai reģionā, nodrošinot jaunas nodarbinātības un uzņēmējdarbības iespējas, kas tiek veidotas saskaņā ar vietējo pašvaldību interesēm. Uzņēmumu un darba vietu radīšana balstās uz vietējo amatniecību, bioloģisko lauksaimniecību un novada kultūras tradīcijām. Vietējo iedzīvotāju sadzīve un kultūra piesaista tūristus, tāpēc bieži tās tiek izmantotas tūrisma veicināšanas un mārketinga stratēģijās.

Ekotūrisms rada iespēju veidot jaunus vietējo iedzīvotāju, pamatiedzīvotāju labklājības pilnveidošanas modeļus. Globalizācija ir nojaukusi daudzus šķēršļus ceļojumiem uz grūti pieejamiem planētas nostūriem, un tūristu skaits pieaug. Šie apstākļi veicina arī tālu zemju

pamatiedzīvotāju kultūru integrēšanu tūrismā, un tas rada izaicinājumu šo unikālo un modernās dzīves maz skarto kultūru saglabāšanai un aizsardzībai, rodas diskusijas par šī globālā tūrisma ietekmi un par nepieciešamiem ierobežojumiem, kā arī par ekotūrisma nozīmi šajos procesos (Müller, Huuva, 2009).

Pēdējo 15 gadu laikā ekotūrisms ir kļuvis par vienu no visstraujāk augošajām nozarēm tūrisma industrijā, tas pieaug trīs reizes ātrāk nekā visa nozare kopumā. Tajā pašā laikā ekotūrisms vietējo iedzīvotāju vidū un iedzimto kopienās arvien biežāk tiek uztverts kā svarīgs līdzeklis, lai veicinātu kultūras un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (Blangy, Mehta, 2006; Anderson, 2009). Savukārt pēdējos desmit gados parādās jauna ekotūrisma forma, kam raksturīga mācīšanās, brīvprātīgo iesaistīšanās vietējo iedzīvotāju dzīvē, monitoringa veikšana, kā arī naudas līdzekļu ziedošana (Jackiewicz, 2005; Clifton, Benson, 2006). Vietējo iedzīvotāju iesaistīšanos ekotūrisma darbībā stimulē ne tikai ienākumi, bet arī viss, kas saistīts ar vides aizsardzību un sociālajām aktivitātēm jaunu ideju realizēšanā un kultūras apmaiņā (Stronza, 2007; Atstāja et al., 2011).

Ekotūrisma kontekstā izvērsušās plašas diskusijas par atbalstu vietējo iedzīvotāju ekonomikai un labklājībai, bet maz uzmanības tiek veltīts pētījumiem, kā šos ieguldījumus noteikt un mērīt, kādiem konkrētiem vides aizsardzības mērķiem izmantot. Pētījumi rāda, ka tikai retos gadījumos ekotūrisms spēj aizstāt destruktīvās norises, turklāt atsevišķos gadījumos tūrisms pat papildina tās. Ir jānodrošina, lai ekonomiskās izmaiņas, kas rodas, ekotūrisma rezultātā pieaugot labklājībai, nepārveidotu vai nedegradētu sociālo un kultūrvidi, kā arī nodrošinātu vietējās kopienas turpmāku pastāvēšanu, pat ja šī ekotūrisma radīto ienākumu plūsma pārtrūkst (Pretty, Smith, 2003; Jones, 2005). Ekotūrisma nestais labums vietējiem iedzīvotājiem nav vēl pilnībā apzināts. Daži pētījumi liecina, ka šai jomā ir pozitīvas iestrādes (Krüger, 2005; Zambrano et al., 2010).

Kā jau tika minēts, ekotūrisms ir saistīts ar pozitīvu ieguldījumu vides saglabāšanā un aizsardzībā, lai gan praksē to ir grūti panākt. Efektīvi šajā jomā ir lielie ekotūrisma uzņēmēji, kas var nodrošināt vides aizsardzību, piemēram, izmantojot plašas neskartās dabas teritorijas (t. sk. mitrāju, mežu) ekosistēmu uzturēšanai, tādējādi aizsargājot tās no kailcirtēm un neilgtspējīgas izstrādes, kā arī veicinot vietējo iedzīvotāju labklājību ar papildu darba vietu piedāvājumu videi draudzīgā uzņēmumā. Būtisks ir arī ekotūrisma radīto ienākumu apjoms, ko var izmantot dabas aizsardzībā. Ja ienākums ir mazs, zemes īpašniekiem rodas citas prioritātes, kas nereti saistītas ar neilgtspējīgu resursu izmantošanu komerciāliem nolūkiem. Tomēr jāņem vērā, ka ekotūrisma radīto ienākumu pieaugums palielina risku vairāk ekspluatēt ĪADT kā ekotūrisma galveno resursu un var radīt konfliktsituāciju vietējo iedzīvotāju kopienā par iegūto līdzekļu izlietošanas mērķiem, kas var nesakrist ar ekotūrisma būtisko uzstādījumu – veicināt vides aizsardzību un atbalstīt vietējo iedzīvotāju labklājību. Vietējie uzņēmēji nereti raugās ar piesardzību uz

investoriem, kuri piedāvā izveidot augstāka komforta viesu mājas vai mītnes un infrastruktūras elementus, tādā veidā izkonkurējot vietējos šo darbu veicējus un pakalpojumu sniedzējus. Ekotūrismā ir svarīgi saglabāt tieši šo vietējo uzņēmēju kontroli pār tūrisma attīstības plānošanu savu interešu aizsardzībai, iekļaujot vides aizsardzības aspektus kā prioritāti (Gray, Campbell, 2007).

Veiksmīgs ekotūrisms var atbalstīt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, tā ietekmējot arī vides politiku valsts mērogā, un tas var mazināt vietējā darbaspēka un kapitāla darbību bioloģiskai daudzveidībai nedraudzīgās jomās (Pretty, Ward 2001; Kiss, 2004). Ekotūrisma pētnieki Vīrings un Makdonalds norāda, ka nevajag aplūkot tiešos vai tūlītējos efektus, ko sniedz tūrisms dabas un kultūras vidē, bet jāņem plašāka un vairāk abstrahēta pieeja, lai izprastu uz vietējiem iedzīvotājiem bāzētu ekotūrisma (Wearing, McDonald, 2002; Weaver, Lawton, 2007). Palielinās to zinātnieku skaits, kuri norāda, ka hipotētiski ekotūrisms vides aizsardzībā dos lielāku ieguldījumu, ja tiks panākta lielāka sabiedrības līdzdalība, tā stiprinās vietējās pārvaldes institūcijas, īpašumu ilgtspējīgu apsaimniekošanu (Barrett et al 2001; Weinberg, Bellows and Ekster 2002; Becker 2003; Stronza, Gordillo, 2008; Hunt, Stronza, 2009). Ir jau pierādījies, ka vietējo iedzīvotāju iesaistīšana ekotūrisma projektos veicina vides izglītību un izpratni, un tas savukārt sekmē saimniecisku (nepatērējošu) resursu izmantošanu, respektīvi – ekotūrisms nodrošina šo resursu saglabāšanu.

Nereti akadēmiskos pētījumos par ekotūrisma ieguldījumiem bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un vietējo iedzīvotāju ekonomiskajā attīstībā parādās pretrunīgi vērtējumi, kas izriet no dažādu līmeņu ekotūrisma darbības un specifikas (Stronza, 2007; Hunt, Stronza, 2009). Kaut arī ekotūrisma daudzi zinātnieki pielīdzina vietējā līmenī kontrolētam mazam vai vidējam uzņēmumam, praksē ekonomikas koncentrācijas rezultātā tas var nonākt lielo korporāciju ietekmē. Sociāli kulturālajā kontekstā tūristi, kas orientēti tikai uz savu pašlabumu, jeb „egotūristi” no ekonomiski attīstītām valstīm, meklējot krietni attālāku un „neskartu” ceļojumu galamērķus, reizēm iejaucas un apgrūtina vietējās kultūras (Tershy, 1999; Duffy, 2002; Mowforthun Munt, 2004). Ekspertu pētījumi liecina, ka ekotūrisma tālākas attīstības nodrošināšanai nepieciešama veiksmīgāka institucionālā darbība un plānošana, kas integrēta vietējā līmenī (Koens et al., 2009). Tāpat ir būtiski atzīt, ka vietējie iedzīvotāji piešķir ekotūrisma identitāti un nodrošina veiksmīgāku resursu izmantošanas iespēju, tāpēc tie jāiesaista kopējā partnerībā, un ka pētījumi nedrīkst būt tikai zinātnieku interešu objekts, bet tiem jābūt noderīgiem vietējo pašvaldību attīstībai (Stewart, Draper, 2009).

Balstoties uz minēto ekspertu pētījumiem par institucionālo darbību un plānošanu arī Latvijas ekotūrisma attīstībā ir būtiski izstrādāt pašvaldību un privātā sektora partnerību ar sekojošiem nosacījumiem:

- partneris, kas pārstāv privātsektoru, nodrošina kapitālu, biznesa un mārketinga zināšanas un klientu bāzi;
- pašvaldība nodrošina zemes īpašuma izmantošanas tiesības, darbaspēku un zināšanas, kas saistītas ar vietējo specifiku;
- valdība, starptautiskie finansējuma avoti nodrošina pamata infrastruktūru, kā arī stiprina pašvaldības spēju darboties.

Ekotūrisma ētika tūroperatoram prasa sniegt skaidru atbildi klientam par finanšu līdzekļu izmantošanu vietējo iedzīvotāju labklājības un vides aizsardzības uzlabošanai. Viens no piemēriem vietējās pašvaldības iniciatīvai izmantot finanšu līdzekļus vides pārvaldības uzlabošanai ir 2001. gadā Baleāru salās ieviestais ekoloģijas nodoklis. Ieņēmumi no tā tika piešķirti vides situācijas uzlabošanai, kultūras mantojuma restaurācijai un tūrisma attīstībai. Šis ekoloģijas nodoklis ieguva Lielbritānijas Ceļojumu rakstnieku ģildes (*The British Guild of Travel Writers*) nodibināto Globusa balvu. Taču pēc vairāku gadu ilgas piemērošanas un lielo tūrisma uzņēmumu pretestības šis nodoklis politisku motīvu dēļ tika atcelts (Anderson, 2009).

Sekmīgāks piemērs ir ekomītnes *Lapa Rios* komplekss Kostarikā. Tam piešķirts CST (*Certification for Sustainable Tourism*) sertifikāts, tātad tas atbilst ekotūrisma definīcijas prasībām, turklāt daļa no tā ienākumiem novirzīta 389 ha liela zemes īpašuma iegādei, lai dabas aizsardzības nolūkā paplašinātu tropisko lietus mežu teritoriju (Zambrano et al., 2010).

Jautājums par to, kas ir „labums vietējiem iedzīvotājiem” ekotūrisma definīcijā nav definēts un ir problemātisks. Starptautiskajā Mohonka līgumā (vienošanās par ilgtspējīga tūrisma un ekotūrisma attīstības pamatprincipiem un sertifikāciju; starptautiskā apspriede notika viesnīcā „Mohonk Mountain House” ASV, Ņujorkas štatā, Ņūpolcā) ir noteikts, ka ekotūrisma ir jāsniedz labums vietējām pašvaldībām. Daudzi eksperti ir vienprātīgi, ka galvenais ieguvums, ko ekotūrisms var piedāvāt kopienām, kas atrodas aizsargājamo teritoriju tuvumā, ir papildu darba vietu radīšana (Medina, 2005; Jones, 2005).

Diskusijas par labklājību ir vēsturiski un tematiski ļoti plašas. Rietumu pasaulē tās sākās jau ar Aristoteļa eidemonijas (gr. *eudaimonia* – 'laime, labklājība') jēdziena skaidrojumu, vēlāk labklājība tika skatīta saistībā ar hēdonismu, askētismu, reliģiskajiem un kultūras aspektiem. Labklājība, kas tiek uztverta arī kā dzīves kvalitāte, ir svarīgs apsvērumus ekonomikā un politikas zinātnē. Labklājības komponenti uzskaitāmi vairākos desmitos vienību, to skaitā ir arī dzīves līmenis – ienākumi, pieeja precēm un pakalpojumiem, „pārtikas grozs” un pirktspēja. Šie parametri ir viegli izmērāmi. Turpretī citi labklājības rādītāji – laime, brīvība, māksla, veselīga vide – ir grūtāk nosakāmi, taču tie ir ļoti svarīgi labklājības komponenti.

Labklājību var raksturot kā cilvēka izjūtu kopumu, ko nosaka gan materiālie labumi, gan arī vides kvalitāte, drošības sajūta, kultūra un reliģija. Ir izstrādāti daudzveidīgi indeksi labklājības un dzīves kvalitātes noteikšanai. Ilgtspējīgas ekonomiskās labklājības indekss ir

piemērojams valstij, savukārt dzīves kvalitātes indeksu, kas ietver tādus parametrus kā materiālā labklājība, nodarbinātība, izglītība, veselība, sociālā drošība, mājoklis, līdzdalība un rekreācija, var piemērot arī pašvaldību līmenī (Atstāja et al., 2011). Mūsdienās arvien aktuālāka kļūst cilvēkdrošība, kas tiek analizēta un pētīta ANO Attīstības programmā. To raksturo droša un veselīga dabas un sociālā vide, regulāri ienākumi, mājoklis, izglītības iegūšanas iespējas, kā arī iesaistīšanās sociālajā dzīvē un kultūras baudīšana (The Millennium Summit of the United Nations, 2000).

Analizējot situāciju Latvijā par ekotūrisma nosacījumiem un iespējām atbalstīt vides aizsardzību un vietējo iedzīvotāju labklājību, ir jāsecina, ka šāda prakse ir epizodiska un nepilnīga (6.1. tab.)

6.1. tabula

Ekotūrisma atbalsta specifika vides aizsardzībai un vietējo iedzīvotāju labklājībai Latvijā

Kritērijs	Problēma	Risinājums
Atbalsts vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanai	LR Tūrisma likumā iekļautā ekotūrisma definīcija neparedz atbalstu vietējo iedzīvotāju labklājībai (skat. šī promocijas darba 1.2. apakšodaļu)	Nākamajā likuma grozījumu projektā jāiekļauj šī iztrūkstošā norma
	Ekotūrisms nav attīstīts, nav skaidras izpratnes par ieguldījuma efektivitāti	Jāaplūcina ekotūrisma ieguldījuma efektivitāte vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanā
	Tūroperatori darbības motivācijas trūkums	Jāveic izglītošana
	„Patiesu” ekotūrisma operatoru trūkums	
	Ekotūrisms nav attīstīts	Jāveic ekotūrisma iespēju izpēte, plānošana, jaunu darba vietu veidošana, vietējās produkcijas pieprasījuma palielināšana
Pieredzes trūkums pašvaldību administrācijā	Jāpalielina pašvaldību spēja darboties	
Atbalsts vides aizsardzībai	Ekotūrisms nav attīstīts, nav skaidras izpratnes par ieguldījuma efektivitāti	Jādefinē tās vides problēmas, kuru risināšanā ekotūrisma ieguldījums būtu efektīvs

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Veicot situācijas izpēti ekotūrisma areālos, intervējot tūrismā iesaistītās personas pašvaldībās, uzņēmumos, ĪADT konsultatīvajās padomēs un NVO, kā arī analizējot attiecīgos pašvaldību dokumentus (teritoriju plānojumus un attīstības programmas), tika gūts priekšstats, ka visā Latvijas teritorijā ekotūrisma attīstība ir raksturojama kā zema. Attiecīgi arī iegūtie ienākumi ir nelieli. Zemi ekonomiskie radītāji ir raksturīgi ne tikai šobrīd vēl šaurajai ekotūrisma nišai, bet arī tūrismam ārpus Rīgas kopumā. To ietekmējuši daudzi faktori, t.sk. pasaules finansiālā krīze, zemā pirkatspēja, neattīstītā loģistika un nelielā aktivitāte tūrisma tirgos. Daudziem tūrisma uzņēmējiem ir kredītsaistības savas darbības attīstībai, un tas stipri ierobežo finanšu līdzekļu izlietošanu citiem mērķiem.

Tomēr ir dažas indikācijas, kas ļauj saskatīt ekotūrisma ieguldījumu vietējo iedzīvotāju labklājībā. Tās ir papildus radītas darba vietas pakalpojumu sniegšanai tūrisma uzņēmumos. Taču jāpiezīmē, ka šo jauno darba vietu skaits ir mazs, jo pamatā arī tūrisma uzņēmumi ir nelieli un tajos galvenokārt tiek nodarbināti ģimenes locekļi. Liela daļa papildu ienākumu varētu rasties vietējās produkcijas, it īpaši bioloģiskās pārtikas, tirdzniecībā. Taču vietējās pārtikas produkcijas patēriņš tūrismā ir apgrūtināts ar daudzām normatīvajos aktos noteiktām procedūrām ēdināšanas pakalpojumu sertificēšanai, ko daudzi uzņēmēji uzskata par sarežģītām un finansiāli neizdevīgām. Par to liecina ierobežotais šo pakalpojumu skaits šajos uzņēmumos. Vislabvēlīgākā situācija nodarbinātības jomā ekotūrismā ir vietējiem vides gidiem, kas ir elastīgi savos piedāvājumos un nav atkarīgi no piesaistes infrastruktūrai. Daudzkārt ir nācies pārliecināties par vietējo gidu augsto intelekta līmeni interpretējot tēmu, par sagatavotiem bagātīgiem vietējās kultūrvides pētniecības materiāliem.

Lai palielinātu nodarbinātību, ir jāattīsta daudzveidīgi ekotūrisma pakalpojumi. Piemēram, videi draudzīgā transporta (velosipēdu un laivu) īre izstrādātā ekomaršrutā. Jāpiezīmē, ka Latvijā mazie tūroperatori pamatā piedāvā radiālus izbraucienus ar nosacījumu atgriezties sākuma punktā, bet tas nereti mazina tūristu interesi un reizē ar to – arī uzņēmēju ienākumus. Būtu vēlams izstrādāt tūristam piedāvājumu īrēt šos transporta līdzekļus, lai turpinātu ceļojumu uz nākamo ceļa mērķi.

Kā viena no ekotūrisma ieguldījuma formām pašvaldības vides un/vai sociālajai jomai var būt naudas līdzekļu ziedojums. Viens no efektīvākajiem ziedošanas veidiem ir atbalsts vietējām vides, izglītības, kultūras un sociālajām NVO (biedrībām un nodibinājumiem), kas ieguvušas mūsu valsts normatīvajos aktos definēto sabiedriskā labuma organizācijas statusu. Latvijā jau uzkrājusies pieredze, kad tūrisma darbība ir veicinājusi tautskolu dibināšanu un turpmāku to attīstību. Tas vērojams atsevišķos piemēros – atbalsts Gasas un Rītes tautskolai dabas parka „Sauka” teritorijā, līvu kopienai Slīteres nacionālajā parkā. Ekotūrismā nav raksturīgs tikai procesu attālināts vērojums, notiek aktīva mijiedarbība ar vietējiem iedzīvotājiem, ja iedzīvotāji ekotūrismu akceptē. Līdz ar to tiek veicināta nozīmīga kultūras,

vides pārvaldības prakses apmaiņa, līdzdalība lēmumu pieņemšanā, nereti piesaistot investīcijas. Viens no populārākajiem ieguldījumiem, ko sniedz ekotūrisms, ir brīvprātīgais darbs pašvaldībā vides un sociālajā jomā.

Ekotūrisma izpētes areālos veiktā aptauja liecina, ka tūrisma ieguldījumu vietējo iedzīvotāju labklājības palielināšanā pozitīvi vērtē 46% respondentu, vides aizsardzībā – 40% un mazo un vidējo uzņēmumu darbības veicināšanā – 63% respondentu (9.9.3. tab.). Ekotūrisma pakalpojumu nodrošināšana, tam atbilstīgas infrastruktūras izveidošana un attīstīšana pašvaldībās ir jāuzskata par ieguldījumu vides aizsardzībā, jo šie pasākumi ir vērsti uz tūrisma ietekmes uz vidi samazināšanu. Jāaktivizē pašvaldību uzņēmēji, lai veidotu sadarbības tīklu visā Latvijā, tādējādi atbalstot ekotūrisma plānošanu pašvaldību līmenī un integrējot tajā valsts mēroga ģeogrāfisko izpratni. Jāpiezīmē, ka ekotūristiem pievilcīgāku maršrutu izstrādāšanā būtiska ir pašvaldību, uzņēmēju un citu ieinteresēto pušu sadarbība ne tikai kādas konkrētas ĪADT robežās, bet arī daudz plašāk. Nepieciešams turpināt organizēt ekotūrisma apmācības kursus pašvaldībās visām ieinteresētajām pusēm – tūroperatoriem, pakalpojumu sniedzējiem, TIC darbiniekiem, vietējiem žurnālistiem un NVO. Šo kursu apmeklētāju novērtējums, kā arī uzkrātā pieredze, kas iegūta ilgtspējīgā tūrisma un ekotūrisma apmācību kursu vadīšanā kopš 2001.gada, t.sk. piedaloties promocijas darba autoram, liecina, ka šādi kursi sniedz nozīmīgu informāciju par ekotūrisma attīstības perspektīvām un būtību, kas daudzos gadījumos interesentu vidē pirms tam nav izprasta.

Jāpiezīmē, ka īpaša nozīme videi draudzīgās pieejas integrēšanā tūrisma nozarē ir ANO Pasaules Tūrisma organizācijas pieņemtajam Globālajam Tūrisma ētikas kodeksam, kas uzsver nepieciešamību tūrisma nozarei mazināt negatīvo ietekmi uz vidi un kultūras mantojumu, kā arī vairojot to iedzīvotāju labklājību, kuru teritorijā atrodas ceļojumu galamērķi (Global Code of Ethics for Tourism, 1999). Šī kodeksa ieviešana, līdzīgi kā tas ir ekomarķējumam un ISO vides pārvaldības sistēmām, balstās uz brīvprātības principiem. Nozīmīgu uzlabojumu pilnvērtīgai ekotūrisma darbībai, kuras būtība ir stingra apņemšanās sniegt atbalstu vides aizsardzībai un vietējo iedzīvotāju labklājībai, dos starptautiski atzītās ekotūrisma definīcijas un principu ((TIES, Our Mission, 2009; TIES, 2010) integrēšana attiecīgajā nacionāla līmeņa normatīvajā regulējumā un politikas plānošanas dokumentos Latvijā, kuru akceptēšanu ekotūrisma organizācijām un uzņēmējiem ir rekomendējams balstīt uz šiem brīvprātības principiem.

7. Ekotūrisma resursi un to vērtējums

Ņemot vērā ekotūrisma teorētiskās pamatnostādnes un pozitīvo praksi globālā mērogā, īpaši Latvijas specifiku, var secināt, ka ekotūrisma attīstības pamats ir dabas resursi, kurus ar savu daudzveidību papildina arī kultūrvides resursi. Nacionālie parki visā pasaulē visbiežāk ir arī nacionālie simboli dabas tūrismam un ekotūrismam. Dabas resursu vidū īpaši izdalāmas ir īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, savukārt kultūrvidē – kultūras mantojums un tradīcijas. Ekotūrisma resursus bagātina ainavu daudzveidīgums ar tajā ietilpstošajām upju ielejām, ezeriem un piekrasti, mežiem un reljefu, kā arī zemnieku sētu dzīves cikls, amatniecība, tautas māksla un mūzika. Ekotūrismam ir raksturīgi padziļināti autentiskuma un piedzīvojumu meklējumi sevis izglītošanai un attīstībai, kuros būtiska nozīme ir dabas un kultūras izpētei (Richards, Wilson, 2004). Pasaules piedāvājumos lielu popularitāti ieguvusi vaļu un delfīnu, lielo safari dzīvnieku - ziloņu, lauvas, degunradžu, bifeļu un leopardu vērošana dabā. Nereti dzīvnieku migrācijas takas tiek iekļautas ceļojumu maršrutos ņemot vērā šo dzīvnieku prognozējamo klātbūtni un uzvedību (Curtin, 2010). Latvijā arvien lielāku popularitāti iegūst dabas vērošana – klinšu un alu, upju ieleju ainavu, faunas, īpaši putnu, vērošana migrācijas periodā un floras kā resursu izmantošana tūrismā, īpaši ekotūrisma maršrutos, kas saistās ar īpašu aizsardzības plānošanu un taku veidošanu dabas aizsardzības nolūkā.

7.1. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas

Jebkuras ekotūrisma definīcijas nozīmīgākais elements ir dabas objekti, un ekotūrismā, ņemot vērā valsts nodrošināto aizsardzības statusu, ir izmantojamas gandrīz visas Latvijā esošās īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (turpmāk tekstā – ĪADT). Tajās ir izteikta bioloģiskā daudzveidība, un tās ir atzītas par daļu no nacionālā mantojuma. Šīs īpašās teritorijas vienmēr ir sekmējušas dabas vērtību saglabāšanu kopumā. 2001. gadā ĪADT ir aizņēmušas 8,9% no kopējās valsts teritorijas, pēc ES īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīkla *Natura 2000* izveidošanas tās aizņem 12%, savukārt 2011. gadā ĪADT, t.sk. iekļaujot *Natura 2000* teritorijas, kopā ar jūras daļām Latvijā ir sasniegušas 19% no kopējās valsts teritorijas jeb 1 727 734 ha (7.1. tab.). Tas atbilst vidējam ES dalībvalstu rādītājam, kas svārstās 3–26% robežās no kopējā valsts teritorijas lieluma.

Latvijā izveidotā ĪADT aizsardzības un apsaimniekošanas sistēma, ko vada Dabas aizsardzības pārvalde ir nozīmīgs instruments bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā un ilgtspējīgas apsaimniekošanas nodrošināšanā. Ekotūrismam, kura potenciāls vēl nav pilnībā apzināts, ir īpaša nozīme šajā sistēmā kā videi draudzīgai un vidi atbalstošai uzņēmējdarbībai.

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas Latvijā

ĪADT kategorijas	ĪADT skaits, t.sk. Natura 2000)	Natura 2000 skaits	Tūrisma, ekotūrisma iespējas
<u>Nacionālie parki</u> – Gaujas nacionālais parks (1973), Ķemeru nacionālais parks (1997), Slīteres nacionālais parks (1999), Rāznas nacionālais parks (2007). Līdztekus dabas aizsardzībai nacionālajos parkos nozīmīgu vietu ieņem zinātniskā izpēte, vides izglītība, tūrisma un atpūtas organizēšana.	4	4	prioritāras, izņemot atsevišķas pastiprinātas aizsardzības zonas
<u>Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts</u> (1997). Salīdzinājumā ar nacionālajiem parkiem biosfēras rezervātā ir brīvāks aizsardzības regulējums, līdzās tūrismam tiek pieļauta arī plašāka ekonomiskā darbība	1	1	prioritāras, izņemot atsevišķas pastiprinātas aizsardzības zonas
<u>Dabas rezervāti</u> – Moricsala (1912), Grīņi (1936), Krustkalni (1977), Teiči (1982). Šajos rezervātos jebkura antropogēnā darbība ir ļoti ierobežota vai izslēgta pilnībā, t.sk. arī ekotūrisms	4	4	nav atļautas, izņemot atsevišķās atvieglotas aizsardzības zonās
<u>Dabas parki</u> – ir piemērotas tūrismam, rekreācijai un izglītībai, pašvaldības un uzņēmēji labprāt atbalsta tūrisma attīstību dabas parkos	42	37	prioritāras
<u>Aizsargājamo ainavu apvidi</u> – tūrismam un rekreācijai piemēroti	9	9	prioritāras
<u>Aizsargājamās jūras teritorijas</u> – tūrismam un rekreācijai piemērotas	7	7	atļautas, izņemot speciālās aizsargājamās zonās

206 ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie dabas pieminekļi ir vieni no saistošākajiem ekotūrisma, kā arī citu tūrisma veidu apskates un izpētes objektiem	355	9	atļautas
89 dendroloģiskie stādījumi, 60 alejas – aizsargājami koki			
Dabas liegumi – tūrismam un rekreācijai piemēroti	260	237	ierobežotas
Kopā	682	332	

Avots: VARAM, DAD, DAP, 2011; datus apkopojis autors.

Visas tabulā minētās ĪADT ir visnozīmīgākie un apjomīgākie ekotūrisma resursi Latvijā, ko papildina arī 2025 mikroliegumi. ĪADT un mikroliegumi atrodas LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un tās pakļautībā esošās Dabas aizsardzības pārvaldes apsaimniekošanā un pārvaldībā, kā arī VAS „Latvijas meži”, pašvaldību un privātā īpašumā. Latvijas un pasaules pieredze rāda, ka ekotūrisma normatīvo aktu pieļautajās robežās vieglāk ir sākt un attīstīt tieši tajās ĪADT, ko administrē valsts un pašvaldības. 2004. gadā sekmīgi tika uzsākta Vides ministrijas izstrādātā un ES ERAF līdzfinansētā Nacionālā programma „Ekotūrisma infrastruktūras attīstība potenciālajās *Natura 2000* teritorijās”, kas ietvēra darbību Gaujas senleņķā, Teiču un Krustkalnu dabas rezervātā, dabas parka „Embūtes pauguraine” teritorijā, dabas parkā „Ventas ieleja” un Ķemeru nacionālajā parkā. Šo programmu var uzskatīt par vienu no pirmajām apjomīgajām ekotūrisma programmām, tā sniedz nozīmīgu ieguldījumu ekotūrisma valsts tēla pilnveidošanā. Jāpiezīmē, ka Latvijā ir izveidots efektīvs juridiskais instruments šo ĪADT aizsardzībā un videi draudzīgā apsaimniekošanā. Vēl būtu jāpilnveido finanšu resursu, t.sk. ekotūrisma darbības rezultātā radīto līdzekļu piesaistīšana šim mērķim.

Vairākus gadus Latvijas Vides aizsardzības fonda administrācija (LVAFa) ir finansējusi vairākus projektus videi draudzīgā tūrisma jomā – „Ilgtspējīga dabas resursu izmantošana tūrisma piedāvājumā”, „Ilgtspējīgs un videi draudzīgs velotūrisms Latvijas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un *Natura 2000* teritorijās”, „Zaļā saimniekošana lauku tūrisma mītnēs” u. c. (Lauku ceļotājs, 2011). Perspektīvā tā varētu atbalstīt arī nepieciešamos pētījumus par ekotūrisma radīto slodzi, sevišķi uz faunu un floru, kā arī par ekotehnoloģiju izmantošanu.

Viens no saistošākajiem ekotūrisma piedāvājumiem ir savvaļas dzīvnieku un putnu novērošana jebkurā gadalaikā, taču šo piedāvājumu plānošanas procesā ir rūpīgi jāizsver cilvēku un savvaļas dzīvnieku saskarsmes robežas, lai pēc iespējas mazinātu apmeklētāju klātbūtnes efektu novērošanas laikā. Trokšņa līmeņa pazemināšana ir viena no pieejām, kas mazina tūrisma, t.sk. ekotūrisma, negatīvo ietekmi uz savvaļas sugām. Pētījumi liecina, ka savvaļas faunu, īpaši –

retās un apdraudētās putnu sugas, ietekmē to attālums līdz cilvēkiem, kas tos vēro, kā arī redzes leņķis, kādā tie redz vērotāju. Tas noteikti ir jāņem vērā, jo tūrismā, un īpaši ekotūrismā, ir paaugstināta interese par retajām sugām un šis tūrisma veids saistīts ar to novērošanu, bet tas rada īpašu risku aizsardzībai (Karp, Root, 2009).

Šo augšminēto ĪADT, kas ir visnozīmīgākie un apjomīgākie ekotūrisma resursi Latvijā, lielākā daļa atrodas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un tās pakļautībā esošās Dabas aizsardzības pārvaldes apsaimniekošanā un pārvaldībā, kā arī VAS „Latvijas meži”, pašvaldību un privātā īpašumā. Ekotūrismu, kā to rāda pieredze Latvijā un citur pasaulē, normatīvo aktu pieļautajās robežās vieglāk ir uzsākt un attīstīt tieši ĪADT, ko administrē valsts un pašvaldības.

Sekmīgi 2004.gadā tika uzsākta Vides ministrijas izstrādātā un ES ERAF līdzfinansētā Nacionālā programma „Ekotūrisma infrastruktūras attīstība potenciālajās Natura 2000 teritorijās” Gaujas senleņķī, Teiču un Krustkalnu dabas rezervātos, dabas parka "Embūtes pauguraine" teritorijā, dabas parkā "Ventas ieleja" un Ķemeru nacionālajā parkā, ko var uzskatīt par vienu no pirmajām apjomīgām ekotūrisma programmām un nozīmīgu ieguldījumu ekotūrisma valsts tēla pilnveidošanā. Jāpiezīmē, ka Latvijā ir izveidots efektīvs juridiskais instruments šo ĪADT aizsardzībā un videi draudzīgā apsaimniekošanā. Attiecīgi jāpilnveido finansu resursu piesaistīšana šim mērķim. Vairāku gadu garumā Latvijas Vides aizsardzības fonda administrācija (LVAF) ir finansējusi vairākus projektus - „Ilgspējīga dabas resursu izmantošana tūrisma piedāvājumā”, „Ilgspējīgs un videi draudzīgs velotūrisms Latvijas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un NATURA 2000 teritorijās”, „Zaļā saimniekošana lauku tūrisma mītnēs" u. c. (Lauku ceļotājs, 2011) videi draudzīgā tūrisma jomā un arī perspektīvā varētu atbalstīt nepieciešamos pētījumus par ekotūrisma radīto slodzi, sevišķi uz faunu un floru, kā arī par ekotehnoloģiju pielietošanu.

Ekotūrisma piedāvājumu prakse ir balstīta uz dabas vērošanu, saistot to ar zināmu atteikšanos no fiziskā komforta un drošības, lai gūtu jaunas kvalitātes pieredzi, piemēram, dabas skaņas, klusums u.t.t. Ekotūrisms īpaši veicinot aktīvu vides izzīni un izglītošanos atšķiras no pārējiem tūrisma veidiem, (Singh et al., 2007; Fletcher, 2009). Ņemot vērā faktu, ka viens no atraktīvākajiem ekotūrisma piedāvājumiem ir savvaļas dzīvnieku un putnu novērošana, ko var realizēt atbilstoši faunas aizsardzības normatīvajam regulējumam jebkurā gadalaikā. Izstrādājot šādus ekotūrisma piedāvājumus ir būtiski izsvērt cilvēku un savvaļas dzīvnieku saskarsmes robežas, lai pēc iespējas mazinātu apmeklētāju klātbūtnes efektu uz faunu. Trokšņa līmeņa pazemināšana ir viena no pieejām, kas mazina tūrisma, t.sk. ekotūrisma negatīvo ietekmi uz savvaļas sugām. Savukārt, paaugstinātais stresa līmenis faunai, kā liecina pētījumi, kas veikti dažādos attālumos un redzes leņķos ar mērķi noteikt tūrista klātbūtnes ietekmi uz faunu, var negatīvi ietekmēt retās un apdraudētās putnu sugas, jo tieši dabas tūrisms un ekotūrisms radot

paaugstinātu interesi reto sugu detalizētākā novērošanā var izsaukt risku faunas aizsardzībai (Karp, Root, 2009).

Mūsdienās ekotūrisma eksperti augstu vērtē savvaļas dabiskumu, un tas saistīts ar cilvēka priekšstatu, ka pret savvaļas dabu jāizturas ar pietāti. Šis priekšstats kontrastē ar „klasisko” uztveri, saskaņā ar kuru *mežonīgā* daba tiek uzskatīta par naidīgu vietu, pār kuru ir jādominē (Stamou, Paraskevopoulos, 2004). Buferzonas starp cilvēkiem un savvaļas dabu ir ierīkotas savstarpējo traucējumu mazināšanai, un papildus vēl tiek ierīkotas speciāli izveidotas takas un iežogojumi, novērošanas slēpņi, kā arī tiek organizētas nelielas apmeklētāju grupas. Ja, plānojot ekotūrisma ĪADT, tiek veikti atbilstīgi piesardzības pasākumi – grupu skaita ierobežošana, prasmīgs grupas pavadonis, atbilstošu palīglīdzekļu izmantošana, kas ļauj respektēt dzīvnieku un putnu vairošanos un ligzdošanu, tiek ievērota floras aizsardzība –, tad šo teritoriju apmeklēšana būs ilgtspējīga (Guillemain et al., 2007).

Līdztekus tūristu plūsmas ierobežošanas pasākumiem efektīvi ir arī ekotūrisma informācijas centri, kas veicina vides izglītības attīstību. Latvijā ir attīstīta efektīva informācijas sistēma nacionālajos parkos, Teiču dabas rezervātā un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā, un to papildina pašvaldību tūrisma informācijas centri (TIC). Pozitīvu efektu un interesi uzturēt ilgāk dabas teritorijās rada saistošas vides izglītības programmas (Hovardas, Poirazidis, 2006). Tomēr, neskatoties uz daudziem pozitīviem aspektiem, ekotūrisma darbība daudzviet tiek kritizēta par to, ka tā nesniedz ieguldījumu aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzībā (Beaumont, 2001; Lee, Moscardo, 2005). Līdzīga problēma pastāv arī vides aizsardzībā Latvijā, jo ekotūrisms ir maz attīstīts, tā ienākumi ir nelieli, nav skaidra mehānisma to virzīšanai vides aizsardzības mērķiem.

Ekotūrisma būtiskas ir ainavas, tās ir primārie vides uztveres faktori. Ainavas jēdziens Latvijā ir plaši pētīts, daudzveidīgi definēts (Melluma, 1990; Melluma et al., 1992; Bells, Nikodemus, 2000; Nikodemus et al., 2008; Penēze, 2009; Tērauds, 2011), un ainavu pētniecība ir ieguvusi savu vietu zinātnē, tomēr ainavas jēdziens nav detalizēti iestrādāts juridiskajā regulējumā. LR Likums „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” definē ainavu apvidus, norādot, ka „*aizsargājamo ainavu apvidi ir teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu un īpašu skaistumu. To mērķis ir aizsargāt un saglabāt Latvijai raksturīgo kultūrvidi un ainavu tās daudzveidībā, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu saimniekošanas metožu pielietošanu.*”

Latvijā ratificētajā Eiropas Ainavu konvencijas preambulā noteikts, ka ainava ir būtisks elements kā individuālajā, tā kopējā labklājībā un ka attīstība lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, rūpniecībā, reģionālajā plānošanā, tūrismā un atpūtā daudzos gadījumos paātrina ainavas pārveidošanos (European Landscape Convention, 2000). Ainava ir dabas vides un cilvēka estētisko uzskatu un apziņas mijiedarbības sava veida sintēze. Diskusijas par mijiedarbību starp

ainavu un identitāti nereti atsedz daudz dziļākas kultūras un filozofiskās dimensijas (Knudsen et al., 2008), kas iekļaujamas ekotūrisma interpretācijā. Ainavu ekoloģija, kas pēta ainavu veidošanas un izmaiņu dialektiskos procesus (Bells, Nikodemus, 2000), ekotūrisma kontekstā sniedz vēl padziļinātāku ainavas uztveri. Ainavas jēdziena saturā, kā to redzam jau iepriekš minētajos normatīvajos aktos un diskusijās, līdzās objektīvai nepieciešamībai – aizsargāt un saglabāt dabas daudzveidību, Latvijai raksturīgās estētiskās ainavas – nozīmīgu vietu ieņem arī subjektīvas uztveres fenomens. Ainavas jēdzienu skaidro daudzu jomu pārstāvji – mežkopji, agronomi, arheologi, literāti, dzejnieki, arhitekti un daudzu citu sfēru pārstāvji. Ainavu pārvaldībā tiek izmantoti tādi antropogēno slodžu rādītāji kā infrastruktūras urbanizācija, lauksaimniecības blīvums, pieļaujamā slodzes un vides ietilpība.

Ekotūrisma plānošanā, veicot ainavu izvērtējumu, ir izmantojami ainavu zinātnieku Saimonsa Bella un Oļģerta Nikodemus uz Latvijā esošās situācijas piemēriem izstrādātie sekojošie kritēriji:

- kontūra – dabiski izveidojusies un mākslīgi veidota;
- reljefa vizuālā uztvere – horizontālie un vertikālie akcenti;
- mērogs – spektrā no ļoti plašām, atvētām ainavām līdz šaurām un noslēgtām;
- noslēgtība - ainavu daudzpakāpju atklāsmes un izziņas process;
- izvietojums – ainavu elementi vienkopus esoši vai izklidēti plašā telpā;
- saslēgtība;
- saplūšana;
- proporcijas - dažādu ainavu tipu proporciju nozīme ainavas estētiskajā uztverē;
- saskaņotība – kontrasta elementa ievietošana ainavā tās uztveres bagātināšanā;
- daudzveidība – tās samērīgums harmoniskas ainavas veidošanā;
- vietas aura – dabas vai kultūrvides reliкта nozīme ainavas uztverē;

(Bells, Nikodemus, 2000).

Augšminētie novērtēšanas kritēriji niansētas un daudzveidīgas ekotūrisma maršrutu apkārtnes panorāmas apzināšanai ir papildināmi ar sekojošiem ainavu raksturojošiem elementiem:

- gleznainas ūdens ainavas – ezeru, upju spoguļi, ielejas;
- fauna un flora, ar agrāro ainavu saistītie savvaļas dzīvnieki, mājdzīvnieki un putni;
- augstas kvalitātes mežu tipi, arī kūdrājs, purvainas apvidus;
- unikāli ģeoloģiskie un fizioģeogrāfiskie veidojumi, piekrastes ainavas un pludmales;
- ar kādu vēsturisko vērtību, notikumu vai personu saistītas dabas fizikālās iezīmes;
- veģetācijas kolorīts gadalaiku maiņā, debess nokrāsu vērošanas iespējas – gaisma un pilsētu apgaismojuma ietekme uz ainavu krēsli un naktī (zvaigžņotā debess, mēness gaisma);
- ar garīgumu, reliģiju, mitoloģiju, folkloru saistītas dabas fizikālās iezīmes;

- ainavas saistība ar konkrētu mākslas darbu (mūziku, glezniecību, literatūru);
- trokšņa ietekme uz ainavu – auto, dzelzceļa, lidmašīnu un rūpniecības trokšņi;
- arhitektūras un apdzīvotu vietu elementi, zemnieku viensētas.

Ainavas aizsardzībā izšķir estētisko, ekoloģisko un funkcionālo aspektu, kas nav saderīgs ar vides degradējošiem elementiem – piesārņojumu, atkritumiem, trokšņiem un agrokompleksu spiedienu. Plānojot ekotūrisma aktivitātes, ir jāņem vērā, ka tieši ainava ir viens no būtiskiem ekotūrisma attīstības faktoriem. Ainavu skaistums, gleznainums, savdabība un identitāte – *genius loci* – ir universāli atzītas vērtības daudzās pasaules kultūrās.

Radoši integrējot ĪADT un citus dabas resursus ekotūrisma maršrutos saskaņā ar šo resursu aizsardzības normatīvo regulējumu un ilgtspējīgas apsaimniekošanas plāniem, ir iespēja radīt saistošu un konkurētspējīgu produktu, kas

- sniedz papildu zināšanas vides izglītībā par faunas un floras sugu un biotopu daudzveidību;
- attīsta prasmi tos izzināt, pēc iespējas mazāk iejaucoties un traucējot šo vidi;
- atklāj ainavu pievilcību, rada dabas baudījumu un iespēju relaksēties šādā vidē;
- veido jaunu kvalitāti vides apziņā – nepieciešamību saudzēt un aizsargāt šo bioloģiskās daudzveidības resursu.

7.2. Kultūrvides un kultūras mantojums

Līdzās ĪADT un citiem dabas objektiem nozīmīgu vietu ekotūrisma resursu jomā ieņem kultūrvide – kultūras mantojums, folklorā, tradīcijas, vietējo iedzīvotāju amatniecība un lietišķā māksla. Ekotūrisms ir izzīņas līdzeklis to vides vēstures, cilvēka un dabas mijiedarbības procesu iepazīšanai, kas dziļi ietekmējuši kultūras attīstību un sabiedrības attieksmi pret vidi. Daudzu pētnieku veiktās ekotūrisma definīciju analīzes liecina, ka pēc dabas objektiem otra nozīmīgākā izzīņas, jaunas pieredzes un interešu sfēra ir kultūras objekti (Fennell, 2001; Haroon, 2001; Buckley, 2003; Weaver, Lawton, 2007; Anderson, 2009; Fletcher, 2009; Gallaher, 2010; TIES, 2007, 2010).

Kā jauna pētniecības joma parādās ekotūrisma ietekme uz vietējo iedzīvotāju kultūru un atbildes reakcija uz šo ietekmi. Ekotūrisma pētnieks Roberts Flečers (*Robert Fletcher*), analizējot vairāku pētnieku novērojumus, konstatējis, ka nereti ekotūrisma iespaidā, īpaši gadījumos, kad dabas aizsardzības pasākumi ir saistīti ar starptautisku rīcību, vietējie iedzīvotāji savā dabas vidē cenšas ieviest rietumu kultūras vērtību sistēmu (Fletcher, 2009).

Novitāte Latvijā ir ekotūrisma iekļaut vides vēsturi (*environmental history*). Tā ir ļoti nozīmīga un mūsdienās ieguvusi lielu popularitāti. Tā vides zinātnē pēta mijiedarbību starp kultūru un dabu. Tādejādi tiek padziļināta mūsu izpratne par to, kā cilvēku rīcību ir ietekmējusi vide, kā vidi ir ietekmējusi antropogēnā darbība un kādi ir šīs mijiedarbības rezultāti (Simmons,

1997; Oosthoek, 2011). Īpašu uzmanību šai mijiedarbības tematikai ir pievēršis zinātniskais žurnāls „Vides Vēsture” (*Environmental History*). Tas savās publikācijās analizē ētikas, mītu un citu mentālo kategoriju ietekmi uz dabas un klimata uztveri (*Environmental History*, 2011). Arī Latvijā ir veikti pētījumi par antropogēno ietekmi uz vidi vēsturiskā aspektā (Strods, 1999; Vide un ilgtspējīga attīstība, 2010).

Ar ekotūrisma saistītās aktivitātes līdzās dabas vērošanai tiek orientētas arī uz garīgās un materiālās kultūras mantojuma, tradīciju, īpaši to, kas gadsimtu gaitā ir nostiprinājušas holistisko pieeju un draudzīgo attieksmi pret vidi, iepazīšanu. Mūsu mentalitātē daba un apkārtējā vide, kā liecina folklorā un tradīcijās, ir cieši savijusies ar kultūru. Kultūrvides saistība ar ekotūrisma attīstību Latvijā, ņemot vērā cilvēka un vides harmoniskās attiecības, par ko liecina baltu mitoloģija, latviešu folkloras mantojums un tradīcijas, ir īpaša izpētes joma, kas jāattīsta tuvākajā nākotnē, lai pilnveidotu Latvijas ekotūrisma identitāti. Šī kultūrvēsturiskā dimensija, integrēta ekotūrisma, bagātina izziņas vērtību, kā arī rada uz vēsturiskiem faktiem pamatotu izvēli videi draudzīgai rīcībai.

Kultūrvides attīstībā būtisks faktors ir antropogēnā darbība, kas vairāku tūkstošu gadu laikā ir izmainījusi dabas vidi. To var konstatēt, vēsturiskās izpētes gaitā analizējot kartogrāfiskos, grafiskos (zīmējumus) materiālus, foto, kino un citus dokumentus un aprakstus. Galvenie faktori, kas radījuši būtiskas izmaiņas vidē ir lauksaimniecība, mežsaimniecība, urbanizācija, ceļu būve un derīgo izrakteņu ieguve. Ainavā iezīmējas noteiktas konkrēta laika cilvēka tehniskās iespējas, kā arī uzdrīkstēšanās pat radikāli mainīt dabas vidi.

Kultūrvide atšķirībā no industrijas ienestajām izmaiņām vidē satur gadsimtos radītas kultūras vērtības. Tās materiālā daļa – kultūras pieminekļu mantojums – cilvēku uztverē atspoguļojas kā apkārtējā vidē estētiski iekļāvušies fenomeni ar zemu antropogēno ietekmi. Pētot situāciju dabā, kā arī arhīvu materiālus un daudzās publikācijas, ir jāsecina, ka informācija par kultūras mantojuma lielākās daļas vēsturisko izcelsmi un funkcionēšanu ir neliela un fragmentāra, tās apgūšana prasa specifiskas profesionālās iemaņas. Daudzas liecības ir izzudušas pilnībā vai atrodamas tikai vēsturiskajos dokumentos, atmiņu stāstos vai citos informācijas nesējos. Vietvārdi, tradīcijas, paražas u.tml. dažkārt saglabājuši savu izteiksmi, bet ieguvuši pilnīgi citu nozīmi. Tāpēc, plānojot ekotūrisma attīstību, ir jāņem vērā vēsturiski jutīgā kultūrvide, un šai sakarā rūpīgi jāizsver neiejaukšanās un tolerances pakāpe attiecībā pret konkrēto vietu, kā arī jāveic padziļināta tās kultūrvēsturiskā izpēte.

Ekotūrisma piedāvājumā ir lielas iespējas iekļaut arī vides vēstures un kultūrvides daudzveidības izziņu. Raksturojot kultūrvides definīciju, ir jāsecina, ka tā līdzīgi ekotūrisma definīcijai ir daudzveidīgi interpretēta dažādu pētnieku un institūciju formulējumos:

- Kultūrvide – vide, kas veidojusies cilvēka darbības rezultātā un glabā šīs darbības pēdas: gan materiālus veidojumus, gan nemateriālas garīgās vērtības (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006).
- Norādot ciešo sakaru ar kultūrainavu, kultūrvides jēdziens ietver ārkārtīgi daudzus aspektus, tajā skaitā politisko, konfesionālo, ētisko, profesionālo, ceļu satiksmes dalībnieku, mākslas un cita rakstura vidi (Spārītis, 2010).
- Filozofiski kultūrvides pētniecība, kas aptver kultūras dažādību, biofizikālo vides stāvokli un sociāli ekonomiskos apstākļus, saistīta ar tādiem jēdzieniem kā kultūra, antropogēnā ietekme, savvaļas daba, cilvēka veidota un dabiska vide. Kultūrvide esam mēs un vide mums apkārt. Svarīgi ir izzināt, kas mūs saista ar apkārtējo vidi laikā un telpā, kā arī apzināties, kā mēs varam ar savām zināšanām uzlabot attiecības ar vidi nākotnes paaudžu labā (Australian Centre for Cultural Environmental Research, 2011).
- Kultūrvide ir nepārtrauktā mainībā esoša sistēma, dabas un cilvēka mijiedarbības kopums ar tai raksturīgiem elementiem un rezultātu – dabas vidi, cilvēka radīto mākslīgo vidi, vēsturi, garīgo kultūru, perspektīvām un teritoriju, kurā šie mijiedarbības procesi norit (Ozola, Leitis, 2003).

Jāpiezīmē, ka visās minētajās definīcijās dominē cilvēka un dabas attiecību problemātika, ko ekotūrisms kā atbildīgs tūrisms ir integrējis savās aktivitātēs. Identitāte un ar to saistītā dabas un kultūras daudzveidība ir viens no svarīgākajiem tūrisma pievilcības elementiem un etalonvērtībām. UNESCO Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību nosaka: “.. *globalizācijas process, ko veicina straujā jauno informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstība, kaut arī apdraud kultūru daudzveidību, tomēr arī rada apstākļus jaunam dialogam starp kultūrām un civilizācijām.*”¹⁵ Ornamentika, rakstība, darbarīku formas, dziedājumi, žesti, kustības un citi aktīvie procesi atspoguļo dziļu vēsturisku integritāti kultūrvidē.

Tūrisma Latvijā kopumā ir īpaši būtiski atrast un saglabāt mūsu kultūrvides vienreizējās un unikālās vērtības, lai mēs pasaules kultūru daudzveidībā varētu apliecināt savu identitāti. Latvijas kultūrvidi, tās veidošanos ietekmējusi tautas mentalitāte, kas dziļi sakņojas videi tolerantā folklorā, mitoloģijā un bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā. Kultūras mantojuma sfērā dominē kultūrvēsturiskās ainavas ar tajās esošo baltu un līvu kultūrantropoloģisko mantojumu un artefaktiem, Livonijas laikā un turpmākajā vēsturiskajā procesā izveidojušās politiski ekonomiskās sistēmas elementiem – pilsdrupām, gotikas, manierisma, baroka, klasicisma un eklektisma stilā veidoto muižu, piļu un parku ansambļiem, daudzu konfesiju sakrālo arhitektūru, kā arī daudzveidīgu pilsētībūvniecību, sabiedriskajām un dzīvojamām ēkām, industriālo mantojumu. Īpaši iecienītas Latvijas kultūras ainavā ir kultūras un sabiedrisko darbinieku memoriālās vietas un muzeji, vēsturiskie notikumi. Sarežģītāk uztverams,

¹⁵ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001

bet „dziļš” un intelektuāli bagāts tūrisma produkts ir mūsu valsts pamatiedzīvotāju – senlatviešu un līvu – kultūras materiālu un tradīcijas. Šis arhaiskais periods vairāk eksponējas folklorā, etnogrāfijā, arheoloģijā, tomēr ir jaušams arī mūsdienu dzīvajās tradīcijās. Katrai no šīm vietām ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība, un to saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm.

Kultūras mantojums un kultūras daudzveidība ir viens no ilgtspējīgas un līdzsvarotas valsts teritorijas attīstības nosacījumiem. Kā minēts Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās, Latvija starptautiskajā tūrisma tirgū ir pazīstama ar tūrisma koncepciju, kuras pamatā ir savdabīgs un bagāts kultūras mantojums, iedvesmojoša kultūrvide un izcilas laikmetīgās kultūras izpausmes (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006). Jēdzieni „identitāte” un „unikalitāte” ir jebkura tūrisma, t.sk. ekotūrisma, pievilcības pamatā. Arī valsts vadošie plānošanas dokumenti norāda uz nacionālās identitātes stiprināšanu, un tāpēc liela nozīme ir kultūrai, kas savu kvalitāti jau ir pierādījusi, un radošajai industrijai t.sk. tūrismam (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija, 2010). Nacionālo identitāti stiprina arī Latvijas dabas vide, kultūrvēsturisko novadu un vietējo kultūru savdabība, tradīcijas, rituāli, materiālais un nemateriālais mantojums un valoda kā identitātes zīme (Latvijas Nacionālais attīstības plāns, 2006).

Ekotūrisms ļauj izziņāt identitāti un unikalitāti, ceļojuma laikā iepazīstot kultūras, un tas dod ieskatu vietējo iedzīvotāju attiecībās ar dabu. Tas vērojams, piemēram, toponīmu, augu un dzīvnieku nosaukumu daudzveidībā. Piemēram, polāro apgabalu iedzīvotāju sāmu tautas leksikā sniega apzīmējumam tiek lietoti vairāk nekā simt vārdu. Analogi varētu būt arī smilšu apzīmējumi tuksnešu tautām, faunas un floras apzīmējumu daudzveidība tropisko lietus mežu tautām un ciltīm. Šo diskursu par dabas un kultūras simbiozi saistībā ar ekotūrisma piedāvājumu varētu turpināt arī attiecībā uz vizuālo, skaņas, smaržas un taustes uztveri, kā tā tiek atspoguļota dažādu tautu tradīcijās.

Pētot kultūrvidi Latvijā, var saskatīt dažādu politisko, ekonomisko un kultūras strāvājumu *sakausesšanās* fenomenu, kas izveidojies ilgā vēsturiskā periodā. Šie dinamiskie procesi ir atstājuši lielu ietekmi uz kultūras mantojuma veidošanos, un pati kultūrvēsturisko notikumu „sakušana” Latvijas teritorijā ir unikāls fenomens, kas raksturo arī Baltijas jūras reģiona kultūrvidi, un tāpēc tas kļūst par pētījumu objektu vēsturniekiem, politologiem u. c. zinātni pārstāvjiem, kā arī ir pievilcīgs motīvs tūrisma nozarei. Īpaši nozīmīga šajā kontekstā ir Latvijas kultūrvides ģenēze un tautas identitātes saglabāšana.

Pēc arheoloģisko pētījumu rezultātiem var secināt, ka IV–V gs. Latvija bija baltu un somugru saskarsmes zona, kurā izpaudās šo kultūru mijiedarbība. VII–VIII gs. Latvijas dienvidrietumos apmetās skandināvu vikingi. Turpmākajā periodā baltu ciltis pakāpeniski pārņēma visu vēsturisko Latvijas teritoriju, izspieždamas un asimilēdami somugrus. Šodien ir problemātiski noteikt baltu ģeogrāfiskās izcelsmes vietu. Eksistē vairākas hipotēzes un arī

mitoloģiski skaidrojumi. No četrām lielajām baltu grupām – prūšiem, jātvingiem, lietuviešiem un latviešiem – mūsdienās saglabājušās tikai divas pēdējās. Baltu valodu grupa, kurā runā apmēram seši miljoni lietuviešu un latviešu visā pasaulē, pieder pie senas un retas indoeiropiešu valodu grupas, un tai ir saiknes ar sanskritu. Sabiedrībā vēl nav pietiekami novērtēta latviešu valodas kultūrvēsturiskā daudzveidība un tās dialektu vērtība lokālās kultūrvides veidošanā. Mūsdienās ir aktuāli pastiprināt atbildību par līvu (lībiešu) kultūrvides saglabāšanu (Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas, 2006).

Ekotūrisma interešu lokā kultūras daudzveidība un atsevišķo vienību identitāte, īpaši vietējo iedzīvotāju kultūra, ieņem vienu no svarīgākajām vietām. Latvijā šo daudzveidību un vienību identitāti atspoguļo latviešu valodas dialekti un novadu materiālās un nemateriālās kultūras atšķirības, kas īpaši izpaužas etnogrāfijā (ornamentikā, tautas celtniecībā) un etnisko novadu – Kurzemes, Zemgales, Sēlijas, Vidzemes un Latgales – tradīcijās. Īpaši unikāla ir baltu kultūras novadu papildinošā un somugru etnosam piederošā līvu kultūra, kas mūsdienās saglabājusies galvenokārt nelielā teritorijā Dundagas un Ventpils novadā Ziemeļkurzemes piekrastē. Šobrīd līvu skaits Latvijā ir tikai daži simti. Līvu atbalstam 1991. gadā tika izveidota Valsts īpaši aizsargājamā līvu kultūrvēsturiskā teritorija un līvu kultūras atjaunošanas programma „Līvōd Rānda” (Līvu krasts), kuras mērķis ir saglabāt tautu, veicināt izglītību un folkloru līvu valodā, kā arī attīstīt tradicionālo amatniecību un zvejniecību. Mūsdienās līvu kultūras saglabāšanai darbojas programma „Lībieši Latvijā 2008.–2012. gads”.

Kultūru kopējās un atšķirīgās iezīmes, kā arī saikni starp kultūrām pēta salīdzinošā antropoloģija. Šīs zināšanas ir ļoti nozīmīgas starpkultūru komunikācijā. Kultūrvēsturiskā ainava ir raksturīga tautas mentalitātes un vēsturisko procesu atspoguļotāja, katrs no kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem glabā un parasti vizuāli uztveramā formā sniedz informāciju un veido noteiktus priekšstatus. Cilvēka darbības rezultātā apkārtējā vidē saglabājas vēsturiskajā procesā cilvēku radītas paliekošas vērtības, kas ir būtiska kultūrvides sastāvdaļa. Tie ir kultūras pieminekļi. Latvijā un citur pasaulē tie tiek izdalīti īpašās grupās.

Kultūras pieminekļi, kā to nosaka LR Likums par kultūras pieminekļu aizsardzību (1992) ir valsts kultūrvēsturiskā mantojuma daļa: kultūrvēsturiskās ainavas un atsevišķas teritorijas, kā arī atsevišķi pieminekļi, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai kāda cita kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskām interesēm. Kultūrvides vērtību definēšanā liela nozīme ir daudziem kultūrvides objektu izvērtēšanas kritērijiem – objekta autentiskumam, to mākslinieciskai, vēsturiskai, zinātniskai, arhitektoniskai vērtībai, kā arī iespējai izmantot šos objektus sabiedriskām vajadzībām. Kultūras pieminekļi vienmēr ir bijis viens no tveramākajiem cilvēka darbības un iedarbības uz apkārtējo vidi rezultātiem, tas ir būtisks kultūrvides elements. Cilvēka radītās vērtības ir materializētas konkrētā vidē un reāli tveramas, tāpat tās iespējams reproducēt

un demonstrēt. Pieminekļos ietvertā estētiskā un vēsturiskā informācija ir apjomīga, daudzpakāpju, pievilcīga un saistoša izziņas procesā un tāpēc līdzās ētiskajam, filozofiskajam, ekonomiskajam u. c. aspektiem rekomendējama izmantošanai kultūrvides apzināšanā. Latvijas valsts kultūras mantojuma apzināšanā, klasifikācijā un aizsardzībā darbojas pēc UNESCO starptautiskajiem principiem un saskaņā ar Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Tajā ir norādīts, ka kultūras mantojums ir

- arheoloģiskas izcelsmes elementi vai struktūras;
- celtnu kopas un atsevišķas celtnes, kas ir ievērojamas ar savu arhitektūru, īpatnību un vietu ainavā un kam, raugoties no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa, ir izcila universāla vērtība.

Savukārt dabas mantojumu šī konvencija definē kā

- dabas īpatnības, ko veido fizikālie vai bioloģiskie veidojumi vai šādu veidojumu grupas, kam, raugoties no estētikas vai zinātnes viedokļa, ir izcila universāla vērtība;
- ekoloģiskus veidojumus, kas ietver sevī dabisko vidi apdraudētām dzīvnieku un augu sugām, kam, raugoties no zinātnes vai dabas saudzēšanas viedokļa, ir izcila universāla vērtība;
- vietas dabā, kam, raugoties no zinātnes, dabas saudzēšanas vai dabas skaistuma viedokļa, ir izcila universāla vērtība (Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību).

7.2.1. Kultūras pieminekļu izmantošanas specifika ekotūriskā

Plānojot kultūras mantojuma izmantošanu ekotūriskā, ir jāņem vērā Latvijas kultūras pieminekļu aizsardzības sistēma, kas nodrošina kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un ietver tā uzskaiti, izpēti, praktisko saglabāšanu, kultūras pieminekļu izmantošanu un to popularizēšanu. Latvijas kultūras mantojums ir humanitārās garīgās darbības liecība materiālā vai nemateriālā formā, to veido arhitektūras, arheoloģijas, monumentālās, sakrālās un lietišķās mākslas, industriālais un zemūdens mantojums (Stūre, 2004; Latvijas materiālās kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas, 2008; Mantojums, 2011). Daļa no šī mantojuma materializējusies kultūras pieminekļos (7.2.1. att.). Tie pēc mūsu valstī izstrādātās klasifikācijas, kas apstiprināta ar MK 26.08.2003. noteikumiem Nr. 474 “Par kultūras pieminekļu uzskaiti aizsardzību, izmantošanu, restaurāciju, valsts pirkuma tiesībām un vidi degradējoša objekta statusa piešķiršanu”, iedalīti šādās tipoloģiskās grupās: arheoloģiskie pieminekļi, arhitektūras un pilsētībūvniecības pieminekļi, mākslas pieminekļi, industriālie pieminekļi un vēsturisko notikumu vietas.

Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu klasifikācija

Grupa	Kategorija	Skaits	Skaits kopā
Arhitektūras pieminekļi	valsts nozīmes	1267	3401
	vietējās nozīmes	2134	
Arheoloģijas pieminekļi	valsts nozīmes	1482	2493
	vietējās nozīmes	1011	
Industriālie pieminekļi	valsts nozīmes	9	10
	vietējās nozīmes	1	
Mākslas pieminekļi	valsts nozīmes	2237	2454
	vietējās nozīmes	217	
Pilsēt būvniecības pieminekļi	valsts nozīmes	40	45
	vietējās nozīmes	5	
Vēstures pieminekļi	valsts nozīmes	110	113
	vietējās nozīmes	3	
Vēsturisku notikumu vietas	valsts nozīmes	13	16
	vietējās nozīmes	3	
Kopā valsts nozīmes pieminekļi			5158
Kopā vietējās nozīmes pieminekļi			3374
Visi kultūras pieminekļi kopā			8532

Avots: Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (30.09.2011.): <http://www.mantojums.lv>

Augšminēto kultūras pieminekļu grupā īpaši izdalāmi ir arheoloģijas pieminekļi, kas atšķirībā no citām pieminekļu grupām dabā ir grūtāk pamanāmi un konstatējami. Apmetnes un senvietas ir apaugušas ar zāli vai mežiem, kultūras slānis atrodams, lielākoties veicot izrakumus, tikai vietumis tas tumšas augsnes plankumu veidā saskatāms tikko apstrādātā laukā, kur zemes virspusē var nonākt arheoloģiskie priekšmeti, piemēram, primitīvi dekorēta māla poda lauska vai dzelzs bultas uzgalis. Tomēr erudīts ekoturists mēģinās nolasīt šo informāciju, saistot konkrēto vietu ar apkārtējo reljefu un hidrotīklu, kā arī mēģinot restaurēt cilvēku dzīves norisi arhaiskā tūkstošgadu pagātnē. Savukārt senlatviešu pilskalniem, kas daudzos gadījumos ir vizuāli saskatāmi dabā, raksturīgs izteikts dabisks vai antropogēns reljefa veidojums – uzkalns ar stāvām nogāzēm un paaugstinājumu, uz kura atradusies koka pils ar nocietinājuma sienām, senpilsēta vai apmetne atradusies lejā tuvu pie pilskalna. Jāpiezīmē, ka arheoloģiskos izrakumus pieminekļu aizsargjoslā drīkst veikt tikai īpaši sagatavoti speciālisti, kas saņēmuši Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas šim nolūkam paredzētas izrakumu atļaujas.

Kultūras pieminekļus (kustamie un nekustamie objekti) atbilstoši to vēsturiskajai, zinātniskajai, mākslinieciskajai vai citādi kultūras vērtībai iedala valsts un vietējās nozīmes pieminekļos un uzskaites grupā. Pašvaldību teritoriju plānojumos līdztekus valsts aizsardzībā esošiem kultūras pieminekļiem tiek uzskaitīti arī pašvaldības nozīmes pieminekļi, ko viennozīmīgi var uzskatīt par ekotūrisma apskates objektiem. Viens no kardinālākajiem risinājumiem ir uz līdzsvarotas attīstības principiem balstīta kultūrvides izmantošana tūrisma nozarē, ienākumus no tās ieguldot kultūrvides saglabāšanā.

Kultūras mantojums, kas sniedz nozīmīgu papildinājumu ekotūrisma izziņas objektiem, ir tverams ciešā saistībā ar mūsdienu sabiedrības norisēm. Arhetipi raksturo cilvēku dzīves pieredzi daudzu paaudžu laikā. Arhetipi piesaista cilvēku pasaulē, savieno cilvēka psihisko dzīvi ar kosmosu, saskaņo viņu ar sevi pašu (Jung, 1934). Vēsturiskā dialektikā skatāma cilvēka mijiedarbība ar dabu, kas atspoguļojusies kreatīvajās formās, ieskaitot mākslu, arhitektūru, mūziku, literatūru, horeogrāfiju. Arhaiskajā periodā cilvēka un viņa apkārtējās dabas eksistence tika apcerēta saskaņā ar metafizisko būtību un netika apšaubīta. Gotiskajā laikmetā cilvēka personība tika uztverta kā daļa no makrokosma kopuma (līdzīgi cilvēka figūrai gotiskajā templī), tā kļuva par posmu vienotā, tektoniski grandiozā sistēmā, kurā ieguva nepārejošu vērtību. Daudzu arhitektūrā un mākslā izmantoto formu un elementu principi sakņojas dabas veidojumos. Kā dažus no neskaitāmiem piemēriem var minēt hellēņu kultūrā tik plaši izmantoto joniešu kapitēli lietoto spirāles elementu, kura matemātiskais modelis izriet no gliemeža formas, vai orderu proporcijas, kas tika atvasinātas saskaņā ar antropocentriskiem uzskatiem, ka cilvēka ķermenis ir dabas radīts estētisma pilnības etalons. Šādus uz dabas formām atvasinātus mākslas un arhitektūras kanonus ir iespējams konstatēt daudzu pasaules tautu un civilizāciju kultūras mantojumā – gan kultūras pieminekļos, gan garīgajās vērtībās, t.sk. folkloras un etnogrāfijas tradīcijās.

7.2.2. Vēsturiskums kultūrvides un ilgtspējīgas attīstības identitātes stiprināšanai ekotūrisma

Vēsturiskums ilgtspējīgas attīstības izpratnē pamato vietas piederību tradīcijām un vērtību sistēmas stabilitātei. Īpaši no ekotūrisma viedokļa ir svarīgi, ka vēsturiskums eksponē noturīgas, gadsimtiem izstrādātas stabilas pieejas apkārtējās vides uztverē un tās apsaimniekošanā. Kultūrvides zinātniskā izpēte ir vērtējama kā ekotūrisma informatīvā nodrošinājuma kvalitātes pilnveidošana. Jāpiezīmē, ka pēdējos desmit gados strauji pieaudzis publikāciju skaits Latvijas kultūrvides izpētē. Vēstures avotu izzināšanas process un iegūtās informācijas izmantošana ir viena no būtiskajām kultūrvides izpētes sastāvdaļām, kas dod iespēju precīzi un zinātniski pamatoti restaurēt autentiskos priekšmetus un izgatavot kopijas, teatralizēt vēsturiskās ainas un eksponēt tūrisma uzņēmējdarbībā (gravīru kopijas informācijas materiālos,

interjeros). Arhīvu rakstiskajos avotos un grafiskajos attēlos atrodamā plaša informācija par vēsturiskiem notikumiem, cilvēku dzīvesveidu, un tas ļauj vizualizēt attiecīgā laika kultūrvidi un vēsturisko ainavu. Īpaša nozīme kultūrvides un objektīvas vēsturiskas apziņas veidošanā ir uzzīņu avotiem – arhīvu, muzeju, bibliotēku un privātkolekciju krājumiem. Ar Latvijas vēsturi saistītie rakstiskie avoti, kas uzkrāti daudzviet pasaulē esošajos arhīvos, muzejos, bibliotēkās, pētniecības centros, kā arī privātīpašumos, sniedz iespējas padziļināt kultūrvides objektu izpēti. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) ar vairāk nekā 7000 fondiem ir vislielākā vēsturisko dokumentu krātuve Latvijā un viena no bagātākajām Eiropā (Pētersone, 1999; Plīkša, 1999; Minde, 2002; Kvaskova, 2007, 2010; Denfers, 2009). Īpaši problemātiski ir atrast arhīvu krājumos liecības par mūsu zemes vēsturi raksturojošiem sociāli ekonomiskajiem, politiskajiem un kultūras, t.sk. rakstības, aspektiem pirms vācu krustnešu ienākšanas XIII gs. sākumā. Latvijas vēstures avoti kā mozaīkas daļiņas meklējami visā Eiropā – gan Vācijā (daudzi dokumenti apkopoti Herdera institūtā Marburgā pie Lānas, Brēmenē, Līneburgā, Hamburgā, baltvācu muižniecības privātkolekcijās), Zviedrijā (Valsts un Kara arhīvā), Polijā un Krievijā (Centrālajā valsts vēstures arhīvā, Pēterburgā; Kara vēstures arhīvā un Seno aktu arhīvā Maskavā), kā arī citviet zināmajos un nezināmajos fondos.

Tālāk minēto fondu krājumu uzskaitījums ir piemērs, kas sniedz priekšstatu par iespējām vēstures avotu izmantošanā kultūrvides izpētē un padziļinātu ekotūrisma maršrutu un objektu informatīvā nodrošinājumā. Šajos fondu krājumos ietilpst:

- vēsturiskās kartes, plāni, zīmējumi, vēsturiski ģeogrāfiskie apraksti (1500–1940), 6828. fonds;
- Kurzemes literatūras un mākslas biedrības (1815–1913) un Kurzemes provinces muzeja materiāli, 5759. fonds;
- Kurzemes Hercoga arhīvs (1561–1819), tas satur plašus materiālus par hercogistes politisko un saimniecisko dzīvi, ieskaitot arī saraksti ar gubernatoriem Kurzemes valdījumos Tobago un Gambijā, 554. fonds;
- Vidzemes, Kurzemes, Igaunijas muižu materiāli (1537–1939), 6999. fonds.

Nozīmīgi kultūrvēsturiskās ainavas vizualizēšanā ir Valsts kinofotofonodokumentu arhīva materiāli. Nozīmīgas un svarīgas vēsturiskuma un tradīciju glabātuves ir valsts, pašvaldību, sabiedriskie un privātie muzeji (Ambrozs, Peins, 2002; Būmane, 2010), kas noteikti ir iekļaujami ekotūrisma piedāvājumā. Muzejs, kādu pazīstam Latvijā, ir vērsts uz kultūras un dabas mantojuma vērtību izzināšanu. Līdzīgi arhīviem un muzejiem, arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Retumu un Reto rokrakstu krātuvēs atrodas kultūrvēstures liecības. Heraldikas studijas (Klingspor, 1882; Siebmacher, 1898, Lancmanis, 2007), vēsturisko personu rādītāji (Campe, 1951), periodika (XVIII–XX gs.), kultūras mantojumu izpētei un aprakstiem veltītās daudzās publikācijas, t.sk. par viduslaiku pilīm

(Denkmäler, 1821; Löwis of Menar, 1922; Apcerējumi par viduslaiku pilīm, 1983; Erdmanis, 1989; Caune, 2001; Tuulse, 2008), kā arī muižu apbūves un parku ansambļiem (Bruģis, 1997; Spārītis, 1997, 1999, 2007; Lancmanis, 2001, 2009; Janelis, 2010; Kalnačs, 2010), ir uzskatāmas par nozīmīgu papildinājumu kultūrvides apzināšanai un izpratnei.

Savdabīgs ir fakts, ka vēsturiskie vietvārdi Latvijā vairākus gadsimtus ir atradušies ģermānisma ietekmē. Baltvācu un krievu valodā publicētajā literatūrā un dokumentos līdz pat 1918. gadam un ilgāk ir lietoti no latviešu valodas atšķirīgi vietvārdi, piemēram, *Schrunden* – Skrunnda, *Wenden* – Cēsis, *Frauenburg* – Saldus, *Goldingen* – Kuldīga, *Marienburg* – Alūksne utt. (Feldmann, 1934), un to ir nepieciešams ņemt vērā, veicot padziļinātu pētniecību ar arhīvu dokumentiem.

Kolorītu papildinājumu un unikālu izziņas vērtību kultūrvides izpētei dod laikabiedru atstātais grafiskais materiāls, kurā fiksēts vides un kultūras objektu esošais stāvoklis kādā konkrētā vēsturiskā situācijā. Vēsturnieks un pedagogs Johans Kristofs Broce (*Johann Christoph Brotze*; 1742–1823) savu dzīves lielāko daļu veltījis Baltijas vēstures pētīšanai, vēsturisko un etnogrāfisko materiālu vākšanai. Tie apkopoti nozīmīgā darbā „Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Münzen, Wappen etc.”, kas ietver vairāk nekā 5000 dažādus zīmējumus, kuros attēlotas Baltijas muižas, pilis, pilsētas un apdzīvotās vietas, sabiedriskās un sakrālās ēkas, baznīcas, iedzīvotāju sadzīvi un amatniecību. Viņš arī sniedzis to aprakstus (Brotze, 1992 - 2007), un tiem ir liela izziņas vērtība vēsturisko notikumu un kultūras mantojuma uztveršanā, jo daudzos gadījumos tās ir vienīgās liecības par šo laikmetu.

Tēlnieka un zīmētāja Vilhelma Zigfrīda Štāvenhāgena (*Wilhelm Siegfried Stavenhagen*; 1814–1881) albumi – „Baltijas skatu albums” (*Album Baltischer Ansichten*), „Kurzemes skatu albums” (*Album kurländischer Ansichten*) un „Igaunijas skatu albums” (*Album ehstländischer Ansichten*) – kļuva slaveni visā Baltijā. Tajos redzami objekti ir samērā precīzi grafiski atveidoti un sniedz vizuālu priekšstatu par baltvācu muižu ansambļu un parku arhitektūru, vēsturiskajām sadzīves ainām (Stavenhagen, 1864, 1866, 1867).

Pauluči albums – „Livonijas piļu attēli no marķīza Pauluči albuma” (*Abbildungen der livländischen Burgen im Album des Marquis Paulucci*) savu nosaukumu ieguvis pēc toreizējā Baltijas provinču ģenerālgubernatora marķīza Filipo Pauluči (*Filippo Paulucci*) vārda, un tas satur 66 Livonijas ordeņa laikā Kurzemē, Vidzemē un Igaunijā celto mūra piļu, baznīcu un dažu klosteru zīmējumus, ko XIX gs. 20. gadu beigās izstrādājuši topogrāfi. Šis apstāklis piešķir attēliem lielāku precizitāti un reizē ar to arī augstāku dokumentālo vērtību tā laikmeta liecību un vēsturisko ainavu atspoguļošanā (Pauluči, 2008).

Arhitekta Heinca Pīranga (*Heinz Pirang*, 1876–1936) fundamentālais pētījums par baltvāciešu arhitektūru „Baltijas kungu māja” (*Das baltische Herrenhaus*), kas izdots trīs

sējumos, sniedz analītisku ieskatu XVIII–XX gs. muižu arhitektūrā un interjeru veidojumos, šo pētījumu bagātina daudzie fotoattēli (Pirang, 1926–1930).

Augstu vērtējami ir etnogrāfa Ernesta Brastiņa XX gs. 20. gados veiktie Latvijas pilskalnu uzmērījumi (Brastiņš, 1923, 1926, 1928, 1930). Mūsdienās daudzi no šiem pilskalniem erozijas un antropogēnās ietekmes rezultātā ir pārveidoti. Interesanti sava laika liecinieki bija meteoroloģisko novērojumu apraksti. Te var minēt Kurzemes literatūras un mākslas biedrības (*Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst 1815–1939*) protokolos minēto Puzes mācītāja Heinriha Kavaļa (*Johann Heinrich Kawall*) piezīmes – meteoroloģiskos novērojumus no 1836. līdz 1879. gadam, Johana Hermaņa Cigras (*Johann Hermann Zigra*) rakstu par negaisa postījumiem Kurzemes guberņā 1839. gada vasarā u. c. Par matemātiku un astronomiju daudz rakstījis profesors Georgs Magnuss fon Paukers (*Georg Magnus von Pauker*), par ķīmijas atklājumiem – pirmā elektrolīzes izskaidrojuma autors un fotoķīmijas pamatlicējs Teodors fon Grothuss (*Theodor von Grotthuss*), bet doktors Kārlis Blūms pētīja Baltijas floru. Šīs biedrības uzdevums bija arī “*pētīt un apzināt vietējo tautu – latviešu un igauņu – kultūru: valodu, folkloru, reliģiju, viņu vēsturi un senatni. Šim nolūkam jāapzina un jākrāj gan seni pieminekļi, gan manuskripti, piezīmes utt.*” (Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai 180, 1996).

Paralēli dokumentu studijām kultūrvēstures apzināšanā tiek praktizēta vēsturiskās situācijas verbāla modelēšana un tradīciju un notikumu restaurēšana, ko Latvijā atbilstoši attiecīgajam vēstures periodam realizē folkloras kopas, biedrība „Senās vides darbnīca”, viduslaiku bruņinieku klubi, vēsturisko kauju imitācijas eksperti. Vēsturiski teatralizētās ainas ar aktīvu iesaistīšanos Cēsu, Bauskas, Jaunpils pilī un citās vietās ir kļuvušas par populāriem tūrisma produktiem, kam ir perspektīva arī ekotūrismā. Jāpiezīmē, ka ekotūrisms līdzīgi citiem tūrisma veidiem sniedz padziļinātās iespējas arī kultūrvides izziņā, kā rezultātā sākotnējā uztveres pakāpē šķietami ārēji maz pievilcīgi tūrisma objekti (piemēram, arheoloģijas pieminekļi – senās apmetnes vietas un mežiem apauguši un reljefā neizcelti pilskalni, neapsaimniekoti arhitektūras pieminekļi, u.c.) erudītas interpretācijas rezultātā var sniegt unikālu un bagātīgu izziņas materiālu par Latvijas kultūrvēsturi un tradīcijām. Kā vienu no daudzajiem piemēriem šajā sakarā var minēt Aizputes viduslaiku ordeņa pils fasādes *sgrafito* (*sgraffito*) dekorējumu, vai Svētes pils ansambli, kas ārēji ir mazāk pievilcīgi, taču sevī glabā unikālas kultūrvēstures vērtības.

Kultūras mantojums ir cilvēka radītās kultūrvides svarīgs komponents, un tā kvalitātei piemīt pastāvīgi pieaugoša vēsturiskā un ekonomiskā vērtība. Mūsdienās arvien aktuālāks kļūst jautājums par vides kvalitāti un reģionu ilgtspējīgu attīstību, kura neatņemama sastāvdaļa ir kultūras mantojuma saglabāšana un izmantošana. Kultūrvides savdabību veido arī estētiski pievilcīgas lauku ainavas. UNESCO Deklarācijā par kultūras daudzveidību (2001) ir īpaši izcelta šādu ainavu saglabāšana. Tajā teikts, ka “*aizsargāt kultūras ainavas nozīmē aizsargāt cilvēces mantojumu*” (UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001).

Ekotūrisma produktu izstrādē būtisks jautājumu loks ir pamatkultūras oriģinalitātes saglabāšana, tās vēsturiskums un mijiedarbība ar mūsdienu sabiedrībā radītām intelektuālām vērtībām vides apziņas veidošanā. Lai arī kultūrvides izpratnē eksistē daudzas skolas un tradīcijas, konkrētā situācijā izpēti var balstīt uz vēsturisko, mītisko, filozofisko, reliģisko un vides ētikas aspektu. Tieši oriģinalitāte un vietējā vēsturiskā identitāte kopā ar dabas vidi visā pasaulē ir augstākās vērtības ekotūrismā, ko sniedz daudzveidīgais kultūrvides mantojums Latvijā.

8. Pētījumu materiāls un metodes

Promocijas darba pētījums balstās uz vispārējām teorētiskām ekotūrisma studijām un zinātnisko publikāciju analīzi, veicot papildu izpēti tādās ar ekotūrisma saistītās jomās kā dabas zinātnes, vides inženierzinātnes un ekotehnoloģijas, vides ekonomika, tūrisma organizācija un pārvalde, kā arī tādās starpdisciplinārās jomās kā sociālantropoloģija, politoloģija, vides ētika un filozofija, vides komunikācijas, kulturoloģija un vēsture. Pētījumā izmantoto metožu izvēles pamatā ir turpmāk minēto ekotūrisma un tūrisma pētījumu autoru lietoto metožu aprobācija, Latvijas vides zinātnieku un tūrisma ekspertu rekomendācijas, kā arī autora empīriskā pieredze pētījumu veikšanā un praktiskā ekotūrisma modelēšanā. Par ekotūrisma Latvijā ir pieejams salīdzinoši neliels skaits pētījumu, jo šis tūrisma veids mūsu valstī pašlaik ir tikai attīstības sākumposmā. Tāpēc šajā pētījumā daudzviet izmantoti materiāli un metodes, kas attiecināmi uz tūrisma procesiem kopumā, lai ar analogijas metodi varētu papildināt ekotūrisma potenciāla izpēti.

Promocijas darbā kā pētījuma metode saistībā ar ekotūrisma definīciju attīstības daudzveidību, ekotūrisma politikas izstrādāšanu un ieviešanu izmantota vispusīga ekotūrisma literatūras analīze, ko savos pētījumos praktizē daudzi ekotūrisma teorētiķi (Strasdas, 2001; Anderson, 2009; Nowaczek, Smale, 2010; Veal, 2011; Sirakaya-Turk et al., 2011).

Tāpat šajā darbā datu ieguvei izmantota ekotūrisma (Fennell, 2001; Silva, McDill, 2004; Jennings, 2005) un tūrisma (Veal, 2011; *An Introduction to Visual research Methods in Tourism*, 2012) pētījumos lietotā kontentanalīzes metode, lai sistemātiski un objektīvi analizētu informācijas avotu formu un saturu, veiktu skaitlisko apstrādi un interpretāciju. Kontentanalīze deva iespēju iegūt kvantitatīvus datus par pētījumā izvirzītajiem jautājumiem, kā arī saistībā ar ekotūrisma sistemātiski analizēt un kodēt vides aizsardzības un tūrisma jomas normatīvos aktus un politikas plānošanas dokumentus. Darba izstrādes gaitā izvirzot pētījuma jautājumus, nosakot kategorijas vienības un atlasot dokumentus, tika analizētas starptautiskās konvencijas, ES direktīvas, valsts un pašvaldību normatīvie akti, vides un tūrisma politikas plānošanas dokumenti, kas attiecas uz ekotūrisma, lai noteiktu šo dokumentu nozīmi ekotūrisma attīstībā. Veicot minēto tiesību aktu un politikas dokumentu grupu kontentanalīzi, īpaši analizējot ar ekotūrisma vistiešāk saistīto dokumentu grupas – pašvaldību teritoriju plānojumus, attīstības programmas, dabas aizsardzības plānus, ar aizsargājamām dabas teritorijām saistītus tūrisma attīstības plānus –, ar kvalitatīvo un kvantitatīvo datu analīzes metodi izdevās iegūt nepieciešamo informāciju par ekotūrisma nozīmi un attīstības potenciālu katrā ekotūrisma izpētes areālā konkrētajā pašvaldībā, kā arī valstī kopumā.

Ekotūrisma kā starptautiskas tūrisma apakšnozares izpratnes nolūkā tika analizēti 14 piemēri no dažādu kontinentu valstu pozitīvās ekotūrisma prakses (sk. 10. nodaļu „Ekotūrisma

tirgus izpēte un produktu attīstība Latvijā” un 4. pielikumu „Ekotūrisma labas prakses piemēri pasaulē”).

Promocijas darbā kā viena no galvenajām metodēm izmantota ekotūrisma pašreizējās situācijas un potenciāla izpēte, ko autors veica lauku pētījumu laikā speciāli izvēlētos ekotūrisma izpētes areālos (turpmāk – EIA) – septiņās *Natura 2000* teritorijās un tām piegulošajās teritorijās kā etalonteritorijās, kuras aptver daudzpusīgu ekotūrisma potenciālu un nosacījumus šī tūrisma veida attīstībai. Izpētē izmantoti šādi kritēriji: dabas aizsardzības kategorija, teritorijas lielums, apmeklētības intensitāte, etnoģeogrāfiskais izvietojums, tūrisma resursu kvalitātes un kvantitātes daudzveidība (sk. 9. nodaļu „Ekotūrisma potenciāls *Natura 2000* teritorijās un tām piegulošajās teritorijās Latvijā”). Autors izmantojis šādas etalonteritoriju metodes pieredzi, kas, sniedzot iespēju iegūt nozīmīgus pētījumu datus, jau ir sekmīgi praktizēta ilgtspējīga tūrisma pētījumos Latvijā (Nikodemus et al., 1998). Autors, ņemot vērā ekotūrisma izpētes specifiku, jēdzienu „etalonteritorijas” interpretē sociālo zinātņu kategorijās, kur, veicot salīdzinājumus un mērījumus, etalona jēdziens piemērojams elastīgāk nekā dabaszinātnēs, kur etalons ir „rūpīgi izgatavots mēra paraugs citu tādu pašu apgrozībā esošu mēru pārbaudei un salīdzināšanai”.¹⁶ EIA vizualizācijas nolūkā ir izgatavots kartogrāfiskais materiāls ar autoram piešķirtām publikācijas tiesībām – 9 kartes (9.1., 9.1.1., 9.2.1., 9.3.1., 9.3.2., 9.4.1., 9.5.1., 9.6.1., 9.7.1. att.), kas norāda izvēlēto *Natura 2000* teritoriju robežas un tām piegulošās teritorijas. Teorētiski ekotūrisma attīstība var notikt jebkurā īpaši aizsargājamā dabas teritorijā Latvijā, taču to lielais skaits un apjomīgā izpētes teritorija šāda rakstura pētījumā liek fokusēties tikai uz atsevišķiem izpētes areāliem, kas uzskatāmi par pietiekamiem, lai sasniegtu izvirzītos pētījuma mērķus un uzdevumus un lai pētījuma rezultāti kalpotu jebkurai ekotūrisma attīstībā ieinteresētai pašvaldībai. Tāpat arī etalonteritoriju izvēle ekotūrisma izpētei Latvijā var saistīties ar jebkuru citu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un tās apkārtni (sk. 5. pielikumu „Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) Latvijā”).

Pētījumam nepieciešamo datu ieguvē ievērojot pētniecības ētiku (Müller, 2000), būtiskas bija padziļinātās, strukturētās un nestrukturētās, kā arī gadījuma rakstura intervijas un aptaujas, jo šīs metodes dod iespēju iegūt daudzveidīgus datus un uzskatus par konkrētu tūrisma nozari, t. sk. ekotūrisma. Padziļinātu un strukturētu, kā arī gadījuma interviju jautājumos, kuru sagatavošanā tika ņemtas vērā vairāku nozares ekspertu rekomendācijas un pieredze (Strasdas, 2001; Jennings, 2005; Tourism Research Methods, 2005; Stronza, 2007; Stronza, Gordillo, 2008; Anderson, 2009; Perkins, Grace, 2009; Baggio, Klobas, 2011; Sirakaya-Turk et al., 2011; Veal, 2011), tika iestrādātas tēmas par ekotūrisma vērtībām, attīstību veicinošiem un kavējošiem faktoriem, vietējā un starptautiskā līmeņa sadarbību, politikas ietekmi, labas vides pārvaldību tūrisma, īpaši ekotūrisma, nozarē. Fokusgrupu, t. sk. tūrisma studiju programmu un kursu

¹⁶ LZA Terminoloģijas komisijas Akadēmiskā terminu datubāze, 2011.

klausītāju, intervijas sniedza plašāku materiālu salīdzinājumā ar individuāliem intervijām, taču šajā gadījumā bija jāņem vērā kolektīva viedoklis, kas ietekmē fokusgrupu interviju rezultātus. Kā izvēlētajos EIA, tā arī visas Latvijas teritorijā laika posmā no 2001. gada līdz 2011. gadam autors veica 53 padziļinātās, 78 fokusgrupu un 29 gadījuma rakstura intervijas ar tūrismā un ekotūrismā iesaistītajām personām – dabas un kultūrvides resursu pārvaldniekiem, tūrisma nozares ekspertiem un pētniekiem, tūrismā un vides aizsardzībā iesaistītiem valsts institūciju un pašvaldību pārstāvjiem, tūrisma uzņēmējiem, tūrisma un vides aizsardzības organizācijām, tūroperatoriem, tūrisma studiju programmu un kursu klausītājiem, kā arī lauku pētījumu laikā sastaptajiem tūristiem (sk. 9. pielikumu „Par ekotūrisma tēmu veikto interviju skaits 2001.–2011. gadā”). Tās aptvēra plašus ekotūrisma aspektus un ekotūrisma būtību. Šajās intervijās netika ietverti jautājumi par galējo slēdzienu vai secinājumiem, bet, ņemot vērā ar pašvaldību teritorijām saistīto ekotūrisma specifiku, tie bija vairāk atvērti diskusijām un vispārīgajiem.

Fokusgrupu intervijas laika posmā no 2001. gada līdz 2011. gadam tika veiktas, autoram vadot tematiskus seminārus, studiju kursus un diskusijas par ekotūrisma un ilgtspējīgā tūrisma specifiku pagastu un novadu pašvaldībās Alūksnē, Daugavpilī, Dundagā, Līvānos, Madonā, Sakstagalā, Saukā, Secē un Valmierā, kas saistītas ar *Natura 2000* teritorijām un citām potenciālajām ekotūrisma aktivitātēm, kā arī Rāznes nacionālajā parkā, biedrībā „Undīne” un augstskolu studentu auditorijās. Intervijas pusstundas garumā notika ar intervējamo piekrišanu, pirms tam īsi informējot par intervijas tēmu un mērķi, kā arī pašā intervijas sākumā atzīstot intervējamā vērtīgo ieguldījumu šajā procesā. Intervējot tūrisma uzņēmējus, pastiprināta uzmanība tika veltīta ekotūrisma padziļinātai izpratnei, potenciālam un interesei Latvijā attīstīt šo tūrisma veidu.

Padziļināto un gadījuma rakstura interviju, kā arī fokusgrupu diskusiju jautājumos tika integrētas deviņas minētās jomas, kas tika izmantotas arī par bāzi 2009.–2011. gadā veiktās aptaujas jautājumiem. Padziļinātās un gadījuma rakstura intervijas un fokusgrupu diskusijas (5–15 personu lielās mērķauditorijās) kā kvalitatīvās izpētes metodika tika veiktas vairākās ģeogrāfiski atšķirīgās vietās Latvijā ilgākā laika posmā. Tas deva iespēju iegūt informāciju par ekotūrisma kā ilgtspējīga attīstības instrumenta un *zaļās* uzņēmējdarbības teorētisko izpratni, uzklaut priekšlikumus ekotūrisma attīstībā jaunu piedāvājumu un pakalpojumu izstrādāšanā, sadarbības un informācijas aprites, kā arī ekotūrisma popularizēšanas jomā. Šajās intervijās un diskusijās iegūtie rezultāti deva līdzīgu ainu kā veiktajās aptaujās. Aptauju rezultāti ar kvantitatīvajiem rādītājiem un lielāku aptaujāto respondentu skaitu rada lielāku iegūto rezultātu ticamību un precizitāti, nostiprinot intervijās un diskusijās atspoguļotās ekotūrisma tendences un perspektīvas, kas kopumā dekādes laikā ir gandrīz nemainīgas. Tas liecina par ekotūrisma darbības zināmu nemainīgumu, taču detalizētāki interviju un aptauju rādītāji, kombinējot tos ar citu promocijas darbā izmantoto metožu rezultātiem, liecina, ka ekotūrisms joprojām ir šaura un

maz attīstīta niša tūrisma nozarē, trūkst izpratnes par ekotūrismu kā videi draudzīgas uzņēmējdarbības un vietējo pašvaldību ekonomikas un vides aizsardzības instrumentu. Taču šie rezultāti norāda, ka pašvaldībās un valsts institūcijās ir nozīmīgs potenciāls ekotūrisma attīstībā – resursu daudzveidība, kapacitāte un uzņēmēju patiesa ieinteresētība, kas ir būtiski šī tūrisma veida attīstības perspektīvām.

Nepieciešamo pētniecības datu ieguvei paralēli intervijām plaši tika lietota aptaujas metode, kuras pamatā ir autora izstrādātā aptaujas anketa (sk. 6. pielikumu „Ekotūrisma attīstība Latvijā (2010–2011). Aptaujas rezultāti skaitļos”). Šīs anketas sagatavošanas nolūkos tika pētīts vairāku ekotūrisma ekspertu (Stamou, Paraskevopoulos, 2004; Krüger, 2005; Hovardas, Poirazidis, 2006; Singh et al., Slotkin, 2007; Zografos, Allcroft, 2007) iegūtais socioloģiskais fons, jo viņi ir veikuši līdzīgas aptaujas. Autors, izstrādājot aptaujas anketas, par būtiskiem ir uzskatījis jautājumus par vietējo pašvaldību līdzdalību ekotūrisma attīstībā, tūristu ieguldījumu vides aizsardzībā un vietējā ekonomikā, par vides informācijas avotiem un ieguvumiem vides izglītībā, par līdzdalību vides projektos, par ekotūrisma atbalstu vides aizsardzībai un vietējo pašvaldību labklājībai, par apmeklētāju zināšanām par vides aizsardzības prasībām un par ētiku ekotūrisma objektos ceļojuma laikā. Ar mērķa grupām un gadījuma rakstura respondentiem pētot ekotūrisma situāciju minētajos EIA, kā arī citās ekotūrisma potenciālajās *Natura 2000* vietās Latvijā ar zemu iedzīvotāju un apmeklētāju, t. sk. tūristu, blīvumu, no 2010. līdz 2011. gadam tika aptaujāts ievērojams skaits personu dažādās nodarbinātības, interešu un vecuma grupās, pavisam 379 respondenti: Slīteres nacionālajā parkā – 53, dabas parkā „Abavas senleja” – 41, dabas parkā „Tērvete” – 65, dabas parkā „Sauka” – 28, aizsargājamā ainavu apvidū „Veclaicene” – 23, dabas liegumos „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece” – 27, aizsargājamā ainavu apvidū „Augšdaugava” un dabas parkā „Daugavas loki” – 45, citās vietās – 97.

Aptauja tika orientēta uz tūrisma un vides aizsardzības procesos iesaistītajām personām – uzņēmējiem, pašvaldību, aizsargājamo dabas teritoriju, tūrisma informācijas centru un muzeju pārstāvjiem, kā arī objektos sastaptajiem tūristiem un vietējiem iedzīvotājiem. No 2010. līdz 2011. gadam tika aptaujātas 379 personas (8.1. tab.).

8.1. tabula

Pārskats par aptaujāto personu nodarbinātību, skaitu un veikto aptauju vietu

Teritorijas, kurās tika veiktas aptaujas	Pašvaldību pārstāvji	Uzņēmēji	Tūristi		Kopā
			Vietējie	Ārzemju	
Slīteres nacionālais parks	3	16	25	9	53
Dabas parks „Abavas senleja”	5	11	19	6	41
Dabas parks „Tērvete”	4	10	3	8	65
Dabas parks „Sauka”	3	5	16	4	28

Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene”	3	5	11	4	23
Dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”	3	6	16	2	27
Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki”	6	9	23	7	45
Citas <i>Natura 2000</i> vietas Latvijā	14	31	37	15	97

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Minēto aptauju informatīvo bāzi veidoja autora veiktās aptaujas un intervijas eksperimentālā ekotūrisma maršruta „Kolkas aplis” izstrādes un realizācijas laikā 2002. gadā, ilgtspējīga tūrisma maršruta „Baltijas krasts” stratēģijas izstrādes laikā 2004. gadā un autora vadītajos semināros unursos kopš 2001. gada.

Ņemot vērā faktu, ka salīdzinoši nelielo Latvijas kopējo platību, kurā gandrīz 19% kopā ar mikroliegumiem aizņem īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, ekotūrisma var organizēt ne tikai minētajās 7 izpētes teritorijās, bet arī daudz plašākos areālos. Tāpēc ir svarīgi intervijās un aptaujās iegūtie dati, kas aptver plašākus reģionus un veido nacionāla mēroga informatīvo fonu ekotūrisma izpratnē un interpretācijā. Ticamību šiem datiem rada arī pamatojums, kas iegūts, organizējot līdzīgas intervijas un aptaujas ilgākā posmā kopš 2001. gada, un kas atspoguļo zināmu uzskatu un zināšanu konservatīvismu vai arī šo priekšstatu attīstības dialektiku. Aptauju anketa, kuras aizpildīšanai paredzētas 15 minūtes, aptvēra 9 vērtēšanas jomas (kopā 53 jautājumi):

- 1) dalībnieku līdzdalība ekotūrismā,
- 2) tūrisma aktivitātes tuvākajā apkārtnē,
- 3) tūrisma veidi, kuri jāattīsta,
- 4) tūrisma uzņēmējdarbība,
- 5) tūrisma resursu nozīmīgums,
- 6) tūrisma uzņēmējdarbību ietekmējošie faktori,
- 7) tūrisma izglītības veidi,
- 8) tūrisma izglītības specializācija,
- 9) videi draudzīga pieeja un tehnoloģiju priekšlikumi.

Aptaujās un intervijās iegūtie dati (sk. 9.9. nodaļu „Ekotūrisma izpētes areālos veikto aptauju un interviju rezultāti”) deva iespēju izziņāt situāciju ekotūrisma izpratnes, interpretācijas,

attīstības un pārvaldības jomā pašvaldībās, lai varētu izstrādāt ekotūrisma maršrutu un pilnveidot izglītību, kā arī ļāva izdarīt secinājumus un izstrādāt rekomendācijas ekotūrisma tālākai attīstībai. Interviju un aptauju laikā tika novērota dažāda respondentu attieksme – līdzās ieinteresētībai sadarboties 5% gadījumu tika konstatēts atteikums; ja informācija respondentiem nešķīta saistoša, vairākos gadījumos netika sniegtas atbildes uz atsevišķiem anketas jautājumiem, piemēram, ārzemju tūristi neatbildēja uz 9.9.2. tabulā minēto jautājumu par vietējo pašvaldību, reģionālo vides pārvalžu un vietējo iedzīvotāju līdzdalību ekotūrismā, arī uz 9.9.3., 9.9.8. un 9.9.9. tabulā minētajiem jautājumiem par tūrisma/ekotūrisma aktivitātēm tuvākajā apkārtnē, ekotūrisma izglītības veidiem un specializāciju Latvijā. Tomēr šīs nepilnības 5–6% apmērā ir nebūtiskas uz kopējā iegūto datu fona, kas sniedz secinājumiem nepieciešamo informatīvo ainu.

Būtiska metode nepieciešamo pētniecības materiālu un datu iegūšanā ekotūrismā līdzās intervijām un aptaujām ir situācijas izpēte dabā, kas dod iespēju ilgtermiņā un reālā praksē izvērtēt pašreizējo ekotūrisma situāciju un attīstības potenciālu, izprotot ekotūrismu kā sociāli ekonomisku konstrukciju un datu ieguvē lietojot galvenokārt vizuālo novērošanu, kas bāzēta uz pētniecības ētiku (Beeton, 2005; Veal, 2011). Jebkura tūrisma veida izpētē liela nozīme ir vizuālajam faktoram (An Introduction to Visual research Methods in Tourism, 2012), tāpēc vizuālās novērošanas metodes ieņem centrālo vietu, savukārt vēsturiskie attēli un apraksti dod priekšstatu par vides un ainavu evolūciju, ko svarīgi ņemt vērā ekotūrisma plānošanā un apskates objektu interpretācijā.

EIA situācijas izpētes laikā tika izmantota novērošanas metode, kas koncentrējas uz apmeklētāju uzvedības novērošanu tūristu un apmeklētāju apmešanās vietās un tūrisma objektos, transporta veida un daudzuma uzskaiti, kā arī pakalpojumu izmantošanu, iekļauj strukturētus un sistemātiskus novērojumus apmeklētāju un tūristu koncentrēšanās vietās, lai noteiktu uz mazinātu tūrisma ietekmi uz vidi, izpētītu, noteiktu un vadītu plūsmas ceļus, nepieciešamības gadījumā limitētu apmeklētāju skaitu, novērtētu tūrisma infrastruktūras tehnisko stāvokli un analizētu vides pārvaldības procesus (Farrell, Marion, 2001; Guillemain et al., 2007; Fletcher, 2009; Baggio, Klobas, 2011; Veal, 2011).

Minētajos EIA, izmantojot novērojumu un uzskaites metodi un vides pārskatu analīzi, tika inventarizēti ekotūrisma dabas un kultūrvides objekti, to pievilcība un pieejamība, ar indikatora „funkcionē – nefunkcionē” palīdzību noteikts šo objektu un infrastruktūras tehniskais stāvoklis. Tāpat tika apzināta tūrisma radītā ietekme uz vidi, konstatētas tūrisma nozares radītās emisijas, kā arī ekotūrisma attīstību ietekmējošie vidi degradējošie faktori – ūdens piesārņojuma pakāpe, ko ar bioķīmiskām metodēm nosaka Valsts vides dienests un Pārtikas un veterinārais dienests, un gaisa piesārņošanas pakāpe, kuras mērījumus veic VĢMA atbilstoši normatīvajos aktos noteiktiem rādītājiem. Šajos novērojumos un pašvaldību dokumentu analīzes rezultātā ir iegūti būtiski dati par ekotūrisma un vides pārvaldības kapacitāti (attiecīgo pašvaldību darbinieku

skaitis, tūrisma uzņēmēju un NVO darbība), ekotūrismā izmantojamo dabas un kultūrvides resursu specifiku, ekotūrisma pakalpojumu piedāvājumiem, dabas taku un novērošanas torņu tehnisko stāvokli (ņemot vērā sezonālītāti un laika apstākļus), apmešanās vietām, ēdināšanas iespējām, tūristu transportu un informācijas pieejamību, atkritumu un trokšņa slodzi, nesankcionētu un stihisku tūrisma taku un apmetņu laukumu paplašināšanos, augsnes virskārtas nomīdījumiem vai pat vandalisma gadījumiem. Potenciālajās ekotūrisma norises vietās tika novērtēts infrastruktūras stāvoklis un atbilstība ekotūrisma principiem, kā arī iespējas infrastruktūru pilnveidot, integrējot tajā videi draudzīgās tehnoloģijas un pieejas. Lai precizētu esošās situācijas izpētes datus, tika veikta dabas un kultūrvides objektu, kā arī tūrisma infrastruktūras elementu fotofiksācija (visus darbā izmantotos fotoattēlus ir fotografējis promocijas darba autors) un apmeklēto izpētes vietu novērojumu piezīmes.

Tūrisma statistikas datu analīzes metode, ko plaši izmanto tūrisma produktu un plūsmas attīstības prognozēšanā (Tourism Research Methods, 2005; Pipinos, Fokiali, 2009; Veal, 2011), deva iespēju iegūt papildu kvantitatīvos datus par tūrisma plūsmām un iespējamām to pieauguma un samazināšanās tendencēm, kā arī riska izraisīšanu aizsargājamās dabas teritorijās un labas vides pārvaldības nepieciešamību šo risku reducēšanā. Tāpat statistikas datu analīze sniedz nepieciešamo informāciju par tūristu plūsmām, no kurām daļu būtu iespējams piesaistīt ekotūrisma ceļojuma galamērķiem. CSP un TIC statistikas dati par uzņēmējiem ir nepilnīgi.

Minētās interviju, aptauju un novērojumu metodes tika lietotas, arī veicot ekotūrisma pilotprojekta izstrādi 2002. gadā Slīteres nacionālajā parkā, ekotūrisma iespēju izpēti 2004. gadā Kurzemes ziemeļrietumu piekrastē un Klaipēdas apgabalā (sk. 7. pielikumu „Tūrisma iespējas un plānošana Rietumlatvijā un Rietumlietuvā (2004) – interviju un aptauju rezultāti”), kā arī tūrisma politikas un vides pārvaldības novērtējumu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā Engures ezera sateces baseinā (2011. gadā). Tas deva iespēju padziļināt datu objektivitāti, ko sniedz sistemātiska datu ieguve dažādās ģeogrāfiski izklaidētās vietās ilgākā laika posmā, kā arī, bāzējoties uz iepriekšējo gadu aptaujām, veikt nepieciešamās korekcijas jautājumiem, kas izmantoti 2010. gadā izstrādātajās aptaujās.

Situācijas izpētes padziļināšanai eksperimentālā metode pieļauj ekotūrisma modelēšanu, produkta testēšanu (Sirakaya-Turk et al., 2011), vietējo iedzīvotāju attieksmes izzināšanu (Pipinos, Fokiali, 2009), ekotūrisma radītās ietekmes uz vidi novērtēšanu (Müller, 2000). Eksperimentālā metode tika lietota Slīteres nacionālā parka teritorijā, izstrādājot un realizējot ekotūrisma pilotprojektu „Kolkas aplis” (sk. 9.1. nodaļā „Slīteres nacionālais parks”- „Ekotūrisma eksperimentālais maršruts „Kolkas aplis””), kā arī apkopojot iepriekš definēto pētījumu sektoru un neparedzēto novērojumu gaitā iegūtos rezultātus.

Ekotūrisma iespējamo risku novērtēšanā ir izmantojamas Latvijā izstrādātās un aprobētās metodes: digresijas stadijas noteikšanas metode (lai izvērtētu augsnes nomīdīšanas risku), sugu

un biotopu izmaiņas (lai pētītu ekosistēmu stāvokli), eitrofikācijas pakāpe, gaisa kvalitātes izmaiņas un tradicionālās bioindikācijas metodes – lihenindikācija un bioindikācija (lai noteiktu klimata izmaiņu ietekmi uz tūrismu kopumā un ekotūrismu) (Nikodemus et al., 1998; Climate Change in Latvia and Adaptation to It, 2012). Iegūtais materiāls deva iespēju izziņāt situāciju ekotūrisma attīstības un pārvaldības jomā pašvaldībās, ekotūrisma maršrutu izstrādāšanā un profesionālās izglītības pilnveidošanā, kā arī ļāva izdarīt secinājumus un izstrādāt rekomendācijas ekotūrisma tālākai attīstībai un turpmākiem pētījumiem.

Ekotūrisma būtisko resursu – dabas objektu – izziņāšanā un aizsardzības statusa noteikšanā izmantoti Dabas aizsardzības pārvaldes, Latvijas Universitātes, Daugavpils Universitātes un Latvijas Dabas fonda ekspertu sagatavotie *Natura 2000* teritoriju un tajā esošo sugu un biotopu apraksti. Savukārt kultūrvides objektu izziņāšanā, kā arī ekotūrisma vēstures izpētes pamatā lietotās metodes ir publicēto un nepublicēto avotu studijas un kultūras pieminekļu novērtējums dabā: vizuālais izskats, tehniskais stāvoklis, konservācijas, remonta un restaurācijas nepieciešamības pakāpe, lauku izpētes datu analīze, kas bāzējas uz Latvijas Restaurācijas institūta izstrādāto metodiku un autora teorētiski un empīriski iegūto profesionālo kvalifikāciju. Tā iegūta, strādājot ar arhīvu manuskriptiem un piedaloties institūta veiktajās kultūras pieminekļu novērtēšanas ekspedīcijās dabā, ilgākā laika posmā (1986–1993) veicot vēsturisko izpēti, kā arī līdz pat mūsdienām veicot kultūrvides novērtējumu IVN procedūras ietvaros vairāk nekā 20 industriālajiem objektiem Latvijā.

9. Ekotūrisma potenciāls *Natura 2000* teritorijās un tām piegulošajās teritorijās Latvijā

Ekotūrisms galvenokārt savā izpausmes veidā un plānojumā ietver elastīgākas pieejas, tajā nav tik kanonizētas maršrutu veidošanas formas, ir brīvāki laika un telpas ietvari, maršruti netiek veidoti pēc stingri noteiktiem ģeogrāfiskiem priekšrakstiem, bet, ievērojot ekotūrisma definīciju un principus, tiek radīti kreatīvā sinerģijā ar ieinteresētajām pusēm, kur noteicošā loma ir vides aizsardzībai, pašvaldībām un to iedzīvotājiem. Latvijā ir liels potenciāls ekotūrisma attīstībai gandrīz visā valsts teritorijā. Ņemot vērā ekotūrisma specifiku, ceļojumu maršruti bieži vien pārsniedz administratīvi teritoriālās robežas, kas šajā gadījumā aptver ĪADT un novadu pašvaldību teritorijas. Ekotūrisma ceļojuma būtība saistās ar plašākiem kultūrvides, antropoloģijas, vides specifikas, ceļotāja interešu un psiholoģijas motīviem, ilgāku līdzdarbību vietējā sabiedrībā. Latvijā ikviena ĪADT ar tajā esošo kultūras mantojumu ir potenciāls ekotūrisma attīstībai, taču promocijas darbā ekotūrisma potenciāla apzināšanai izvēlētas šādas *Natura 2000* ĪADT:

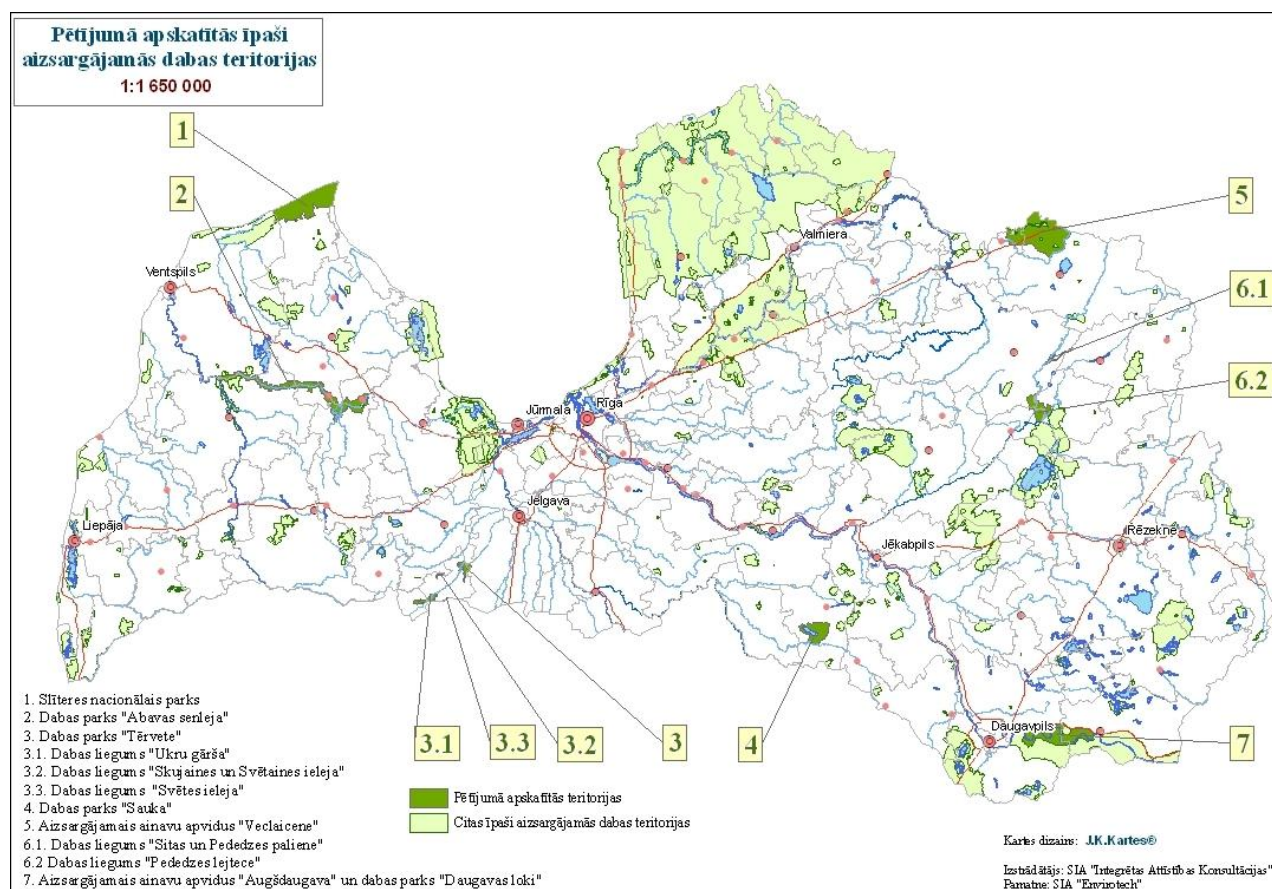
- Slīteres nacionālais parks,
- dabas parks „Abavas senleja”,
- dabas parks „Tērvete”, dabas liegumi “Svētes ieleja”, „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša”,
- dabas parks „Sauka”,
- aizsargājamo ainavu apvidus „Veclaircene”,
- dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene”, „Pededzes lejtece”,
- aizsargājamo ainavu apvidus „Augšdaugava”, dabas parks „Daugavas loki”.

Bez minētajām teritorijām izvēlēti arī ar tām saistītie kultūrvides objekti un piegulošie apgabali, kas kopā veido ekotūrisma izpētes areālus (9.1. att.). Minēto EIA izvēles pamatā bija šādi kritēriji:

- dažādu kategoriju ĪADT – nacionālais parks, dabas parks, aizsargājamais ainavu apvidus,
- dažāds etnoģeogrāfiskais izvietojums – Kurzeme, Zemgale, Vidzeme, Sēlija, Latgale,
- atšķirīgi ekotūrisma resursi – upju ielejas, ezeri, piekraste, apmežojums, ainavisks reljefs, kultūrvides, tradīciju un etnogrāfiskā daudzveidība,
- dažāds ekotūrisma pakalpojumu attīstības potenciāls,
- ceļojuma galamērķa atšķirīga popularitāte, apmeklējumu intensitāte un skaits.

Ekotūrisma potenciāla izpēte pēc šādiem kritērijiem izvēlētajos septiņos EIA dod iespēju dziļāk koncentrēties uz pētījuma objektiem un procesiem. Konkrētajos EIA iegūtie rezultāti, lietojot analogijas metodi, ļauj vispārināt ekotūrisma potenciālu visā Latvijas teritorijā. Tekstā

izmantoto ar EIA saistīto kartogrāfisko materiālu 2011. gada 18. oktobrī izstrādājusi un publicēšanas tiesības promocijas darba autoram piešķīrusi SIA "Integrētas attīstības konsultācijas" (IAK, 2011).

9.1. att. Ekotūrisma izpētes areāli (EIA) (IAK, 2011)

Šiem areāliem ir atšķirīga resursu specifika, tūrisma attīstības pakāpe, pievilcība, apmeklētības intensitāte, ģeogrāfiskā atrašanās vieta, pieejamība un infrastruktūras elementi.

EIA iespēju izpētē lietotas šādas metodes:

1) ar EIA saistīto un ekotūrisma plānošanā nozīmīgo dabas un kultūrvides resursu inventarizācija, izmantojot Dabas aizsardzības pārvaldes un Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas materiālus;

2) attiecīgo nacionālā līmeņa normatīvo aktu (3.3. tab.), pašvaldību attīstības programmu un teritoriju plānošanas dokumentu, vides pārskatu, kā arī minēto ĪADT dabas aizsardzības plānu un citu attiecināmo dokumentu analīze, kas satur būtisku informāciju par tūrisma resursiem, tūrisma nozīmi un attīstības perspektīvas pašvaldībā, vides stāvokli, dabas aizsardzības zonējumu un pieļaujamo darbību tūrisma, t. sk. ekotūrisma, plānošanā un attīstībā ĪADT;

3) situācijas izpēte konkrētās vietās, intervijas un aptaujas, fotofiksācija, novērojumi tūrisma IVN jomā;

4) pārskats par apmeklējumu statistikas datiem, kas apkopota no TIC un muzejiem (promocijas darbā norādītie EIA apmeklētāju statistikas dati ir attiecināmi uz kopējo apmeklētāju, t. sk. tūristu, skaitu, jo ekotūristi atsevišķi netiek identificēti un uzskaitīti);

5) analogu, bet ārpus EIA esošu potenciālo ekotūrisma teritoriju Latvijā izpētes rezultātu izmantošana;

6) iegūto rezultātu analīze ar mērķi izstrādāt rekomendācijas.

Izpētīti tūrisma objekti, t. sk. dabas takas, kultūras mantojuma vietas, tūrisma informācijas centri un muzeji, viesu mājas, apmešanās un ēdināšanas vietas, kultūras pieminekļi, biotopi, tūrisma infrastruktūra un tās kvalitāte. Veikta fotofiksācija dabā ar promocijas darbu saistītajos EIA, vērtēta šo objektu ietekme uz vidi, vietējo sociālekonomisko attīstību un kultūru, aptaujājot tūrisma un vides aizsardzības procesos iesaistītās personas – aizsargājamo dabas teritoriju konsultatīvo padomju, pašvaldību, uzņēmēju, tūrisma informācijas un muzeju pārstāvjus, kā arī objektos sastaptos tūristus un vietējos iedzīvotājus. Iegūtais materiāls ir nozīmīgs promocijas darba analītisko, statistisko datu un vizuālās informācijas papildināšanai. Tika iegūti statistikas dati par tūrisma plūsmu un materiāli rekomendāciju izstrādāšanai, lai pilnveidotu ekotūrisma minētajās dabas teritorijās.

9.1. Slīteres nacionālais parks

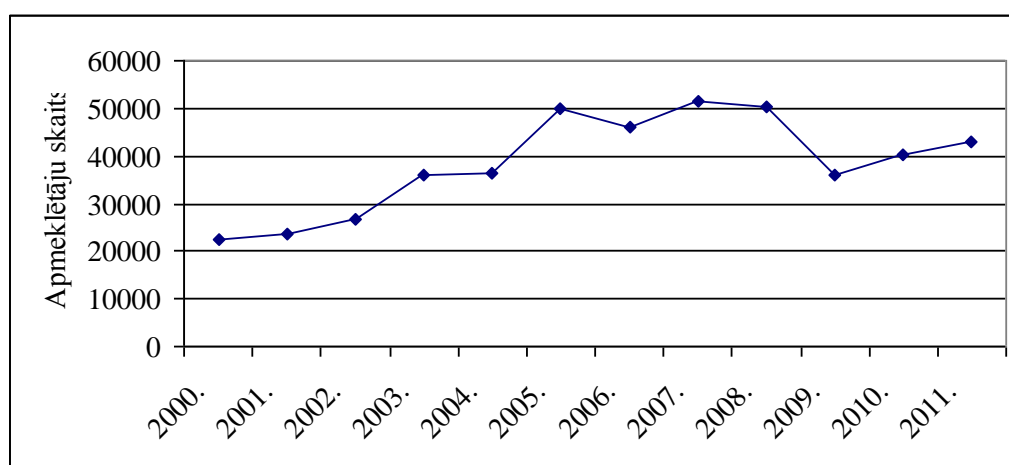
Slīteres nacionālajam parkam (dib. 2000. g.) kā vienam no senākajiem dabas rezervātiem (dib. 1921. gadā) Eiropā ir izcils ekotūrisma potenciāls attīstīt lokālus maršrutus jau esošajās dabas takās, piekrastē izmantojot velotūrisma, jūras ūdenstūrisma, zirgu izjādes un pārgājienu elementus, kā arī iekļaut šos maršrutus valsts un starptautiska mēroga ekotūrisma apītē. Parkā un tam piegulošajās teritorijās 2002. gadā tika plānots un realizēts pirmais ekotūrisma pilotprojekts Latvijā. Šo EIA raksturo izteikta bioloģiskā daudzveidība – īpaša vaskulāro augu, sūnu, ķērpju, zīdītājdzīvnieku, ligzdojošo putnu, rāpuļu, abinieku, zivju sugu un biotopu, dabisko platlapju meži, dabiskie pārmitrie meži, zemie un augstie purvi, kangaru un vīgu kompleks, Baltijas ledus ezera senkrasta bagātības. Parka teritorijā atrodami tādi dabas retumi kā ogu īve, Baltijas efeja, zivju ērglis, klinšu ērglis, ūpis, purva bruņurupucis, gludenā čūska (Slīteres nacionālais parks, 2011). Parkam ir īpaša vērtība ekotūrisma maršrutu attīstībā – tajā ir ļoti labas putnu vērošanas iespējas, jo parks atrodas uz putnu migrācijas ceļa, kur novērojama grandioza migrējošo putnu koncentrēšanās, īpaši Kolkas raga apkārtnē, kuru migrācijas sezonā stundas laikā dažkārt šķērso vairāk nekā 60 000 putnu. Paplašinot ekotūrisma maršrutus, ir būtiski apsvērt, vai tajos nebūtu iekļaujami Slīteres nacionālajam parkam piegulošie *Natura 2000* dabas liegumi „Daiķu īvju audzes”, „Kadiķu noras”, „Kaļķupes ieleja”, „Ances purvi un meži”, „Ģipkas lankas” un „Ģipka”. Tie, ievērojot dabas aizsardzības prasības, ir izmantojami kā vērtīgi

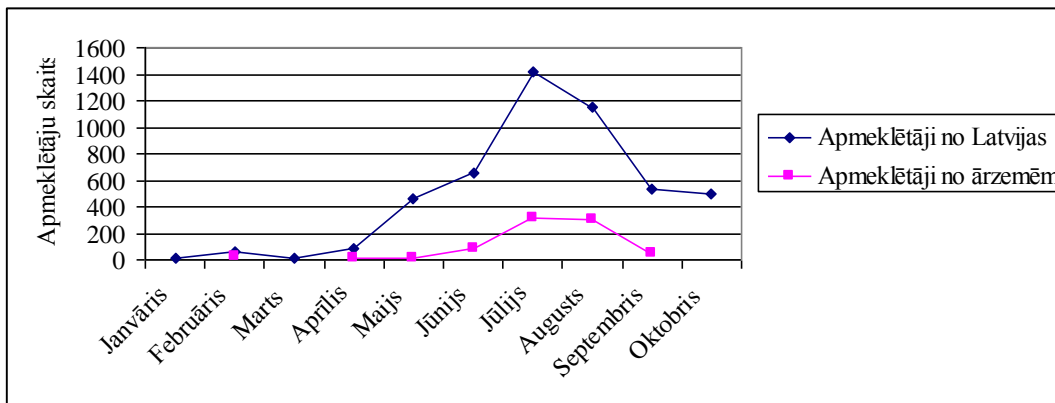
Ekotūrisma plānošanā un attīstībā Slīteres nacionālajā parkā un tam piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: Slīteres nacionālā parka likums; MK 13.03.2001. noteikumi Nr. 116 „Slīteres nacionālā parka individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; MK 01.08.2001. noteikumi Nr. 258 „Slīteres nacionālā parka konsultatīvās padomes nolikums”; Slīteres nacionālā parka dabas aizsardzības plāns (2010–2020) (DAP, Slītere, 2010), Dundagas novada teritorijas plānojums, kas sastāv no Dundagas pagasta teritorijas plānojuma (19.12.2005.) un Kolkas pagasta teritorijas plānojuma (13.06.2003.); Dundagas pagasta padomes rīcības plāns (2008–2012); Dundagas pagasta attīstības programma līdz 2012. gadam; Dundagas pagasta teritorijas plānojuma vides pārskats (2004–2016); Dundagas pagasta teritorijas plānojums (2004–2016); Dundagas novada Kolkas pagasta teritorijas plānojums ar grozījumiem (2010); Rojas novada teritorijas plānojums (2011–2023); Rojas novada attīstības programma (2011).

Šā EIA apmeklējumu statistikas dati (9.1.2. att.), kas ir precīzi aprēķināti no pārdoto biļešu skaita, liecina par lielu apmeklētāju skaitu tieši Kolkas ragā – tas sasniedz vidēji 40 000–50 000 apmeklētāju gadā. To var uzskatīt par kritisku ĪADT, taču, ņemot vērā vides pārvaldību un apsaimniekošanu administrētajā teritorijā, situācija tiek kontrolēta un pārvaldīta, tāpēc vides risku bīstamība šai dabas teritorijā nav konstatēta.

9.1.2. att. Kolkas raga apmeklētāju skaits laika posmā no 2000. līdz 2011. gadam

Savukārt Dundagas TIC apmeklētāju statistikas dati (9.1.3. att.) sniedz informāciju par mazāko iespējamo apmeklētāju skaitu Dundagas centrā, kas vidēji ir 5500–6000 apmeklētāju gadā, jo daudzi tūristi TIC neapmeklē. Arī šie dati ir iekļaujami ekotūrisma plānošanā, ņemot vērā tūrisma plūsmu apjomu un regularitāti un to, ka Slīteres nacionālais parks ir viens no potenciāli vispievilcīgākajiem ekotūrisma ceļojuma mērķiem Latvijā.

9.1.3. att. Apmeklētāju skaits Dundagas TIC 2011. gadā

Salīdzinājumā ar citiem šajā pētījumā apskatītajiem EIA Slīteres nacionālais parks ir administrēta ĪADT, tajā tiek veikti ieguldījumi infrastruktūras uzlabošanā (9.1.4. att.). Slīteres nacionālais parks ir īpaši bagāts ar tūrisma tradīcijām, kas pēc būtības tuvinās ekotūrismam, – tie ir izcili bioloģiskās daudzveidības resursi un unikāla piekrastes pamatiedzīvotāju līvu kultūrvide (9.1.5. att.). Minēto rādītāju dēļ šim EIA tiek sniegts detalizētāks situācijas apraksts. Slīteres nacionālajā parkā tiek nodrošināta netraucēta dabisko procesu attīstība un aizsargātas retas vai tipiskas ekosistēmas un to sastāvdaļas, radītas dabas liegumu zonas, kas izveidotas, lai aizsargātu cilvēku darbības maz pārveidotas ekosistēmas, retas un izzūdošas savvaļas augu atradnes un retus biotopus. Īpaša uzmanība tiek pievērsta ainavu aizsardzības zonām, lai saglabātu piejūras mežu ainavu bioloģisko daudzveidību, aizsargātu Ziemeļkurzemei raksturīgo kultūrvidi, kā arī saglabātu atpūtai un tūrismam piemērotu vidi un izmantotu dabu saudzējošas saimniecības metodes. Risinot šīs teritorijas vides aizsardzības, sociālās un ekonomiskās problēmas, ekotūrisms kā videi draudzīga uzņēmējdarbība ir uzskatāms par vienu no visatbilstošākajiem veidiem Ziemeļkurzemes ilgtspējīgā attīstībā.

Novada vēstures kontekstā nepieciešams izcelt arī Krišjāņa Valdemāra realizēto ideju par vietējo piekrastes iedzīvotāju ekonomisko stiprināšanu un viņu izglītošanu sarežģītajos politiskajos apstākļos. K. Valdemārs, pats uzaudzis tuvu Ziemeļkurzemes piekrastei, saskatīja jūru kā salīdzinoši brīvu telpu ekonomiskai darbībai, kur piekrastes pamatiedzīvotāji, veicinot jūrniecības izglītību un nelielu, bet okeānos kuģot spējīgu divmastu un trīsmastu burinieku būvi, potenciāli varētu radīt jaunu darba tirgu un savu izglītības fondu. K. Valdemāra darbībā var saskatīt ilgtspējīgas attīstības un vietējās ekonomikas stiprināšanas vēsturiskos iedīgļus.

9.1.4.att. Skatu tornis un informācijas stends Slīteres nacionālajā parkā

9.1.5.att. Līvu tautas nams Mazirbē

Mūsdienās lielākā vērtība gandrīz visā Ziemeļkurzemes piekrastes teritorijā ir neskarta daba, ko retumis pārtrauc piejūras kāpās paslēpušies līvu un kuršu zvejniekciemi. Dīvos no šiem ciemiem – Pitragā un Košragā – ir saglabājusies oriģinālā būvniecība un plānojums, un tie ir tik unikāli valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekļi, ka, līdzīgi Vecrīgas apbūves ansamblim, ir rekomendēti UNESCO Pasaules mantojuma sarakstam. Veicot nelielu izpēti Ziemeļkurzemē, šķietami mazapdzīvotajā teritorijā atrodama saistoša un Baltijas jūras mērogam atbilstoša unikāla kultūrvide, kurā dominē somugru saimei piederošās līvu valodas un kultūrvides fenomens, kas Košragā un Pitragā u. c. tuvumā esošajos zvejniekciemos ir kā maza savdabīgas kultūras saliņa indoeiropiskās latviešu valodas un tās dialektu ieskāvumā.

Pēc antropologu atzinuma, valoda ir viena no visnoturīgākajām kultūras mantojuma sastāvdaļām. Līvu valodai, kas kļuvusi par sevišķu retumu pasaulē, ir nepieciešama renesanse. UNESCO Vispārējās deklarācijas par kultūras daudzveidību ieviešanas rīcības plānā izteikts aicinājums: “Aizsargāt cilvēces lingvistisko mantojumu un sniegt atbalstu izpausmi, jaunradi un izplatību pēc iespējas lielākam skaitam pasaules valodu” (UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001). Mazirbi nosacīti var dēvēt par līvu galvaspilsētu, taču iniciatīvai noteikt šādus centrus būtu jānāk no pašu līvu kopienas. Līvu tautas nams, Mazirbes baznīca un skola, līvu kopienai veltītie pieminekļi un, pats galvenais, dzīvās folkloras tradīcijas dod atziņu par šīs 300 pamatiedzīvotāju lielās tautas atdzimšanu Latvijā. Tuvumā esošā Kolka ar Līvu centra – muzeja darbību, fondu veidošanu, periodikas izdošanu un dzīvo folkloru vēl vairāk pastiprina līvu kultūras aktivizēšanās iespēju.

Kolka kā izteikts Ziemeļkurzemes pagasta centrs ir pievilcīgs ar vienu no visatraktīvākajiem Latvijas ģeogrāfisko formu veidojumiem – Kolkas ragu, kuru ieraugot kartē rodas vēlēšanās apskatīt šo vietu arī dabā. Savdabīga ir arī te vēsturiski izveidojusies ekumenisma gaisotne – tikai Kolkas ciemā ar salīdzinoši mazu iedzīvotāju skaitu darbojas trīs dažādu konfesiju – luterāņu, pareizticīgo un Romas katoļu – draudzes, kā arī baptistu draudze tuvumā esošajā Pitragā. Industriālais mantojums Ziemeļkurzemē ir pārstāvēts ar izteikti

raksturīgu piekrastes elementu – vēsturisko kuģu būvētavu vietām un navigācijas bākām. Bāku funkcijas satelītnavigācijas dēļ tiek pārtrauktas, tāpēc jārisina jautājums par bāku tālāko izmantošanu, īpašuma tiesībām un uzturēšanu. Bākas pirmo reizi vēstures avotos minētas jau 16. gs., taču visintensīvākā to celtniecība šajā piekrastē tika uzsākta 19. gs. Kolkas bāka (1884) ir unikāla ar to, ka atrodas apmēram 5 km tālu jūrā no krasta uz mākslīgas salas, bet Slīteres bāka (1849) pašlaik ir dabas muzeja ekspozīcija Slīteres nacionālajā parkā.

Ekotūrisma eksperimentālais maršruts „Kolkas aplis”

Zināmu pamatu ekotūrisma pirmsākumiem Dundagas novadā ielika 2001. gadā uzsāktais ES *Life* programmas atbalstītais projekts „Līvu zaļais piekrastes reģions – 21”, kura ietvaros sadarbībā ar Slīteres nacionālā parka administrāciju, Dundagas, Kolkas, Rojas, Ances pagastu, Latvijas Universitāti un Latvijas Ekotūrisma savienību bija paredzēts izstrādāt ekotūrisma pilotprojektu minēto pagastu teritorijās. Arī citas projekta sadaļas pilnveido ekotūrisma kvalitāti, tās ir ekotehnoloģiju demonstrācijas centra izveidošana, lai informētu vietējos iedzīvotājus par videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošanu uzņēmējdarbībā un mājsaimniecībā ar mērķi samazināt ietekmi uz vidi Slīteres nacionālajā parkā, kā arī pieļaujamās antropogēnās slodzes izvērtējums un monitorings. Pēc izpētes un plānošanas, iesaistot darbā Dundagas un Kolkas pagasta pašvaldību, 2002. gada 29.–30. jūnijā tika realizēts izpētes velobrauciens ar mērķi izveidot ekotūrisma maršrutu „Kolkas aplis” Slīteres nacionālā parka teritorijā un tajā ietvertajās apdzīvotajās vietās: Vīdalē – Šlīterē – Mazirbē – Košragā – Pitragā – Saunagā – Vaidē – Kolkā – Ušos – Melnsilā – Vīdalē. Izmēģinājuma braucienā piedalījās dažāda vecuma un interešu grupu pārstāvji, t. sk tūrisma žurnālisti, kopā 27 dalībnieki no Latvijas, ASV, Igaunijas un Lietuvas. Dalībnieki veica ar ekotūrisma specifiku saistītus novērojumus, analizēja attīstības iespējas, organizēja tikšanos ar Slīteres nacionālā parka un pašvaldību pārstāvjiem un vietējiem uzņēmējiem. Plānojot šo ekotūrisma maršrutu, kā apskates objekti tika iekļauti dabas un kultūras pieminekļi, īpaši akcentējot šīs teritorijas dominējošās vērtības – līvu kultūrvidi, saglabāto bioloģisko daudzveidību un piekrastes ainavu estētiskumu. Šī eksperimenta laikā tika apsekoti ekotūrisma maršruta apskates objekti: Vīdales vējdzirnavu (1812) paliekas; Jušu dižakmens; Rīgzemju dižozols; botāniskais liegums „Slīteres kadiķu nora”; Slīteres Zilie kalni; vēsturiskā Slīteres mežniecības ēka; Slīteres bāka (1849); kangaru (somugru valodās *kankare* nozīmē ‘kalns’) un vīgu (*vīga* – ‘mitra vieta, zemiene starp divām augstienēm’) ainava ar daudzām retu augu sugām; Pēterezers – Litorīnas jūras lagūnas palieka; Mazirbe – lielākā līvu apdzīvotā vieta, zvejniekciemu un kuģniecības centrs; Mazirbes ev. luterāņu baznīca (1868); Mazirbes skolas novadpētniecības muzejs; Baltā kāpa; mācītājmuižas dzīvojamā ēka (18. gs. vidus), virs kuras 1923. gadā tika iesvētīts un pirmoreiz pacelts līvu nacionālais karogs; Līvu tautas nams (1939); bijusī jūrskola, kas celta pēc Krišjāņa Valdemāra projekta (1894–1914); līvu zvejniekciems

Košragā, kur 1832. gadā tika atvērta pirmā skola piekrastes līvu bērniem; vidusdevona Narvas svītas iežu atsegumi ar faunas atliekām pie Pitragupes; vēsturiskie zvejniekciemi Pitragā ar laivu un kuģu būves centru; Pitraga baptistu baznīca (1901); Saunags (vēstures avotos minēts kopš 1387. gada); Vaide; Kolkasrags (somugru un indoeiropiešu valodās *kolka* nozīmē ‘ass stūris’); Kolkas zvejniekciema vēsturiskā apbūve; Kolkas ev. luterāņu baznīca (1886); Kristus Piedzimšanas pareizticīgo baznīca Kolkā (1890); Jūras zvaigznes Dievmātes Kolkas Romas katoļu baznīca (pārvietota no Grīņiem, 1997); Ēvažu taka un stāvkrusts; Melnsils; Vīdala jeb Dieviņa ezera vieta (ezers meliorēts 1838. gadā pēc Zlēku mācītāja J. Bitnera projekta pļavu platību iegūšanai); vidusdevona smilšakmeņu atsegumi Vīdales upītes gravā.

Respektējot vienu no ekotūrisma pamatpostulātiem – attīstīt vietējo iedzīvotāju ekonomiku –, ekotūrisma maršruta „Kolkas aplis” plānošana tika orientēta tā, lai maksimāli iesaistītu vietējos uzņēmējus velomaršruta apkalpošanā, tādējādi ar ekotūrisma veicinot ienākumu iepilnšāšanu šajā reģionā. Sagatavošanas priekšdarbos, kā arī pakalpojumu sniegšanas laikā ar vietējiem uzņēmējiem tika pārrunāti un analizēti ekotūrisma principi un to sekmīgākas ieviešanas iespējas tuvākajā nākotnē. Viena no tēmām, par kuru tika diskutēts ar nakšņošanas un ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem, bija iespēja izmantot videi draudzīgus mazgājamos līdzekļus bez fosfora telpu, veļas un trauku mazgāšanā u. c., lai paaugstinātu ūdens attīrīšanas sistēmu efektivitāti.

Diskusiju laikā uzņēmēji izrādīja interesi par potenciālo videi draudzīgo uzņēmējdarbības veidu, kas radītu jaunu un atraktīvu tūrisma tēlu saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības nostādnēm. Velobrauciena laikā eksperimentālajā ekotūrisma maršrutā „Kolka aplis” tika pievērsta uzmanība atkritumu problēmām, izmantojot atšķirīgus plastmasas maisus brauciena laikā radušos atkritumu šķirošanai un to izcelsmes, apjoma izpētei un modelēšanai, lai izstrādātu priekšlikumus atkritumu apsaimniekošanai un to samazināšanai.

Šim velobraucienam bija būtiski piesaistīt dalībniekus ar dažādu pieredzi, lai šī nosacītā „semināra uz velosipēdiem” laikā apkopotu dažādus vērojumus, viedokļus un ieteikumus ekotūrisma attīstības pilnveidošanai reģionā. Braucienā piedalījās žurnālisti, juristi, velotūrisma un tūrisma eksperti, tūroperatori, ģeogrāfi, ekologi, tūrisma informācijas un IT speciālisti, sabiedriskās ēdināšanas, ārvalstu vēstniecību, valsts un pašvaldību institūciju darbinieki, akadēmisko un nevalstisko organizāciju pārstāvji.

Starptautisko skatījumu šī eksperimenta izvērtējumam deva minētie ārzemju dalībnieki. Atkarībā no vecuma un sagatavotības pakāpes tika analizēta maršruta grūtības pakāpe smilšaino ceļa segumu un maršruta garuma dēļ. Pēc dalībnieku veiktās aptaujas rezultātiem par galvenajām ekotūrisma maršruta vērtībām tika atzītas bioloģiskā daudzveidība, atrašanās maz pārveidotas dabas vidē, Slīteres nacionālais parks, Kolkas rags, estētiskās piekrastes ainavas un pludmale, līvu zvejniekciemu unikalitāte, ģeomorfoloģiskie veidojumi, dabas un kultūras pieminekļi, kas

padara šo ekotūrisma maršrutu īpaši atraktīvu Baltijas jūras reģiona mērogā. Šo maršrutu ir iespējams izstrādāt dažādām interešu grupām, variējot tā garumu un apskates objektu saturu.

Pēc dalībnieku piezīmju apkopošanas tika izvērtētas turpmāk nepieciešamās darbības:

- ekotūrisma maršrutu „Kolkas aplis” padarīt starptautiski atpazīstamu;
- uzlabot ēdināšanas un apmešanās vietu kvalitāti, pielāgojot tās ekotūrisma specifikai;
- pilnveidot uzņēmējdarbību, integrējot tajā videi draudzīgas tehnoloģijas;
- izstrādāt piedāvājumus dažādiem ekotūrisma interesentiem – ceļotājiem grupās un indivīdiem, grupām, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, kā arī dažādām ekotūrisma formām – velosipēdu un laivu braucieniem, pārgājieniem, izjādēm, kā arī ilgākai apmešanās iespējai uz vietas;

- nodrošināt regulāru ekotūrisma informācijas centra funkcionēšanu, kas apkalpotu šo maršrutu;

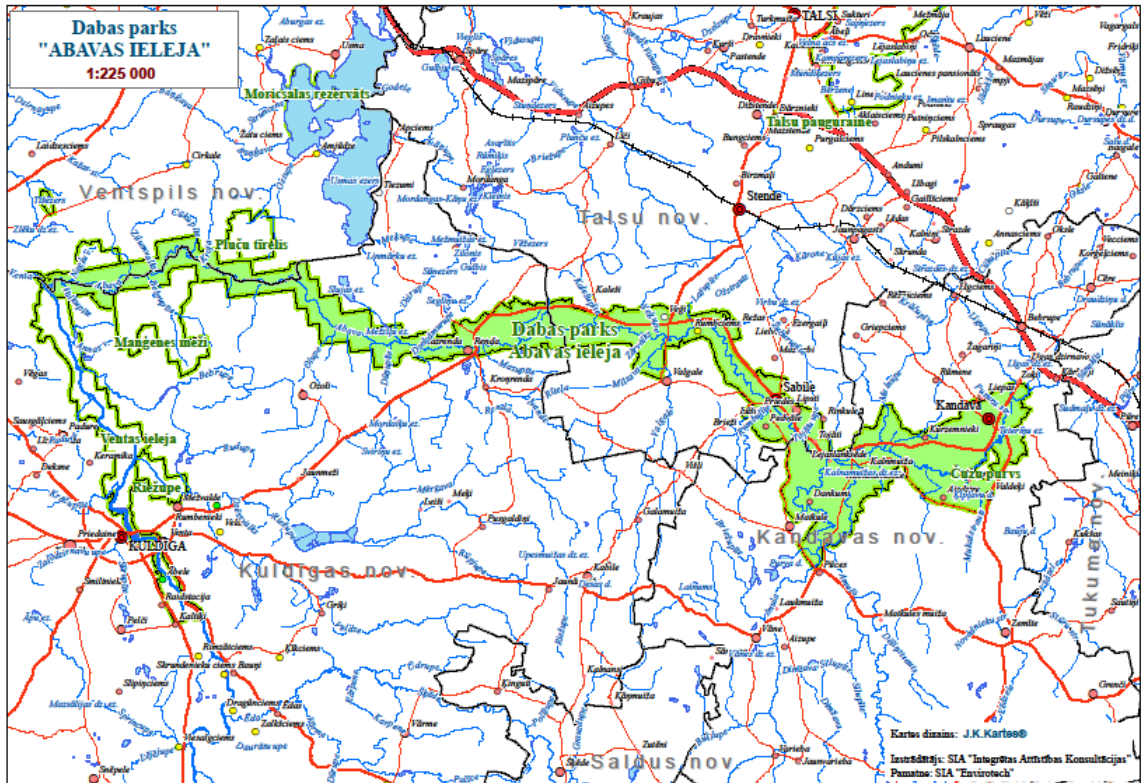
- paplašināt šo maršrutu Ziemeļkurzemes reģionā Ventspils un Talsu virzienā.

Izskanēja dalībnieku viedokļi, ka maršruts „Kolkas aplis” ir vērtīgs, tāpēc to nepieciešams attīstīt un popularizēt. Izvērtējot vietējo uzņēmēju kapacitāti, radās secinājumi, ka maršrutam nepieciešamo informatīvo un tehnisko nodrošinājumu ir iespējams nodrošināt, taču atklājās problēmas, kas saistītas ar maršrutu apkalpojošās infrastruktūras uzlabošanu. Vietējie uzņēmēji būtu ieinteresēti palielināt tūrisma plūsmu, kas nestu ieguldījumu vietējās ekonomikas attīstībā, taču ilggadējie novērojumi un prognozes neliecina par vērā ņemamu tūristu skaita pieaugumu, tādēļ uzņēmēji vēl neuzdrošinās uzņemties kredītsaistības, ieguldot finanšu līdzekļus ekotūrisma vai plašāka tūrisma spektra infrastruktūras izveidošanā. Būtisks aspekts ekotūrisma attīstībā ir dabas aizsardzības un uzņēmējdarbības interešu sabalansēšana, kompromisa gadījumā pirmajām dominējot pār otrajām. Eksperimentālā ekotūrisma maršruta „Kolkas aplis” pieredze tika popularizēta akadēmiskās konferencēs, semināros un publikācijās.

9.2. Dabas parks „Abavas senleja”

Dabas parkam „Abavas senleja” (dib. 1957. g.) ir nozīmīga loma ekotūrisma attīstībā, parka dominējošā ass ir Abavas upes senleja, ko bagātina dabas parka teritorijā esošās upes ielejas, pļavu un mozaīkveida ainavas, biotopu daudzveidība – kaļķainie purvi un pļavas, kadiķu audzes, ģeomorfoloģiskie pieminekļi – Sudmaļu un Īvandes ūdenskritumi, Imulas, Muižarāju un Langsēdes klintis un kraujas, dabas liegumi – „Čužu purvs” (vienīgā dabiskā čužas atradne Latvijā), „Druviņu tīrelis”, „Pluču tīrelis”, „Krojas meži”, „Nagļu un Ansiņu purvs”, „Mangēnes meži” un „Ventas ieleja” (Abavas senleja, 2011).

9.2.1. att. Dabas parks „Abavas senleja” (IAK, 2011)

Dabas parkā „Abavas senleja” un tam piegulošajā teritorijā – Kandavas novada Kandavas un Matkules pagastā, Talsu novada Sabiles pilsētā, Abavas un Ģibuļu pagastā, Kuldīgas novada Rendas, Rumbas un Padures pagastā, Ventspils novada Ugāles, Usmas un Zlēku pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

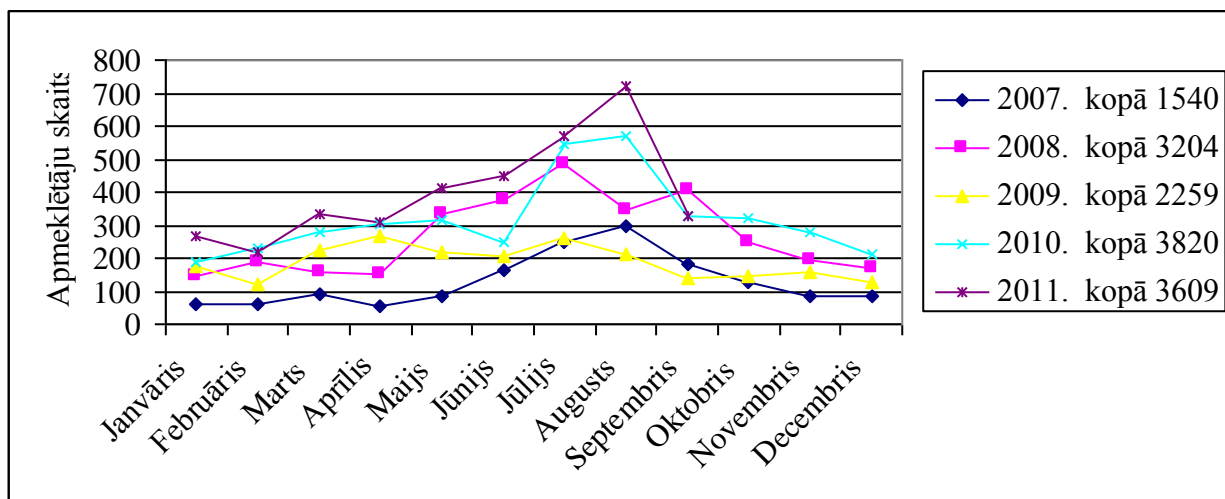
- 83 arheoloģijas (t. sk. Kandavas pilskalns (Baznīckalns), Kandavas viduslaiku pils un Pulvertornis, Sabiles viduslaiku pils vieta, Matkules pilskalns ar apmetni, Sabiles pilskalns ar senpilsētu, Čāpuļu, Valgales, Rumbas, Rendas, Tigves, Padures (Beltes) pilskalns ar apmetni, Mordaiķu, Ugāles, Jaunvietu, Paventu, Lāmu, Valleskalna pilskalns, Pabērzkalns – pilskalns ar apmetni, Jaunbērzu apmetne, Māteru apmetne);
- 17 arhitektūras (t. sk. Kalnamuižas ūdensdzirnavas ar iekārtu (19. gs.), Kandavas luterāņu baznīca (1736, 1889), Zemītes luterāņu baznīca (16. gs.), Kandavas pilsdrupas un Pulvertornis (1254, 14. gs.), Kandavas mācītājmuiža (19. gs.), Sabiles mācītājmuižas apbūve (18./19. gs.), Pedvāles muižu komplekss (18./19. gs.), Briņķu–Pedvāles muižas apbūve (18. gs.), Firksu–Pedvāles muižas apbūve (19. gs.), Sabiles luterāņu baznīca (1568, 1876), Mežmuižas klēts (18. gs. b.) Padures muižas apbūve, klēts, parks (18./19. gs.), Ugāles luterāņu baznīca (1693–1697), Zlēku luterāņu baznīca (1645);
- 63 mākslas;
- 2 pilsētībūvniecības pieminekļi (Kandavas pilsētas vēsturiskais centrs (15.–19. gs.), Sabiles pilsētas vēsturiskais centrs (15.–19. gs.)).

Teritorijā atrodas arī pašvaldības nozīmes kultūrvides objekti: 83 arhitektūras, 3 vēstures, 1 industriālais objekts (akmens tilts pār Abavu) (Mantojums, 2011). Tie ir nozīmīgs papildinājums minētajiem dabas objektiem ekotūrisma maršrutu izveidē.

Ekotūrisma plānošanā un attīstībā dabas parkā „Abavas senleja” un tam piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: MK 03.03.2008. noteikumi Nr. 133 „Dabas parka „Abavas senleja” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; Dabas parka „Abavas senleja” dabas aizsardzības plāns (2005–2009, pagarināts līdz 2013. gadam); Rendas pagasta teritorijas plānojums (2006); Rumbas pagasta teritorijas plānojums (2007); Usmas pagasta teritorijas plānojums (2010–2022); Zlēku pagasta teritorijas plānojums (2007); Ugāles pagasta teritorijas plānojums (2007–2019); Pūres pagasta teritorijas plānojums (2008–2020); Kandavas novada teritorijas plānojums (2011–2023, 1. redakcija); Kandavas novada attīstības programma (2010–2016); Kuldīgas novada teritorijas attīstības programma (1. redakcija); Sabiles novada attīstības programma (2007–2019); Sabiles novada teritorijas plānojums (2008); Ģibuļu pagasta teritorijas plānojums (2006–2018); Tūrisma attīstības plāns dabas parkam „Abavas senleja” (2010).

Kandavas TIC apmeklētāju statistikas dati (9.2.1. att.) liecina, ka parka apmeklējumiem ir tendence pieaugt – pēdējos gados bijuši 3500–4000 apmeklētāji gadā; pēc Sabiles TIC datiem, informācijas centru ir apmeklējuši 600 cilvēki gadā, savukārt Sabiles Vīna kalnā ir ap 4000 apmeklētājiem gadā.

9.2.1. att. Apmeklētāju skaits Kandavas TIC laikā no 2007. līdz 2011. gadam

Rendas pagasts zināmā mērā varētu pretendēt kļūt par ekotūrisma centru dabas parkā „Abavas senleja” (9.2.2. att.), ņemot vērā zaļās domāšanas tradīcijas, kas aizsākās 90. gadu sākumā. Tad saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības ideju tika attīstītas bioloģiskās zemnieku saimniecības un izstrādāti starptautiskie vides izglītības projekti ar ekotehnoloģiju instalēšanu un demonstrēšanu.

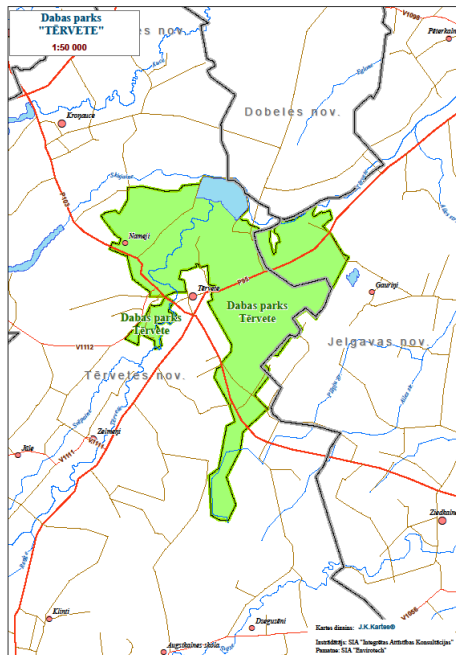
9.2.2. att. Abavas senleja pie Rendas pagasta

Rendas vides izglītības centrā tika instalētas ekotehnoloģijas, pagastā bija paredzēts attīstīt ekobūvniecību, iekārtot papildu tūristu mītnes, izveidot *zaļo* tirgu, kur pārdotu bioloģiskajās un biodinamiskajās zemnieku saimniecībās saražoto pārtiku, amatniecības darinājumus un citu vietējo produkciju. Tur darbojas viena no pirmajām Ekoskolām Latvijā. Līdzās Abavas ielejas pašvaldībām nozīmīga ir biedrības “Abavas ielejas attīstības centrs” darbība teritorijas ilgtspējīgā apsaimniekošanā un ekotūrisma attīstībā, veicinot vietējā līmeņa un pārnovadu sadarbību. Šajā EIA ekotūrisma potenciāla attīstība galvenokārt saistās ar Abavas upes ūdenstūrisma kā formu, ko papildina velotūrisma, pārgājienu un zirgu izjādes elementi. Izstrādātie maršruti var būt kā vietēja rakstura ceļojuma galamērķi, tā arī iekļaujami lielāku maršrutu posmā valsts un starptautiska mēroga ekotūrisma aprīvē.

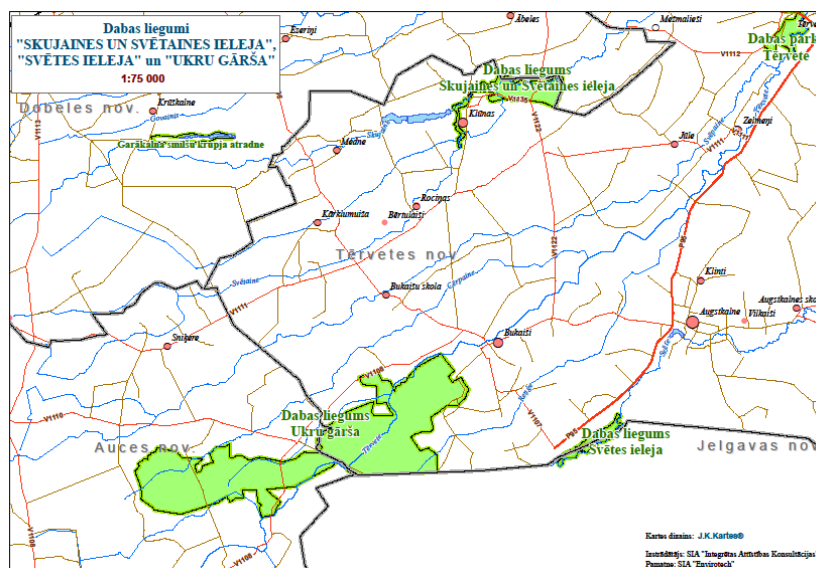
9.3. Dabas parks „Tērvete” un dabas liegumi „Ukru gārša”, „Skujaines un Svētaines ieleja”, “Svētes ieleja”

Dabas parks „Tērvete” (dib. 1957. g.) ir nozīmīgs dabas un kultūrvides, kā arī tūrisma objekts visas valsts mērogā, tas ieguvis rezonansi arī Eiropas Savienības tūrisma telpā. Parkam ir nozīmīgas tradīcijas dabas un kultūrvides simbiozes veidošanai Latvijā, tā aizsākās 60. gados ar mežu inženiera Miķeļa Kļaviņa un kokaizstrādnieka Krišjāņa Kugras realizēto ideju par ainavisku meža parku, kurā iekļauti Annas Brigaderes literārā mantojuma tēli. Parka teritorijas lielāko daļu aizņem Latvijā reti sastopams priežu meža tips – dižsils, konstatēta liela biotopu daudzveidība, daudzu retu un aizsargājamo, t. sk. ES Biotopu direktīvā iekļauto, augu sugu atradnes (Tērvete, 2011). Tērvetes upes meandri un izteikts dabīgs un antropogēns reljefs veido izcilu ainavisku objektu Zemgalē. Ainaviski vērtīgi ir arī Tērvetes, Skujaines un Svētes krasti, dabas ainavu bagātina kultūrvēsturiskā ainava ar Tērvetes pilskalnu, Svētkalna, Klosterkalna un Livonijas

pilsdrupu siluetiem. Dabas parkā „Tērvete” izveidotā tūrisma teritorija ir kļuvusi par vienu no vispopulārākajām ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas mērogā. Tērvetes dabas parks 2009. gadā ES EDEN projekta (*European Destinations of Excellence*) ietvaros atzīts par Eiropas izcilāko tūrisma galamērķi Latvijā.

9.3.1. att. Dabas parks „Tērvete” (IAK, 2011)

9.3.2. att. Dabas liegumi „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša” un „Svētes ieleja” (IAK, 2011)

Šī EIA daudzveidības paplašināšanas nolūkā ir rekomendējams tajā iekļaut arī dabas parka „Tērvete” tuvumā esošos dabas liegumus – „Skujaines un Svētaines ieleju”, „Ukru gāršu” un „Svētes ieleju”. Šie dabas liegumi salīdzinājumā ar Tērvetes dabas parku ir reti apmeklēti un sniedz dabas baudījumu un jaunu atklāsmi padziļinātā ekotūrisma procesā – sugu un biotopu izpētē attālināti no blīvām tūrisma plūsmām. Dabas liegumā „Skujaines un Svētaines ieleja” (dib.

2004. g.) atrodas ES nozīmes aizsargājamiem boreāliem mežiem, pārmitriem platlapju mežiem, upju straujtecēm, minerālvielām bagātiem avotiem un avotu purviem, reti sastopamām aizsargājamām augu sugām un neregulētu upju ielejām (Skujaines un Svētaines ieleja, 2011). Dabas liegumam „Ukru gārša” (dib. 1999. g.) raksturīgi lapkoku, jauktu koku meži, daudz vecu ozolu un mežabeļu, konstatētas retas un aizsargājamās augu sugas, gārša ir vērtīga arī no ornitoloģiskā viedokļa (Ukru gārša, 2011). Dabas liegums “Svētes ieleja” (dib. 2004. g.) izveidots, lai aizsargātu retus skujkoku mežus un mēreni mitras pļavas, īpaši aizsargājamās putnu sugas un Svētes upes ielejā esošās palienu pļavas (Svētes ieleja, 2011).

9.3.3. att. Svētes ielejas ainava

Dabas parka „Tērvete”, dabas liegumu „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša” un “Svētes ieleja” teritorijās un tām piegulošajā apkārtnē – Tērvetes novada Tērvetes, Augstkalnes un Bukaišu pagastā, Auces novada Ukru pagastā, Dobeles novada Penkules pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

- 19 arheoloģijas (t. sk. Tērvetes pilskalns (Cukurkalns) un senpilsēta, Klosterkalns – pilskalns, Zviedru kalns (Svētkalns) – viduslaiku pils, Tērvetes viduslaiku pils, Mazpelvežu apmetne);

- 17 arhitektūras (t. sk. sanatorija „Tērvete” un parks (1930–1934), Kalnamuižas luterāņu baznīca (1640, 1814), Mežmuižas apbūve ar pili (19. gs.), Mežmuižas luterāņu baznīca (1648), Vecstēgules muižas komplekss ar parku (18./19. gs.), Sņķeres luterāņu baznīca (19. gs.), Ālaves muižas apbūve (19. gs.), Penkules luterāņu baznīca (1691, 1878));

- 5 mākslas pieminekļi (t. sk. 2 ciļņi sanatorijas „Tērvete” fasādē (20. gs. 30. g.));

- 1 vēstures (rakstnieces A. Brigaderes (1922–1933) dzīvesvieta „Sprīdīšos”);

- 1 industriālais piemineklis (Tērvetes ūdensdzirnavas (19. gs.)).

Teritorijā atrodas arī pašvaldības nozīmes kultūrvides objekti: 11 arhitektūras (grāfu Pālēnu muižas klēts, Bukaišu skolas ēka, Kalnamuižas krogs, „Grāmatnieki”, „Šalkas”) un 6 vēstures

objekti (t. sk. grāmatizdevēja Jāņa Rapas dzimtās mājas „Ķīpi”) (Mantojums, 2011). Tie ir izteikti šī EIA kultūrvēstures objekti un līdzās minētajiem dabas objektiem ir iekļaujami ekotūrisma maršrutu veidošanā. Tāpat ir rekomendējams pašvaldības aizsargājamo kultūrvēstures objektu sarakstā iekļaut Latvijas Universitātes mecenāta Kristapa Morberga dzimtās mājvietas „Lielstrīkaiši”.

Ekotūrisma plānošanā un attīstībā dabas parkā „Tērvete”, dabas liegumos „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša” un „Svētes ieleja” un tiem piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: MK 07.07.2008. noteikumi Nr. 513 „Dabas parka „Tērvete” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; MK 2002. gada 29. janvāra noteikumi Nr. 44 „Dabas lieguma “Ukru gārša” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; dabas parka „Tērvete” dabas aizsardzības plāns (2009–2018); dabas lieguma “Svētes ieleja” dabas aizsardzības plāns (2008–2018); dabas lieguma „Skujaines un Svētaines ieleja” dabas aizsardzības plāns (darbības termiņš (2011–2020)); dabas lieguma „Ukru gārša” dabas aizsardzības plāns (līdz 2015); Tērvetes novada teritorijas plānojums (2005–2017); Tērvetes novada attīstības programma (2003–2004); Tērvetes novada teritorijas plānojuma Vides pārskats (2005); specializēto tūristu transportlīdzekļu izmantošanas un reģistrācijas nosacījumi Tērvetes novadā; Dobeles novada attīstības programma (projekts) (2011–2014); Penkules pagasta teritorijas plānojums (2007–2019).

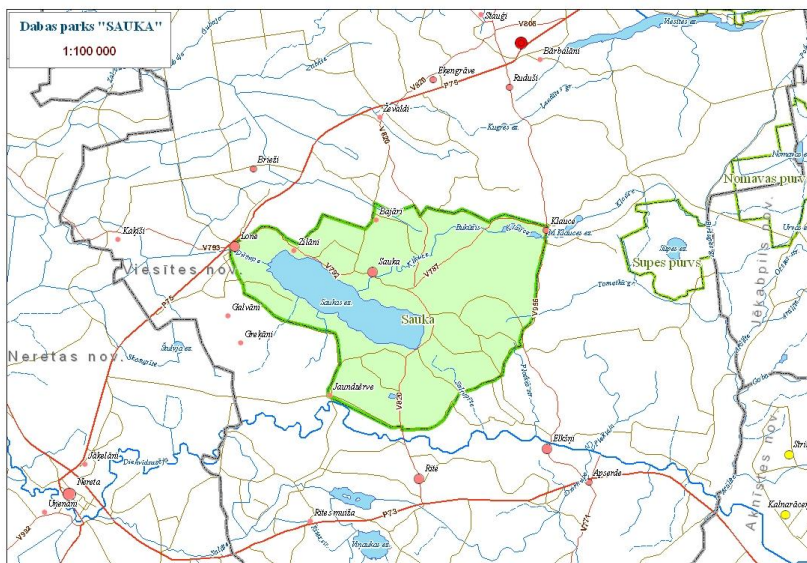
Tērvetes dabas parka TIC ziņo par apmēram 65 000–75 000 apmeklētāju gadā, šie dati, līdzīgi kā Kolkasragā, ir precīzi fiksēti pēc pārdoto ieejas biļešu skaita. Arī šis dabas parks, līdzīgi kā Slīteres nacionālais parks, ir īpaši aizsargājamā dabas teritorija, ko administrē VAS „Latvijas valsts meži”. Vides riski tiek kontrolēti, taču ikgadējās tūrisma plūsmas intensitātei nepieciešams stingrāks monitoringa un uzlabojumi vides pārvaldības jomā, kas attiecināmi uz tūrisma. Šis EIA ir raksturojams kā estētiski un romantiski piesātināts, aktīvs un informatīvi bagāts ekotūrisma potenciāls, kura apgūšanā izmantojami velotūrisma, pārgājēju un zirgu izjādes elementi (pateicoties agrofīrmā „Tērvete” zirgaudzētavai) valsts un starptautiska mēroga ekotūrisma aprīvē, t. sk. attīstot ekotūrisma pārrobežu projektus ar Lietuvu.

9.4. Dabas parks „Sauka”

Dabas parkam „Sauka” (dib. 1987. g.) raksturīgas Augšzemes augstienes Sēlijas paugurvaļņa un Saukas ezera apkārtnes ainavas, minerālvielām bagāti avoti un avotu purvi, nogāžu un gravu meži, dabīgi eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju, sugām bagātas atmatu pļavas, pārmitri platlapju meži, ko papildina apkārtņē esošie liegumi – Supes purvs, Zaķu riests, Paltupes meži, Nomavas purvs, Slapjo salu purvs, Dimantu mežs, Klaucānu

un Priekulānu ezers (peldošā ezerrieksta un spalvainā ancīša aizsardzībai) (Saukas dabas parks, 2011).

9.4.1. att. Dabas parks „Sauka” ar tam piegulošajām teritorijām (IAK, 2011)

9.4.2. att. Ainavas dabas parkā „Sauka”

Dabas parka „Sauka” teritorijā un tai piegulošajā teritorijā – Viesītes novada Viesītes, Saukas, Rītes un Elkšņu pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

- 38 arheoloģijas (t. sk. Skosu pilskalns ar apmetni, Maizīšu, Kūliņu, Sērpiņu, Saukas pilskalns; Margaskalns, Kņāvukalns, Stupeļu kalns – pilskalni ar apmetnēm);
- 1 arhitektūras piemineklis (Vārenbrokas muižas dzīvojamā ēka (19. gs.));
- 14 mākslas pieminekļi.

Teritorijā atrodas šādi pašvaldības nozīmes pieminekļi: 16 arhitektūras, 12 vēstures, 1 industriālais kultūrvides objekts (Mantojums, 2011). Tie ir nozīmīgi dabas parka kultūrvides

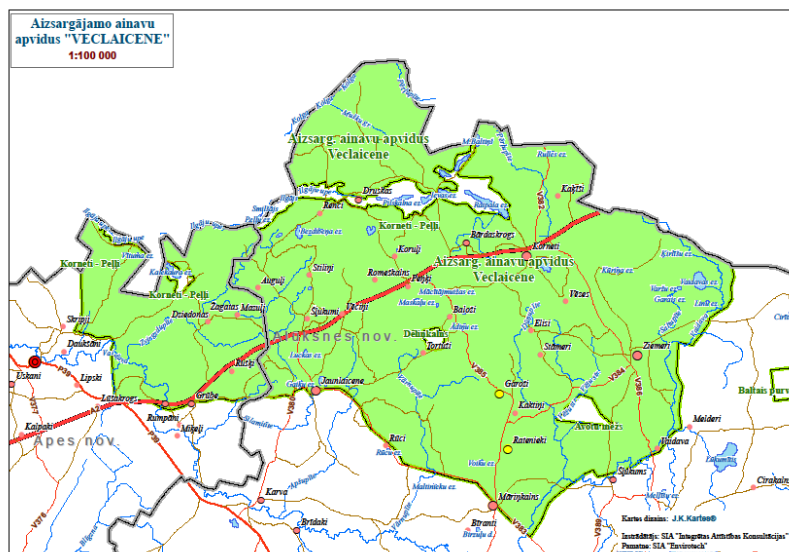
elementi Sēlijas identitātes stiprināšanai un šī etniskā novada akcenta integrēšanai ekotūrisma produkta veidošanā.

Ekotūrisma plānošanā un attīstībā dabas parkā „Sauka” un tam piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: dabas parka “Sauka” dabas aizsardzības plāns (2011–2021); Elkšņu pagasta teritorijas plānojums (2009–2021); Elkšņu pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (projekts) (2008–2020); Rites pagasta teritorijas plānojums (2008–2020); Rites pagasta attīstības programma (1997); Saukas pagasta teritorijas plānojums (2008–2020); Saukas pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2008–2020); pārskats par Saukas pagasta teritorijas plānojumu (2008–2020); Viesītes novada pašvaldības attīstības vīzija, stratēģiskie mērķi un pasākumi (2011–2017); Viesītes novada attīstības programma (2010–2016) (uzsākta izstrāde); Viesītes pilsētas ar lauku teritoriju teritorijas plānojums (2006–2018).

Pēc Viesītes TIC datiem, 2011. gadā Sēlijas muzeju un TIC apmeklējuši 2023 cilvēki. Šis EIA ir atvērts plašam ekotūrisma darbības spektram – ūdenstūrismam Saukas ezerā un Dienvidsusējas upē, velotūrismam, zirgu izjādēm, pārgājieniem, t. sk. attīstot ekotūrisma pārrobežu projektus ar Lietuvu.

9.5. Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene”

Veclaicenes aizsargājamo ainavu apvidum (dib. 1977. g.) ar raksturīgu Ziemeļvidzemes kultūrainavu un dabas liegumiem – „Avotu mežs”, „Dēliņkalns”, „Korneti–Peļļi” un citām dabas vērtībām – nogāžu un gravu mežiem, neskartiem augstajiem purviem, sugām bagātām atmatu pļavām, melnalkšņu staignājiem, daudzām īpaši aizsargājamām augu un putnu sugām (Veclaicene, 2011) – ir daudzveidīgs ekotūrisma attīstības potenciāls.

9.5.1. att. Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene” (IAK, 2011)

9.5.1. att. **Ainava Veclaicenes apkārtnē**

Aizsargājamā ainavu apvidū „Veclaicene” un tam piegulošajā teritorijā – Apes novada Apes pagastā, Alūksnes novada Jaunlaicenes, Mārkalnes, Veclaicenes un Ziemeru pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

- 36 arheoloģijas (t. sk. Vārņu ezera mītne, Popju, Drusku (Kornetu) pilskalns);
- 8 arhitektūras (t. sk. Jaunlaicenes muižas pils (19./20. gs.), Apes muižas apbūve (19./20. gs.), Lūša krogs, Jaunlaicenes muižas pils (19./20. gs.), Apekalna (Opekalna) luterāņu baznīca (1774–1779), Ziemera muižas apbūve (18./19. gs.), Apekalna draudzes māja (18. gs.), Jaunlaicenes muižas apbūve ar parku (18./19. gs.), Veclaicenes pareizticīgo baznīca (1892));
- 4 mākslas pieminekļi.

Teritorijā atrodas arī pašvaldības nozīmes kultūrvides objekti: 20 vēstures, 4 mākslas, 1 pilsētbūvniecības objekts, 7 industriālie objekti (Mantojums, 2011). Tie ir izklaidēti ainavu apvidū un kopā ar estētiski piesātinātām ainavām bagātina ekotūrisma maršrutus.

Ekotūrisma plānošanā un attīstībā aizsargājamā ainavu apvidū „Veclaicene” un tam piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: dabas lieguma “Korneti–Peļļi” dabas aizsardzības plāns (2003–2008, pagarināts līdz 2013. g.); dabas lieguma “Dēliņkalns” dabas aizsardzības plāns (2003–2008, pagarināts līdz 2013. g.); Alūksnes novada attīstības programma (2011–2017); Alūksnes pilsētas attīstības programma (2008–2014); Jaunlaicenes pagasta teritorijas plānojums (2003); Mārkalnes pagasta teritorijas plānojums (2003); Veclaicenes pagasta teritorijas plānojums (2003); Ziemeru pagasta teritorijas plānojums (2003–2015); Apes novada attīstības programma (plānotais termiņš – 2012–2019); Apes novada teritorijas plānojums (plānotais termiņš – 2012–2024); Apes novada Apes pilsētas ar lauku teritoriju teritorijas plānojumu konsolidētais vides pārskats (2007–2019); Alūksnes pilsētas nākotnes vīzija (2004).

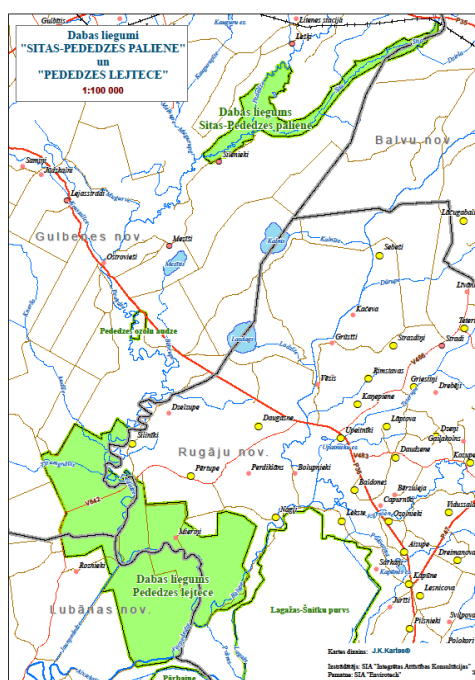
Pēc Veclaicenes–Kornetu TIC vizuālo novērojumu datiem, tūristu skaits Kornetos svārstās ap 200–350 cilvēkiem jūnijā, jūlijā, augustā, ko pamatā veido vietējo tūristu grupas un indivīdi. Jūnijā teritoriju bieži apmeklē skolēnu grupas, bet jūlijā un augustā – velotūristu grupas, kas ceļo *Tour de LatEst* izveidotā velotūrisma maršrutā no Igaunijas, Somijas un Holandes, tās

galvenokārt organizē tūroperatori no Igaunijas. Ekotūrisma maršrutu potenciāls, ņemot vērā popularitāti ieguvušo *Tour de LatEst* velotūrisma maršrutu, vairāk saistās ar velotūrisma, pārgājieniem un zirgu izjādēm, kā arī pārrobežu sadarbību ekotūrisma jomā ar Igauniju un Krieviju.

9.6. Dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”

Ekotūrisma attīstības potenciāls Pededzes upes ielejā līdzīgi minētajai situācijai Abavas upes senlejā saistās ar ūdenstūrisma kā dominējošo tūrisma veidu šajā EIA, ko bagātina daudzas dabas vērtības un plašā teritorijā izkļiedītie kultūrvides objekti. Dabas liegumā „Sitas un Pededzes paliene” (dib. 2004. g.) atrodas dabiskas un nepārveidotas palienu pļavas ar vecupēm, jaukti ozolu, gobu un ošu meži, kā arī globālā mērogā apdraudēto putnu sugu – jūras ērgļa, griezes un ķikuta – aizsardzības teritorija (Sitas un Pededzes paliene, 2011). Dabas liegumā „Pededzes lejtece” (dib. 1999. g.) saglabājušies meži uz slapjām minerālaugsnēm un kūdras augsnēm, paliene ar ozolu audzēm un parkveida pļavām, izveidota nozīmīga putnu aizsardzības teritorija (Pededzes lejtece, 2011). Liegumiem „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece” piegulošie dabas liegumi – „Jaunanna”, „Mugurves pļavas” un „Lielais mārku purvs” – ir iekļaujami kā ekotūrisma apskates objekti. Dabas liegums „Pededzes lejtece” ietilpst starptautiskas nozīmes Ramsāres konvencijas dabas liegumā „Lubāna mitrājs”, kas ir unikāls Eiropas un pasaules nozīmes dabas komplekss ar izcilu nozīmi daudzu īpaši aizsargājamo sugu populāciju un biotopu saglabāšanai, t. sk. migrējošo un ligzdojošo putnu sugu aizsardzībai (Lubāna mitrājs, 2011).

9.6.1. att. Dabas liegumi “Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece” (IAK, 2011)

Dabas liegumu „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece” teritorijās un šīm teritorijām piegulošajās teritorijās – Alūksnes novada Jaunalūksnes, Jaunannas, Malienas, Mālupes un Pededzes pagastā, Gulbenes novada Daukstu, Litenes un Stradu pagastā, Rugāju novada Rugāju un Lazdukalna pagastā, Balvu novada Kubuļu pagastā, Lubānas novada Indrānu pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

- 62 arheoloģijas pieminekļi (t. sk. Nametkalns – pilskalns, Siseņu pilskalns, Krapas pilskalns, Dzirnnavsalas apmetne Sūra apmetne, Abaines, Dzedziekstes, Aboras, Nainiekstes apmetnes, Visagala (Brākaļu) pilskalns);

- 41 arhitektūras (t. sk. Ērmaņu muižas pils (19. gs.), saiešanas nams Brencos (1900), Kolbergā muižas apbūve (18./19. gs.), Lāsbergā muižas kungu māja (19. gs.), Malienas pagastskola (19. gs.), Mālupes muižas apbūve (19. gs.), Sofijkalna pusmuižas klēts (19. gs.), Pededzes pareizticīgo baznīca (1935), Jaunannas mežmuižas pils (20. gs.), Litenes muižas apbūve (19. gs.), zemnieku sēta „Dziesnieki” (19. gs.), Krapas muižas apbūve ar parku (19. gs.), zemnieku sēta „Madernieki” (19. gs.), Augustovas katoļu baznīca (1826), Rugāju pagasta valdes ēka (20. gs. 30. g.), Rugāju pareizticīgo baznīca (1913), lauku sētas);

- 1 vēstures (mākslinieka J. Madernieka dzimtās mājas (19. gs. b.));

- 1 mākslas piemineklis;

- 2 industriālie pieminekļi (šaursliežu dzelzceļa Gulbene–Alūksne līnija, inženierbūves, aprīkojums, ēkas, ritošais sastāvs (1903. g.), Daudzenes tvaika dzirnavas).

Teritorijā atrodas arī pašvaldības nozīmes kultūrvides objekti: 5 arhitektūras, 16 vēstures objekti (Mantojums, 2011).

Ekotūrisma plānošanā un attīstībā dabas liegumos “Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece” un tiem piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: MK 06.03.2007. noteikumi Nr. 168 „Dabas lieguma „Sitas un Pededzes paliene” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; MK 18.07.2000. noteikumi Nr. 240 „Dabas lieguma „Pededzes lejtece” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”; dabas lieguma “Sitas un Pededzes paliene” dabas aizsardzības plāns (2005–2015); dabas lieguma „Pededzes lejtece” dabas aizsardzības plāns (2007–2017); Jaunalūksnes pagasta teritorijas plānojums (2007–2019); Malienas pagasta teritorijas plānojums (2005–2017); Malienas pagasta vīzija (2017); Mālupes pagasta teritorijas plānojums (2005); Mālupes pagasta vīzija 2016. gadā; Gulbenes rajona attīstības stratēģija un rīcības plāns (2001–2013); Gulbenes rajona tūrisma attīstības programma (2007–2013); Litenes pagasta attīstības iespējas (1998); Daukstu pagasta teritorijas plānojuma grozījumi (2005–2017); Litenes pagasta teritorijas plānojums (2008–2020); Litenes pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2008–2020); Stradu pagasta teritorijas plānojums (2005–2017); Stradu pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2005–2017); Rugāju novada attīstības programma (2013–2019) (uzsākta

izstrāde); Rugāju pagasta teritorijas plānojums (2005–2017); Rugāju pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2005); Lazdukalna pagasta teritorijas plānojums (2008–2020); Kubulu pagasta teritorijas plānojums; Indrānu pagasta teritorijas plānojums (2007–2019); Indrānu pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2007).

Pēc Lubānas mitrāja informācijas centra datiem, 2011. gadā centru apmeklējuši ap 650 tūristi un atpūtnieki, kas liecina par daļēju statistisko apmeklējuma ainu. Lai arī tūristu skaits šajos EIA ir salīdzinoši neliels, turpmākajā izpētē būtu jāierosina uzlabot tūrisma statistikas datu ieguves sistēmu. Pededzes upes ielejā salīdzinājumā ar citiem šajā darbā pētītajiem EIA notiek mazāk intensīva tūrisma darbība, par ko liecina areālā esošo TIC sniegtie apmeklējumu dati.

9.6.1. att. Pededzes upes ainava

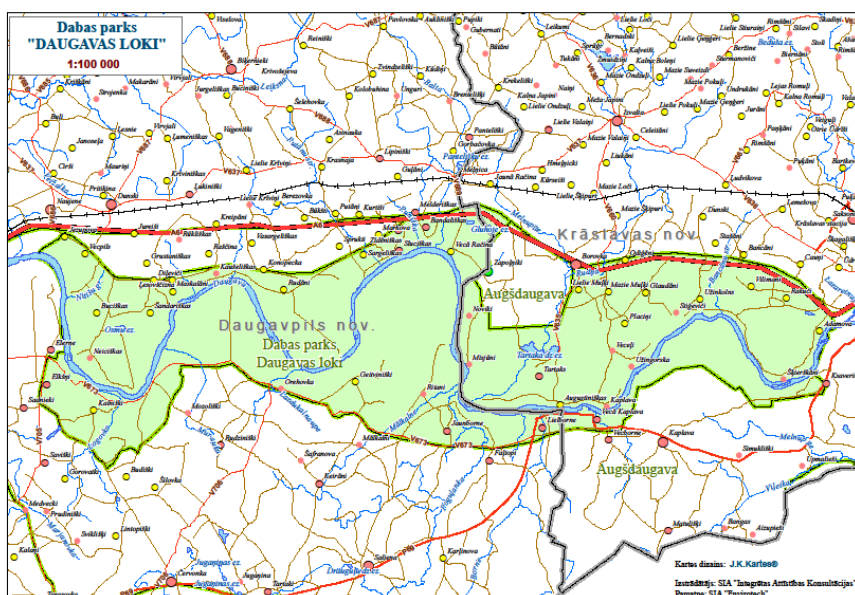
9.6.2. att. Ūdenstūrisma centrs „Bāka” 9.6.3. att. Lubāna ezera krasta labiekārtojums

Ūdenstūrisma centrā „Bāka” veikti rekonstrukcijas un jaunbūves darbi un teritorijas un Lubāna ezera pludmales labiekārtošana (9.6.2., 9.6.3. att.) ES ERAF līdzfinansētās Latvijas–Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas (*Latvia Lithuania Cross Border Cooperatio Programme*) 2007.–2013. gadam projekta Nr. LLI 010 „Ilgtspējīgā tūrisma attīstība Kupišku lagūnas (Lietuva) un Lubāna ezera (Latvija) apkārtnē” ietvaros. Centrs jau tuvākajā nākotnē sadarbībā ar Lubāna mitrāja informācijas centru varētu iekļauties ekotūrisma attīstībā šai Ramsāres konvencijai nozīmīgajā Lubāna mitrāja un ezera piekrastē un plašākā Vidzemes un Latgales reģionā. Ņemot vērā šo bioloģisko daudzveidību un teritoriju dažādību, rekomendējams

ekotūrisma plānošanā iekļaut darbības dažādošanu šajos liegumos: ūdenstūrismu Pededzē un Aiviekstē, kā arī Lubānā, putnu vērošanu, velotūrismu un pārgājienus.

9.7. Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki”

Ekotūrisma potenciālu īpaši nozīmīgu un daudzveidīgu dara aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” (dib. 1990. g.), kas glabā izcilas kultūrainaviskas un dabaszinātniskas vērtības Daugavas ielejā un tās apkārtnē. Teritorijā sastopams liels skaits aizsargājamu augu un dzīvnieku sugu un biotopu. Šajā ainavu apvidū ir ietverts dabas parks „Daugavas loki” (dib. 1990. g.), lai saglabātu unikālo Daugavas ielejas vidusteces ainavu, vērtīgos dabas kompleksus, dabas daudzveidību tajos, kā arī kultūrvēsturiskos pieminekļus un dabas parkā ietilpstošos 8 lielos Daugavas lokus no Krāslavas līdz Naujenes gravai (Daugavas loki, 2011).

9.7.1. att. Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki” (AK, 2011)

9.7.1. att. Daugavas ainava pie Slutišķiem

9.7.2. att. Markovas pilskalns un Markovas dabas taka

Dabas parks „Daugavas loki” tā dabas un kultūras vērtību dēļ 2011. gadā tika uzņemts UNESCO mantojuma Latvijas sarakstā. Aizsargājamā ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parka „Daugavas loki” teritorijā un tai piegulošajā apkārtnē – Krāslavas novada Krāslavas pilsētā, Krāslavas, Kalniešu, Kaplavas, Piedrujas un Ūdrīšu pagastā, Daugavpils novada Kalkūnes, Naujenes, Salienas, Skrudalienas, Sventes, Tabores un Vecsalienas pagastā – atrodas šādi valsts un vietējās nozīmes pieminekļi:

- 69 arheoloģijas (t. sk. Peļņiku Stāvais kalns (Krutaja gora) – pilskalns, Aizvējiņu, Kaplavas (Vecbornes) pilskalns, Krāslavas pilskalns (Šokolādes kalns), Andžānu, Novaseļcu, Slobodas apmetnes, Indricas nocietinātās muižas vieta, Markovas, Kaķīšu, Arāju, Āpšukalna, Sudmaļu, Timšānu, Lasiņu (Lasenbekas), Vecračinas pilskalns, Ellernas Āboltiņu apmetne, Dinaburgas viduslaiku pils, Baltkāju pilskalns (Napoleonova gora) ar apmetni, Kerkūzu, Līdaku, Sīķeles apmetne);

- 11 arhitektūras (t. sk. Krāslavas pils apbūve ar parku (1736–1776, 19. gs.), Krāslavas katoļu baznīcas ansamblis (1755–1767), Krāslavas pils bibliotēkas ēka (1759), aptieka (18./19. gs.), 5 dzīvojamās ēkas (18./20. gs.), Krāslava, Rīgas iela 59 a, 61, 61a, 63; zirgu pasta stacija (19. gs.), Piedrujas katoļu baznīcas ansamblis (1759–1774), Indricas katoļu baznīcas ansamblis (1655–1658, 19. gs.), Elerņas (Elkšņu) katoļu baznīca ar mūra žogu (1651), zvejnieku un zemnieku sētu grupa Kaplavas ciemā (19. gs.), plostnieku un zvejnieku sētu grupa Augustinišķu ciemā (19. gs.);

- 65 mākslas pieminekļi;

- 1 pilsētībūvniecības piemineklis (Krāslavas pilsētas vēsturiskais centrs (18. gs.)).

Teritorijā atrodas arī pašvaldības nozīmes kultūrvides objekti: 1 arheoloģijas objekts, 38 arhitektūras, 49 vēstures objekti (Mantojums, 2011). Tie būtiski papildina iespēju daudzveidību ekotūrisma plānošanas procesos.

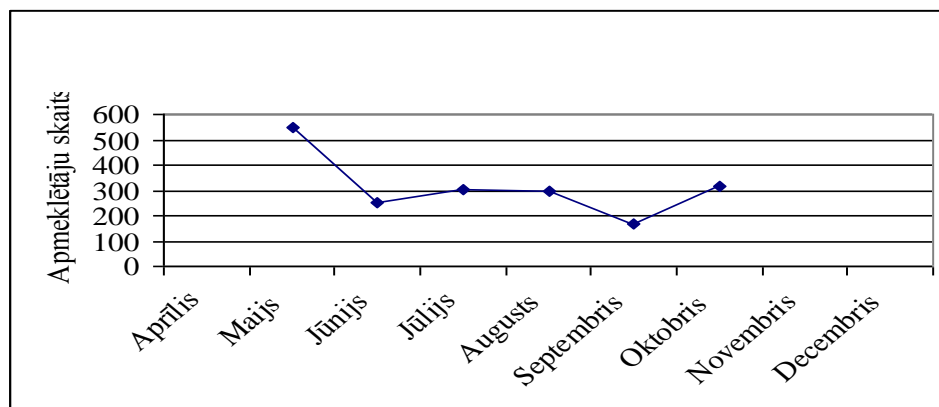
Ekotūrisma plānošanā un attīstībā dabas parkā „Daugavas loki” un tam piegulošajās teritorijās bez citiem normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem ir saistoši arī šādi: dabas parka “Daugavas loki” dabas aizsardzības plāns (2010–2022); Daugavpils rajona teritorijas plānojums (2006–2018); Dvietes senlejas ekotūrisma attīstības koncepcija; Latgales tūrisma ilgtspējīgas attīstības rīcības plāns; Daugavpils novada attīstības programma (2011–2017, 1. redakcija); Krāslavas novada attīstības programma (2011–2017, sabiedriskā apspriešanā); Piedrujas pagasta teritorijas plānojums (2009–2021); Piedrujas pagasta teritorijas plānojuma vides pārskats (2009–2021); Kaplavas pagasta teritorijas plānojums (2007–2019); Kaplavas pagasta teritorijas plānojuma vides pārskats (2007); Krāslavas novada teritorijas plānojums (2008–2020).

Naujenes TIC sniedz statistikas datus (9.7.2. un 9.7.3. att.) par Naujenes novadpētniecības muzeja un TIC apmeklējumu, kā arī par atsevišķu tūrisma objektu apmeklējumu dabas parkā „Daugavas loki”, kas dod nedaudz pilnvērtīgāku ainu arī par dabas taku iespējamo apmeklētību.

9.7.2. att. Apmeklētāju skaits dabas parka „Daugavas loki” tūrisma objektos – Naujenes novadpētniecības muzejā un Šlutišķu sādžā – laika posmā no 2003. līdz 2010. gadam

Avots: Naujenes TIC dati.

9.7.3. att. Apmeklētāju skaits Naujenes TIC un dabas parkā „Daugavas loki” 2011. gadā

Avots: Naujenes TIC dati.

Ņemot vērā daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu šajā EIA, dabas parka „Daugavas loki” tiešā tuvumā esošās Daugavpils Universitātes ieinteresētību un kapacitāti ekotūrisma attīstībā, kā arī iespējamo pārrobežu sadarbību ar Lietuvu un Baltkrieviju, te iespējams attīstīt dažādas ekotūrisma iespējas, ieskaitot ūdenstūrisma, velotūrisma, pārgājienus un lielu popularitāti ieguvušās zirgu izjādes.

9.8. Ekotūrisma izpētes areālu pētījumu rezultāti

Analizējot ar EIA saistīto pilsētu, novadu un pagastu teritoriju plānojumu, attīstības programmas, vides pārskatus un ĪADT dabas aizsardzības plānus, jāsecina, ka jēdziens „ekotūrisms” šajos dokumentos, izņemot atsevišķas epizodes vai speciāli ekotūrisma veltītus plānošanas aktus, atspoguļots ļoti reti. Līdzīga situācija raksturīga arī novadu plānošanas dokumentiem kopumā, kas liecina par ekotūrisma potenciāla zemu atpazīstamību, un tas savukārt norāda uz nepieciešamību šo potenciālu aktualizēt, organizējot informatīvus un izglītojošus pasākumus Latvijas Pašvaldību savienībā un novadu pašvaldībās. Īpaša uzmanība

jāpievērš tieši dabas aizsardzības plāniem un tūrisma attīstības dokumentiem, kuros galvenokārt iekļauts dabas tūrisms, taču ekotūrisms, lai arī teorētiski varētu ieņemt nozīmīgu vietu vides aizsardzībā, nav iekļauts vispār vai parādās fragmentāri (9.8.1. tab.).

9.8.1. tabula

Pašvaldību un IADT plānošanas dokumentos lietotā jēdziena „ekotūrisms” statistika

Plānošanas dokumenti	Minēts jēdziens „ekotūrisms” (reizes)
<i>Attīstības programmas (izskatītas 14 programmas)</i>	
Dundagas pagasta attīstības programma līdz 2012. gadam, programmā integrēts „Ekotūrisma attīstības plāns Kurzemes rietumu piekrastei”, Somijas mežu un parku dienests, VARAM, 1999	24
Krāslavas novada attīstības programma (2011–2017) (2010, projekts)	8
Kuldīgas novada teritorijas attīstības programma (2010–2014) (2009, projekts)	3
Dobeles novada attīstības programma (2011–2014) (2010, projekts)	3
Alūksnes novada attīstības programma (2011–2017) (2011)	1
Alūksnes pilsētas attīstības programma (2008–2014) (2008)	1
<i>Teritorijas plānojumi (izskatīti 43 plānojumi)</i>	
Dundagas pagasta attīstības programma līdz 2012. g. (2008) Daugavpils rajona teritorijas plānojums (2006–2018) (2006, plānojumā integrēta „Dvietes senlejas ekotūrisma attīstības koncepcija”, Latvijas Ekotūrisma savienība, Daugavpils Universitāte, 2002)	28
Krāslavas novada teritorijas plānojums (2008–2020) (2008)	4
Lītenes pagasta teritorijas plānojums (2008–2020) (2009)	3
Ziemeļu pagasta teritorijas plānojums (2003–2015) (2009. gada groz.)	3
Tērvetes novada teritorijas plānojums (2005–2017) (2005)	2
Indrānu pagasta teritorijas plānojums (2007–2019) (2007)	2
Piedrujas pagasta teritorijas plānojums (2009–2021) (2009)	1
Daukstu pagasta teritorijas plānojuma grozījumi (2005–2017) (2008. gada groz.)	1
Jaunsātu pagasta teritorijas plānojums (2006–2018) (2006)	1

Pagastu teritoriju plānojumu vides pārskati (izskatīti 12 pārskati)	
Saukas pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2008–2020) (2008)	3
Litenes pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2008–2020) (2009)	2
Tērvetes novada teritorijas plānojuma Vides pārskats (2005–2017) (2005)	1
Stradu pagasta teritorijas plānojuma Vides pārskats (2005–2017) (2005)	1
<i>Rīcības programmas (izskatītas 10 programmas)</i>	
Dabas parka „Abavas senleja” Tūrisma attīstības plāns (2010)	2
Kuldīgas novada rīcības programma (2010–2014) (2010)	1
Dabas aizsardzības plāni (izskatīti 10 plāni)	
Dabas parka “Daugavas loki” dabas aizsardzības plāns (2010–2022) (2010)	2
Dabas lieguma „Pededzes lejtece” dabas aizsardzības plāns (2007–2017) (2007)	1
Dabas parka “Sauka” dabas aizsardzības plāns (2011–2021) (2011)	0
Slīteres nacionālā parka dabas aizsardzības plāns (2010–2020) (2010)	0
Dabas parka „Abavas senleja” dabas aizsardzības plāns (2005–2009) (2005)	0
Dabas lieguma “Čūžu purvs” dabas aizsardzības plāns (2005–2015) (2005)	0
Dabas parka „Tērvete” dabas aizsardzības plāns (2009–2018) (2009)	0
Dabas lieguma “Svētes ieleja” dabas aizsardzības plāns (2008–2018) (2008)	0
Dabas lieguma “Korneti–Peļļi” dabas aizsardzības plāns (2003–2008) (2003)	0
Dabas lieguma “Dēliņkalns” dabas aizsardzības plāns (2003–2008) (2003)	0
Dabas lieguma “Sitas un Pededzes paliene” dabas aizsardzības plāns (2005–2015) (2005)	0

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekotūrismā, kur vide ir īpašs resurss un atbildības sfēra, ir būtiski apzināt vides stāvokli. Analizējot ar EIA saistīto novadu teritoriju plānojumu, attīstības programmas, vides pārskatus un citus dokumentus, jākonstatē, ka šajā apjomīgajā materiālā neparādās tūrisma darbības dēļ radušos emisiju raksturojums vai uzskatījums. Tikai atsevišķos plānojumos un vides pārskatos (Dundagas, Tērvetes, Gulbenes novads) vispārīgā veidā minēts fakts, ka tūrisma plūsmas pieauguma rezultātā palielinājusies ietekme uz vidi, norādot, ka pašvaldībām ir nepieciešams regulēt ĪADT apmeklējumu apjomu un tūristu pārvietošanos tajās, kā arī gādāt par atbilstošas infrastruktūras attīstību saskaņā ar dabas aizsardzības plānu ieteikumiem.

Vides situācijas analīzē kā avotus izmantojot minētos pašvaldību dokumentus un novērojumus, var secināt, ka EIA pastāv gaisa un ūdeņu piesārņojums, atkritumu slodze, zemsedzes nobradājumi un citi vides riski.

Gaisa piesārņojums galvenokārt rodas no nelielām ražotnēm, sabiedrisko un individuālo ēku katlu mājām un krāšņu apkures, kur pamatā tiek izmantots cietais kurināmais. Sezonālā pavasara un rudens dārza atkritumu un kūlas dedzināšana rada papildu gaisa piesārņojumu. Emisiju avoti ir izkļiedēti plašā teritorijā, kas apgrūtina šo emisiju radīto gaisa piesārņojuma novērtējumu un efektīgu samazināšanu. Ņemot vērā tūrisma aktivitāšu būtisku sašaurināšanos aukstajos mēnešos, apkures sezonas izraisītās gaisu piesārņojošās emisijas tūrisma gandrīz neietekmē.

Lielākās piesārņojošo vielu emisijas lauku teritorijās no mobilajiem avotiem saistās ar autotransporta intensīvo plūsmu pa augstākās kategorijas lielceļiem, kas atrodas to tiešā tuvumā. Tāpat lielu gaisa piesārņojumu lauku teritorijās rada zemākas kategorijas ceļi ar grants segumu, pa kuriem pārvietojas autotransports, t. sk. smagie baļķu vedēji un citi lielo kravu pārvadātāji. Sausajā gada periodā tādēļ rodas papildu putekļi, ir apdraudēta drošība un izveidojies diskomforts jebkuram pārvietošanās veidam, īpaši velotūrismam, kā arī pagaidām maz populārajiem izbraucieniem ar zirgu pajūgiem un pārgājieniem.

Ekotūrismam tik nozīmīgo upju un ezeru un jūras piekrastes ūdeņu lielākie piesārņojošo vielu emisiju avoti ir komunālo notekūdeņu novadīšanas sistēmas apdzīvotās vietās. Galvenais novadītais piesārņojums vidē nonāk ar suspendētām vielām – slāpekli un fosforu, ko vēl vairāk pastiprina skābekļa bioloģiskais un ķīmiskais patēriņš. Tas, ka ūdeņi no apdzīvoto vietu attīrīšanas ietaisēm tiek novadīti attīrītos notekūdeņos Abavā, Pededzē, Dienvidsusējā, Tērvetē un Svētē, kā upju piesārņošanas riska faktors minēts Kandavas, Litenes, Stradu, Elkšņu, Rites pagasta teritoriju plānojumā. Individuālo māju sektors lauku teritorijās, pie kurām pieder arī tūrisma pakalpojumu sniedzēji, gadījumos, ja nav kanalizācijas sistēmas, atbilstoši vides aizsardzības normatīviem sadzīves notekūdeņus novada lokālās notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas ietaisēs vai hermētiskās izsmeļamās kanalizācijas krājakās. Tālāk cietās un suspendētās vielas no notekūdeņu bioloģiskām attīrīšanas ietaisēm tiek savāktas un utilizētas, slēdzot līgumus ar atkritumu apsaimniekotājiem. Pašvaldībām ir problemātiski kontrolēt notekūdeņu apsaimniekošanu šajā viensētu sektorā. Kā galvenie uzdevumi piesārņojošo vielu apjoma būtiskā samazināšanā pašvaldībās minēta ūdenssaimniecības sistēmu rekonstrukcija, kā arī jaunu sistēmu izveidošana. Centralizētās ūdenssaimniecības infrastruktūras rekonstrukcija ir praktiski nepieciešama lielākajā daļā lauku ciematu.

Aktīvas tūrisma sezonas laikā vasarā būtiska ir ūdeņu kvalitāte, ko ietekmē intensīva tūrisma darbība, jo apmešanās un ēdināšanas vietās palielinās ūdens patēriņš personīgajai higiēnai, trauku un veļas mazgāšanai, tā radot mazgājamo līdzekļu un noskalojumu ūdeņu slodzi uz notekūdeņu sastāvu un apjomu. Kā videi draudzīgs risinājums ir rekomendējama ekotehnoloģiju – bioloģisko attīrīšanas iekārtu – instalēšana tūrisma mītnēs, kas nodrošinātu standartiem atbilstošu notekūdeņu novadīšanu vidē. Separētās tualetes, kas ir efektīgas

gruntsūdeņu piesārņošanas samazināšanai un tālākai reciklēšanai, augsto higiēnisko prasību dēļ ir problemātiski lietot tūristu koncentrēšanās vietās brīvā dabā, bet ir īpaši rekomendējamas instalēt ekomītņu viesu māju, viesnīcu u. tml. struktūrās.

Svarīgs aspekts ekotūrismā ir mazgājamo līdzekļu izvēle, ņemot vērā to patēriņa apjomu, kas jāizlieto trauku, ēdamistabas, vannas istabas un guļamistabas piederumu mazgāšanai, apzinoties to ietekmi uz notekūdeņiem. Arī šajā jomā daudzi 2004.–2011. gadā aptaujātie tūrisma uzņēmēji EIA un citās ekotūrisma teritorijās norādīja, ka lieto konvencionālos lētākos mazgājamais līdzekļus, savu izvēli motivējot ar ekonomisko izdevīgumu un pārliecību par kvalitāti pretstatā mazpazīstamajiem videi draudzīgākajiem mazgāšanas līdzekļiem. Tūrisma nozares radītais ūdens piesārņojums tika apzināts, izpētes laikā novērojot situāciju dabā, aptaujājot tūrismā iesaistītos uzņēmējus, organizācijas, vietējos iedzīvotājus un atbildīgās vides pārvaldības institūcijas. Pēc piesārņotības pakāpes Abava tiek raksturota kā vidēji piesārņota upe (Rendas, Sabiles, Abavas vides pārskati); Pededze ir iekļauta prioritāro zivju ūdeņu sarakstā, tā tiek vērtēta kā vāji piesārņota un pēc antropogēnās ietekmes maz ietekmēta (Rugāju, Litenes vides pārskati); Tērvetē un Svētē konstatēts pārrobežu piesārņojums no Lietuvas, tomēr tas būtiski neietekmē ūdens kvalitāti (Tērvetes vides pārskats). Novadu teritoriju plānojumi saistībā ar nacionālā līmeņa vides politikas realizēšanu uzsver nepieciešamību aizsargāt ūdens ekosistēmas, veicināt ilgtspējīgu un racionālu ūdens resursu izmantošanu, kā arī samazināt esošo un novērst tālāku piesārņojumu.

EIA bez minētajiem gaisa un ūdeņu piesārņošanas riskiem rūpīgi ir izvērtējama arī atkritumu saimniecība. Vietējās pašvaldības saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likumu (2010) organizē sadzīves atkritumu, tai skaitā sadzīvē radušos bīstamo atkritumu, apsaimniekošanu savā administratīvajā teritorijā atbilstoši pašvaldības saistošajiem noteikumiem par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu, ievērojot atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu un reģionālos plānus, kā arī organizē atkritumu dalītu vākšanu savā administratīvajā teritorijā. Savukārt atkritumu radītājiem, t. sk. tūrisma uzņēmējiem, kura īpašuma teritorijā tiek radīti sadzīves atkritumi, ir pienākums nodrošināt vietu atkritumu konteineram un atkritumu apsaimniekotāja transportlīdzekļa piekļuvi sadzīves atkritumu savākšanas punktam, kas ir noslēdzis līgumu ar pašvaldību par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu. Atkritumu saimniecībā joprojām ir nepieciešami radikāli uzlabojumi, daudzās apdzīvotās vietās turpinot izveidot atkritumu īslaicīgas uzglabāšanas, šķirošanas un kompostēšanas vietas, arī savākt otrreiz izmantojamus sadzīves atkritumus savākšanu. Kā liecina EIA esošo pašvaldību vides pārskati un izpētes laikā veiktie novērojumi, papīra, plastmasas un stikla atkritumu šķirošana frakcijās ir ieviesta daudzās Latvijas pašvaldībās. Centralizēti sadzīves atkritumi tiek savākti (atsevišķās vietās tiek arī šķiroti) un izvesti tikai no pagastu un novadu centriem. Regulāra atkritumu savākšana no attālākām viensētām nereti ir problemātiska, jo nav speciālajam transportam

piemērotu ceļu. Tāpat šis transports nepiedāvā šķirotu atkritumu transportēšanu. Ja viensētu iedzīvotāji arī šķirot atkritumus un sašķirotus ar savu transportu nogādā uz šķirošanas laukumiem, tas ir vairāk vides apziņas un izglītības rādītājs, kas uzskatāms par stimulu situācijas uzlabošanai turpmākajā plānošanas periodā. Kā negatīva tendence problemātiskās transportēšanas dēļ novērojams mežu, krūmāju, ūdeņu un augsnes piesārņojums ar sadzīves atkritumiem. Tūrisma uzņēmumos radītie atkritumi pārsvarā ir pieskaitāmi pie sadzīves atkritumu kategorijas, ko pavisam nelielos apjomos var papildināt tādi bīstamie atkritumi kā dzīvsudraba savienojumus saturošās baterijas un energoekonomiskās spuldzes.

EIA un citu tūrisma reģionu izpētes un diskusiju laikā ir iegūta informācija, ka atsevišķi tūrisma uzņēmumi lauku teritorijās, sevišķi VARAM un ZM organizētā konkursa „Sējējs” ekotūrisma grupas laureāti, izceļas ar augstu vides apziņu – tie sašķirotos atkritumus nogādā šķirošanas konteineros. Raksturīgākie bīstamie atkritumi ir ražošanā un autotransportā nolietotie naftas produkti, autoriepas, būvgruži, īpaši šīfera loksnes pēc jumta seguma atjaunošanas, kas neapsaimniekoti nonāk vidē. Lai arī salīdzinoši šāda tūrismā radītā atkritumu slodze nerada nopietnu risku videi, bet vairāk estētisku diskomfortu, tomēr arvien aktuāls ir senais jautājums par šādu atkritumu piesārņojumu izraisītu tūristu un atpūtnieku kategoriju un motivāciju. Nereti līdzās administratīvo resursu zema apsaimniekošanas kapacitātei kādā konkrētā teritorijā pastāv indivīda vides apziņas problēmas. Patiess ekotūrisms ir nozīmīgs tūrisma nozares radīto atkritumu problēmas risinājums, kas jau plānošanas procesā un piedāvātajos pakalpojumos ietver potenciālo atkritumu samazināšanu, šķirošanu un reciklēšanas prasību. Ekotūrisma infrastruktūra un produkts pašos pamatos piedāvā videi draudzīgas pieejas realizēšanu jebkuram tūristam. Un pretēji – ja šādas videi draudzīgas pieejas tūrisma realizācijas procesā trūkst, nešaubīgi var secināt, ka tas nav ekotūrisms.

2010.–2011. gadā dabā izpētot situāciju ar novērojumu, aptauju un fotofiksācijas metodi, minētajos EIA, kā arī citās tūrisma teritorijās Latvijā tūristu apmešanās vietās, dabas taku maršrutu sākumpunktos, skatu laukumos, pie skatu torņiem, autostāvvietās, upju ūdenstūristu apmešanās vietās (Abavas, Aiviekstes, Daugavas, Gaujas, Lielirbes un Pededzes krastos, tāpat arī Saukas un Lubāna ezera, Tērvetes ūdenskrātuves krastos) tika konstatēti atkritumi, pamatā iepakojums. Salīdzinoši neievērojams daudzums atkritumu konstatēts Svētes krastos un Ukru gāršā, kas saistāms ar nelielu tūristu un apmeklētāju skaitu. Turpretī pēc SIA „Kolkasrags” regulāriem novērojumiem, 2010.–2011. gadā sakarā ar neregulāro atkritumu apsaimniekošanu pieaug apmeklētāju radītais sadzīves atkritumu piesārņojums Ziemeļvidzemes piekrastē, ko papildina arī atkritumu izskalojumi no jūras. Pašvaldību administrētajās teritorijās un privātīpašumā – dabas takās, kultūras pieminekļu un informācijas stendu apkārtnē, pludmalēs, viesu mājās, kempingos – ir izveidota atkritumu apsaimniekošanas sistēma, turpretī savrupās, bet tūristu un atpūtnieku iecienītās vietās minētajam atkritumu sortimentam ir tendence uzkrāties un

vizuāli degradēt teritoriju. No atkritumu piesārņošanas viedokļa salīdzinoši vistūrākie ir velotūrisma maršruti un dabas taku posmi, un pretēji – vispiesārņotākās ir jau minētās atpūtas un apmetņu vietas.

Tipiskākie atkritumu veidi, kas salīdzinoši nelielos apjomos konstatēti, apsekojot 63 tūristu koncentrēšanās vietas EIA, ir PET pudeles (vidēji 7–16 katrā vietā), alumīnija skārda bundžas (8–15), stikla pudeles (5–25), tetrapakas, pārtikas atliekas, folija iepakojums (čipsu, saldējuma, saldumu iepakojums), polietilēna maisiņi, vienreizlietojamie plastmasas trauki. Atkritumu piesārņojums sabiedriskās vietās rodas arī pēc sarīkojumiem un pasākumiem. Konstanta atkritumu piesārņojuma aina vērojama lauku pagastu centru autobusu pieturās, tāpat neliels piesārņojums izskalojumu veidā sastopams ūdenstilpēs – upēs, ezeros un jūras piekrastē. Atsevišķos gadījumos ir vērojamas indikācijas par ilgākā laika periodā neapsaimniekotiem atkritumiem, kas izklidēti nomaļākās atpūtas vietās vai nešķirojot uzkrāti 100–150 litru tilpuma polietilēna atkritumu maisos. Pēc izpētes rezultātiem jāsecina, ka lauku tūrisma uzņēmumos visbiežāk ir sastopama tikai viena urna/konteiners visiem atkritumu veidiem (9.8.1. att.).

9.8.1. att. Atkritumu urnas piemērs viesu māju pagalmos

Pieaugot tūrisma plūsmai, palielinās tūrisma infrastruktūras attīstība un transporta kustība, tādēļ biežāk tiek nomīdīta dabas pamatne (9.8.2. att.), kā konstatēts vairākās EIA dabas takās Abavas un Daugavas senlejā un Ziemeļkurzemes piekrastes kāpu zonā. Pieaug arī vides piesārņošanas riski, jo palielinās notekūdeņu, atkritumu, gaisa piesārņojums un trokšņu līmenis. Atsevišķām dabas takām bieži trūkst informācijas par taku maršrutu garumu, grūtības pakāpēm, riskiem stāvās un slidenās nogāzēs (Adamovas dabas taka Augšdaugavas aizsargājamā ainavu apvidū), privātīpašuma regulējumu dabas takās, ja tāds eksistē (Drusku pilskalna dabas taka Veclaicenes aizsargājamā apvidū). Nereti tieši privātīpašuma tiesību nenoregulētais statuss un neskaidrās privātteritoriju robežas dabā, tūristam neapzināti tās pārkāpjot, var radīt konfliktsituācijas, īpaši tauvu joslās ūdenstūristiem un dabas takās pārgājienu tūristiem.

9.8.2. att. Augsnes nomīdīšana EIA dabas takās

Ūdenstūrisma attīstībai EIA esošajās upēs – Ventā, Irbē, Rindā, Rojā, Abavā, Svētē, Tērvetē, Dienvidsusējā, Mēmelē, Pededzē, Aiviekstē un Vaidavā – labvēlīgi ir MK 15.01.2002. noteikumi Nr. 27 „Par upēm (upju posmiem), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādas mehāniskus šķēršļus”, jo ar tiem noteikts saglabāt dabisko ūdens tecējumu, veicinot pievilcīgu ekotūrisma maršrutu izstrādi.

Ekotūrisma principiem atbilstošajiem atjaunojamiem energoresursiem ir nozīmīga loma videi draudzīgo pieeju demonstrēšanā un reālā kaitīgo emisiju samazināšanā. Kaut arī intervijās daudzi respondenti izrādīja interesi par šiem energoresursiem (9.9.10. tab.), neizdevās konstatēt plašāku saules kolektoru un saules bateriju izmantošanu kā atjaunojamo enerģijas avotu tūrisma uzņēmējdarbībā, izņemot plaši lietotās salīdzinoši lētās un viegli pārvietojamās gaismas laternas ar saules baterijām viesu māju pagalmos (9.8.3. att.).

9.8.3. att. Gaismas ķermenis ar saules bateriju viesu mājā

Saules enerģijas izmantošana solārajām baterijām un kolektoriem joprojām ir salīdzinoši dārgāka par konvencionālo enerģijas piegādi. Ņemot vērā pozitīvos ieguvumus, ko sniedz atjaunojamie energoresursi, ir jāapsver arī vairāki riska faktori. Cik kaitīga ir saules bateriju ražošana un pārstrāde, vai iegūtais videi draudzīgais efekts attaisnosies?

9.8.4. att. **Vēja ģenerators ceļā uz dabas parku „Sauka”**

Piemēram, vēja ģeneratoru uzstādīšana saistās ar ietekmi uz ainavu (9.8.4. att.), putnu migrāciju, cilvēku un dzīvnieku veselību, mazās HES rada pārāk mazu sanitāro caurteci un šķēršļus zivju migrācijai, izraisa lielas ūdenslīmeņa svārstības, kas rada nopietnas problēmas upju ekosistēmai (Viesītes, Daugavpils, Dundagas novada teritoriju plānojumi).

Pašvaldību saistošie noteikumi ir efektīgs mehānisms, ar kuru palīdzību var regulēt un ierobežot pašvaldības teritorijā veicamās darbības, kā, piemēram, Tērvetes novada 21.07.2011. domes saistošie noteikumi Nr. 11 „Specializēto tūristu transportlīdzekļu izmantošanas un reģistrācijas nosacījumi Tērvetes novadā”, kuros noteikta kārtība, kādā tiek reģistrēti un noformēti specializētie tūristu transportlīdzekļi, kā arī kārtība, kādā tiek apstiprināti šo transportlīdzekļu kustības maršruti un laika grafiki. Tāpat minami daudzi citi saistošie noteikumi, kas nosaka šķirotu atkritumu un notekūdeņu apsaimniekošanu. Lielu atbalstu vides stāvokļa uzlabošanā pašvaldībās ir snieguši ES struktūrfondi – 2007. gadā ir īstenots ERAF projekts „Dalītās atkritumu vākšanas punktu izveide Latgalē”, t. sk. Krāslavas novadā.

Situācijas izpētes gaitā tika konstatētas arī vides tehnoloģijas, kas izmantotas tūrisma plūsmu apkalpošanai. Dabas parka “Abavas senleja” Pedvāles brīvdabas mākslas muzeja teritorijā ir izveidotas apkārtējai ainavai pieskaņotas konstruēto mitrāju notekūdeņu attīrīšanas iekārtas, kam ir salīdzinoši zemas ekspluatācijas izmaksas, un tās diennaktī spēj attīrīt vairāk nekā 200 apmeklētāju radīto slodzi. Kā nepilnība minēta lielākas platības nepieciešamība konstrukcijām, neliels speciālistu skaits un dārgākas projekta izmaksas (Vides sakārtošanas koordinācijas centrs, 2011).

9.8.5. att. **Bioloģiskā ūdens attīrīšanas iekārta Jēkabpils novada Vidsalas ciematā**
(izveidota 2006. g.)

Dabas parka „Sauka” tuvumā esošajā Vidsalas ciematā ir izveidota daudzdzīvokļu mājas notekūdeņu attīrīšanas iekārta (9.8.5. att.), izmantojot dabā noritošos procesus – vairāku dažāda dziļuma dīķu un mitrāju sistēmu, kur attīrīšanas procesā piedalās ūdensaugi un dažādas ūdenī un uz augiem mītošas sīkbūtnes un mikroorganismi (projekta ražība – līdz 20 m³/dnn) (Vides sakārtošanas koordinācijas centrs, 2011). Dabas parkā „Tērvete” konstruēta mitraīne – niedru lauks rehabilitācijas centrā „Tērvete”, lai demonstrētu ilgtspējīgu ūdens pārvaldību un notekūdeņu attīrīšanu tūrisma pakalpojumos kā ekonomiski izdevīgu, tehnoloģiski apmierinošu un videi draudzīgu notekūdeņu attīrīšanas veidu, kas finansēts EK 5. programmas apakšprogrammas „Energija, apkārtējā vide un ilgtspējīga attīstība” ietvaros. Gūtā pieredze par šo sistēmu salīdzinājumu ar tradicionālajām iekārtām, aprēķini par projektēšanas un būvniecības izmaksām būs ļoti noderīgi daudziem tūrisma, īpaši ekotūrisma, uzņēmējiem.

Problēmas vairākās ĪADT Latvijā rada nolietotā infrastruktūra – slēgtie skatu torņi Saukas dabas parkā, Engures ezera dabas parkā, dabas takas Slīteres un Ķemeru nacionālajā parkā. Ieņēmumi ĪADT ir nelieli, infrastruktūras uzturēšanu finansē ES fondi, valsts un pašvaldības budžets. Iespēja bez maksas piekļūt ĪADT rada patiesu gandarījumu apmeklētājiem, bet nedod ienākumus, un tas atsaucas uz infrastruktūras atjaunošanas problēmām. Savukārt pozitīvi vērtējamas ir jaunās instalācijas, Lubāna ezera ziemeļu piekrastes labiekārtojums, jauni skatu torņi Krāslavā pie Daugavas un Rāznas nacionālajā parkā, jaunu dabas taku ierīkošana Ķemeru nacionālajā parkā un daudzviet citur. Tāpat pozitīvi ir uztverama estētiski veidotā informācija tūrisma maršrutos un apskates objektos, kas pieejama ES, TAVA, VARAM, LVAFA, Dabas aizsardzības pārvaldes, Pasaules Dabas fonda, Latvijas Dabas fonda, Latvijas Ornitoloģijas biedrības, Latvijas Botāniķu biedrības, Latvijas Entomologu biedrības un pašvaldību informācijas stendos 4 valodās – latviešu, vācu, angļu, krievu (citos stendos attiecīgo pierobežu tuvumā ir papildinājums lietuviešu vai igauņu valodā). Nozīmīgs ir arī VAS „Latvijas Valsts meži” apakšstruktūras *MammaDaba* ieguldījums dabas tūrisma infrastruktūras izveidošanā

Tērvetes dabas parkā, Talsu novadā pie Spāres, Lubānas novada „Ezerniekos” un Dobeles novadā pie Zebrus ezera. Izveidotā infrastruktūra ar izvietojumu ĪADT un to apkārtnē, ar videi draudzīgo un estētisko pieeju, informatīvo nodrošinājumu daudzviet pilnībā atbilst arī ekotūrisma prasībām. Taču ir arī stendi un sevišķi tūrisma interneta vietnes, kur plašākas auditorijas sasniegšanai informācija ir kvalitatīvi jāpilnveido.

Visu novadu pašvaldību teritoriju plānojumos, kuras aptver EIA, kā viena no attīstības prioritātēm ir definēts tūrisms. Tūrisma dažādās izpausmes formas galvenokārt saistās ar dabas, velotūrismu un ūdenstūrismu, kā arī rekreāciju. Nozīmīgs ir fakts, ka vairākas pašvaldības iekļāvušas arī ekotūrismu (9.8.1. tab.). Pašvaldību teritoriju plānojumos papildus noteiktajām tūrisma prioritātēm atspoguļojas arī citas darbības formas, ko pilnībā var uzskatīt par ekotūrisma atbalstošām un sadarbību veicinošām (9.8.2. tab.).

9.8.2. tabula

Ar EIA saistīto novadu un tajos integrēto pagastu teritorijas plānojumos definētā darbība tūrisma jomā

Novadi, pagasti	Ar tūrisma saistītā definētā darbība
Slīteres nacionālais parks	
Dundagas novads	Ekoloģiski tīru lauksaimniecības produktu audzēšana un ražošana zemnieku saimniecībās
Rojas un Mērsraga novads	Jahtu tūrisms
Dabas parks „Abavas senleja”	
Kandavas novads	Rekreācijas un tūrisma un dabas vides aizsardzības areāls Abavas ielejā
Jaunsātu pagasts	Purvu ekosistēmu saglabāšana un to izmantošana tūrisma (galvenokārt ekotūrisma un izziņas tūrisma) un rekreācijas vajadzībām
Ugāles, Usmas Zlēku, Rendas pagasts	Ekoloģiski tīru lauksaimniecības produktu audzēšana un ražošana zemnieku saimniecībās
Rendas pagasts	Biodinamiskā lauksaimniecība
Kuldīgas novads	Atjaunojamo enerģijas resursu izmantošana
Dabas parks „Tērvete” un dabas liegumi „Skujaines un Svētaines ieleja”, „Ukru gārša” un “Svētes ieleja”	
Tērvetes novads	Dabas, lauku, dziednieciskā tūrisma, ekotūrisma, velotūrisma un ar to saistītās infrastruktūras attīstības veicināšana
Auces novads	Tūrisma taku, ekotūrisma un velotūrisma attīstība ainaviski pievilcīgajās vietās

Dabas parks „Sauka”	
Viesītes novads	Sēlijas ainava un identitāte, Viesīte ir Sēlijas novada tūrisma centrs
Saukas pagasts	Dabas, lauku, dziednieciskā tūrisma, ekotūrisma, velotūrisma un ar to saistītās infrastruktūras attīstība, norādītas īpaši augstvērtīgas ainavas, kuru degradācija nav pieļaujama; Saukas dabas parka fonda darbības mērķis ir saglabāt apkārtējās teritorijas ainavisko vērtību, bioloģisko daudzveidību un teritorijas kultūrvēsturisko vērtību veidojot to par pievilcīgu tūrisma objektu
Elkšņu, Rites pagasts	Videi draudzīgas saimniekošanas uzturēšana, bioloģiskās daudzveidības nodrošināšana
Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene”	
Alūksnes novads, Ziemeļu pagasts	Ziemas sezonas tūrisma aktivitātes – slēpošana, zirgu kamanas
Lazdukalna un Ziemeļu pagasts	Ekoloģiski tīru lauksaimniecības produktu audzēšana un ražošana zemnieku saimniecībās
Apes novads	Ainavu aizsardzība, energoefektīvu ielu apgaismojumu ierīkošana
Dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”	
Litenes pagasts	Ekoloģiski tīru lauksaimniecības produktu audzēšana un ražošana zemnieku saimniecībās
Indrānu pagasts	Videi draudzīgu tehnoloģiju izmantošana, agrotūrisms
Kubulu pagasts	Videi draudzīga saimniekošana
Rugāju novads, Stradu, Daukstu, Malienas, Mārupes, Jaunalūksnes, Litenes pagasts	Pededzes ūdenstūrisma un rekreācijas vietu attīstība Litenes ūdenstūrisma informācijas centra uzturēšana
Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki”	
Krāslavas novads, Daugavpils novads	Latgales kulinārais mantojums, plostu nobrauciens
Kaplavas pagasts	Zaļie tirdziņi, amatnieku darbnīcas, bioloģiskās saimniecības, ekoloģiski tīru lauksaimniecības produktu audzēšana un ražošana zemnieku saimniecībās

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ņemot vērā EIA esošos tūrisma resursus, uz tiem attiecināmos pašvaldību plānošanas dokumentus, t. sk. tūrisma attīstības plānus un piedāvājumus, kā arī situācijas novērojumus uz

vietas, var secināt, ka šajos areālos tiek realizēti tādi ilgtermiņa tradicionālie tūrisma veidi kā dabas, kultūras, lauku tūrisms, velotūrisms, ūdenstūrisms, pārgājienu un aktīvais tūrisms. Ukru pagasta kā potenciāli īpaši atbalstāmā reģiona teritorijas ekonomiskās attīstības plāns paredz iekļaut tūrisma apritē tādus pakalpojumus kā naktsmītnes un velonoma, kas sadarbībā ar Tērvetes dabas parku, Dobeles TIC perspektīvā var veicināt Ukru gāršas intensīvāku iekļaušanu tūrisma apritē.

Ekotūrisms izteikti parādās SIA „Kolkasrags” darbībā – tas tiek demonstrēts arī uzņēmuma interneta vietnē (9.8.3. tab.), kā arī atspoguļojas darbībā, kas atbilst starptautiski akceptētā ekotūrisma definīcijai un principiem – tiek nodrošināta dabas un kultūrvides izziņa (maršruti izveidoti estētisku ainavu un bioloģiskās daudzveidības vidē, kur ir daudzveidīgs dabas un kultūras mantojums), iegūtie finanšu līdzekļi tiek izmantoti vides aizsardzībai (vides izglītībai un sakopšanai, videi draudzīgo tehnoloģiju integrēšanai uzņēmējdarbībā, tūristu plūsmas pārvaldībai un informēšanai) un vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanai (nodarbinātībai, izglītošanai).

Ekotūrisma būtiskais faktors – finanšu līdzekļu ieguldījums vides un vietējo iedzīvotāju sociālajā jomā no ieņēmumu daļas – ir viens no retajiem piemēriem Latvijā, ko praktizē SIA „Kolkasrags” un ko var uzskatīt par veiksmīgu demonstrācijas projektu visas Latvijas mērogā, it īpaši ņemot vērā Kolkasraga lielo mērķauditoriju (9.1.2. att.), uz kuru šis ekotūrisms ir orientēts. SIA „Kolkasrags” interneta vietnē informācija ir izvietota šī novada vēsturisko pamatiedzīvotāju līvu valodā, ko ekotūrisma kontekstā var uzskatīt par īpašu ieguldījumu vietējo iedzīvotāju kultūrvides stiprināšanā. Dundagas novadā izstrādātais maršruts „Barona veloaplis” pretendē uz atbilstību ekotūrisma prasībām. Šos pozitīvos ekotūrisma sasniegumus ir veicinājusī arī Dundagas pagasta attīstības programma un iepriekšējo gadu iestrādes vietējās ilgtspējīgās attīstības *Agenda 21* projekti, t. sk. minētais ekotūrisma eksperimentālais projekts „Kolkas aplis”.

Tāpat īpaša nozīme ekotūrisma attīstībā ir Daugavpils rajona teritorijas plānojumam, kurā integrēta ekotūrisma komponente, taču tā vēl ir plānošanas procesā. Pārējos EIA ekotūrisms, neņemot vērā īpaši tuvos un radniecīgos produktus (dabas takas, velotūrisma un ūdenstūrisma, pārgājienu maršrutus, zvēru un putnu vērošanu), vēl nav izstrādāts un popularizēts (9.8.3. tab.).

Pārskats par TIC mājaslapu informatīvo saturu ekotūrisma izpētes areālos

TIC ekotūrisma izpētes areālos: interneta vietnes un informācija svešvalodās	Ekotūrisma un tam radniecīgo tūrisma veidu piedāvājumi
Slīteres nacionālais parks	
Dundagas novada TIC http://www.ziemeļkurzeme.lv/ (angļu, vācu, krievu valodā)	<p><u>Ekotūrisms</u>: maršruts „Barona veloaplis” (ar ekotūrisma ievirzi), veselības un bioloģiskās saimniecības.</p> <p><u>Citi tūrisma veidi</u>: maršruti: „Dundags 10 bōgen”, „Dižvīr’ zem’ – Kurzem’!”, „Iepazīsti Dundagu”, „Gardēžu – amatnieku loks” ar vietējās produkcijas degustāciju, tūrisma maršruti un dabas takas Slīteres nacionālajā parkā – pārgājieni, velotūrisms, ūdenstūrisms.</p>
Kolkasraga TIC http://www.kolkasrags.lv/ (angļu, vācu, krievu, līvu valodā)	<p><u>Ekotūrisms</u>: mērķis izveidot Kolkasragu kā nacionālu, starptautisku ekotūrisma centru; apmeklētāju ieguldījums – apmeklētāju maksa par Kolkasraga auto stāvlaukumu – ir atbalsts vides labiekārtošanai (atpūtas vietas, informācijas stendi, takas, norāžu zīmes u. c.), rūpēm par Kolkasragu (vasaras sezonā katru nedēļu no Kolkasraga tiek izvesti 7,5 m³ atkritumu), kvalitatīvām vietējo iedzīvotāju darbavietām, videi draudzīgam dzīvesveidam.</p> <p><u>Citi tūrisma veidi</u>: zvēru vērotājiem, putnu vērotājiem, kājāmgājējiem Ceļojumi „Gar jūras krastu”, velotūristiem „Pa lībiešu ciemiem”, laivotājiem „Dabas dzirksts”, „4 jūras”.</p>
Dabas parks „Abavas senleja”	
Kandavas TIC www.kandava.lv	<p><u>Ekotūrisms</u>: nav norādīts.</p> <p><u>Citi tūrisma veidi</u>: kultūras tūrisma un dabas maršruts „Kandavas klusais aplis”, dabas vērotājiem „Abava aicina”, „Dzīvnieki ues krastos”, laivotājiem „No Kandavas līdz Rendai”, 4 dabas takas, 9 laivu nomas, 3 velonomas, 3 izjādes vietas, 5 lauku labumu piedāvātāji.</p>
Sabiles TIC www.sabile.lv (angļu valodā)	<p><u>Ekotūrisms</u>: nav norādīts.</p> <p><u>Citi tūrisma veidi</u>: botānikas taka „Drubazas”.</p>

Kuldīgas TIC www.visit.kuldiga.lv (angļu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : dabas tūrisms, amatnieki un saimniecības, velomaršruti, velonoma un laivu noma.
Dabas parks „Tērvete”	
Tērvetes dabas parks http://www.tervetesparks.lv/	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : dabas un pasaku takas dabas parkā „Tērvete”.
Tērvetes novada TIC http://www.tervetesnov.lv/turism.htm (angļu, krievu, lietuviešu, igauņu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : Ukru gārša, Mežmuižas parks, izjādes, lauku labumu degustācija, dabas takas.
Dabas parks „Sauka”	
Viesītes TIC www.viesite.lv (angļu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : Sēlijas vaļņu pauguri, lielie purvi, meži un ezeri.
http://www.saukasdabasparks.lv/	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : velomaršruts „Ap Saukas ezeru”, dabas taka „Tāļivalža grava”, informācija par Saukas dabas parku, laivu bāzes, lauku labumi.
Aizsargājamais ainavu apvidus „Veclaicene”	
Apes novada TIC http://www.ape.lv/tic.htm - (angļu vācu, krievu, lietuviešu, igauņu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : tūrisma (dabas un kultūrvēstures) takas un maršruti, velonoma.
Alūksnes TIC http://www.aluksnetourism.info/ (igauņu, angļu, krievu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : biotopu taka, 7 dabas takas, 4 velomaršruti, dabas muzejs „Vides labirints”, aktīvā atpūta (laivas, ūdens velosipēdi, izjādes, slēpošana), <i>zaļās</i> saimniecības. Rekomendējams izveidot interneta vietni „Veclaicenes TIC”
Dabas liegumi „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”	
Lubānas novada pašvaldība http://www.lubana.lv/lv/trismsunatpt	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : ūdenstūrisms. Rekomendējams izveidot interneta vietni „Pededzes TIC”
Lubānas mitrāja informācijas centrs	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : putnu novērošana, ūdenstūrisms, velotūrisms.
Litenes ūdenstūrisma informācijas centrs	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : ūdenstūrisms

Rugāju novada TIC <i>www.rugaji.lv</i>	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : dabas liegumi „Pededzes lejtece”, „Peldošais ezerrieksts”, Bebra gudrību taka.
Aizsargājamais ainavu apvidus „Augšdaugava” un dabas parks „Daugavas loki”	
Daugavpils novada TIC <i>http://www.visitdaugavpils.lv/</i> (angļu, krievu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : dabas takas, lauku labumi, velotūrisms, ūdenstūrisms, kājāmgājēju maršruti, izjādes.
Naujenes novadpētniecības muzejs un TIC	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : dabas takas, ūdenstūrisms, velotūrisms, pārgājieni.
Krāslavas novada TIC <i>http://turisms.kraslava.lv/</i> (angļu, vācu, krievu valodā)	<u>Ekotūrisms</u> : nav norādīts. <u>Citi tūrisma veidi</u> : ūdenstūrisms, velotūrisms, pārgājieni dabas takās, izjādes, amatniecība un māksla, vietējo lauku labumu degustācija.

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekotūrisma attīstības un popularizēšanas nolūkos būtiski ir TIC un interneta informācijas nesējos akcentēt ekotūrisma idejas, maršrutu izstrādāšanu un reālus šī tūrisma veida piedāvājumus.

9.9. Ekotūrisma izpētes areālos veikto aptauju un interviju rezultāti

Ekotūrisma areālu situācijas izpētes laikā (2009. gada aprīlis – 2011. gada septembris) aizsargājamo ainavu apvidos „Veclaicene” un „Augšdaugava” Slīteres nacionālajā parkā, dabas parkos „Abavas senleja”, „Daugavas loki” un „Tērvete”, dabas liegumos „Korneti–Peļļi”, „Sitas un Pededzes paliene”, „Pededzes lejtece”, „Lubāna mitrājs”, „Ukru gārša”, „Svētes ieleja”, arī Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā, dabas parkos „Engures ezers” un „Talsu pauguraine”, t. sk. Alūksnes, Apes, Auces, Daugavpils, Dobeles, Dundagas, Engures, Gulbenes, Ilūkstes, Jaunjelgavas, Jēkabpils, Jelgavas, Jūrmalas (pilsētas), Kandavas, Krāslavas, Kuldīgas, Lubānas, Madonas, Pļaviņu, Rēzeknes, Roja, Rugāju, Mērsraga, Talsu, Tērvetes, Tukuma, Ventpils un Viesītes novadā tika veikta aptauja „Ekotūrisma attīstība Latvijā”. Tās rezultāti sniedz priekšstatu par esošo stāvokli un perspektīvām nozarē (Skat. 6. pielikums. Aptaujas anketa „Ekotūrisma attīstība Latvijā”, turpmāk tekstā - AAEAL).

Lielākā daļa respondentu norāda, ka Latvijā ir iespējams un pat nepieciešams attīstīt ekotūrismu, akcentējot tādas priekšrocības kā daba, ainavas, atpūtas iespējas, piekrastes un iekšzemes ūdeņi (AAEAL 2. jautājums), kultūrvide un svētku tradīcijas, kā arī raksturojot minētos resursus kā sava novada unikalitāti (AAEAL 11.–13. jautājums). Īpaši aizsargājamo

dabas teritoriju piemērotību ekotūrismam saskata 95% respondentu (AAEAL 5. jautājums). Kā vides problēmas pašvaldību teritorijās norādītas atkritumi, ūdens piesārņošana, kailcirtes, putekļainie ceļi un baļķu kravu pārvadājumi (AAEAL 18. jautājums). Tūrisma radītā negatīvā ietekme uz apkārtējo vidi, t. sk. kultūrvidi, saistās ar atkritumu daudzuma palielināšanu rekreācijas vietās un zemes virskārtas nomīdījumiem (AAEAL 22. jautājums). Savukārt kā lielākie šķēršļi minēti īsā sezona (94%), investīciju trūkums (82%), ekotūrisma uzņēmumu trūkums (79%), apgrūtinājumi būvniecībai ĪADT (76%), mazs ārzemju tūristu skaits Latvijā (72%), tas, ka netiek veikts mārketinga (66%), augsti kredītu procenti bankās (61%), videi draudzīgo tehnoloģiju trūkums (33%). Taču respondenti nav saskatījuši lielas problēmas tādās jomās kā vides riski (6%), tikai 8% respondentu norāda uz tūrisma produktu trūkumu un pašvaldību zemo aktivitāti tūrisma veicināšanā, cilvēkresursu trūkumu (15%), ekotūrisma infrastruktūras nepilnībām (18%) (AAEAL 3. jautājums). Vides aizsardzības normatīvo aktu noteiktos ierobežojumus attiecībā uz tūrisma attīstību pozitīvi vērtē 55%, negatīvi – 6%, nav viedokļa 23% respondentu (AAEAL 17. jautājums), savas pašvaldības investīcijas tūrisma/ekotūrisma jomā atbalsta 14%, neatbalsta 6%, nav viedokļa 75% respondentu (AAEAL 19. jautājums). Informācijas tehnoloģiju izmantošanas nepieciešamību tūrismā kā ļoti svarīgu norāda 83%, kā svarīgu – 11%, kā nesvarīgu – tikai 4% respondentu, tieša pieeja internetam ir 69%, attālināta pieeja – 22%, nav pieejas 7% respondentu (AAEAL 14. jautājums), un tas liecina par šo tehnoloģiju lielo nozīmi un potenciālu informācijas aprites nodrošināšanā ekotūrismā. Svarīgi ir izpētīt aptuvenās naudas summas, ko iedzīvotāji gatavi tērēt ceļojumiem. Aptaujā iegūtie rezultāti rāda, ka 31% respondentu ceļojot Latvijā vienai personai gada laikā tērētu LVL 100–200, 50% norāda LVL 200–350, savukārt 11% norāda summu LVL 350–500 apmērā (AAEAL 20. jautājums). Aptauja arī liecina, ka visvairāk sastopami vienas dienas tūristi (86% respondentu) un 2–3 dienu (8%), savukārt nedēļu ilgi kādā vietā uzturas tikai 3% respondentu (AAEAL 21. jautājums). Investīcijas, izglītību, plānošanu, tūrisma plūsmas palielināšanu, ekotūrisma maršrutu popularizēšanu un infrastruktūras uzlabošanu respondenti nosauc par prioritātēm (AAEAL 24. jautājums).

Turpmāko tabulu dati, kas atspoguļojas ailēs „Iegūto punktu summa (0–500)”, sniedz svarīgu informāciju ekotūrisma plānošanai pašvaldībās un ĪADT.

Paskaidrojums. Tabulās aile „Iegūto punktu summa skalā (0–500)” veidojas šādi (9.9.1. tab.):

1) respondentu vērtējuma balsu skaitu, kas fiksētas 5 ballu sistēmā (I, II, III, IV, V ir attiecīgi: I – zemākais vērtējums, V – augstākais vērtējums), atbilstoši vērtējumu ballēm katrā ailē (I–V) pārvērš procentos, kas aprēķināti no kopējā respondentu skaita – 379;

2) katras ailes (I–V) iegūtos rezultātus (procentos) pareizina ar vērtējuma balles atbilstošo koeficientu (I–V);

3) Punktu summa (0–500) = (B × 1) + (B × 2) + (B × 3) + (B × 4) + (B × 5)
(vērtējamās jomas, piemēram, tūrisma informācijas centra, novērtējuma punktu summa (0–500)).

I, II, III, IV, V – vērtēšanas balles, ko izvēlas respondenti.

A – iegūtais vērtēšanas balsu skaits.

B – iegūtais vērtēšanas balsu skaits % attiecībā pret respondentu kopējo skaitu
= I (A×100/379).

1, 2, 3, 4, 5 – koeficients atbilstoši vērtēšanas ballēm I, II, III, IV, V.

Rezultāti izteikti punktu summā (0–500) un procentos (punktu summa × 100/500).

9.9.1. tabula

Piemērs vērtēšanas iegūto punktu kalkulācijai

Tūrisma informācijas centri	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
A – aptaujās iegūtais balsu skaits	14	16	9	236	89		
B – balsu skaits procentos	4	4	2	62	23		
Koeficients atbilstoši vērtējuma ballēm	1	2	3	4	5		
Jomas vai darbības vērtējuma punktu summa	4	8	6	248	115	381	76,2

Ņemot vērā to, ka patiens ekotūrisms Latvijā ir attīstības sākumposmā, aptaujas dalībniekiem bija jāreķinās vairāk ar prognozēšanu nekā ar reālu situāciju. Aptaujas process nereti izvērtās par rosinošu diskusiju attiecībā uz ekotūrisma definēšanu, ko var uzskatīt par pozitīvu ieguldījumu ekotūrisma dziļākās būtības apzināšanā. Kaut arī Latvijā ir tikai daži ekotūrisma uzņēmumi, vislielāko nozīmi šī tūrisma veida attīstībā respondenti ir piešķīruši tieši tūrisma uzņēmumiem, uzsvērdami uzņēmējdarbību kā būtisku virzošo spēku. Ar līdzīgiem rezultātiem ir novērtēta TIC, ĪADT administrācijas, plašsaziņas līdzekļu, pašvaldību un reģionālo vides pārvalžu darbība, mazāk ir izprasta vietējo iedzīvotāju un NVO loma (9.9.2. tab.).

9.9.2. tabula

Respondentu vērtējums par dalībnieku līdzdalību ekotūrisma

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Tūrisma uzņēmumi	0	0	18	184	235	437	87,4
Tūrisma informācijas centri	4	8	6	248	115	381	76,2
ĪADT administrācija	1	6	24	260	85	376	75,2

9.9.2. tabulas turpinājums no 191. lpp.							
Plašsaziņas līdzekļi	0	0	45	260	55	360	72,0
Novadu pašvaldības	2	8	18	308	20	356	71,2
Reģionālās vides pārvaldes	0	0	51	300	0	351	70,2
Vietējie iedzīvotāji	4	14	75	176	45	314	62,8
Nevalstiskās organizācijas	12	12	27	136	25	212	42,4

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Vērtējot tūrisma aktivitātes, respondenti arī šajā jautājumu grupā akcentē uzņēmējdarbību, kuru pozitīvi ietekmē tūrisms. Kultūru prezentācija un iepazīšana ir norādītas kā svarīgas jomas, zemāk vērtēta tūrisma nozīme labklājības pieaugumā un vides aizsardzībā, tāpat izteikta brīdinoša attieksme pret tūrisma radītiem vides riskiem, kas vairāk saistās ar atkritumu slodzi un nomīdījumiem. Izteikti zemu novērtēts tūrisma ieguldījums kultūras mantojuma renovācijā, taču par pozitīviem rādītājiem var uzskatīt to, ka tūrisma destruktīvā darbība gandrīz nav novērota (9.9.3. tab.).

9.9.3. tabula

Respondentu vērtējums par tūrisma aktivitātēm tuvākajā apkārtnē

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Dod iespēju prezentēt savu kultūru	2	14	51	200	50	317	63,4
Veicina MVU darbību	2	8	177	88	40	315	63,0
Dod iespēju iepazīt citas kultūras	3	8	120	28	100	259	51,8
Palielina labklājību	10	12	78	92	40	232	46,4
Veicina cilvēkresursu attīstību	4	12	120	60	20	216	43,2
Uzlabo vides aizsardzību	4	40	108	28	20	200	40,0
Apdraud vietējo vidi	5	12	51	32	60	160	32,0
Veicina kultūras mantojuma renovāciju	4	12	36	24	0	76	15,2
Ir destruktīvas	2	4	12	8	5	31	6,2

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Šajā aptaujā tradicionālie videi draudzīgie tūrisma veidi ir ieguvuši salīdzinoši augstu un līdzīgu novērtējumu, arī ekotūrisms, kas šajā gadījumā vairumam respondentu asociējas ar vispārināto *zaļo* tūrismu. Turpretī ilgspējīgais tūrisms, kas pēc savas būtības ir tuvs

ekotūrismam, ir ieguvis zemu vērtējumu, kam par iemeslu ir neatpazīstamība. Savukārt gaisa balonu tūrisms daudziem šķiet pārāk liela eksotika, kas saistīta arī ar lielām izmaksām. Daudzi respondenti izteica interesi par kaitošanu un citiem ekstrēmā tūrisma veidiem, kas ietvertu arī videi draudzīgās pieejas (9.9.4. tab.).

9.9.4. tabula

Respondentu vērtējums par tūrisma veidiem, kuri ir jāattīsta

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Dabas tūrisms	0	0	6	340	60	406	81,2
Kultūras tūrisms	0	0	33	244	115	392	78,4
Velotūrisms	0	0	51	256	80	387	77,4
Lauku tūrisms	0	0	42	260	75	377	75,4
Ekotūrisms	0	0	54	292	20	366	73,2
Putnu vērošana	0	0	54	196	110	360	72,0
Ūdenstūrisms	0	2	42	248	60	352	70,4
Pārgājieni	0	4	150	44	30	228	45,6
Sporta aktivitātes	1	4	21	132	20	178	35,6
Gaisa balonu tūrisms	0	0	51	24	20	95	19,0
Ilgspējīgais tūrisms	0	0	18	56	15	89	17,8

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ēdināšanas un naktsmītņu pakalpojumus (9.9.5. tab.) ekotūrismā respondenti vērtēja kā neapšaubāmi svarīgu attīstības sastāvdaļu. Savukārt salīdzinoši zemāks vērtējums tūroperatoru darbībai lauku novados saistās ar pašu tūrisma uzņēmēju – zemnieku saimniecību, viesu māju, atpūtas un ēdināšanas pakalpojumu sniedzēju – aktīvu individuālo darbību tūristu piesaistē.

9.9.5. tabula

Tūrisma uzņēmējdarbības vērtējums ekotūrismā

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Ēdināšanas uzņēmumi	0	0	18	172	245	435	87,0
Apmešanās/naktsmītnes	0	0	15	296	110	421	84,2
Tūrooperatori	0	4	171	44	75	294	58,8

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Dabas un kultūras resursus, kas ietver sevī plašu un bagātīgi niansētu ekotūrisma piedāvājumu izstrādes spektru, respondenti novērtēja augstu (9.9.6. tab.). Aptauju un interviju

laikā vietējie iedzīvotāji detalizēti raksturoja savā apkaimē esošo dabas un kultūras resursu specifiku, tās nozīmi savu novadu identitātes uzturēšanā. Šī tēma par dabas un kultūras resursu nozīmi identitātes veidošanā varētu būt viena no turpmākajām izpētes tēmām ekotūrisma ietvaros.

9.9.6. tabula

Tūrisma resursu nozīmīguma vērtējums ekotūrismā

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Kultūras resursi	0	0	27	144	255	426	85,2
Dabas resursi	0	0	36	160	205	401	80,2

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Aptauju un interviju laikā respondenti norādīja, ka nepieciešams papildināt izglītību ekotūrisma jomā (9.9.7. tab.), kas vēl ir maz pazīstama mūsu valsts novados. Kā vispieņemamākā forma šādas ekotūrisma izglītības iegūšanai tika atzīti īsi apmācību kursi tūrisma uzņēmējiem un vides gidēm, kas organizēti ārpus aktīvās tūrisma sezonas, vai arī pašizglītošanās, izmantojot attiecīgos izglītības materiālus, un pieredzes apmaiņa ekotūrisma parauguzņēmumos.

9.9.7. tabula

Ekotūrisma izglītības veida vērtējums

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Apmācību kursi tūrisma uzņēmējiem	0	0	21	216	65	302	60,4
Apmācību kursi gidēm	0	0	45	84	85	214	42,8
Augstskolas	0	0	18	92	30	140	28,0
Pieredze un pašizglītība	0	0	30	88	10	128	25,6
Koledžas	0	0	0	60	20	80	16,0

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Tūrisma izglītības specializācijas jomā respondenti ekotūrisma nemin starp prioritārajām nepieciešamībām (9.9.8. tab.). Šādu vērtējumu varētu saistīt ar ekotūrisma kā specifiska tūrisma veida nelielo atpazīstamību un iespēju apgūt ekotūrisma zināšanas, izstudējot tradicionālos tūrisma veidus. Apkopojot rezultātus, rodas secinājums arī par kvalitatīvas pārvaldības nepieciešamību un ar to saistītu dažāda līmeņa – maģistra, bakalaura, koledžu – studiju programmu un apmācību kursu, kā arī attiecīgo mācību materiālu izstrādāšanas aktualizēšanu

ekotūrisma izglītības jomā. Ņemot vērā faktu, ka ekotūrisms ir salīdzinoši šaura niša tūrisma tirgū Latvijā, problēmu rada nepieciešamo speciālistu skaita noteikšana.

9.9.8. tabula

Tūrisma izglītības specializācijas vērtējums

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Kultūras tūrisms	0	0	24	252	115	391	78,2
Dabas tūrisms	0	0	0	244	130	374	74,8
Lauku tūrisms	0	0	18	160	155	333	66,5
Ūdenstūrisms	0	0	3	196	45	244	48,8
Velotūrisms	0	0	18	184	30	232	46,4
Ekotūrisms	0	0	27	136	20	183	36,6
Aktīvais tūrisms	0	0	9	24	20	53	10,6

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ir jāparedz turpmāki tirgus pētījumi, lai rastu pamatojumu ekotūrisma pārvaldības speciālistu sagatavošanai darbam Eiropas Savienībā un citās valstīs. Latvijai, pateicoties labai vides pārvaldībai bioloģiskās daudzveidības aizsardzībā, kā arī Latvijas augstskolās (5.8.1. tab.) attīstītajām vides zinātnes studiju programmām, pētījumiem un starpdisciplinārai pieejai, ir pilnīgs pamats apgalvot, ka tuvākajā nākotnē šādi perspektīvai būs pozitīvi rezultāti.

9.9.9. tabula

Videi draudzīgo pieeju un tehnoloģiju priekšlikumu vērtējums ekotūrisma jomā

Vērtēšanas joma	Vērtēšanas balles (I–V)					Rezultāti	
	I	II	III	IV	V	Punktu summa (0–500)	%
Bioloģiskā pārtika	0	0	45	32	355	432	86,4
Atkritumu šķirošana	0	0	33	108	290	431	86,2
Ēku siltināšana	1	0	18	280	110	409	81,8
Saules enerģija	4	4	12	280	70	370	74,0
Vēja enerģija	1	2	9	268	80	360	72,0
Videi draudzīgi mazgāšanas līdzekļi	0	0	21	264	60	345	69,0
Resursu taupība	0	0	108	184	30	322	64,4
Biogāzes enerģija	0	2	90	192	30	314	62,8
Siltumsūkņi	1	2	168	112	30	313	62,6
HES enerģija	1	8	144	60	40	253	50,6

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju nozīmei ekotūrismā respondenti ir devuši augstu novērtējumu (9.9.9. tab.), kas liecina par padziļinātu izpratni šajā jautājumā un interesi šādas tehnoloģijas un pieejas ieviest kā savos uzņēmumos, tā arī apkārtņē kopumā. Aptaujas laikā plašākas diskusijas izvērtās par vēja ģeneratoru ietekmi uz vidi, īpaši uz ainavu.

Respondenti kā priekšnoteikumus ekotūrisma attīstībā min dabu, ainavas, piekrasti, ūdenstilpes – upes un ezerus, rekreācijas iespējas, arī kultūras mantojumu un tradīcijas, drošību.

Aptaujās iegūtie rezultāti liecina par patiesu ieinteresētību ekotūrisma attīstībā, taču aptauju un interviju laikā tika iegūta atziņa, ka lielākajai daļai respondentu (91%) nav skaidra priekšstata par ekotūrisma būtību, vēl mazāk ir zināšanu par jau minēto ekotūrisma starptautiski akceptēto definīciju un principiem (sk. 1.2. nodaļu „Ekotūrisma definīcija un principi”). Respondentiem, arī daudziem tūrisma profesionāļiem, ekotūrisms galvenokārt asociējas ar jēdzienu „ekoloģisks”, „videi draudzīgs”, „zaļš”, „ar dabu saistīts” vispārpieņemto izpratni, tomēr šajās atbildēs trūkst informācijas par ekotūrisma imperatīvu – ieguldījumu vides aizsardzībā un it īpaši par ieguldījumu vietējo iedzīvotāju labklājībā. Līdzīgas atziņas autors ieguvīš, dekādes garumā vadot ekotūrisma kursu augstskolās un pašvaldībās, kā arī konferenču un semināru diskusijās. Taču, iegūstot informāciju par ekotūrisma principiem, vairums respondentu, sevišķi lauku teritorijās, ir atbalstoši un patiesi ieinteresēti šī tūrisma veida attīstībā.

Apkopojot rezultātus, rodas secinājums par kvalitatīvas pārvaldības nepieciešamību ekotūrisma attīstībā un ar to saistītu dažāda līmeņa – maģistra, bakalaura, koledžu – studiju programmu un apmācību kursu, kā arī attiecīgo mācību materiālu izstrādāšanas aktualizēšanu ekotūrisma izglītības jomā. Ņemot vērā faktu, ka ekotūrisms ir salīdzinoši šaura niša tūrisma tirgū Latvijā, problēmu rada nepieciešamo speciālistu skaita noteikšana. Daudzos teritoriju plānojumos un attīstības programmās, īpaši dabas apsaimniekošanas plānos, ir iekļauts vērtīgs vietējās dabas un kultūrvides resursu apraksts, kas var kalpot par pamatu ekotūrisma plānošanai pašvaldībās. Kultūras mantojuma uzskaitījums dod vispārīgu priekšstatu par kultūrvides blīvumu, detalizētākam skatījumam ir pieejams plašs literatūras un informācijas avotu klāsts. Vairākos pašvaldību dokumentos minētais uzstādījums par tūrisma plūsmu pieaugumu var būt relatīvs, jo tūrisma nozari ietekmē starptautiskā finanšu krīze un citi globāli faktori.

Analizētajos pašvaldību dokumentos, izņemot Dundagas un Daugavpils novadu, jēdziens „ekotūrisms” atspoguļojas dažādos kvalitātes un kvantitātes rādītājos, kas kopumā piešķir šim tūrisma veidam epizodisku un sekundāru nozīmi. Nepieciešams paplašināt un kā valsts, tā pašvaldību normatīvajos aktos un plānošanas dokumentos iestrādāt patiesās ekotūrisma vērtības, lai ar šo tūrisma veidu tiktu atbalstīta arī vides aizsardzība, izglītība un vietējā ekonomika. Visās EIA pašvaldībās ir labvēlīgi nosacījumi kā tūrisma, tā arī ekotūrisma attīstībai.

Nepieciešams aktivizēt izglītību un sadarbību, īpaši vietējo iedzīvotāju iesaistīšanu ekotūrisma plānošanas procesos. Nozīmīga loma informatīvā un idejiskā atbalsta ziņā ir šo areālu

muzejiem – Naujienas novadpētniecības muzejam, Pededzes pagasta un Viesītes muzejam “Sēlija”, Tērvetes senvēstures muzejam, Pastariņa muzejam, Kubalu skolai – muzejam, Annas Brigaderes muzejam “Sprīdīši”, Pedvāles brīvdabas mākslas muzejam, Alūksnes dabas muzejam “Vides labirints” un Ziemeru pils atbalsta biedrībai – sadarbībā ar vietējiem TIC, ar kuru pārstāvjiem ir uzsāktas diskusijas par ekotūrisma pārvaldības modeļa izveidošanu. Vietējie muzeji var sniegt dabas un kultūrvēsturiskās izpētes un komunikāciju atbalstu ekotūrisma kvalitātes pilnveidošanai.

Ņemot vērā iestrādes EIA, īpaši Dundagas, Kolkas un Saukas pagastā, un novitāti ekotūrisma attīstības plānošanā, ir jāapsver iespēja attīstīt ekotūrisma Pededzes baseinā. Šādam apsvērumam pamatā ir Pededzes baseina pašvaldību ieinteresētība (9.8.3. tab.) attīstīt videi draudzīgu tūrisma un uzņēmējdarbību kopumā. Darbības attīstībai šajā jomā par pamatu rekomendējams izmantot ekotūrisma modeli (11.1. att.), integrējot tajā vietējo specifiku, un sākumā šajās pašvaldībās organizēt diskusijas un izglītojošus seminārus, pieaicinot visas ieinteresētās puses. Nākamais posms ir plānošana, ekotūrisma resursu un vides ietilpības novērtēšanā iesaistot gan nozaru ekspertus, gan iespējami vairāk vietējo uzņēmēju un iedzīvotāju. Izvērtējot ekotūrisma attīstības administratīvo kapacitāti, koordinējošo lomu var uzņemt Litenes ūdenstūrisma informācijas centrs, izveidojot konsultatīvo padomi no iesaistīto pašvaldību un TIC pārstāvjiem, uzņēmējiem, ekotūrisma un ūdenstūrisma ekspertiem un plānotājiem, tūrisma un vides NVO, t. sk. Latvijas Ekotūrisma savienības un asociācijas „Lauku ceļotājs”, ekspertiem, kā arī pārstāvjiem no reģionālajām augstskolām – no Vidzemes Augstskolas tūrisma jomā un no Rēzeknes Augstskolas vides aizsardzības jomā. Iegūtie rezultāti no minētajiem septiņiem EIA rāda vienmērīgu ainu ekotūrisma potenciāla jomā, kas liecina par ekotūrisma attīstības iespējām arī citās *Natura 2000* teritorijās Latvijā un tām piegulošajās teritorijās, taču sākotnēji jāizpēta resursi un kapacitāte citos EIA.

10. Ekotūrisma tirgus izpēte un produktu attīstība Latvijā

Ekotūrisms mūsdienās ir attīstījies daudzās pasaules valstīs, un tā realizācija izpaužas daudzveidīgi, atklājot katras valsts vai novada atšķirīgo identitāti, unikalitāti un pārvaldības specifiku, produktu piedāvājumu un tūristu plūsmas apjomu. Lai arī bez Latvijas situācijai līdzīgiem piemēriem eksistē arī daudzi ekotūrisma modeļi, kas ģeogrāfisko, bioreģionālo, sociāli politisko, vēsturisko un kultūras apstākļu dēļ ir krasi atšķirīgi, tomēr, ņemot vērā ekotūrisma specifiku, kas līdzīgi citām tūrisma jomām iekļaujas starptautiskās sadarbības tīklā, ekotūrisma globālās specifikas iepazīšanas un Latvijas ekotūrisma pozicionēšanas nolūkā ir svarīgi izpētīt šo modeļu un pieeju daudzveidību. Apzinoties faktu, ka eksistē vairāk nekā simts dažādu ekotūrisma labās prakses piemēru visā pasaulē, kuru izpēte prasītu lielu darba apjomu, autors ir analizējis atsevišķus dažādos kontinentos esošus ekotūrisma darbības piemērus (sk 4. pielikumu „Ekotūrisma labas prakses piemēri pasaulē”), kas izvēlēti pēc nozīmīgāko starptautisko ekotūrisma organizāciju – Starptautiskās Ekotūrisma apvienības un Starptautiskā Ekotūrisma kluba resursos esošās informācijas (TIES, 2011; Ecoclub, 2011). Šo piemēru teorētisko izpēti papildina autora veiktās intervijas ar Igaunijas, Krievijas un Norvēģijas ekotūrisma organizāciju pārstāvjiem, kā arī izpētes braucieni Igaunijas ekotūrisma maršrutos 2004. un 2011. gadā. Šādā veidā tika gūts analītisks ieskats daudzveidīgajos ekotūrisma veidos, kurus vieno jau minētais konceptuālais ietvars, kas balstīts uz dabu un kultūrvidi, saudzē vidi un paaugstina vietējo iedzīvotāju labklājību. Ekotūrisma produktu attīstības padziļinātas izpētes nolūkā turpmāk apskatītie piemēri ir īpaši izvēlēti no pārējiem pielikumā minētajiem piemēriem. Atlasē izmantoti šādi kritēriji: Igaunija ir Latvijas kaimiņvalsts, un gan Igaunija, gan Norvēģija ir valstis ar augstiem ekotūrisma attīstības rādītājiem, kuras organizējušas starptautiskās ekotūrisma konferences (Oslo 2007. gadā un Pērnavā 2010. gadā), piesaistot visas pasaules ekspertu uzmanību. Ķīna savukārt ir valsts ar bagātām tūkstošgades tradīcijām un vislielāko iedzīvotāju skaitu pasaulē, kas ir ieinteresēta ekotūrisma attīstībā.

Igaunija

Igaunijas Ekotūrisma asociācija (Eesti Ökoturismi Ühenduse, 2011) ir vadošā organizācija ekotūrisma attīstībai valstī. Tās mērķis ir ieviest ekotūrisma principus, stratēģijas un rīcības plānus, nozares vadlīnijas un standartus, veicināt ekotūrisma un ilgtspējīgu tūrisma, iniciēt un organizēt projektus dabas un kultūras mantojuma aizsardzībai, organizēt ekotūrisma izglītības, apmācību un konsultatīvās programmas, pārraudzīt tūrisma sociālo, ekoloģisko un ekonomisko ietekmi, atbalstīt produktu veidošanas un mārketinga darbību, iesaistīties starptautiskajā ekotūrisma sadarbības tīklā, meklēt valdības un pašvaldību atbalstu ekotūrisma mērķu sasniegšanai. Igaunijas Ekotūrisma asociācijas darbības pamatā ir definīcija – *ekotūrisms ir*

ceļojuma veids, kas veicina dabas aizsardzību un sniedz atbalstu vietējām kopienām –, kā arī pieci principi:

1) apmeklējuma līmeņa un pieļaujamā ceļotāju daudzuma uzņemšanas spējas monitorings (mijiedarbība starp vietējiem iedzīvotājiem un tūristiem). Attiecības starp tūristiem un apkārtējo vidi nav diskutējamas, bet ir jāievēro zinātnieku un valdības izstrādātie vides aizsardzības noteikumi;

2) labums vietējiem iedzīvotājiem – viņi nedrīkst būt izslēgti no līdzdarbības, tomēr tūrisma nozare nedrīkst uzspiest šo līdzdarbību;

3) starpsektoriālā valsts, pašvaldību, privātā un sabiedriskā sektora mijiedarbība vienotas darbības stratēģijai un problēmu izpratnei;

4) pieņemamu izcenojumu stratēģija;

5) uzticības cienīgs mārketingš.

Viena no ekotūrisma pamatnostādņēm ir atbalstīt vietējo ekonomiku – pēc iespējas lielākā apjomā iegādāties tieši vietējos produktus. Vislielākā atbildība ekotūrisma attīstības harmonizēšanā ar dabas aizsardzību un ilgtspējību ir vietējiem tūroperatoriem un viņu sadarbības partneriem – zemnieku saimniecībām. Ekotūrisma iesaistītajiem sadarbības partneriem ir nepieciešams nodrošināt vides izglītību, tūrisma ietekmes uz vidi novērtējumu un monitoringu.

Igaunijas Ekotūrisma asociācija ir viena no aktīvākajām ekotūrisma organizācijām Baltijas jūras reģionā, kas ievērojamāko ekotūrisma darbību Igaunijā ir attīstījusi Somā nacionālajā parkā (*Soomaa Rahvuspark*), kā arī daudzviet citur valstī (Soomaa, 2011). Privāts sektors ekotūrisma jomā sadarbojas ar šī nacionālā parka (Soomaa National Park, 2011) un citu aizsargājamo dabas teritoriju administrācijām, kā arī ar citiem Eiropas nacionālajiem parkiem (PAN Parks, 2011). Igaunijas tūrismam raksturīga sekmīga pārvaldība tūrisma ietekmes uz vidi monitorēšanā un regulēšanā, videi draudzīgas infrastruktūras izveidošanā, t. sk. plašā velotūrisma tīkla uzturēšanā. Svarīga Igaunijas ekotūrisma iezīme ir darbība visos gadalaikos. Minētais ekotūrisma uzņēmums „Karuskose”, kura nosaukumā izmantots Somā parka vietvārds, aktīvi iesaistās ekotūrisma apmācību programmā citās Eiropas Savienības valstīs (Soomaa, 2011a). Īpaši nozīmīgs ieguldījums reģiona ekotūrisma popularizēšanā bija 2010. gadā Pērnāvā organizētajai Eiropas ekotūrisma konferencei, kurā iesaistījās daudzi eksperti un kurai bija nozīmīgi rezultāti.

Norvēģija

Norvēģijas valdības visnozīmīgākais uzņēmējdarbības attīstības un inovāciju instruments ir *Innovasjon Norge* (Norvēģijas inovācijas). Tas atbalsta arī ekotūrisma, kas šai zemē ir populārs un tiek uztverts kā līdzeklis uzņēmējdarbībai, kura izceļ vietējās teritorijas savdabību, kā arī izrāda cieņu pret dabu, kultūras mantojumu, vides saglabāšanu, vietējiem iedzīvotājiem un viņu kultūru. Sadarbojoties ar daudzām tūrismā iesaistītajām organizācijām, 2007. gadā ir izstrādāti kritēriji Norvēģijas ekotūrisma sertifikācijai. Norvēģu izstrādātā definīcija vēsta: „*Ekotūrisms*

bagātina dabas un kultūras pieredzi, to organizē atbildīgi tūrisma uzņēmumi, izsakot rūpes par saviem viesiem, vidi un vietējiem iedzīvotājiem, kuri tajā ir iesaistīti” (Norwegian Ecotourism Certification, 2007).

Ekotūrisms Norvēģijā balstīts uz septiņiem pamatprincipiem:

- 1) tā pamatā ir dabas un kultūras resursi;
- 2) līdzekļi ir jāiegulda dabas un kultūras aizsardzībā, jāapzinās sava ietekme uz vidi un vienmēr jāievēro piesardzība;
- 3) jādarbojas, cik vien ilgtspējīgi ir iespējams, pastāvīgi līdzsvarojot ekoloģiskos, kultūras, sociālos un ekonomiskos apsvērumus;
- 4) jādod pozitīvs ieguldījums vietējā sabiedrībā, jāizmanto vietējais darbaspēks, vietējie produkti un pakalpojumi, jāizrāda vispārēja atbildība par vietējo sabiedrību;
- 5) jāpalīdz saglabāt aizsargājamus būvniecības objektus un jāpielāgojas vietējās arhitektūras stilam, būvmateriālu izvēlei un risinājumiem;
- 6) jāizvirza augstas prasības pakalpojumu sniedzējiem un gidjiem, jāizprot, ka komunikācija un interpretācija ir ekotūrisma produktu nozīmīga daļa;
- 7) jāpiedāvā neaizmirstama pieredze un jārada atbilstoša vide, lai ceļotāji gūtu priekšstatu par vietējo kultūru, sabiedrību un dabu (Norwegian Ecotourism Certification, 2007).

Ekotūrisma attīstībā un kvalitātes uzturēšanā īpaša uzmanība tiek veltīta resursu izmantošanai, kā arī ir noteikts izvēlēties videi visdraudzīgākās alternatīvas, vietējo iedzīvotāju pakalpojumus, ekoloģiskos produktus. Tāpat arī vismaz 80% mazgāšanas un tīrīšanas līdzekļu un 100% papīra ir jābūt ar *Swan*, *Debio*, ES ekomarķējumu vai citu Norvēģijā akceptētu ekomarķējumu; jāizmanto godīga un ētiska biznesa produkti, produkti ar otrreizējas pārstrādes iespējām; jāšķiro atkritumi; jāizmanto videi draudzīgs transports; enerģijas patēriņam 80% apmērā jābūt no sertificētiem atjaunojamiem enerģijas avotiem; ūdenssildītājiem jābūt ar 90% energoefektivitāti; jālieto enerģiju taupošas lampas, izņemot tās, kas nepieciešamas vēsturiskā kolorīta uzturēšanai (Norwegian Ecotourism Certification, 2007). Tāpat nozīmīga ir informēšana par apdraudēto sugu un kultūras mantojuma aizsardzību, ekotūrisma maršrutu plānošana, apmeklētāju skaita regulēšana un izglītošana, lai mazinātu antropogēno slodzi uz apkārtējo vidi.

2007. gadā Norvēģijas Ekotūrisma organizācija (*Norsk Økoturisme*) sadarbībā ANO Vides programmu (UNEP) un Starptautisko ekotūrisma apvienību Oslo organizēja plašu Globālo ekotūrisma konferenci (*Global Ecotourism Conference*) ar vairāk nekā 450 dalībniekiem no 70 valstīm. Tajā tika sniegti daudzi pozitīvas prakses piemēri un ziņots par teorētiskiem pētījumiem. Konferences darbs tika noslēgts ar Oslo ziņojumu par ekotūrisma (*Oslo Statement on Ecotourism, 2007*), kas līdzīgi Ekotūrisma samita Kvebekas deklarācijai (*Québec Declaration, 2002*) ir kļuvis par vienu no vadošajiem stratēģiskajiem dokumentiem pasaules mērogā.

Ķīna

Tā kā Ķīnai ir viena no dominējošām lomām mūsdienu globālajā politikā un ekonomikā, kā arī tūkstošgadēs veidota civilizācija ar unikālu kultūras un tradīciju vēsturi, t. sk. īpašas cilvēka un dabas attiecības, un šajā *Vidus valstī* (Ķīnas nosaukums oriģinālvalodā – *Zhōng Guó*) atrodas daudzi izcili dabas un kultūras resursi, ekotūrisms Ķīnā ir viens no daudzveidīgākajiem pasaulē ar tam raksturīgām dziļajām vēsturiskām saknēm (Lai Young Hai, 1989). Ņemot vērā faktu, ka Ķīnas iedzīvotāju skaits sasniedz ¼ no kopējā pasaules iedzīvotāju skaita, jāsecina, ka valstī ar tādu strauji augošu megaekonomiku gandrīz jebkura uzņēmējdarbība var izraisīt ietekmi uz vidi. Tāpēc arī ekotūrisms ar savu filozofiju samazināt ietekmi uz vidi šajā valstī var sniegt nozīmīgu ieguldījumu vides aizsardzībā, jo pat pēc aptuvenas kalkulācijas ekotūristu skaits Ķīnā varētu būt desmitiem miljonu cilvēku un vairāk.

Ķīnā cirkulē vairāk nekā 60 ekotūrisma definīciju, un to formulējums ir atšķirīgs, taču vairāki kritēriji sakrīt ar Rietumos pieņemtajām ekotūrisma definīcijām. Līdzīgi Rietumiem Ķīnā ekotūrisms ir uz dabu balstīts, izglītojošs un ilgtspējīgs, pastāv arī etniskais ekotūrisms, lauksaimnieciskais ekotūrisms, lauku ekotūrisms un urbānais ekotūrisms. Daudzi zinātnieki gan ir kritiski par tik plašu ekotūrisma skatījumu.

Ķīnā vairāki eksperti ir veikuši pētījumus par vides ētikas nozīmi ekotūrisma, akcentējot cieņu pret dabu un tās daudzveidības izpausmēm. Tiek uzsvērts, ka ekoloģiskās vērtības ir dziļi integrētas cilvēka apziņā. Ķīniešu pētnieki pārliecinoši pauž uzskatu, ka ekotūrisms ir radies viņu valstī daudz agrāk nekā Rietumos, un norāda uz senām Ķīnas tradīcijām, daoisma filozofiju, Kun Dze (Konfūcija) mācību un to, ka ceļojumi dabas iepazīšanai notikuši jau dziļā senatnē. Vietējo iedzīvotāju kopienas sevi redz harmonijā ar apkārtnes ainavu, kā apliecina fen šui (*féng shūi*) tradīcijas un daudzas citas tūkstošgadēs izkoptas filozofiski ētiskas normas. Ķīnā ekotūristus iedala pēc ekoloģiskās apziņas pakāpes. Ekotūrisma produktiem jābūt lētiem. Ķīnieši īpaši iecienījuši putnu vērošanu, pastaigas mežā un meditatīvu dabas apceri (Ye Wen, Xue Ximing, 2008). Ekotūrisms Ķīnā tiek uzskatīts par stratēģiju bioloģiskās daudzveidības aizsardzībai.

Dati liecina, ka Ķīna kļūs par vislielāko tūrisma industrijas valsti pasaulē. Ķīnā apgūtie ekotūrisma resursi galvenokārt koncentrējas valsts rietumu apgabalos (Cheng, Wang, 2010). Tiek prognozēts, ka 2020. gadā Ķīnas Tautas Republiku apmeklēs vairāk nekā 137 miljoni ārzemju tūristu. Pieaugot labklājībai, palielināsies arī iekšzemes ceļojumu skaits. Tiek apsvērts, ka arī ekotūrisms ietekmēs vides degradāciju, un tāpēc jau tagad ir svarīgi izpētīt un prognozēt ekotūrisma attīstības virzienus, vides saglabāšanas un dabas aizsardzības iespējas. Ķīnā dabas rezervātos tiek aizsargāti 70% visu ekosistēmu veidu, 80% savvaļas dzīvnieku sugu, 60% augu sugu, taču finansiālo līdzekļu trūkums rada nopietnas problēmas šo rezervātu tālākai uzturēšanai. Dažos no tiem buferzonās un eksperimentālajās zonās tiek attīstītas tūrisma programmas, kuras, daudzos gadījumos pakļaujoties tirgus konjunktūrai, ielaužas aizsargājamās zonās ar tādiem infrastruktūras elementiem kā ceļi un viesnīcas. Tūrisma izraisītās problēmas dabas rezervātos ir

ūdens, trokšņu, cieto atkritumu piesārņojums, tiek apdraudēti aizsargājami objekti, kā arī notiek dabas rezervātu degradācija kopumā. Sakarā ar pāreju no centrāli plānotās ekonomikas uz tirgus ekonomiku un tūrisma resursu attīstību Ķīnas Tautas Republikas valdība, kā arī tūrisma nozares un akadēmiskās aprindas pievēršas lielu uzmanību šīs jomas regulēšanai un darbības mehānismam. Valdība cer, ka ienākumi no ekotūrisma tiks vairāk novirzīti dabas resursu aizsardzības mērķiem.

Šie atsevišķie, kā arī daudzi citi šeit neapskatītie ekotūrisma piemēri ir vērti, lai tos pētītu detalizētāk un iegūtu informāciju par ekotūrisma piedāvājumiem starptautiskajā tūrisma tirgū, kā arī izmantot, plānojot ekotūrisma attīstību mūsu valstī un piedāvājot Latvijas ekotūrisma pozitīvo praksi globālā mērogā.

10.1. Latvijas tēls, transports un drošība ekotūrisma attīstībā

Lai attīstītu ekotūrisma, būtiski ir apsvērt Latvijas tēlu, kas pasaulē vēl joprojām ir maz atpazīstams. Ar zināmu gandarījumu jāatzīst, ka kopš 2008. gada ir attīstījies prāmju satiksme Rīgas pasažieru ostā, kas ilgu laiku līdzinājās tuvu nullei, ievedot tikai ap 150–200 tūristu nedēļā. Salīdzinoši kaimiņvalsts Tallinas pasažieru osta jau kopš 1995. gada uzņēma ap 15 000 – 20 000 tūristu dienā no Somijas un Zviedrijas. Tāpat jāuzsver arī starptautiskās lidostas „Rīga” un autobusu satiksmes radītais tūristu skaita pieaugums. Visi trīs minētie transporta veidi (10.2.1., 10.2.2., 10.2.3. att.) pēdējos gados ir daudzkārt palielinājuši tūrisma plūsmu Latvijā, galvenokārt gan galvaspilsētas virzienā.

Ņemot vērā ekotūrisma nosacījumus, ir jāveic turpmākie pētījumi par minēto transporta veidu radītajām emisijām un to ietekmi uz vidi. Transporta veids, kas rada vienas no zemākajām emisijām, ir prāmju satiksme. Piemēram, prāmju operators *Silja Line* ir izveidojis savu programmu, lai samazinātu ietekmi uz vidi, un arī sertificētu vides pārvaldības sistēmu, izmantojot ISO 14001 kā kritēriju. Pašlaik ekotūrisma attīstība jāorientē tā, lai nodrošinātu nepieciešamo infrastruktūras minimumu. Nepieciešama rūpīga potenciālā ekotūrisma sektora izpēte, lai izstrādātu konkurētspējīgu piedāvājumu. Lai arī mūsu valstī ir sasniegti zināmi rezultāti tūrisma infrastruktūras elementu pielāgošanai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, kā to rāda atsevišķi piemēri – Ķemeru nacionālais parks, Līgatnes dabas takas, dabas taka Planču purvā, Alojās novadā, Cieceres dabas taka Saldū, Lielzera dabas taka Limbažos, laipu taka Ainažos, dabas takas Tērvetes dabas parkā, Embūtes dabas parkā u. c. (Infrastruktūras izveide Natura 2000 teritorijās, 2007; Smaļinskis, Junkurs, 2010; Latvija Nesteidzīgai atpūtai, 2011) –, tomēr vēl joprojām jārada šādas pieejas arī citiem tūrisma objektiem – dabas takām un kultūras pieminekļiem, jāsniedz atbilstoši pakalpojumi, kā arī izstrādāt šajā sakarā jāizstrādā rekomendācijas gidem un citiem pakalpojumu sniedzējiem sadarbībā ar sociālajām un vides NVO.

Latvijas ekotūrisma tēla prezentēšanā liela uzmanība pievēršama īstena, starptautiskajās ekspertu un profesionāļu aprindās atzīta ekotūrisma satura iekļaušanai, jo nereti parādās ekotūrisma izpratnes atšķirības. TAVA un Latvijas Institūts jau ir veicis nozīmīgu ieguldījumu Latvijas kā tūrisma zemes popularizēšanā, tomēr būtu nepieciešams nodrošināt informācijas pieejamību daudz plašākā valodu spektrā (ne tikai angļu, krievu un vācu valodā), īpaši orientējoties uz Austrumeiropas, Vidusāzijas, Tuvo un Tālo Austrumu valstīm. Lai arī pēdējās vēl joprojām tiek uztvertas kā netradicionālas un eksotiskas vietējā tūrisma tirgū, taču tās ir vienas no pasaulē lielākajiem tūrisma eksporta potenciāliem. Daudzviet ārvalstu tūroperatori Baltijas valstis uztver kā vienu veselumu, kas zināmā mērā varētu ietekmēt tūrisma apgrozījuma pieaugumu, veicot saskaņotas vai kopīgas mārketinga aktivitātes Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Pētot tūrisma informāciju interneta portālos un iegūstot salīdzinošos datus par Igauniju, Latviju un Lietuvu, jāsecina, ka tie ir līdzīgi, izņemot datus par ekotūrisma Lietuvā, kas ir divas reizes mazāki (10.1. tab.).

10.1. tabula

Interneta portāla *Google* statistikas rādītāji

Atslēgvārdi – frāzes	Interneta vietņu skaits
<i>Tourism in Latvia</i>	382
<i>Tourism in Lithuania</i>	439
<i>Tourism in Estonia</i>	428
<i>Ecotourism in Latvia</i>	79
<i>Ecotourism in Lithuania</i>	32
<i>Ecotourism in Estonia</i>	65

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem, 30.09.2011.

Igaunija ir pozitīvs piemērs lielas tūrisma plūsmas piesaistīšanā un pārvaldīšanā. Interneta vietnes multilingvistiskā satura izveidošanā finansiālais ieguldījums ir neliels, bet tā ir iespēja saistošā veidā sasniegt mērķauditoriju daudzās valstīs. Raugoties no attīstīto lielvalstu perspektīvām, ir rekomendējams ekotūrisma piedāvājumā iekļaut vienlaikus visu triju Baltijas valstu apmeklējumu. Šajā jomā jāveido aktīvs mārketinga, lai padarītu mūsu valsti tūristiem interesantu un rosinātu uzturēties šeit ilgāk par vienu vai divām diennaktīm, un ne tikai Rīgā, Siguldā, Rundālē vai *Via Baltica* ceļa posmā Bauska–Ainaži, bet arī ceļot Liepājas–Alūksnes, Ventpils–Krāslavas virzienā un uz daudzām citām vietām Latvijā, tā popularizējot ekotūrisma.

Tūristu vajadzību apmierināšanai pieaug enerģijas patēriņa pieprasījums, palielinās mežu un citu dabas resursu nomīdīšana, pieaug notekūdeņu, piegužošanas un atkritumu problēmas. Teorētiski pastāv iespēja, ka viens veiksmīgi izstrādātais ekotūrisma modelis ir lietojams jebkurā vietā Latvijā vai pat Baltijas jūras reģionā ar nosacījumu, ka šī modeļa dominējošais princips ir

videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju integrēšana, kā arī atbilstoša pārvalde šo tehnoloģiju ilgtspējības nodrošināšanā.

10.2. Statistikas datu rādītāji un attīstības perspektīvas ekotūrismā

Tūrisma statistikas datu analīze dod iespēju iegūt informāciju par tūrisma plūsmu valstī, ceļojumu motīviem un interešu tendencēm un izmantoto transporta veidu, kas ļauj noteikt tā ietekmi uz vidi. Ņemot vērā ekotūrisma darbības nelielos apjomus un mazo atpazīstamību profesionālajā vidē, statistikas dati par šo tūrisma veidu netiek apkopoti ne valsts, ne pašvaldību līmenī, taču statistika ir svarīga ekotūrisma plānošanā, tūrisma plūsmu piesaistīšanā un resursu ieguldīšanā infrastruktūras un pakalpojumu izveidošanai, vai, tieši otrādi, konstatējot iespējamus vides riskus, šo plūsmu samazināšanā un novirzīšanā uz citiem tūrisma objektiem ar atbilstošu vides ietilpību.

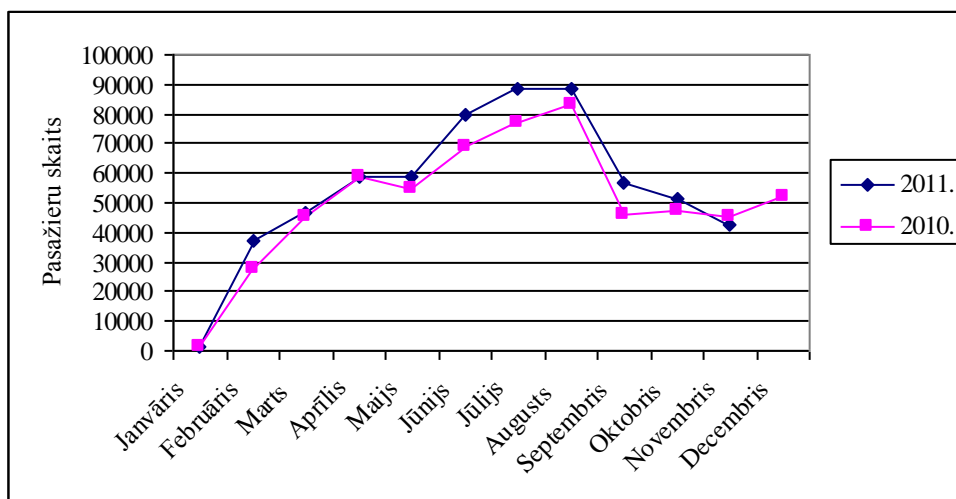
Analizējot LR Galvenās statistikas pārvaldes datus (sk. 8. pielikumu „Tūrisma statistikas dati par ārzemju tūristu ceļojumiem Latvijā (2000–2010)”), jāsecina, ka no atbildīgajiem valsts dienestiem, viesnīcu un ēdināšanas uzņēmumiem, TIC un tūroperatoriem iegūtie dati nesniedz precīzu ainu par tūrisma plūsmām, jo, tā kā pastāv brīvas ES un Šengenas līguma valstu robežas, daudzi tūristi nenonāk statistikas uzskaitē, kā arī tūrisma objektos precīzi var veikt uzskaiti tikai norobežotās teritorijās, kā tas ir VAS „Latvijas valsts meži” administrētajā Tērvetes dabas parkā, kur precīzus datus var iegūt pēc ieejas biļešu skaita. Precīza apmeklētāju uzskaitē pēc ieejas biļetēm ir arī Gaujas nacionālā parka Līgatnes dabas takās, Slīteres nacionālā parka Slīteres bākā un SIA „Kolkasrags”. Citās ĪADT un to apkārtnē ir brīva tūristu kustība un statistikas uzskaitē ir aptuvena, iegūstot datus no muzeju, ēdināšanas un naktsmītņu pakalpojumu sniedzējiem, uzskaitot autotransportu stāvvietās, dabas takās, kultūras pieminekļu vietās, tūristu savvaļas apmetnēs.

Nozīmīgi ir arī finanšu ieņēmumu dati no tūrisma pakalpojumu sniedzējiem. Transporta sektors sniedz precīzus datus par pasažieru pārvadājumiem, taču jāveic rūpīga izpēte, lai apzinātu reālo tūristu, īpaši esošo un potenciālo ekotūristu, skaitu kopējā uzskaitē. Prognozēšanas nolūkā nepieciešams anketēt pasažierus un salīdzināt datus ar tūristu skaitu ekotūrisma objektos.

LR Centrālās statistikas pārvaldes dati par iedzīvotāju vietējiem ceļojumiem liecina, ka salīdzinājumā ar 2010. gadu atpūtas braucienu skaits 2011. gadā ir pieaudzis par 9,7%, iecienītākais galamērķis ar nakšņošanu ir Rīgas reģions – 39%, Latgale – 20%, Vidzeme – 16%, Kurzeme – 15%, Zemgale – 10%, kur tūristi pavada vidēji 2 diennaktis un iztērē 19,6 latus. Lielākā daļa ārvalstu viesu bijuši kaimiņvalstu iedzīvotāji – 33% no Lietuvas, 19% no Igaunijas, 7% no Krievijas, 6% no Zviedrijas, 4% no Vācijas un 4% no Polijas. 33% ceļotāju par mērķi nosauca atpūtu, 32% darījumu kārošanu un 22% draugu vai radnieku apmeklēšanu.

Salīdzinājumā ar 2010. gadu ir ievērojami pieaudzis (par 49%) vairākdienu ceļotāju skaits no Krievijas Federācijas (LR CSP, 2011).

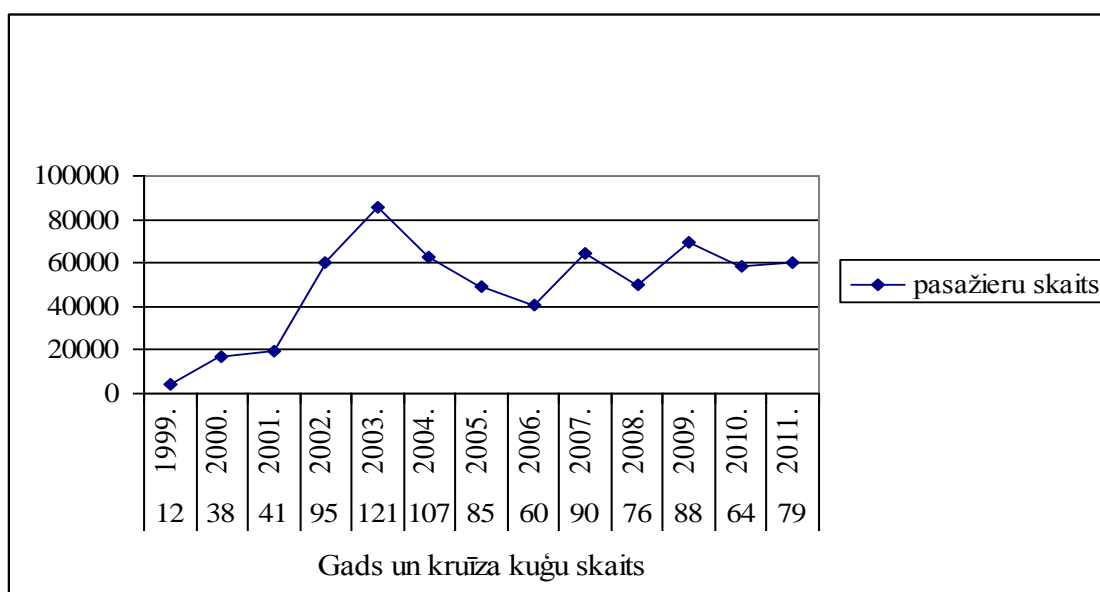
Lielu ieguldījumu tūrisma plūsmas palielināšanā mūsu valstij ir devusi prāmju satiksmes uzlabošana (606 628 pasažieri 2010. gadā, 516 390 pasažieri līdz 2011. gada oktobrim) (10.2.1. att.) un avioliņijas (4 663 647 pasažieri 2010. gadā, 4 898 350 pasažieri līdz 2011. gada oktobrim) (10.2.3. att.).

10.2.1. att. Prāmju satiksmes statistika Rīgas brīvdostā. Pasažieru skaits Tallink prāmja līnijā Stokholma–Rīga–Stokholma (2010–2011)

Avots: AS Tallink Group (2011), <http://www.tallink.com/>

Tāpat zināmu ieguldījumu galvaspilsētas ekonomikā dod kruīza kuģu ienākšana Rīgā (kopš 2006. gada vidēji gadā ap 60 000 tūristu) (10.2.2. att.), lai arī šīs kategorijas tūristu uzkavēšanās laiks ir tikai 3–6 stundas vai nepilna diena.

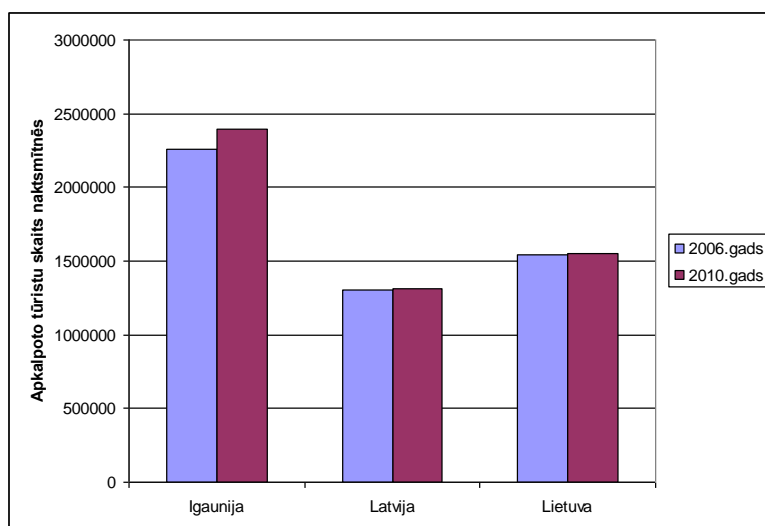
10.2.2. att. Kruīza kuģu statistika Rīgas brīvdostā Kruīza kuģu ienācienu un pasažieru skaits Rīgas brīvdostā (1999–2011)

Avots: Rīgas brīvdostas pārvalde (2011), <http://www.rop.lv/lv/pramji-un-kruizi/kruizs/statistika.html>

Savukārt ar aviācijas transportu pārvadāts gandrīz 10 reižu vairāk pasažieru nekā ar prāmjiem, taču salīdzinājumā ar kruīza kuģu un prāmju radīto izmešu daudzumu lidojums tiek uzskatīts par videi daudz nedraudzīgāku, īpaši saskaņā ar ekotūrisma principu samazināt tūrisma nozares radīto ietekmi uz vidi.

Nozīmīga tūristu ceļojumiem mūsu valstī ir tūristu autobusu un starptautiskā autobusu satiksme. Ir problēmas ar tūristu autobusu statistiku, jo savas autonomās pārvietošanās dēļ tie nav atkarīgi no dažādām kontroles un uzskaites sistēmām. Veicot provizoriskus novērojumus 2011. gada vasaras tūrisma sezonā (jūnijā–augustā) tūrisma autobusu lielākajā koncentrēšanās vietā Rīgā (Vecrīgā) pie Strēlnieku laukuma un 11. novembra krastmalā pie Rīgas pils, kā arī konsultējoties ar Rīgas Tūrisma informācijas centru, jāsecina, ka šo autobusu regulāra uzskaitē netiek veikta, bet te veidojas nozīmīga tūristu plūsma. Pēc aptuveniem datiem, šajā sezonā minētajās stāvvietās dienā uzkavējās ap 30 tūristu autobusu no dažādām valstīm – pārsvarā no Igaunijas, Lietuvas, Somijas, Zviedrijas, Polijas, Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas, Vācijas, taču redzami autobusi arī no Šveices, Francijas, Itālijas, Ungārijas, Beļģijas, Čehijas, Holandes un citām valstīm. 4–8 stundu garumā katrā autobusā tiek pārvadāti apmēram 20–30 tūristi, kas Vecrīgā papildus veido apmēram 1000 tūristu dienā.

Statistikas datus minētais pasažieru daudzums, no kuriem vairākums ir tūristi, ir nozīmīgs arguments tūrisma plānošanai un popularizēšanai, lai daļu no lielā tūrisma pieplūduma galvaspilsētā (pēc Rīgas tūrisma informācijas centra ekspertu novērojumiem, tūristu skaits Vecrīgā 2011. gadā salīdzinājumā ar 2010. gadu ir pieaudzis par 30–40%), palielinot informāciju, izvēles iespējas un ceļamērķu piedāvājumu, varētu novirzīt uz lauku teritorijām, t. sk. dabas, kultūras un ekotūrisma maršrutiem, tā atslogojot Rīgu un veicinot tūrisma attīstību lauku novadu pašvaldībās, kas izjūt tūrisma darbības deficītu. Salīdzinoši veiksmīgs šajā jomā ir Igaunijas piemērs, kur tūroperatori lielu daļu tūristu, kuri ieceļo Tallinā ar prāmju satiksmi, pateicoties atraktīviem piedāvājumiem un prasmīgai pārvaldei, ir piesaistījuši ceļojuma maršrutiem visā Igaunijas teritorijā. Lai arī salīdzinošās statistisko datubāzes (10.2.1. tab.) sniedz atšķirīgās formās uzturētu informāciju par tūristu plūsmām Baltijas valstu galvaspilsētās un ārpus tām, tomēr, izmantojot 2006. gada datus, var secināt, ka Igaunijā salīdzinoši liels skaits ārzemju tūristu – ap 40% no kopējā ārzemju tūristu skaita – nakšņo ārpus galvaspilsētas. Latvijas un Lietuvas statistikas datubāzes šādus datus par ārzemju tūristu nakšņošanu galvaspilsētā un ārpus tās nenorāda. Savukārt citi dati – par apkalpoto viesu skaitu naktsmītnēs 2006. un 2010. gadā – ļauj secināt, ka Igaunijā ir pārliciecināši vairāk apkalpoto tūristu, t. sk. ārzemju tūristu, salīdzinājumā ar Lietuvu un Latviju (10.2.3. att.), kas salīdzinoši labvēlīgāk ietekmējis tūrisma attīstību lauku novados Igaunijā.

10.2.3. att. Salīdzinošais apkalpoto tūristu skaits naktsmītnēs Igaunijā, Latvijā, Lietuvā 2006. un 2010. gadā

Avots: Estonian Tourism Statistics, 2010; LR CSP, 2010; Lithuania Statistics, 2010.

Minētie dati salīdzinoši norāda arī uz tūristu plūsmu skaitlisku vairākumu Igaunijas lauku novados.

10.2.4. tabula

Baltijas valstu galvaspilsētās un ārpus tām sniegto naktsmītņu pakalpojumu salīdzinošie dati

Valsts; sniegto naktsmītņu pakalpojumu vieta; tūristu kategorija	Naktsmītņu sniegto pakalpojumu veids, skaits un gads					
	2006			2010		
	Apkalpoto viesu skaits naktsmītn ēs	Ārzemju viesu nakšņošan as reižu skaits naktsmītn ēs	Vietējo viesu nakšņošanas reižu skaits naktsmītnēs	Apkalpoto viesu skaits naktsmītn ēs	Ārzemju viesu nakšņošan as reižu skaits naktsmītn ēs	Vietējo viesu nakšņo šanas reižu skaits naktsmītn ēs
Igaunija						
Ārzemnieki	1 428 000			1 560 000	3 200 000	
Vietējie	832 000			837 811		1 500 000
Kopā	2 260 000			2 397 811		
Tallinā		1 824 000				
Citur Igaunijā		1 196 000				
Kopā		3 020 000	1 523 000			
Latvija						
Rīgā	733 535	816 297		779 852		
Citur Latvijā	571 496					
				676 945		
No tiem ārzemnieki	816 297	1 872 393				

Kopā	1 305 031			1 311 538	1 912 336	
No tiem ārzemnieki				877 774		
Lietuva						
Visā valstī	1 540 468	462 600	4 721 908	1 552 874	338 500	4 330 005

Avots: Estonian Tourism Statistics, 2010; LR CSP, 2010; Lithuania Statistics, 2010 – datus apkopojis autors.

Kā savdabīgu piemēru radošai pieejai un eksotiskam piedāvājumam etnogrāfiskās izziņas padziļināšanai un produktu daudzveidības palielināšanai var minēt Igaunijas tūroperatoru izstrādāto maršrutu nelielām Somijas tūristu grupām, kas dod iespēju apmeklēt somugru vēsturiskās teritorijas Sibīrijas un Urālu apgabalos. Latvijā salīdzinoši maz ir izmantotas etniskā somugru tūrisma iespējas veidot saikni ar unikālo Līvu krastu Slīteres nacionālajā parkā, kas tuvākajā nākotnē ir uzskatāms par nozīmīgu devumu arī ekotūrisma attīstībai Dundagas novadā un Ziemeļkurzemē kopumā, īpaši apsverot loģistikas risinājumus, piemēram, uzlabot prāmja satiksmi starp Ventspili un Sāmsalu, kā arī Somijas ostām.

Pārskatu par tūrisma plūsmu un tās dinamiku Latvijā, kas ir nozīmīga arī ekotūrisma plānošanā, sniedz LR Centrālās statistikas pārvaldes dati (sk. 8. pielikumu „Tūrisma statistikas dati par ārzemju tūristu ceļojumiem Latvijā (2000–2010)”).

Šajos pārskata gados (2000–2010) ārzemju ceļotāji Latvijā uzturējušies vidēji ir 1,4 diennaktis un viena ceļotāja vidējie izdevumi diennaktī ir ap LVL 50 – no tā var secināt, ka lielākoties tūristi uzturas galvaspilsētā un tikai salīdzinoši neliela daļa no šiem tūristiem dodas ārpus Rīgas dabas tūrisma un ekotūrisma maršrutos. Pēc Galvenās statistikas pārvaldes datiem, lielākā daļa ārzemju viesu bijuši kaimiņvalstu – Igaunijas un Lietuvas – iedzīvotāji. No Eiropas Savienības valstīm ieradās ārzemju viesi, visbiežāk no Somijas, Vācijas un Zviedrijas. Daudzi ārzemnieki Latvijā ieradušies tikai caurbraucot (tranzītā) vai kā galveno ceļojuma motīvu minējuši darījumu kārtošanu, bet brīvā laika pavadīšanu Latvijā kā galveno ceļojuma motīvu minējuši 19% ārzemju viesu, 63% no visiem ceļotājiem bija vienas dienas viesi un valstī nenakšņoja. Uz jautājumu par informācijas avotiem, kas izmantoti pirms ceļojuma uzsākšanas, 29% ceļotāju atzina, ka ziņas par Latviju guvuši iepriekšējo apmeklējumu laikā, 18% – no draugiem un radniekiem, bet 11% izmantojuši biznesa informāciju. Šie statistikas rādītāji sniedz vispārēju informāciju par tūrisma plūsmām, kurās ir problemātiski identificēt uz ekotūrisma attiecināmus datus. Tā iemesls ir ekotūrisma neskaidrais definējums un tā neiekļaušana specializētu tūrisma grupu uzskaitē, kā arī nelielais šī tūrisma veida piedāvājums un pieprasījums mūsu valstī.

Ārzemju ceļotāji lielākoties ir apmierināti ar Latvijas apmeklējumu, īpaši atzinīgi novērtējot pakalpojumu kvalitāti un cilvēku atsaucību, salīdzinoši zemāk tiek vērtētas preču cenu un kvalitātes atbilstība un izklaides iespējas.

Latvijā tūrisma resursi teritoriāli ir izvietoti ļoti nevienmērīgi. Rīgas un Jūrmalas apkārtnē tūristus vairāk saista kultūras aktivitātes, kā arī aktīva biznesa vide un konferenču tūrisms. Attīstoties infrastruktūrai un informācijas pieejamībai, pieaug pieprasījums pēc reģionos izveidotajām atpūtas iespējām dabā un lauku vidē.

10.3. Ekotūrisma produktu attīstība

Pretstatā tradicionālajam masu tūrismam, kura mērķis ir rast atpūtu un izklaidi, ekotūrisma mērķis ir nereti ar fizisku piepūli, reizēm ar zemāku ērtību līmeni rast pieredzi un jaunatklāsmi. Ekotūrisma darbība maksimāli koncentrējas uz āra vidi. Daudzos gadījumos ekotūristi lielāko daļu laika pavada ārpus telpām brīvā dabā.

Pētot ekotūristu raksturojumu Latvijā, ir jāņem vērā fakts, ka mūsu valstī ekotūrisms ir samērā šaura niša un mazāk pazīstams, attiecīgi arī statistikas datu ieguve ekotūristu raksturojumam un segmentācijai ir epizodiska.

Jau iepriekš apskatītā pētniecības ekotūrisma lielā popularitāte pasaulē norāda uz apjomīgās vietējo un ārvalstu studentu auditorijas potenciālu ekotūrismā Latvijā; tas paver plašākas un elastīgākas iespējas sagatavot abpusēji interesantu komforta un izmaksu piedāvājumu. Lētākas ceļojumu izmaksas studentiem, bet tai pašā laikā zinātniskajai izpētei un interešu bagātināšanai noderīgi ceļojumu maršruti uzskatāmi par specifisku Latvijas ekotūrisma piedāvājumu Baltijas jūras reģionā, ko nepieciešams izstrādāt jau tuvākajā laikā. Šāda pētniecības ekotūrisma virziena plānošanā un realizēšanā minētajām ieinteresētajām pusēm īpašu pievienoto vērtību, iesaistoties procesos, var sniegt vides, ģeogrāfijas, ekonomikas, kultūrantropoloģijas un citu zinātņu studiju programmu studenti, izveidojot plašu sadarbības tīklu starp augstskolām ne tikai Latvijā, bet arī pasaulē.

Ekotūrisma produkti ir resursu un tūrisma pakalpojumu mijiedarbības rezultāts, ko pārvalda profesionāli tūroperatori un vides interpretētāji. Šiem produktiem ir jāatbilst pasaulē plaši atzītajai ekotūrisma definīcijai un principiem:

- jāsniedz dabas un kultūras izziņas un ceļojuma gandarījums ekotūristiem,
- jābūt vidi saudzējošiem, ilgtspējīgiem, ekonomiski izdevīgiem, tādiem, kas nes labumu vietējiem iedzīvotājiem,
- jāatklāj vietas identitāte un vides unikalitāte.

Lai izveidotu kvalitatīvus ekotūrisma produktus, nepieciešams veikt resursu inventarizāciju, izpētīt tūrisma tirgu, loģistiku, pragmatisko izdevīgumu un pievilcību, kā arī atbilstību normatīvajiem aktiem un politikas plānošanas dokumentiem. Būtiska šajos procesos ir kopējā ekotūrisma attīstības plānošana, kurā iesaistītas ieinteresētās puses, kā arī analoģu modeļu studēšana un labāko paraugu pārņemšana, vietējo mērogu piemērošana, ietekmes mazināšana uz

vietējo kultūru. Pati ekotūrisma produktu veidošana ir radošs process, kas paver plašas iespējas fantāzijai, oriģinalitātes izpausmēm un improvizācijai.

Konkurences apstākļi un motīvi ienes papildu nosacījumus. Kopumā tūrismā preču un pakalpojumu patēriņa intensitāte ir tik liela, ka to grūti atšķirt no tāda sociālās prakses modeļa kā iepirkšanās (Stamou, Paraskevopoulos, 2004), ko pastiprina hedonisms, prieks un bauda kā viens no galvenajiem stimuliem tūrismā (Gossens, 2000). Svarīgi ir apzināties un pētīt klientu grupu specifiku un saistīt ar to produktu izveidi; ekotūrists savā būtībā dodas ceļojumā dabas vidē prom no patērētāja domāšanas un dzīvesstila. Izstrādājot ekotūrisma produktus, vairumā gadījumu ir jādod lielākas priekšrocības tādām cilvēka fizisko spēku taupošām aktivitātēm kā smaiļošana, velopārbraucieni un pārgājieni, nevis motorizētajām tūrisma aktivitātēm (Mullins, 2009). Savukārt tendence sagrozīt ekotūrisma būtību, izmantojot ekotūrisma pozitīvo tēlu, kā tas nereti peļņas nolūkā tūrisma praksē notiek, tāpat arī nezināšana, neizpratne vai naivums rada daudzas ekotūrisma neatbilstošas interpretācijas vai pat kaitējoša rakstura dabas resursu ekspluatāciju, un tas būtu jāņem vērā, pētot ekotūrisma piedāvājumus tūrisma tirgū.

Ekotūrisma plānošana, attīstība un ieviešana ir pievienotā vērtība pašvaldības ilgtspējīgai attīstībai. Rūpīgi plānotas ekotūrisma aktivitātes saskaņā ar ĪADT zonējuma nosacījumiem pilnībā novērš ietekmi uz vidi vai to samazina līdz minimumam. Kultūras tūrisma elementu integrēšana ekotūrismā un otrādi ir atbalstāma, jo tie papildina cits citu un paplašina piedāvājumu tūrisma tirgū. Daudzviet pasaulē ir saskatāma tendence šo abu tūrisma veidu simbiozei un mijiedarbībai. Ekosistēmas ir ekotūrisma tolerances augstākā prioritāte un tāpēc īpaši nozīmīgs ir ekosistēmu analīzes un plānošanas process. Ekotūrismam ir raksturīgs vairāk dinamisks ceļojums nekā ilglaicīga palikšana uz vietas. Veiksmi ekotūrisma produkta piedāvājumā nosaka spēja koordinēt darbību un informācijas apriti starp dažāda līmeņa vides pārvaldības institūcijām un organizācijām, kurā īpaša loma ir vietējām pašvaldībām, uzņēmējiem un iedzīvotājiem kopumā. Ekotūrisms tūrisma tirgū rada pastiprinātu interesi ar pasaulē pieprasīto ekomarķējumu produktiem.

Ekotūrisms ir pozitīvs veidols vides psiholoģijai, kas ir viens no instrumentiem, formējot jaunu vīziju ilgtspējīgai attīstībai, tas interpretē videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju lietošanu jūtīgajās dabas teritorijās ar mērķi samazināt tūrisma ietekmi uz vidi, vai arī vides riska gadījumā šo tūrisma/ekotūrisma darbību nemaz neuzsākt. Latvijā ir liels potenciāls tieši ekotūrisma un citu videi draudzīgo tūrisma veidu izaugsmei, jo te koncentrētas daudzas neskartas un mazpārveidotas dabas teritorijas, iespaidīgs kultūras mantojums salīdzinoši nelielā teritorijā, atpūtas un rekreācijas iespējas. Taču, ņemot vērā nelielo pieprasījumu pēc ekotūrisma piedāvājumiem, ir rūpīgi jāapsver tā popularizēšanas iespējas.

Kopš ekotūrisms konkurē ar daudziem citiem pievilcīgiem ceļojuma galamērķiem pārējā pasaules daļā, tam ir nepieciešams izstrādāt augstas kvalitātes piedāvājumus, kas palīdzēs vairāk

piesaistīt kā vietējos, tā arī ārzemju tūristus. Bioloģiskās daudzveidības, kultūras un vēstures mantojuma aizsardzība un ilgtspējīga attīstība ir galvenās jomas, kas dziļi integrētas ekotūrismā, ko papildina reciklēšana, enerģijas taupība, ekotehnoloģijas, videi draudzīgas pieejas, kā arī darbvietu skaita palielināšana vietējiem iedzīvotājiem. Izstrādājot ekotūrisma produktus, ir jāapsver negācijas izraisošie faktori.

10.3.1. tabula

Ekotūrisma iespējamā negatīvā un pozitīvā ietekme

Negatīvā ietekme		Pozitīvā ietekme
Tehniskie faktori	Sociālie faktori	
Biotopu un augsnes erozija dabas takās	Nav pietiekami iesaistīti vietējie iedzīvotāji, nav pietiekamu ienākumu	Efektīga plānošana un vietējo iedzīvotāju iesaistīšana, kas rada pozitīvu attieksmi pret vides aizsardzību, vides aizsardzības projektu sekmīga attīstīšana, palielinās ienākumi
Ekotūristu radītā ietekme uz vidi dabas takās un nakšņošanas mītnēs troksnis, atkritumu slodze antropogēnās klātbūtnes izraisītais stress	ĪADT pārvaldība ir prioritāte pār vietējo iedzīvotāju interesēm, kas izraisa konfliktus, vides izglītības trūkums	Iespējas iesaistīt vietējos iedzīvotājus, pilnveidot vides izglītību, atbilstoši plānot dabas takas un apmetnes, ieviest labu vides pārvaldību
	Pārāk liels tūristu skaits kā lielākais risks vides degradēšanai	Iespēja regulēt tūristu grupu lielumu
	Nepietiekama kontrole un monitorings	Monitorings, t. sk. sabiedriskais monitorings

Avots: veidojis autors pēc apstrādātajiem materiāliem.

Ekotūrisma piedāvājumu klāstā pasaulē parādās tādi jauni piedāvājumi kā zivju vērošana ASV un kanjonēšana (*canyoning*) – laivošana kanjonos, kuras popularitāte pieaug daudzās valstīs, par ko liecina kanjonēšanas apvienību veidošanās (Hardiman, Burgin, 2010). Daudzviet tiek organizētas ekotūrisma aktivitātes festivālu formā, lai izpētītu savvaļas sugas un iepazīstinātu apmeklētājus ar vietējām ekosistēmām, dotu iespēju dalībniekiem uzlabot putnu vērošanas prasmes, piesaistītu līdzekļus sugu, biotopu un dabiskās vides aizsardzībai kopumā, kā

arī vietējo iedzīvotāju ekonomikai (Lawton, 2009). Latvijā organizētā „Dabas koncertzāle”, kas aktualizē tematisku vides izglītības un apziņas pilnveidošanas koncertus *ambient* mūzikas stilā, kuri veltīti aizsargājamo sugu un biotopu tēmai, ir izcili pozitīvs piemērs šādas festivāla formas realizēšanā ekotūrismā globālā mērogā. „Dabas koncertzāle”, pateicoties LVFAFA un sponsoru atbalstam, sniedz bezmaksas koncertus plašai un patiesi ieinteresētajai auditorijai kādā no daudzajām ĪADT. Pieaugot šī pasākuma popularitātei, pieaug arī skatītāju skaits (Dabas aizsardzības pārvalde, Dabas koncertzāle, 2011).

Kā potenciālus elementus un iestrādes Latvijas ekotūrisma produktu paplašināšanā izmantojot jau esošo bagāto pieredzi šādu produktu veidošanā, var izstrādāt jaunas dabas izziņas un piedzīvojumu takas, putnu un savvaļas dzīvnieku vērošanas vietas, bagātināt ceļojumu ar vietējās dabas un kultūras ainavām, dabas skaņām un smaržām, piedāvāt ceļojumu ar mērķi iesaistīties vides sanācijā, piedalīties amatniecībā, veidot vides mākslas instalācijas (Pedvāles muižas parkā pie Sabiles, Berķeneles muižas parkā pie Daugavpils u. c.), svinēt tradicionālos gadskārtu svētkus, apmeklēt bioloģiskās zemnieku saimniecības, ekociematus, tāpat arī vides degradētās teritorijas – bijušās padomju militārās bāzes, industrijas objektus.

Ekotūrisma piedāvājumu paketē ir jāiestrādā informācija par drošību, kas ietver ieteikumus un norādes starpkultūru komunikācijas, reliģijas un kultūras jomā, ceļojumam piemērota apģērba, dzeramā ūdens un pārtikas lietošanā, kā arī informācija par medicīnas, neatliekamās palīdzības, policijas un konsulāro pakalpojumu pieejamību, tūrisma/ekotūrisma produktu un pakalpojumu sertifikāciju, pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, vides, t. sk. peldūdeņu, kvalitāti un riska teritorijām, etniskiem ēdieniem, bioloģiskajiem produktiem, vakcinēšanos, saules radiāciju, ozona slāņa stāvokli, indīgiem augiem, sēnēm, rūpuļiem, kukaiņu un zirnekļveidīgo (sevišķi ērcu) kodumiem (Balode et al., 2007; Balode et al., 2007a). Produktu izstrādes koordinēšanas nolūkos nepieciešams sadarboties ar pašvaldībām, uzņēmējiem, ekspertiem un NVO, kā arī veikt pētījumus mārketinga un statistikas jomā, kas sniegtu priekšstatu par potenciālo tūrisma plūsmu. Pēc novērojumiem un konsultācijām ar TIC var secināt, ka lielākā daļa tūristu, kas ierodas ar kruīza kuģiem vai prāmjiem un tūristu autobusiem, savu nepilnas dienas ceļojumu pavada Rīgā. Sevišķi raksturīgi tas bija 2011. gada vasaras tūrisma sezonā, kad apmeklējumu skaits salīdzinājumā ar 2010. gadu galvaspilsētā pārsniedza 40%. Šajā labvēlīgajā situācijā ir saskatāms liels potenciāls, radot iespēju daļai no šī apjomīgā tūristu skaita nonākt izstrādātajos ekotūrisma maršrutos. Ekotūrismam, lai tas kļūtu atpazīstams, Latvijā ir spēcīgi jākonkurē ar tādiem populāriem un attīstītiem tūrisma piedāvājumiem kā kultūras tūrisms, lauku tūrisms, kuri jau ir izveidojuši savu reklāmu, zīmolu un saistošus produktus.

Veidojot ekotūrisma produktu un infrastruktūru, ir nepieciešams apzināt jaunizveidotā produkta ietekmi uz vidi, ietekmes samazināšanas iespējas un monitoringa mehānismus. Būtiski

ir arī pētījumi par ekotūrisma mērķa grupām un tūristu izcelsmes valsti, pieprasījuma specifiku, ekonomisko izdevīgumu, peļņu un ekotūrisma spēju veikt ieguldījumus vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājībā

Attiecībā uz ĪADT Latvijā daudzas vietas pamatā ir apgūtas, taču, pētot situāciju EIA uz vietas, jāsecina, ka vēl joprojām ir daudz pievilcīgu un neapgūtu teritoriju un produktu nišu, kas bagātinātu mūsu valsts tūrisma piedāvājumu, neradot vides un sociālos riskus. Ekotūrismam nav raksturīga prasība pēc augsta komforta standartiem, bet galvenie akcenti ir likti uz izzīņas apjomu un interpretācijas intelektuālo kvalitāti, kas bāzēti uz dabas, īpaši *Natura 2000* un citu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, kā arī kultūras resursu unikalitāti, pašvaldību un privātā sektora kapacitāti un ieinteresētību ekotūrisma attīstībā, spēkā esošo ekotūrisma atbalstošo politikas plānošanas dokumentu, īpaši dabas aizsardzības plānu, esamību. Galvenais uzdevums ir infrastruktūras plānošana saistībā ar vides ietilpību un tās kapacitāti uzturēt ekotūrisma plūsmu. Ekosistēmu uzturēšanas principam ir jābūt dominējošam, lai neizjauktu dabisko līdzsvaru, vides saudzēšanas vārdā jāuztur vienkāršība pakalpojumu piedāvājumā, infrastruktūras veidošana jāpakļauj faunas specifikai, lai neradītu traucējumus.

Ekotūrisma produktu un infrastruktūras veidošanā nepieciešams iesaistīt ekspertus šādās jomās: ainavu un ekobūvniecības arhitektūra, vides inženierija, bioloģiskie produkti, bioloģija (botānika, zooloģija), kultūrvide, IVN, tūrisms. Ekotūrisms ir orientēts arī uz informācijas produkta veidošanu, kura saturā atspoguļojas šī tūrisma veida principi.

Plānojot ekotūrisma, ir jāapsver vides aizsardzības faktoru ietekme uz ekotūrisma produktu izmaksām, *zaļā* iepirkuma iespējām, konkurētspēju, produktu sertificēšanu. Ekotūrisms ar nosacījumu balstīties uz tā pasludināto definīciju un principiem (TIES, Our Mission, 2009; TIES, 2010) dod lielu kreatīvo brīvību produktu veidošanā, kā tas redzams turpmāk apkopotajos un promocijas darba autora ideju līmenī piedāvātajos piemēros (skat. apakšnodaļu 10.3.4. „Ekotūrisma produktu daudzveidības attīstība” - Vēstures un literatūras mantojuma komponente ekotūrismā, Astronomija kā resurss ekotūrismā, Baltijas jūras bāku sonāte, „Zīda ceļš 21”).

10.3.1. Ūdenstūrisms un jahtu tūrisms kā ekotūrisma sastāvdaļa

Ūdenstūrisms ir viens no atraktīvākajiem tūrisma estētikas un atpūtas elementiem. Latvijā liela popularitāte ir laivu nobraucieniem pa upēm, attīstās arī jūras un ezeru ūdenstūrisms. Ezeru tūrismam īpaši pievilcīgs ir Latgales reģions, kas jau ieguvis klasisku apzīmējumu *zilo ezeru zeme*. Te rūpīgi jāizpēta ezeru vides specifika un infrastruktūra saistībā ar ekotūrisma plānošanu un pārvaldīšanu. Pašlaik mūsu valstī pilnvērtīgai ūdenstūrisma attīstībai daudzviet jāmeklē risinājumi saistībā ar publisko un privāto ūdeņu pieejamību tauvas joslās un aizsargjoslās. Jauna

parādība varētu būt jahtu un katamarānu tūrisms, iesaistoties Baltijas jūras valstu aprītē un apgūstot Skandināvu modeli šajā jomā. Jahtu tūrisma veicināšanai ir jāattīsta jahtu ostas ar tām nepieciešamo standartu, t. sk. *Zilā karoga* sertifikātu ieviešanu. Līdzās jahtu ostām ir nepieciešams apsvērt iespēju uzņemt seklās iegrimis peldlīdzekļus – katamarānus un trimarānus plašākā piekrastes teritorijā. Izpētot mazo ostu jahtu tūrisma piedāvājumus Rojas, Mērsraga un Kuivižu ostā, kā arī intervējot šo ostu pārstāvjus, jāsecina, ka ekotūrisma attīstības ietvaros pastāv iespēja izveidot jaunus radiālus maršrutus jahtu tūristiem iekšzemes dabas un kultūrvides iepazīšanai, izmantojot velosipēdus un citus videi draudzīgos transporta veidus. Mērsraga ostā 2011. gada vasarā, pateicoties ES ERAF programmas *Igaunija–Latvija* līdzfinansējumam un Norvēģijas finanšu instrumenta atbalstam, tika izveidots moderns jahtu centrs „Mērsrags”, kas pretendē savu darbību organizēt saskaņā ar *Zilā karoga* standartiem (Mērsrags, 2011).

Jūras ekotūrisms (*marine ecotourism*) ir atraktīvs ekotūrisma veids, izstrādājot jūras kajaku maršrutus (*Extreme Kayak Tours*) Rīgas jūras līča un Baltijas jūras piekrastē. Ņemot vērā jūras straumes un valdošo vēju virzienu, īpaši interesants var būt maršruts Ventspils–Mazirbe–Kolka. Šādu maršrutu plānošanā ir jāgarantē paaugstināta drošība, izpētot jūras viļņu un straumju iespējamos riskus, kā arī nodrošinot tūristus ar attiecīgo ekipējumu un instruktoriem. Vēsturiskie buru kuģu, jahtu un katamarānu vienas dienas izbraucieni jūrā kļūst arvien populārāki un jau tiek iekļauti mazo ostu pakalpojumos Rojā, Mērsragā, Engurē, Skultē un Salacgrīvā.

10.3.2. Velotūrisms kā ekotūrisma sastāvdaļa

Velotūrisms ir īpaši iederīgs ekotūrisma veids, jo ir videi draudzīgs, dinamisks, elastīgs plānošanā, tam ir liela teritoriju un distanču izvēle, tas dod pilnīgāku saskari ar apkārtējo vidi. Ekotūrisma ietvaros attīstot velotūrisma, ir jākoncentrējas uz

- jaunu veloceliņu plānošanu un velotūristu drošību uz autoceļiem;
- drošību garantējošu velosipēdu piestātņu izveidošanu pie tūrisma objektiem, informācijas, tirdzniecības un ēdināšanas iestādēm un tūrisma mītnēm;
- velotūrisma ceļu marķēšanu, atbilstošu karšu un informatīvo materiālu izgatavošanu;
- sadarbību ar velotūrisma ceļiem un maršrutiem, piemēram, „Baltijas aplis” (*Baltic Cycle*) apkārt Baltijas jūrai;
- velosipēdu transportēšanas iespēju nodrošināšanu sabiedriskajā transportā;
- velosipēdu īrēšanas iespējām kā radiālajiem, tā tālās distancēs maršrutiem;
- jaunu velomaršrutu izveidošanu (piemēram, Užavas pagastā varētu izveidot maršrutu 5 km garumā no Ventspils–Liepājas ceļa virzienā uz industriālā mantojuma pieminekli – Užavas bāku, kas atrodas ainaviskā piekrastē un mežainā piejūras kāpā. Papildus būtu jāizvērtē bākas

infrastruktūras iespējamā izmantošana panorāmas apskatei, ēdināšanai un naktsmītnēm, kā arī jāizstrādā šī maršruta karte un apraksts).

10.3.3. Dabas izziņas un piedzīvojumu takas kā ekotūrisma resurss

Dabas un izziņas taku veidošanā ir uzkrājušies liela pieredze kopš 19. gs. beigām, kad sāka veidoties tūristu takas Siguldā, Turaidā un daudzviet citur Latvijā. Aktīvu darbību, balstoties uz zinātniskiem atzinumiem, 20. gs. 80. gados uzsāka Daugavpils pedagoģiskā institūta studentu un mācībspēku grupa rektora Bruno Jansona vadībā. Te arī veidojās pirmās profesionālās skolas vides interpretētājiem. Līdzīgi tiek iestrādāti projekti arī citur Latvijā. Plašāk ir zināmas Markovas, Adamovas, Pilskalnes–Siguldiņas taka Latgalē, Akmeņupītes, Gārsenes taka Sēlijā, Dzintara taka Rietumkurzemes piekrastē, Allažu taka Vidzemē, kā arī daudzas citas takas nacionālajos parkos un rezervātos un ārpus tiem. Svarīgi ir izveidot dabas un izziņas taku tīklu, dodot iespēju ekotūristam pāriet no vienas takas otrā, pārvietojoties visas Latvijas mērogā. Piemēram, sākt pārgājienu uz Dzintara takas Liepājas pusē un pēc nedēļas beigt pārgājienu Krāslavas pusē. Variācijas, kombinējot takas, var būt visdažādākās. Galvenais ir tās labiekārtot un sagatavot attiecīgo informāciju – taku katalogu, kā arī izveidot sadarbību šajā taku piedāvājumu tīklā. Pateicīgs šādu uzdevumu risināšanai ir Reģionālā vides centra (*Regional Environmental Center*) sagatavotais metodiskais materiāls par taku veidošanu (Lagzdiņa u. c., 2003) un VARAM izstrādātais „Padomdevējs dabas tūristam”. Vides aizsardzības klubs (VAK) ir radījis ideju Lāčplēša takai, kas vijas caur senlatviešu mitoloģijas apdziedātām un Andreja Pumpura eposā aprakstītām vietām. Šeit saskatāms padziļināts ekotūrisma akcents, kur līdzās dabas izziņai un attieksmes veidošanai ir pastiprināta kultūrvides – mitoloģijas izpēte. Šāds maršruta piedāvājums ir izteikti oriģināls un interesants jebkurai vecuma grupai kā pašmāju, tā ārzemju tūristiem.

10.3.4. Ekotūrisma produktu daudzveidības attīstība

Rekomendējams izstrādāt daudzveidīgu ekotūrisma piedāvājumu spektru.

Ekotlons: 2–5 dienu maršruti ekotūrisma sezonas pagarināšanai un produktu daudzveidībai, kombinējot dažādus aktīvā tūrisma elementus: pārgājienus, pārbraucienus ar velosipēdiem un laivām, izjādes, putnu un savvaļas dzīvnieku vērošanu *Natura 2000* teritorijās, ziemas sezonā sniega segas periodā izmantojot braucienus ar suņu pajūgiem un ziemeļu tautu tradicionālās sniega kurpes (*snowshoeing* – īpaši populārs tūrisma veids nacionālajos parkos ziemas sezonā ASV un Kanādā), pārgājienus ar slidām (*long distance skating* – īpaši iecienīts tūrisma veids Skandināvijā un Somijā uz ezeru un arhipelāgu ledus, izmantojot drošības ekipējumu), distanču

slēpošanu (perspektīvs, bet vēl neapgūts maršruts Gaiziņkalns–Dēliņkalns), kultūras mantojuma apskati.

Pūķu festivāls un kaitošana Baltijas jūras piekrastē ir plānojami atklātā piekrastes teritorijā, lai iegūtu vēja dinamiku un mobilitāti, kas sekmēs ikgadējas šī festivāla tradīcijas, piesaistīs regulārus dalībniekus, kā arī būs papildu motīvs apceļot ekotūrisma maršrutus lielākam skaitam tūristu.

Vēstures un literatūras mantojuma komponente ekotūrismā – „Vikingu vārti” Liepājā/Grobiņā kā agro viduslaiku perioda teatralizēts uzvedums, apsverot plašāku ekotūrisma maršrutu vēsturiskajā vikingu ceļā gar Daugavu un Dņepru caur Baltkrieviju, Krieviju un Ukrainu. Šīs ieceres pamatā ir vēsturiskā izpēte un Latvijas Universitātes Vēstures institūta ekspertu un skandināvu vēsturnieku materiāli. Ekotūrisma tēla stiprināšanai svarīgi ir apzināt intelektuālos kultūrvēstures fenomenus un kultūrvēsturiskās saiknes, piemēram, Kanta, Vīduna (*Vydunas*) un Raiņa mantojums Baltijas jūras piekrastes kultūrvides identitātes bagātināšanai. Kā cits piemērs izstrādājamo ekotūrisma piedāvājumu daudzveidības spektrā ir rekomendējama Daugavas upes Pļaviņu - Kokneses - Aizkraukles posma un tā tuvumā esošās Daugavas piekrastes apgūšana, kuģošanu ar uz vēsturiskās izpētes pamata rekonstruēto vikingu laivu un citiem peldlīdzekļiem papildināt ar ceļojumiem, kuros integrēti kultūrvēsturiskie motīvi no Valda stāsta „Staburaga bērni”, Andreja Upīša „Sūnu ciema zēni”, Vecā Stendera „Augstas gudrības grāmatas no pasaules un dabas” u. c. Saistībā ar minēto Daugavas upes posmu īpaši attīstāms ir ekotūrisma ceļš Koknese – Vīgante, kas rada alegorisku tiltu starp Vidzemi un Sēliju, saiti ar Jaunjelgavas novada Seces pagastā topošo ekociematu „Zaķi un citi zvēri”.

Gaisa tūrisms – scēniskie lidojumi – paraplanēšana, gaisa baloni.

Vēsturisko kuģu un laivu tūrisms – vikingu kuģis Stukmaņmuižā (10.3.1. att.), zemgaļu laiva Mēmelē pie Mežotnes, vienkoči Līgatnē, līvu laivas Kolkas Ziemeļkurzemes piekrastē. Produkts veidots, bāzējoties uz zinātnisko izpēti kuģniecības vēstures jomā.

10.3.1. att. Vikingu laivas modelis „Lāčplēsis” Daugavā

Zivju vērošana ir relatīvi jauns izklaides un dabas izziņas veids, kam ir nozīmīgs potenciāls dabas tūrismā.

Vīzija par Ventspils–Liepājas dzelzceļa līnijas izmantošanu ekotūrisma produkta veidošanā, ietverot dažādu vēsturisko periodu – Krievijas impērijas (XIX gs. beigas), I pasaules kara, Latvijas brīvvalsts (1918–1940), II pasaules kara, sociālisma un mūsdienu – Kurzemes dzīves ainu teatralizējumu ar attiecīgo rekvizītu un personāla tērpu pieskaņošanu laikmeta ainai. Pie industrijas mantojuma piederošās Ventspils, Vārves, Zūru, Užavas, Alsungas, Rīvas, Sakas, Vērgales, Ploces, Medzes, Kapsedes un Liepājas dzelzceļa stacijas un depo, kā arī vēsturiskās tvaika lokomotīves ir kolorīti tēla bagātinātāji, kas nepamatoti atstāti novārtā. Minētās dzelzceļa stacijas var izmantot arī kā viesnīcas, jauniešu mītnes un ekomītnes. Šāda atraktīva un videi draudzīga tūrisma produkta pozitīvu darbību ir apliecinājis Gulbenes–Alūksnes šaursliežu dzelzceļš – bānītis (www.banitis.lv), piesaistot daudzu tūristu uzmanību.

Purvu izziņas tūrisms, kas līdzās sugu un biotopu apzināšanai informatīvi bagātina ekotūrisma ar purvos atrodamajiem dabas dziedniecības resursiem – purva gaisu, ārstniecības augiem, dziednieciskajiem sērūdeņiem un dūņām.

Ģeoloģijas tūrisms. Latvijas–Lietuvas aktīvā karsta reģiona aizsardzības projekta ietvaros ar zinātnieku līdzdalību ir perspektīva izveidot ekotūrisma produktu ģeoloģisko un ģeomorfoloģisko pieminekļu izpētē Iecavas upes augštecē, Stelpē, Skaistkalnē, Kurmenē, kā arī Biržu rajonā (Lietuvā), ekotūrisma ietvaros piesaistot interesentu grupu. Šāda projekta iespējamība, balstoties uz 17.04.2001. MK noteikumiem Nr. 175 „Noteikumi par aizsargājamiem ģeoloģiskajiem un ģeomorfoloģiskajiem dabas pieminekļiem” un ģeoloģiskā un ģeomorfoloģiskā dabas pieminekļa „Skaistkalnes karsta kritenes” dabas aizsardzības plānu (2004–2015), tika plaši apspriesta starptautiskā konferencē par pārrobežu sadarbības projektu „Ģeoparka izveidošana Skaistkalnes un Biržu (Lietuva) karsta kriteņu reģionā” 2012. gada 3. februārī Rīgā. Konferences rezultātā tika izveidota iniciatīvas grupa, kas savās aktivitātēs kā galveno virzienu ir iekļāvusi ekotūrisma attīstību.

Astronomija kā resurss ekotūrismā

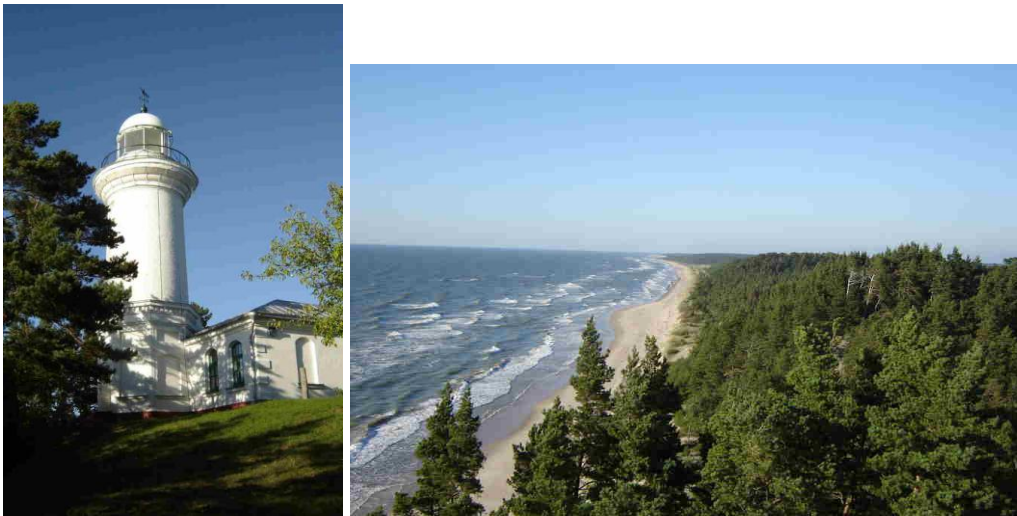
Astronomijas komponente ekotūrismā ir uzskatāma par jaunu produktu ekotūrisma plānošanā, kurā var iekļaut tādus resursus kā

- Ventspils Augstskolas Inženierzinātņu institūta „Ventspils Starptautiskais radioastronomijas centrs” Irbenē, kas ir viens no visinteresantākajiem zinātniskā ekotūrisma objektiem, jo tur notiek mūsdienu astronomiskie pētījumi, objektā ir iespējamās ekskursijas;

- mobilā observatorija, kas ir viena no retajām šāda veida observatorijām Eiropā, aprīkota ar modernu astronomisko novērojumu tehniku un ir pieejama interesentiem autoceļu tuvumā visā Latvijas teritorijā;

- Latvijas Universitātes Astronomijas institūta Baldones observatorija.

Baltijas jūras bāku sonāte – ekotūrisma suvenīri

10.3.2. att. Užavas bāka Ventspils novadā

Rekomendācijas ekotūrisma suvenīru izstrādāšanai un izplatīšanai tūrisma maršrutos Baltijas valstu piekrastes teritorijā:

- veicināt Latvijas komponistu skaņdarbu izdošanu, kuri veltīti jūras, piekrastes un dabas tēmai (CD/DVD vai citu datu nesēju formātā);
- izgatavot pastkartes un pastmarkas ar Ainažu, Salacgrīvas, Skultes, Rīgas, Lielupes, Mērsraga, Rojas, Kolkas, Vaides, Slīteres, Miķeļbākas, Ovišu, Kokkalna, Ventspils, Užavas (10.3.2. att.), Akmeņraga, Pāvilostas, Liepājas, Bernātu, Papes bāku, kā arī ar Lietuvas piekrastes bāku – Ostadvares, Klaipēdas, Ventes, Pervalkas – un Igaunijas piekrastes un salu bāku attēliem.

Ekotūrisma popularizēšanas nolūkos izgatavotos suvenīrus jāparedz izplatīt Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vēstniecībās, tūrisma gadatirgos un informācijas centros. Pastmarkas ar Ostadvares (1873–1876) un Pervalkas (1900) bāku attēliem jau ir apgrozījumā Lietuvā.

„Zīda ceļš 21” (*Silk Road*)

Rīcības apraksts: izpētīt iespējas izveidot starpkontinentālu ekotūrisma megaprojektu, kura maršruts virzās no Baltijas jūras līdz Dzeltenajai jūrai un pretējā virzienā. Projekta ieceres pamatā ir izstrādāt uz ekotūrisma principiem bāzētu maršrutu, kurā piedāvāts ceļot ar vilcienu no Rīgas, Ventspils, Liepājas uz Šanhaju (ĶTR) caur Krievijas Federāciju un Mongoliju. Projekta ideju var uzskatīt par ieguldījumu *Agenda 21* veicināšanai, starpvalstu sadarbības līmenī pozicionējot Latviju kā vadošo tūroperatori Baltijas jūras reģionā. Kā papildu efekts maršrutam „Zīda ceļš 21” ir vides ilgtspējības, ekonomisko attiecību un kultūras apmaiņas pilnveidošanās starp projektā iesaistītajām valstīm. Riska apsvērumi: Āzijas tirgus, īpaši ĶTR, ir mazpazīstams

Latvijā, tai pašā laikā ĶTR mūsdienās ir viens no vislielākajiem tirgiem pasaulē ar strauji augošu ekonomiku, kas kalpo par pozitīvu izaicinājumu šāda projekta izstrādei.

Paralēli ekotūrisma produktu izstrādei dažās vietās ir jāpilnveido tūrisma informācijas zīmju sistēma, ideālā variantā norādot arī ekotūrisma aktivitātes. Vērtējot situāciju dabā izvēlētajos EIA, jāsecina, ka daudzās pašvaldībās šīs zīmes sniedz precīzu informāciju, taču dažviet šādu zīmju trūkst, vai arī tās nav pamanāmas. Liels ieguvums produktu popularizēšanā tūristiem ir TIC darbība, taču nereti tūrisma aktīvākajā sezonā daudzi TIC strādā tikai līdz plkst. 17.00 vai 18.00. Līdzīgi darba laiki ir arī daudziem populāriem muzejiem Latvijā pretstatā, piemēram, Igaunijai, kur tūristus apkalpojošās iestādes ir krietni paildinājušas savu darbalaiku un nodrošinājušas darbiniekiem kompensācijas. Arī Latvijā ir sastopami izņēmumi ar tūrisma plūsmai pieskaņotu darba laiku un kontaktinformāciju.

Plānojot ekotūrisma maršrutus, ir svarīgi izvērtēt nepieciešamību tajos iekļaut apsargātu autostāvvietu pakalpojumus, jo vairums tūristu, dodoties uz ilgāku laiku tālākā velotūrē, laivu braucienā vai pārgājienā pa mazapdzīvotām vai neapdzīvotām dabas teritorijām, nevēlēsies savu autotransportu atstāt neapsargātā vietā. Šī šķietami nenozīmīgā problēma, kā liecina eksperimentālā ekotūrisma velomaršruta „Kolkas aplis” dalībnieku vērtējums par maršruta plānošanu, būtiski var samazināt šādi ceļojošu potenciālo ekotūristu skaitu, un otrādi, apsargātu autostāvvietu nodrošinājums tūristu skaitu palielinās. Ekotūrisma pozitīvo, videi draudzīgo praksi var integrēt radniecīgos tūrisma produktos.

10.4. Ekotūrisma popularizēšana un mārketinga

Ekotūrisma plūsmas palielināšanai nepieciešams apzināt iespējamo tūristu potenciālu, viņu intereses un motīvus, veicot padziļinātus socioloģiskos pētījumus, un realizēt aktīvu mārketinga politiku. Šajā sakarā jāizpēta un jāapzina ekotūrisma attīstība pašvaldībās un popularizēšanas iespējas. Informācijas plūsmai jāpalielinās gan iekšzemes, gan starptautiskā mērogā, pilnveidojot prezentācijas formu un saturu, iekļaujot tajā videi draudzīgas pieejas demonstrējumu. Par aktuālu mērķi patiesa ekotūrisma prezentēšanai ir jāklūst specializēto starptautisko tūrisma mediju piesaistīšanai, piemēram, *TV Discovery Chanel*, *National Geography*, *Lonely Planet* u. c., jāturpina individuāls darbs ar Latvijas un ārzemju tūrisma žurnālistiem un starptautiskajām aģentūrām.

Viena no prioritātēm ir Baltijas valstu mēroga ekotūrisma konferences organizēšana, kurā tiktu sniegts pārskats par pēdējos trijos gados sasniegto un izveidota sadarbība tuvākajā nākotnē, risinātos diskusijas par ekotūrisma ģeogrāfiju, kas neiezīmētos tikai atsevišķas valsts robežās, bet konsolidētos pārrobežu sadarbībā. Nopietni izsvērts mārketinga, radot spēcīgu motivāciju un produkta pievilcību, orientējas uz ekotūrisma piedāvājumu tūrisma tirgos, tūrisma informācijas

centros, pašvaldību pārrobežu sadraudzības ietvaros, zinātniski praktiskajās konferencēs un semināros, kā arī NVO starptautiskās sadarbības tīklu ietvaros.

Ekotūrisma popularizēšanas pasākumu ietvaros ir nepieciešams

- veidot apziņu par Latviju kā ekotūrisma ceļojuma galamērķi;
- pilnveidot partnerattiecības ar ekotūrisma operatoriem;
- pilnveidot darbu ar vietējām un starptautiskām ekotūrisma mērķa grupām:
  - ekotūrisma aģentūrām,
  - akadēmiskām institūcijām un studentu organizācijām,
  - profesionālām asociācijām un NVO.

Paredzams, ka šīs darbības veiks Ekotūrisma attīstības centrs kā vadošā vienība ekotūrisma modelī (11.1. att.). Drošas, tīras un veselīgas vides popularizēšana Latvijā un tajā integrēto ekotūrisma produktu, pakalpojumu un infrastruktūras pilnveidošana atbilstoši ekotūrisma principiem neapšaubāmi ir uzskatāma par konkurences spēju paaugstināšanu. Visā pasaulē pieaug pieprasījums pēc bioloģiskajiem produktiem, ekomarķētiem pakalpojumiem, videi draudzīgas infrastruktūru ceļojuma galamērķos, kas veicina arī ekotūrisma ierindošanos starp visaugstāk pieprasītajiem produktiem tūrisma tirgū. Lai Latvijas ekotūrisms varētu konkurēt ar pasaulē labākajiem piedāvājumiem, tam nepieciešams celt kapacitāti, izstrādājot augstas kvalitātes produktus, ko nodrošina ekomarķējums un vizuāli uzskatāmi, videi draudzīgi atribūti un procesi – ekotehnoloģijas, atkritumu šķirošana un atbalsts reciklēšanai, bioloģiskās zemnieku saimniecības, ekobūvniecība, videi draudzīgs transports, atjaunojamo enerģijas avotu izmantošana, kā arī citas novitātes šajā jomā. Ekotūrisma attīstības nolūkā ir nepieciešams paplašināt sadarbības tīklu un tūrisma loģistiku, kā arī plānot fokusēt ekotūrisma mārketingu plašākā reģionā.

Būtiskākie Latvijas ekotūrisma tirgi.

Baltijas jūras reģions – Lietuva, Polija, Vācija, Dānija, Zviedrija, Somija, Krievija, Igaunija. Jākoncentrējas uz

- potenciālajiem baltvācu izcelsmes tūristiem (*Deutschbaltische Vereine*);
- kopējo Vācijas, Zviedrijas, Polijas, Krievijas kultūrvēstures mantojumu;
- vēsturisko vikingu periodu;
- mūsdienu līvu kopienu un somugru sakariem.

Eiropas valstis, īpaši ņemot vērā 2011. gada statistiku par ienākošā tūrisma pieaugumu Rīgā no daudzām Vidusjūras, Centrāleiropas un Rietumeiropas valstīm.

Krievijas Federācija un NVS valstis ir iekļaujamas potenciāli nozīmīgākā tirgus kategorijā, ko pastiprina saulaino, kluso smilšaino pludmaļu ģeogrāfiskais tēls. Lielākā problēma tūristu plūsmas palielināšanai no šīm valstīm ir vīzu jautājums. Arvien lielāka interese par Latviju, ņemot vērā minētos 2011. gada statistikas rādītājus, ir Krievijas Federācijai.

Sadarbības veidošanā ekotūrisma jomā ar aizjūras un Āzijas valstu tūroperatoriem un organizācijām ir jāņem vērā tālo aviopārvadājumu radītā ietekme uz vidi. Kā viens no pievilcības elementiem tūrisma piedāvājumos līdzās pieredzei mazpārveidotas dabas vidē jāattīsta iespēja ārzemju tūristiem vienas tūres laikā apceļot piecas līdz šim mazāk pazīstamas valstis – Latviju, Lietuvu, Igauniju, Baltkrieviju un Krieviju (10–15 dienu periodā). Vēsturiskā saikne starp Kurzemes hercogisti un tās Karību koloniju Tobago salā un Andrejsalu Gambijā varētu kalpot par unikālu mārketinga elementu tūrisma grupu apmaiņā. Āzijas tirgus Latvijas tūrisma produktam vēl ir ļoti maz pētīts, tāpēc nepieciešams pievērst sevišķu uzmanību mārketingam tādās valstīs kā Ķīnas Tautas Republika, kas pazīstama kā vislielākais tirgus pasaulē jebkurai ekonomiskai darbībai, kā arī Japāna, kuras tūristi ir pasaulē plaši pazīstami kā materiāli nodrošināti un aktīvi ceļotāji. Savukārt Indijas un arābu valstu tūristus Latvijas mazās atpazīstamības dēļ var uzskatīt par sekundāru prioritāti. Āfrikas kontinenta valstis visbiežāk pašas ir tūrisma ceļojumu galamērķis, un Latvija šajā kontinentā ir vēl mazāk pazīstama nekā Āzijā.

Konkurence. Tūrisma nozarē visā pasaulē ir raksturīga spēcīga tirgus dalībnieku konkurence. Arī Baltijas jūras reģions ir uzskatāms par izteiktu konkurences areālu, kurā Latvijas ekotūrisma ir jāienāk ar kvalitatīvi sagatavotiem produktiem. Latvijas ekotūrisma lielākais pievilcības faktors ir dabas vide un bioloģiskā daudzveidība, kuras aizsardzību veicina īpaši aizsargājamās dabas teritorijas. Neatsverama ir pārliecība par piedāvāto produktu un tā atbilstību ilgtspējīgas attīstības koncepcijai un minētajiem starptautiski atzītajiem ekotūrisma principiem. Būtiski ir ievērot biznesa ētiku gadījumā, ja pieaug pieprasījums, kas varētu izjaukt līdzsvaru, neatgriezeniski degradējot resursus un pašu ekotūrisma produkta vērtību.

Popularizējot ekotūrisma, ir svarīgi ievērot videi draudzīgas darbības principus, piemēram, reklāmas prospektos izmantot videi draudzīgu papīru, prezentācijās nelietot vienreizējos plastmasas traukus, izmantot videi draudzīgo transportu utt.

Riska apsvērumi: tūrisms var piedzīvot pagrimumu sakarā ar globālo finanšu krīzi un no tās izrietošo pirktpējas pazemināšanos, augstām degvielas cenām, starptautiskā terora draudiem, klimata izmaiņām un vides piesārņojumu.

Multimediji un sabiedriskās attiecības kā vadošais līdzeklis ekotūrisma popularizēšanā. Ekotūrisma centra izveidotā interneta portāla kā efektīvākā komunikāciju instrumenta izveide, uzturēšana un attīstība ir galvenā prioritāte. Rekomendācijas, izstrādājot interneta portālu, piemēram, *ecotourism.lv*, prasa iekļaut šādus komponentus:

- pievilcīgs dizains, regulāri atjaunota informācija par ekotūrisma aktualitātēm Latvijā un sadarbība ar tūroperatoriem, radniecīgiem portāliem/domēniem visā pasaulē, e.g. www.ecoclub.org, www.ecotourism.org;

- multilingvistiskas vides uzturēšana interneta rīkos kā visefektīvākais līdzeklis ekotūrisma popularizēšanai, paplašinot portālu *ecotourism.lv* ar Baltijas jūras reģiona valstu valodām – LT, PL, DE, DK, SE, FI, RU, EE, lai radītu kopēju vides komunikāciju. Papildus ekotūrisma mārketinga plašākā globālā spektrā – angļu, arābu, franču, grieķu, hindi, itāļu, ivritā, japāņu, ķīniešu, norvēģu, portugāļu, spāņu valodā utt., lai sasniegtu globālu auditoriju;

- unikālās vietējās identitātes prezentēšana caur sociālajiem tīkliem un svētku tradīcijām;

- ekotūristiem pieejama ekotūrisma izmantojamo floras un faunas, kultūrvides terminu vārdnīca Baltijas jūras reģiona valodās (*Convertible Cyber-Dictionary of Ecotourism on line*);

- informācija par Latvijas ekotūrisma maršrutiem, ekomītnēm, bioloģisko produktu iegādes iespējām, videi draudzīga transporta un tehnoloģiju izmantošanu, ekotūrisma gidiem, vides un kultūras organizācijām, institūcijām;

- Latvijas ekotūrisma tēla prezentācija:

- sagatavot un publicēt infolapu „Iepazīsti ekotūrisma Latvijā” (*Explore the Ecotourism in Latvia*),

- izmantot multimedijus plašas auditorijas sasniegšanai,

- radīt Latvijas ekotūrisma identitātes zīmolu,

- sagatavot dokumentāli vizuālos materiālus par ekotūrisma Latvijā (elektroniskajos datu nesējos),

- organizēt ekotūrisma ekspertu un tūrisma žurnālistu vizītes,

- zinātniskajos un profesionālajos izdevumos publicēt materiālus par ekotūrisma aktualitātēm,

- TIC, tūrisma gadatirgos, prezentācijās un publikācijās popularizēt Latvijas ekotūrisma moto „Ekotūrisms Latvijā – vislabākā vieta, kur būt videi draudzīgam!” (*Ecotourism in Latvia is a great place to be environmentally friendly!*).

10.5. Ekotūrisma monitorings

Ekotūrisma monitorings ir sistemātiski un regulāri kvalitatīvie un kvantitatīvie novērojumi un mērījumi par izmantoto dabas un kultūras resursu stāvokli, ņemot vērā ekotūrisma specifiku, tā ieguldījumu vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājības pilnveidošanā. To mērķis ir pozitīvi ietekmēt kā dabas, tā arī sociāli ekonomisko vidi, kurā ekotūrisma darbība notiek, maksimāli reducējot negatīvo ietekmi. Nenovēršams ir fakts, ka jebkurš apmeklētājs atstāj negatīvu pēdas nospiedumu, atrodoties neskartās teritorijās. Problēma ir šīs pēdas apjoma noteikšanā. Ekotūrisma darbības mērķis ir maksimāli samazināt šīs pēdas negatīvo ietekmi un gūt labumu videi un vietējai kopienai, kas praksē nav viegls uzdevums. Fundamentālām ekotūrisma stratēģijām raksturīgi, ka tajās dominē monitorings un videi draudzīga apmeklētāju ietekmes pārvalde. Ir labi jāpārzina šīs ietekmes slodze uz vidi un vietējiem iedzīvotājiem, tā

jāmodelē, pirms ekotūrisms uzsāk savu darbību. Lai novērtētu ekotūrisma ietekmi uz vidi, būtiska nozīme ir monitoringam, koncentrējoties uz šādiem faktoriem:

- vides ietilpība jeb maksimālais pieļaujama ekotūristu skaits, lai nepieļautu vides degradēšanos;
- apmeklējuma vietai radītais stress, jo jebkurā gadījumā ekotūrisms atstāj ietekmi, kaut arī minimālu;
- vietas pievilcība, kas rada risku palielināt tūrisma plūsmu.

Šajā sakarā ir izmantojama Latvijā apstiprinātā „Bioloģiskās daudzveidības monitoringa programma (2009 – 2014)” (Vides monitoringa programma, 2009).

Monitoringa procesā ir nosakāmas ekotūrisma ekonomiskās izmaksas un ieguvumi, iekļaujot ne tikai šīs uzņēmējdarbības organizētāja, bet arī vietējo iedzīvotāju izmaksas un ieguvumus, tādā veidā atšķiroties no citu tūrisma veidu ekonomiskā monitoringa:

- konvencionālās un atjaunojamo energoresursu ražotās enerģijas izmaksas,
- transportēšanas, atkritumu, notekūdeņu, siltināšanas izmaksas, iekļaujot tajās emisiju radītās slodzes uz vidi izmaksas,
- ekotūrisma uzņēmējdarbības rezultātā radušos nodokļu iemaksas pašvaldībā.

Tāpat, ņemot vērā ekotūrisma atbildību par vietējo iedzīvotāju labklājības uzlabošanu, monitoringā tiek definētas izmaksas un ieguvumi arī sociālajā sfērā:

- jaunu darbvietu un nodarbes radīšana;
- ietekme un dzīves ritmu un tradīcijām.

Vietējo iedzīvotāju attieksmes pret ekotūrisma aktivitātēm izzināšana, kā arī jaunizveidoto darbvietu ietekme uz ekonomisko situāciju ir svarīgs arguments ekotūrisma darbības korekcijai. Apkopojot monitoringa rezultātus, vides aizsardzības un vietējo iedzīvotāju sabiedrības respektēšanas nolūkā ir jāņem vērā iespēja izmantot ekotūristu plūsmas pārvaldību regulējot tūristu skaitu, apmeklējumu vietu un laiku, kā arī šādus indikatorus: no jauna radītās darbvietas, videi draudzīgo tehnoloģiju izmantojums, pieprasījums pēc profesionāliem vietējiem vides gidiem, kuriem arī ir nozīmīga loma monitoringā, vietējo produktu, t. sk. bioloģisko produktu, patēriņš.

Ir nepieciešams apkopot datus par ekotūrisma darbības ietekmi uz vidi un ekonomiskos datus, kas izmantojami tālākai plānošanai, kā arī apkopot rezultātus par vides ietilpību, ekotehnoloģiju, videi draudzīgo pieeju un finansiālo ieguldījumu efektivitāti. Ekonomiskās efektivitātes noteikšanai izmantojami šādi parametri: tūristu skaits, uzkavēšanās ilgums un iztērētās summas. Lai ekotūrisms būtu patiens, ir jābūt pārliecībai, ka tā darbībai ir maza ietekme uz vidi un regulāri tiek veikts monitoringa. Aptaujas, anketas un intervijas ir izmantojamas, lai novērtētu ekotūristu vides apziņu un līdzdalību dabas aizsardzības pasākumos (Stamou, Paraskevopoulos, 2008), vietējo iedzīvotāju iesaistīšanās pakāpi, kā arī lai noteiktu

sociālekonomisko mērījumu indikatorus – standartu izveidošanas kontekstā šīs darbības tiek raksturota kā vairāk nekā sarežģītas. Aizvien lielāku atbalstu ekspertu vidū iegūst prasība, lai, veicot ekotūrisma ietekmes monitoringu, būtu iesaistītas visas ieinteresētās puses (Medina, 2005).

Jau vairākkārt atkārtotā tēze, ka Latvijā ekotūrisma aktivitātes ir nelielas, iespaido arī monitoringa specifiku šai jomā. Šobrīd var konstatēt citu tūrisma veidu, it sevišķi dabas tūrisma, ietekmi uz vidi ĪADT, taču arī šī ietekme ir salīdzinoši neliela – atkritumi, infrastruktūras nolietojums, zemsedzes nobradājumi. Ekotūrisma monitoringam ir jābūt profesionāli izstrādātam un izmantojamam reizē ar ekotūrisma darbības uzsākšanu. Vietējās sabiedrības pārstāvju līdzdalībai kā ekotūrisma plānošanā un pārvaldībā, tā arī monitoringā ir īpaša loma. Vietējās pašvaldības ir labvēlīga vide arī sabiedriskā monitoringa izveidošanā.

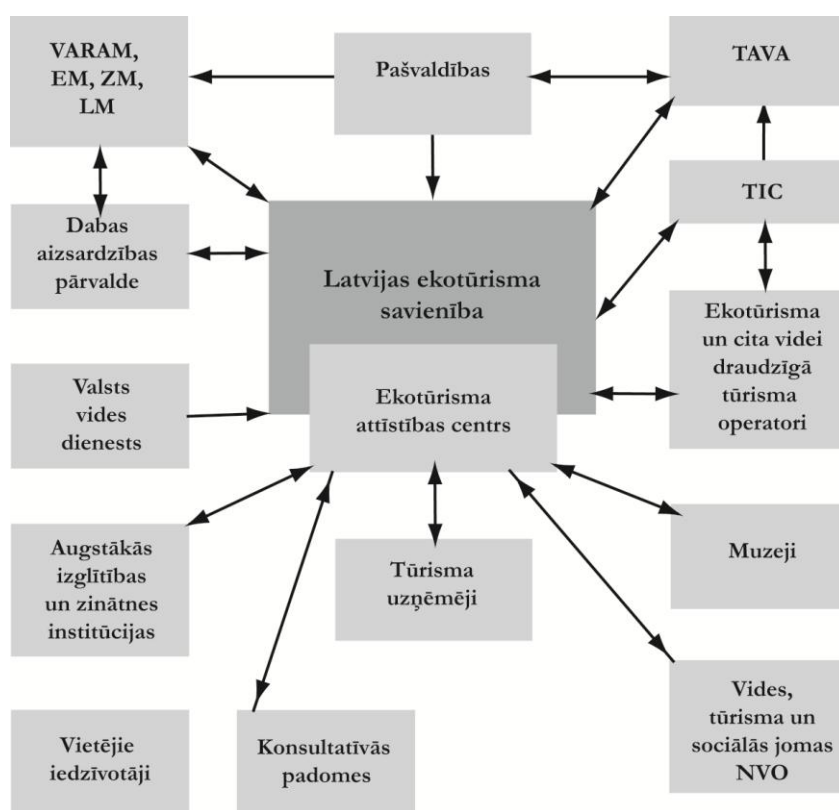

11. Ekotūrisms ilgtspējīgas tūrisma nozares pilnveidošanā Latvijā

Ekotūrisma raksturīgs zems iedarbības līmenis uz vidi, kas, no vienas puses, ierobežo ekonomisko izaugsmi, limitējot jebkuru nozares attīstību, aizsargā vidi un, no otras puses, saglabā dabas resursus, kas ar savu unikalitāti ir pievilcīgi ekotūrisma un rada ienākumus. Šo procesu regulēšanai un ētikai ir izveidoti savi kanoni, vadlīnijas un nosacījumi kā tūrisma organizētājiem, tā arī pašiem tūristiem. Īpaši svarīgs uzņēmējdarbību regulējošais aspekts ekotūrisma ir antropogēnā slodze un tās pieļaujama līmenis, kas nerada negatīvu ietekmi uz dabas vidi. Ekotūrisms ir kompromisu meklējums starp vides aizsardzību un uzņēmējdarbības interesēm, nosakot robežlīniju šīs uzņēmējdarbības ietvaros vides aizsardzības aspektā.

Pētījumu rezultātā nonākot pie secinājumiem par ekotūrisma kā dabas izziņas un aizsardzības instrumentu, ņemot vērā starptautiskā mērogā pieaugošo interesi par tūrisma produktiem, kas saistīti ar dabu, kā arī Latvijā nozīmīgos ekotūrisma resursus un to ilgtspējīgas apsaimniekošanas un pārvaldības deficītu, ir radusies nepieciešamība izveidot Ekotūrisma attīstības centru, kas veicinātu sadarbību starp valsts, pašvaldību, privāto, akadēmisko, NVO sektoru un vietējiem iedzīvotājiem, sniegtu informāciju pasaulē par Latvijas ekotūrisma iespējām, veicinātu vides draudzīgu inovatīvu tehnoloģiju integrēšanu ekotūrisma infrastruktūrā, labu vides pārvaldības praksi un monitoringu, veicinātu pētījumus un vides komunikācijas ekotūrisma. Šāds Ekotūrisma attīstības centrs ieņem centrālo koordinējošo vietu autora izstrādātajā ekotūrisma attīstības modelī (11.1. att.), kas darbojas biedrības „Latvijas ekotūrisma savienība” ietvaros. Šīs biedrības statūti paredz atbalstīt un koordinēt ekotūrisma pakalpojumu attīstību un LR normatīvajos aktos noteikto saimniecisko darbību. Ekotūrisma attīstības centram paredzēta sadarbība ar valsts institūcijām, sevišķi ar VARAM un tās pārraudzībā un padotībā esošajām institūcijām, Dabas aizsardzības pārvaldi (DAP) un Valsts vides dienestu (VVD) – ĪADT ilgtspējīgas apsaimniekošanas un monitoringa jomā, ekotūrisma produktu izstrādāšanā; ar EM un Tūrisma attīstības valsts aģentūru (TAVA) – ilgtspējīgā tūrisma attīstīšanās jomā un ekotūrisma popularizēšanā; ar ZM – bioloģisko produktu aprites jomā; ar LM – sociālo jautājumu risināšanas atbalstam lauku novados. Pašvaldības, tūrisma uzņēmēji un vietējie iedzīvotāji ir uzskatāmi par galvenajiem partneriem ekotūrisma plānošanā, organizēšanā, ekotūrisma iesaistītās uzņēmējdarbības veicināšanā, kā arī ekotūrisma ieguldījumu izlietošanā vides aizsardzībā un sociālo jautājumu risināšanā. Bioloģiskās daudzveidības, ekosistēmu pakalpojumu un kultūras mantojuma izpētē, pētniecības ekotūrisma attīstībā, vides draudzīgo tehnoloģiju un pieeju ieviešanā, kā arī turpmāku šāda rakstura pētījumu aktualizēšanā būtiska un ekotūrisma kvalitāti paaugstinoša ir sadarbība ar augstākās izglītības un zinātniskajām institūcijām. Ņemot vērā ekotūrisma darbības orientāciju uz vietējām pašvaldībām, ir rekomendējams aktivizēt sadarbību ne tikai ar LU, RTU, LLU, bet arī ar reģionālajām

universitātēm un augstskolām, kā arī ar kompetences centriem (LIAA, 2011). Nozaru pētījumu un jaunu produktu attīstībai jāsekmē ekotūrisma produktu konkurētspējas pieaugums un šīs tūrisma nozares ieguldījums ilgtspējīgā tautsaimniecībā kopumā. Ekotūrisma attīstības plānošanā un organizēšanā svarīgi ir iesaistīt pašvaldību un privātos muzejus novados, kas nereti funkcionē kā novadpētniecības centri ar padziļinātu dabas, kultūras un vēstures izpēti. Šie muzeji paralēli TIC vai integrējot TIC funkcijas vietās, kur TIC nedarbojas, savā darbībā ir nozīmīgi tūrisma informācijas un komunikāciju centri. Ekotūrisma attīstības centram minēto dabas aizsardzības, sociālo jautājumu risināšanas, vides izglītības un apziņas, sabiedrības līdzdalības, vides komunikāciju, ekotūrisma popularizēšanas pilnveidošanā īpaši svarīga ir sadarbība ar vietējām, nacionāla un starptautiska līmeņa NVO.

11.1. att. Ekotūrisma attīstības modelis

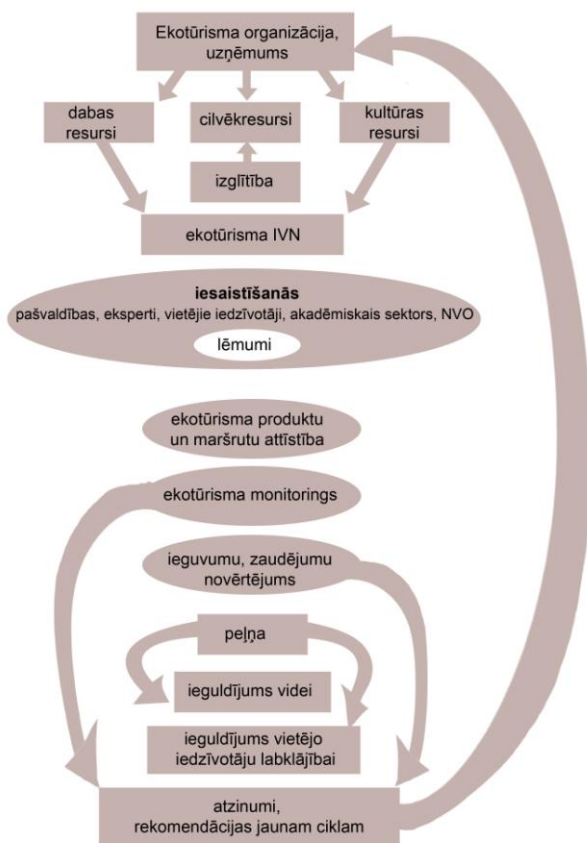
Ekotūrisma, kura attīstību Latvijā īsteno ekotūrisma modeļa ietvaros (11.1. att.) izveidotais Ekotūrisma centrs, ir jāpretendē kļūt par vienu no galvenajiem tūrisma galamērķiem Baltijas jūras reģionā ar savu misiju:

- izveidot ekotūrisma Latvijā par pievilcīgu ceļojuma galamērķi, visa gada garumā ceļotājiem un tūristiem iegūt jaunu pieredzi par neskarto un maz pārveidoto dabu, bioloģisko daudzveidību un kultūras mantojumu, kas interpretēti saskaņā ar ilgtspējīgas uzņēmējdarbības pieeju, ar kuru tiek apmierināts ekotūristu pieprasījums;

- ekotūrisms Latvijā pēta, attīstīta un uzlabo esošos tūrisma produktus apzinoties, ka šī ilgtspējīgā tūrisma forma ir atzīta kā viens no galvenajiem *zaļās* ekonomikas attīstības veicinātājiem;

- attīstīt ekotūrisma Latvijā ar ienākošo tūristu un piedāvāto pakalpojumu skaita pieaugumu, no tā izrietošo ienākumu pieaugumu, kā arī ar partnerības nostiprināšanu;

- veicināt jaunas kvalitātes zināšanas un izpratni par ilgtspējīgu attīstību un ekotūrisma, kā instrumentu tās pilnveidošanā izstrādājot risinājumus vides, ekonomiskajā un sociālajā sfērā, nodrošinot vietējo iedzīvotāju labklājību.

11.2. att. Ekotūrisma attīstības cikls

Ekotūrisma modeļa ietvaros (11.1. att.) ekotūrisma attīstības mērķis, izstrādājot un nodrošinot attīstības ciklu (11.2. att.), ir izveidot nepieciešamo infrastruktūru darbībai, pašvaldību teritoriālajos plānojumos un attīstības programmās iekļaujot ekotūrisma, kapacitātes un ekotūrisma resursu novērtēšanu, tehnisko iespēju izpēti, investīciju piesaistīšanu infrastruktūras uzlabošanai un produktu attīstībai, apmācības videi draudzīgu tehnoloģiju izvēlē un izmantošanā un aktīvu mārketingu. Būtiska sākotnējā darbība ir Ekotūrisma attīstības centra dibināšana – centrs veic šādas funkcijas:

- stiprina sadarbību starp partneriem, piesaista jaunus partnerus, paplašinot sadarbības tīklu;

- koordinē un uztur ekotūrisma aktivitātes;
- veic regulāras un pastāvīgas mārketinga un jaunu produktu attīstības funkcijas;
- piesaista investīcijas un cita veida finansējumu;
- sniedz konsultācijas ekotehnoloģiju un videi draudzīgu pieeju izmantošanā;
- atjauno informāciju (interneta vietne *ecourism.lv* un e-konference, infolapas);
- koordinē sadarbību ar valsts un pašvaldību, privāto, akadēmisko un sabiedrisko sektoru;
- veicina vides ietilpības un antropogēnās slodzes monitoringu, lai izvairītos no vides un kultūras mantojuma degradēšanas, kas varētu rasties intensīva ekotūrisma rezultātā;
- ir atbildīgs par jaunu ekotūrisma produktu attīstību, finansēšanas un investīciju stratēģiju;
- veicina atbilstošas infrastruktūras veidošanos, kas ietver ekotehnoloģijas, reciklēšanu, bioloģisko produktu apriņķi, ekobūvniecību, videi draudzīgu mobilitāti, atjaunojamo energoresursu izmantošanu, taupības principu ievērošanu;
- veicina ekomarķējuma un sertifikācijas ieviešanu ekotūrisma infrastruktūrai, pakalpojumiem un produktiem.

Ekotūrisma attīstības potenciāls saistāms ar visām ĪADT, kuru normatīvais regulējums pieļauj tūrisma darbību, un īpaši ar tām teritorijām, kas minētas Latvijas Ekotūrisma attīstības stratēģijā. Ekotūrisma filozofija balstīta uz konfliktējošu saimniecisko sektoru kompromisa risinājumu meklēšanu un vietējo dabas un kultūras resursu ilgtspējīgu un atbildīgu izmantošanu. Tāpēc straujš ekotūrisma rādītāju pieaugums vienā vai otrā sektorā vēl neliecina par ekotūrisma reālu attīstību, ja sociālekonomiskā aina no tā kļūst kontrastaina.

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

Secinājumi

1. Ekotūrisms pasaules tūrisma aprītē, it īpaši Latvijā, ir jauns jēdziens, kas vēl nav pilnībā apzināts, kā arī tiek daudzveidīgi interpretēts, tādēļ šis tūrisma veids tiek atšķirīgi izprasts, rodas problēmas tā plānošanā un realizēšanā. Sekmīgs risinājums šai problēmai ir Starptautiskās Ekotūrisma apvienības izstrādātā ekotūrisma definīcija un principi, kas akceptēti ANO institūcijās, kā arī plašās akadēmiskajās un profesionālajās aprindās un kurus būtu pilnībā nepieciešams ieviest arī Latvijā. Panākts nozīmīgs progress, 2006. gadā Latvijas Republikas normatīvajos aktos – Tūrisma likumā (1998) – iestrādājot ekotūrisma definīciju, tā radot konsekvenci ekotūrisma izpratnes jautājumā. Šī definīcija ir jāpilnveido, jo tā tikai daļēji atspoguļo ANO akceptētajā starptautiskajā ekotūrisma definīcijā izteikto ekotūrisma būtību. Latvijā ir salīdzinoši nedaudz pētījumu un publikāciju ekotūrisma jomā, tas saistīts ar informācijas trūkumu par ekotūrisma nozīmi ilgtspējīgas attīstības veicināšanā.

2. Ekotūrisms salīdzinājumā ar citiem tūrisma veidiem ir integrēts tikai atsevišķos nacionālā un pašvaldību līmeņa politikas plānošanas dokumentos un normatīvajos aktos, t. sk. novadu pašvaldību attīstības programmās, teritoriju plānojumos, vides pārskatos, tūrisma attīstības programmas un ĪADT dabas aizsardzības plānos, kas saistīti ar informācijas trūkumu un nepietiekamo ekotūrisma potenciāla novērtējumu.

3. Ekotūrisma plānošanā un realizēšanā būtiska ir videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju integrēšana: atjaunojamo energoresursu izmantošana, notekūdeņu un citu emisiju samazināšana, energoefektivitāte, atkritumu šķirošana, bioloģisko produktu aprites veicināšana, ekociematu iesaistīšana, ekobūvniecība, videi draudzīga mobilitāte, kā arī vides zinātnes un izglītības ieguldījums padziļinātas informatīvās bāzes izstrādāšanā.

Aptauju un diskusiju rezultātā tika konstatēta palielināta interese par ekotūrisma attīstību pašvaldībās, saistot to ar *zaļās* uzņēmējdarbības iespējām, lai arī lauku pētījumu laikā tika konstatēti tikai atsevišķi ekotūrisma piemēri un pavisam neliels videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju izmantojums. Piedāvātās videi draudzīgās tehnoloģijas un pieejas dažkārt ir salīdzinoši dārgākas ekspluatācijā nekā konvencionālās.

Latvijā profesionālas izglītības iespējas ekotūrisma jomā ir nelielas, darbojas tikai viena studiju programma ekotūrisma speciālistu sagatavošanā. Latvijā ir visi priekšnosacījumi ekotūrisma studiju programmas izveidošanai universitātēs un augstskolās – akadēmiskais personāls, unikāli dabas un kultūras resursi, pašvaldību ieinteresētība šo resursu ilgtspējīgā apsaimniekošanā.

Latvijā ir attīstīta un ieviesta gan ES, gan vietējai videi draudzīgu tūrisma pakalpojumu un infrastruktūras sertifikācija, taču tā neatbilst ekotūrisma sertifikācijai, jo kritērijos trūkst vērtējuma par ieguldījumu vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājībā. Arī citur pasaulē šī kritēriju problemātika tās nenoteiktības dēļ tiek daudz apspriesta un pētīta. Ekotūrisms Latvijā ir novitāte un aktualitāte vides aizsardzības, lauku teritoriju pašvaldību ekonomiskās attīstības un alternatīvās uzņēmējdarbības veicināšanai ar nosacījumu, ja tiek realizēts atbilstoši starptautiski pieņemtajai ekotūrisma definīcijai un principiem.

4. Latvijas ekotūrisma piedāvājumu un pieprasījumu tirgus ir neattīstīts un neatpazīstams. Statistikas dati, lai arī nesniedz precīzu kopainu, tomēr iezīmē zināmu ienākošā un iekšzemes tūrisma plūsmas stabilitāti un pat vērā ņemamu pieaugumu 2011. gadā. Tas liek apsvērt iespēju piesaistīt daļu no šīs plūsmas arī ekotūrisma aprītē. Valsts un pašvaldību līmenī trūkst ekotūrisma attīstību veicinošas pārvaldības un informācijas sniegšanas struktūras. Latvijā ekotūrisma attīstība turpinās kopš 90. gadu vidus, taču joprojām tā darbības apjomi ir nelieli. Ekotūrisms Latvijā ir daudzveidīgi interpretēts un popularizēts, tomēr tikai nedaudzi ekotūrisma projekti un prakse atbilst starptautiski atzītai definīcijai un principiem.

Ekotūrisma potenciāla izvērtējums septiņos ekotūrisma izpētes areālos ir pietiekams, lai varētu spriest par šī potenciāla attīstību visā valsts teritorijā. Latvijas dabas un kultūras resursu daudzveidība, cilvēkresursi, kā arī augstais vides zinātnes un izglītības līmenis ir drošs pamats, lai ekotūrisma izveidotu par vadošo tūrisma veidu mūsu valstī. Viena no aktuālākajām problēmām ir konkrētu finansiālu un juridisku mehānismu un normatīvo aktu trūkums ekotūrisma ieguldījumu leģitimēšanai vides aizsardzībai un vietējo iedzīvotāju labklājībai.

5. Pētījuma rezultātā ir izstrādāts ekotūrisma attīstības modelis, kas pamatots uz starpinstiūciju, starpsektoru un vietējo iedzīvotāju sadarbību, izstrādāts ekotūrisma attīstības cikls, kas izmantojams praksē. Pareizi realizēts ekotūrisms, kura aktualitāte pieaug, Latvijā nodrošinās konkurētspējīgus, videi draudzīgus tūrisma produktus un pakalpojumus, sniegs nozīmīgu ieguldījumu visas nozares pilnveidošanā par ilgtspējīgu uzņēmējdarbību, tādējādi papildinot Latvijas kā *zaļās* valsts tēlu.

Rekomendācijas

1. Latvijas Republikas normatīvajos aktos esošo ekotūrisma definīciju pilnveidot ar komponenti vietējo pašvaldību atbalstam un nostiprināt šo definīciju LZA Akadēmiskajā terminu datubāzē. Veicināt pētījumu un publikāciju pieaugumu ekotūrisma jomā, papildināt vides zinātnes un tūrisma studiju programmās paredzēto praksi ar ekotūrisma izpēti *Natura 2000* teritorijās, iekļaut ekotūrisma priekšmetu studentu starptautiskajās apmaiņas programmās.

2. Iestrādāt pilnveidoto ekotūrisma definīciju nacionālā un pašvaldību līmeņa politikas plānošanas dokumentos un normatīvajos aktos, tūrisma attīstības programmās un ĪADT dabas aizsardzības plānos. Izstrādāt atbilstošus Ministru kabineta noteikumus, lai attīstītu ekotūrisma kā vides aizsardzību un pašvaldību *zaļo* ekonomiku veicinošu nozari. Nepieciešams atjaunot Latvijas ekotūrisma stratēģiju (VARAM, 2001) nākamajam Nacionālās attīstības plānam un ES struktūrfondu līdzekļu plānošanas periodam 2014.–2020. gadam.

3. Izmantot ES finansēto pārrobežu projektu rezultātus pieredzes apmaiņai labākās prakses izziņošanai un starpvalstu sadarbībai ekotūrisma jomā. Izstrādājot ekotūrisma monitoringu, tajā iekļaut regulāras kontroles iespējas vides ietilpībai, izvērtēt indikatorus par ekotūrisma sniegto ieguldījuma apjomu un efektivitāti vides aizsardzībā un vietējās sabiedrības labklājībā.

Ieviest ekotūrisma atbilstošu sertifikācijas sistēmu, turpmāko pētījumu rezultātā izstrādāt arī kritērijus ekotūrisma ieguldījuma rādītājus vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājībā. Izstrādājot ekotūrisma dabas un kultūrvides produktus, nepieciešams bāzēties uz vides zinātnei un fundamentālu vēsturisko izpēti pilnvērtīgas informācijas nodrošināšanai un identitātes stiprināšanai.

4. Ekotūrisma iespēju izpēti saistīt ar Latvijas stratēģiskās attīstības mērķi – kļūt par tirgus līderi Baltijas jūras reģionā, radot iespēju būt videi draudzīgam un starptautiski atzītam ceļojuma galamērķim, iekļaujot ekotūrisma vadlīniju noteikšanu, kapacitātes un tūrisma resursu novērtēšanu, tehnisko iespēju izpēti, investīciju piesaistīšanu infrastruktūras uzlabošanai un produktu attīstībai, pilnveidojot ekotūrisma informācijas apriti TIC.

5. Nepieciešams izveidot Ekotūrisma attīstības centru, kas veicinātu sadarbību starp valsts, pašvaldību, privāto, akadēmisko, NVO sektoru un vietējiem iedzīvotājiem, sniegtu multilingvistisku informāciju ārzemju auditorijai par Latvijas ekotūrisma iespējām, veicinātu videi draudzīgu inovatīvu tehnoloģiju integrēšanu ekotūrisma infrastruktūrā, labu vides pārvaldības praksi, monitoringu un vides komunikācijas, atbalsta palielināšanu vietējo pašvaldību ekonomikai un labklājībai, kā arī pētījumu veikšanu ar mērķi pilnveidot ekotūrisma atbilstību ilgtspējīgas attīstības principiem.

Izmantotā publicētā literatūra un publicētie materiāli

- Acott, T., Latrobe, H. and Howard, S. (1998) An evaluation of deep ecotourism and shallow ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 6 (3), 238–253.
- Ainavas daudzveidīgais saturs un aizsardzība (2008) Grām.: Vides zinātne. M.Kļaviņa red., Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 454.–477. lpp.
- Alenius, K. (2000) Meklējot piedzīvojumus ceļojumā: latviešu tūristi Ziemeļsomijā starpkaru periodā. *Latvijas Arhīvi*, 3, 75.–82. lpp.
- Ambrozs, T., Peins, K. (2002) Muzeju darbības pamati. Rīga, Muzeju Valsts pārvalde, 254 lpp.
- Anderson, W. (2009) Promoting ecotourism through networks: case studies in the Balearic Islands. *Journal of Ecotourism*, 8 (1), 51–69.
- An Introduction to Visual research Methods in Tourism (2012) T. Rakič and D. Chambers (Eds.). Routledge, Taylor&Francis Group, 216 p.
- Anspaks, A. (1969) Cēsis. Rīga, Liesma, 60 lpp.
- Apceļosim Kurzemi (1960) Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 308 lpp.
- Apceļosim Zemgali. Tūrisma maršruti (1960) Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 190 lpp.
- Apcerējumi par viduslaiku pilīm un pilsētām Latvijas teritorijā (1983) Ē. Mugurēviča redakcijā. Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, Vēstures institūts. Rīga, Zinātne, 176 lpp.
- Atstāja, Dz., Dimante, Dž., Brīvers, I., Malzubris, J., Keneta, M., Tambovceva, T., Šīna, I., Līviņa, A., Ieviņš, J., Grasis, J., Pūle, B., Abeltiņa, A. (2011) Vide un Ekonomika. Rīga, Latvijas Universitātes apgāds, 256 lpp.
- Āboltiņš, O. (2010) No leduslaikmeta līdz globālajai sasilšanai. Dabas vides pagātne un tagadne Latvijā. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 128 lpp.
- Ālbergs, N., Blūms, P., Dirveiks, I., Strupule, V., Lapiņš, A., Zviedrāns, J. (2001) Koka Rīga. Rīga, Neputns, 244 lpp.
- Baggio, R., Klobas, J. (2011) Quantitative Methods in Tourism. Channell View Publications, 225 p.
- Balode, A., Seņka, G., Uzun, O., Muderirrisoglu, H., Demir, Z., Tsiola, A., Righi, R., Trupovniece, A., Gitendorfa, K., McDonogh, G., Leitis, E., Stille-Dubkeviča, B., Georgiades, Ch., Dagiantas, A. (2007) Tūrisma drošība – uzlabojumi tūrisma izglītībā un uzņēmējdarbības praksē. Drošības aspektu pielietojums tūrisma pakalpojumu menedžmentā un mārketingā. Security of Tourism. Improvements in Tourism Education and Practices of Business. Use of Security aspects in Tourism Service Management and Marketing. Latvijas Kultūras koledža un EK Leonardo da Vinci programma, 160 lpp.
- Balode, A., Seņka, G., Uzun, O., Muderirrisoglu, H., Demir, Z., Tsiola, A., Righi, R., Trupovniece, A., Gitendorfa, K., McDonogh, G., Leitis, E., Stille-Dubkeviča, B.,

- Georgiades, Ch., Dagiantas, A. (2007a) Tūrisma drošība – uzlabojumi tūrisma izglītībā un uzņēmējdarbības praksē. Mācību līdzeklis Drošu tūrisma maršrutu izveidē. Security of Tourism. Improvements in Tourism Education and Practices of Business. Training tool „Development of Secure Tourism Services”. Latvijas Kultūras koledža un EK Leonardo da Vinci programma, 290 lpp.
- Balodis, K. (1919) Latvijas izveidošana. Individuālā un sociālā Latvija. Rīga, Jānis Treimans, 10 lpp.
- Balss (1888), Nr. 12., 14.
- Balss (1889), Nr. 37.–39.
- Baltijas Vēstnesis (1878), Nr. 36.–39.
- Baltijas Vēstnesis (1900), Nr. 96.
- Baltijas Vēstnesis (1906), Nr. 30.
- Barons, K. (1859) Muhsu tehsemmes aprakstischana un daschi peelikkumi ihsumā saņemti: grahmatiņa reeksch skohlahm un mahjahm. Jelgava, Reyhers, 66 lpp.
- Barons, P. (2008) Lai vēju pārvērstu enerģijā. Grām.: Atjaunojamo energoresursu potenciāls Latvijā. Rīga, Būvniecības, enerģētikas un mājokļu Valsts aģentūra, 24.–26. lpp.
- De la Barre, S. (2005) Not ‘ecotourism’? Wilderness tourism in Canada’s Yukon territory. *Journal of Ecotourism*, 4 (2), 92–107.
- Barrett, C., Brandon, K., Gibson, C., Gjertsen, H. (2001) Conserving Tropical Biodiversity Amid Weak Institutions. *BioScience*, 51, 497–502.
- Beaumont, N. (2001) Ecotourism and the conservation ethic: recruiting the uninitiated or preaching to the converted? *Journal of Sustainable Tourism*, 9, 317–341.
- Beaver, A. (2005) A dictionary of travel and tourism terminology. International Centre for Tourism research. CABI Publishing, 408 p.
- Beeton, S. (2005) The Case study in Tourism research: a Multi-method case study approach. In: *Tourism Research Methods (2005)* B. Ritchie, P. Burns, C. Palmer (Eds.). CABI, 37–48 p.
- Bēkons, F. (1989) Jaunais organons. Rīga, Avots, 316 lpp.
- Bells, S., Nikodemus, O. (2000) Rokasgrāmata meža ainavas plānošanai un dizainam. Rīga, Valsts Mežu dienests, LTS International, 75 lpp.
- Berg, P. G. (2003) The Sustainable Neighbourhood - from Model Area Hågabý to Common Neighbourhoods in a Baltic Sea perspective. In: *Proceedings from International Conference Integrative Approaches Towards Sustainability*. Ubelis, A., Leal Filho, W. (Eds.) *Jurmala, Latvia 26-29 March*, p. 197–210.

- Berg, P. G. (2004) Sustainability Resources in Swedish Townscape Neighbourhoods – Results from the Model Project Hågaby and Comparisons with Three Common Residential Areas. *Landscape and Urban Planning* 68, p. 29–50.
- Bernoulli, J. (1779) *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778*. Leipzig, Bey Caspar Fritsch, Bd. III, VI.
- Belshaw, Ch. (2001) *Environmental philosophy: reason, nature and human concern*. UK, Canada: Acumen and McGill-Queens University Press, 320 p.
- Besuchen sie Lettland (1937) Riga, 17 S.
- Blangy, S., Mehta, H. (2006) Ecotourism and ecological restoration. *Journal for Nature Conservation*, 14, 233–236.
- Bihlmans, A., Lamey, B. (1925) *Illustrierter Führer durch Lettland*. Riga, Lamey, 99 S.
- Birkmanis, E. (1972) *Limbaži. Ceļvedis*. Rīga, Liesma, 44 lpp.
- Bjork, P. (2007) Definition paradoxes: From concept to definition. In: *Critical Issues in Ecotourism: understanding a complex tourism phenomenon*. J. Higham (Ed.). Elsevier, p. 23–45.
- Black, R., Ham, S. (2005). Improving the quality of tour guiding: Towards a model for tour guide certification. *Journal of Ecotourism*, 4, 178–195.
- Blangy, S., Mehta, H. (2006) Ecotourism and ecological restoration. *Journal for Nature Conservation*, 14, 233–236.
- Blamey, R. K. (2001). Principles of Ecotourism. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. D. B. Weaver (Ed.). Cambridge: CABI, p. 5–22.
- Blumberga, D. (2008) *Siltuma sūkņi*. Rīga, Rīgas Tehniskā universitāte, 140 lpp.
- Blumberga, A., Blumberga, D., Kļaviņš, M., Rošā, M., Valtere, S. (2010) *Vides tehnoloģijas*. D. Blumbergas red. Rīga, Latvijas Universitāte, 212 lpp.
- Blūma, F., Brizga, J., Ungurs, Z. (1999) *Alternatīvā enerģija, ekotehnoloģijas un apkures sistēmas*. Rīga, Zaļā bibliotēka, 68 lpp.
- Bookchin, M. (1995) *The Philosophy of Social Ecology. Essays on Dialectical Naturalism*. A publication of the Institute of Policy Alternative, 183 p.
- Brastiņš, E. (1923) *Latvijas pilskalni. Kuršu zeme*. Rīga, Latvijas senatnes pētītāju biedrība "Vālodze", 135 lpp.
- Brastiņš, E. (1926) *Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme*. Rīga, Pieminekļu valde, 103 lpp.
- Brastiņš, E. (1928) *Latvijas pilskalni. Latgale*. Rīga, Pieminekļu valde, 166 lpp.
- Brastiņš, E. (1930) *Latvijas pilskalni. Châteaux anciens de Lettonie. Lettlands burgberge Livland. Vidzeme*. Rīga, Pieminekļu valde, 210 lpp.
- Brightsmith, D., Stronza, A., Holle, K. (2008) Ecotourism, conservation biology, and volunteer tourism: A mutually beneficial triumvirate. *Biological Conservation*, 141, 2832–2842.

- Brikše, I. (2011) Vides komunikācijas. Grām.: Zaļoksnis, J., Māris Kļaviņš, M., Brikše, I., Meijere, S. Vides vadība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 172.–196. lpp.
- Brīvkalne, E. (1960) Rakstītās ziņas un arheoloģiskās liecības par 9.-13.gs. Mežotni. Arheoloģija un Etnogrāfija, Rīga, II sēj., 61.–78. lpp.
- Brotze, J. Ch. (1992-2007) Zīmējumi un apraksti: piecos sējumos /Johans Kristofs Broce. Rīga, Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūts, 4 sēj.
- Brūģis, D. (1997) Historisma pilis Latvijā. Rīga, Sorosa Fonds-Latvija, 319 lpp.
- Būmane, I. (2010) 111 privātie muzeji un kolekcijas Latvijā. Rīga, Lauku Avīze, 253 lpp.
- Buckley, R.C. (2005) In search of the narwhal: Ethical dilemmas in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 4 (2), 129–134.
- Buckley, R. (2003) Environmental Inputs and Outputs in Ecotourism: Geotourism with a Positive Triple Bottom Line? *Journal of Ecotourism*, 2: 1, 76–82.
- Buckley, R. (2005) In search of the narwhal: Ethical dilemmas in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 4, 129–134.
- Buckley, R. (2010) Ethical ecotourists: the narwhal dilemma revisited. *Journal of Ecotourism*, 9: 2, 169–172.
- Bunkše, E. V. (1998) Sirēnu balsis: ģeogrāfija kā cilvēcīga erudīcija: Bērklījas ainavu skola. Rīga, Norden, 204 lpp.
- Bunkše, E. V. (2004) Geography and the art of life. Baltimore; London, Johns Hopkins University Press, 122 p.
- Bunkše, E. V. (2007) Intīmā bezgalība. Rīga, Norden AB, 158 lpp.
- Butcher, J. (2003) The Moralisation of Tourism. London, Routledge, 165 p.
- Butcher, J. (2005) The Moral Authority of Ecotourism: A Critique. *Current Issues in Tourism*, 8 (2), 114–124.
- Butcher, J. (2006) The United Nations International Year of Ecotourism: a critical analysis of development implications. - *Progress in Development Studies* 6 (2), 146–156.
- Butcher, J. (2007) Ecotourism, NGOs and Development: A Critical Analysis. London, Routledge, 208 p.
- Butcher, J. (2008) Ecotourism as Life Politics. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (3), 315–326.
- Campe, P. (1951 – 1957) Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400 – 1850. Stockholm, Bd. I–II
- Capra, F. (1996) The web of life: A new synthesis of life and matter. London, Harper Collins, 320 p.

- Carolan, M. S. (2004) Ecological modernization theory: what about consumption? *Society and Natural Resources*, 17, 247–260.
- Carson, R. (2002) *Silent Spring*. Boston, New York, A Mariner Book Houghton Mifflin Company, 379 p. [1st. Pub. Houghton Mifflin, 1962].
- Carrier, J. G., Macleod, D. V. L. (2005) Bursting the bubble: The socio-cultural context of ecotourism. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 11(2), 315–334.
- Cater, E. (2006) Ecotourism as a western construct. *Journal of Ecotourism*, 5(1, 2), p. 23-39.
- Caune, M. Rīgas pils. R., Zinātne, 2001, 237 lpp.
- Ceballos-Lascurain, H. (1987) The future of ecotourism. *Mexico Journal* (January), 13–14.
- Ceballos-Lascurain, H. (1996) Tourism, Ecotourism, and Protected Areas. The International Union for the Conservation of Nature, 301 p.
- Ceļosim zaļi! (2003) Ekotūrisma rokasgrāmata. A.Auziņa red. Dundaga, Ziemeļkurzemes "Agenda-21 centrs", 80 lpp.
- Chapple, Ch. K. (1993) *Nonviolence to Animals, Earth, and Self in Asia Traditions*. State University of California Press, 146 p.
- Cheng, L., Wang, T. (2010) Analysis on the Future Policy Tendency of Ecotourism Management Based on the Appropriation of Benefits in Western China. *Society and Natural Resources*, 23 (2), 128–145.
- Cimermanis, S. (1969) *Latviešu tautas dzīves pieminekļi*. Rīga, LPSR ZA Vēstures institūts, 151 lpp.
- Clarke, A., Porter, H., Quedstedt, H., Thomas, P. (2001) *Living Organic*. Sourcebooks Inc., 264 p.
- Clifton, J., Benson, A. (2006) Planning for sustainable ecotourism: The case for research ecotourism in developing country destinations. *Journal of Sustainable Tourism* 14, 238–254.
- Climate Change in Latvia and Adaptation to It (2012) M.Kļaviņš and A.Briede (Eds.). Riga, University of Latvia, 186 p.
- Coles, T. (2009) Tourism Studies and the Governance of Higher Education in the United Kingdom. *Tourism Geographies*, 11 (1), 23–42.
- Crites, R. W. (1994) Design criteria and practice for constructed wetlands. *Water Science and Technology*, 29 p.
- Critical Issues in Ecotourism understanding a complex tourism phenomena. (2007) J. Higham (Ed.). Elsevier, 464 p.
- Curtin, S. (2010) What makes for memorable wildlife encounters? Revelations from 'serious' wildlife tourists. *Journal of Ecotourism*, 9 (2), 149–168.
- D'Amore, L. (2010) Peace through Tourism: The Birthing of a New Socio-Economic Order. *Journal of Business Ethics*, 89, 559–568.

- Dawson, J. (2006) *Ecovillages: New Frontiers for Sustainability*. Green Books, 96 p.
- Denfers, A von. (2009) Līdz šim nezināms Kuldīgas skats. *Latvijas Arhīvi*, 1, 52.–73. lpp.
- Denkmäler aus der Vorzeit Liv- und Estlands (1821-1827) Riga, Dorpat, J. F. Meinshausen, Bd. I–II.
- Diamantis, D. (1999) The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends. *Current Issues in Tourism*, 2 (2), 93–122.
- Diamantis, D., Ladkin, A. (1999) The Links Between Sustainable Tourism and Ecotourism: A definitional and operational perspective. *The Journal of Tourism Studies*, 10 (2), 35–46.
- Dienas Lapa, 1901. (30.aprīlis) 13. maijs.
- Dictionary of Environmental Science (2003) McGraw-Hill, 496 p.
- Dirveiks, I., Strupule V. (2005) Bramberģrs muižas kungu māja - vēsturiskā un arhitektoniski mākslinieciskā izpēte. Arhitektoniskās Izpētes Grupa, I–II sēj.
- Donohoe, H., Needham, R. (2006). Ecotourism: The evolving contemporary definition. *Journal of Ecotourism*, 5, 192–210.
- Donohoe, H. M., Needham, R. D. (2008) Internet-based ecotourism marketing: Evaluating Canadian sensitivity to ecotourism tenets. *Journal of Ecotourism*, 7 (1), 15–43.
- Donohoe, H. M. (2010) Defining culturally sensitive ecotourism: a Delphi consensus. *Current Issues in Tourism*, iFirst, 1–19.
- Dorsey E., Steeves, H., Porras, L. (2004) Advertising ecotourism on the internet: commodifying environment and culture. *New Media & Society*, 6, 753–779.
- Dredge, D. (2006) Networks, conflict, and collaborative communities. *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (6), 562–581.
- Dubrovskis, V. (2008) Gāzi ražo baktērijas. Grām.: Atjaunojamo energoresursu potenciāls Latvijā. Rīga, Būvniecības, enerģētikas un mājokļu Valsts aģentūra, 16.–19. lpp.
- Duffy, R. (2002) *A Trip Too Far: Ecotourism, Politics, and Exploitation*. London, Earthscan Publications Ltd., 210 p.
- Ecotourism: A sustainable Option? (1994) Cater, E., Lowman, G. (Eds.). Wiley, published in association with the Royal Geographical Society, 230 p.
- Eberhards, G., Lapinskis, J. (2008) Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Atlants = Processes on the Latvian Coast of the Baltic Sea. Atlas. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 64 lpp.
- Edelnieks, K., Vītols, V. (1978) *Abavas senleja. Ceļvedis*. Rīga, Liesma, 64 lpp.
- Edelnieks, K., Zubova, E. (1984) *No Slokas līdz Engurei. Ceļvedis*. Rīga, Avots, 65 lpp.
- Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā (2010) Rīga, Latvijas Dabas Fonds, 320 lpp.
- Ekotūrisma attīstības plāns Kurzmes rietumu piekrastei (1999) VARAM, Metsahallitus Forest and Park Service, 61 lpp., ar pielikumiem.

- Ekotūrisma attīstības stratēģija (2001) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 105 lpp.
- Eniņš, G., Zvirgzds, A. (1983) Aizsargājamo koku un krūmu uzskaites un mērīšanas metodika. Rīga, Latvijas dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, 15 lpp.
- Entner, H. (1936) Lotyšsko a jeho moře. Turistický průvodce. Praha, Česko- slovensko-lotyšská společnost, 64 lpp.
- Epler Wood, M., Halpenny, E. (2001) Ecotourism certification and evaluation: Progress and prospects. In: Tourism Ecolabelling: Certification and Promotion of Sustainable Management. (2001) Font, X., Buckley, R. C. (Eds.). CABI, p. 121–139.
- Erdmanis, G. (1989) Kurzemes viduslaiku pilis. Rīga., Zinātne, 159 lpp.
- Ernšteins, R. (2008) Sustainable Coastal Development in Latvia: Collaboration Communication and Governance Imperative. Grām.: Piekraustes ilgtspējīga attīstība: sadarbības pārvaldība. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 159.–178. lpp.
- Ernšteins, R. (2003) Environmental communication. Riga, Institute for Environmental Science and Management, University of Latvia, 96 p.
- European Landscape Convention, Florence, 20.10.2000.
- Farrell, T., Marion, J. (2001) Identifying and assessing ecotourism visitor impacts at eight protected areas in Costa Rica and Belize. *Environmental Conservation*, 28 (3), 215–225.
- Felsbergs, V., Leitis, E., Smaļinskis, J. (2004) Tourism Opportunities and Planning in West Latvia and West Lithuania in Order to Create Sustainable Tourism Environment. Cross Border Tourism Development Strategy including Action Programme 2004–2010. Ventspils, 104 p.
- Fennell, D. A. (1999) Areas and needs in ecotourism research. In: The Encyclopedia of ecotourism. Weaver D. B. (Ed.). New York: CABI, p. 639–653.
- Fennell, D. A. (2000) Tourism and applied ethics. *Tourism Recreation Research*, 25 (1), 59–69.
- Fennell, D. A. (2000a) Comment: Ecotourism on trial – the case of billfish angling as ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 8 (4), 341–345.
- Fennell, D. A. (2001) A content analysis of ecotourism definitions. *Current Issues in Tourism*, 4 (5), 403–421.
- Fennell, D. A. (2006) Tourism ethics. Toronto. Channel View Publications, 404 p.
- Fennel, D. A. (2008) Ecotourism. Taylor & Francis Group, 281 p.
- Fennell, D. (2008). Ecotourism and the myth of indigenous stewardship. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (2), 129–149.
- Fennell, D., Nowaczek, A. (2010) Moral and empirical dimensions of human-animal interactions in ecotourism: deepening an otherwise shallow pool of debate. *Journal of Ecotourism*, 9 (3), 239–255.

- Fletcher, R. (2009) Ecotourism discourse: challenging the stakeholders theory. *Journal of Ecotourism*, 8 (3), 269–285.
- Font, X., Sanabria, R., Skinner, E. (2003) Sustainable tourism and ecotourism certification: Raising standards and benefits. *Journal of Ecotourism*, 2 (3), 213–218.
- Font, X. and Harris, C. (2004) Rethinking standards from green to sustainable. *Annals of Tourism Research*, 31, (4), 986–1007.
- Fuchs, S., Stein-Bachinger, K. (2008) Nature Conservation in Organic Agriculture. Bonn, Bundesamt für Naturschutz, 144 S.
- Führer durch Lettland (1929) Riga, Hrsg. Von der Lit. Prakt. Bürgerverbindung zu Riga, 190 S.
- Führer durch Liv-, Est- und Kurland mit einem deutsch- lettischen und deutsch- estnischen Sprechführer (1916) Oldenburg, Stalling, 87 S.
- Fuller, D., Buultjens, J., Cummings, E. (2005). Ecotourism and indigenous micro-enterprise formation innorthern Australia opportunities and constraints. *Tourism Management*, 26, 891–904.
- Gallaher, J. E. (2010) Ecotourism as a social-ecological system: A case study in Guanacaste, Costa Rica. University of Arizona, 340 p.
- Garrod, B. (2002) Defining marine ecotourism: A Delphi study. In: Marine ecotourism: Issues and experiences. B. Garrod and J. Wilson (Eds.). Channel View Publications, p. 17–36.
- Gimbutiene, M. (1994) Balti aizvēsturiskajos laikos. Etnoģenēze, materiālā kultūra un mitoloģija. Rīga, Zinātne, 227 lpp.
- Goeldner, Ch. R., Brent, J. R. (2003) Tourism, Principles, Practices, Philosophies. John Wiley & Sons, Inc., 606 p.
- Goethe, J. W. (1976) Italienische Reise. Berlin, Rütten & Loening, 587 p.
- Gossens, C. (2000) Tourism Information and Pleasure Motivation, *Annals of Tourism Research*, 27 (2), 301–321.
- Gray, N., Campbell, L. (2007) A Decommodified Experience? Exploring Aesthetic, Economic and Ethical Values for Volunteer Ecotourism in Costa Rica. *Journal of Sustainable Tourism*, 15 (5), 463–482.
- Guide to the health resorts of Latvia (1928) Riga, Leta, 66 p.
- Guillemain, M., Blanc, R., Lucas, Ch., Lepley, M. (2007) Ecotourism disturbance to wildfowl in protected areas: historical, empirical and experimental approaches in the Camargue, Southern France. *Biodiversity and Conservation*, 16, 3633–3651.
- Hardiman, N., Burgin, S. (2010) Adventure recreation in Australia: a case study that investigated the profile of recreational canyoneers, their impact attitudes, and response to potential management options. *Journal of Ecotourism*, 9 (1), 36–44.

- Hawkins, D. E., Maun, S. (2007) The World Bank's role in tourism development. *Annals of Tourism Research*, 34 (2), 348–363.
- Heine, G. (1902) Meine Fuss-Tour durch Kurland. Riga, Im Selbstverlage, 43 S.
- Heine, G. (1905) Kurländische Güter und Schlösser. Nach eigenen Erlebnissen auf seinen Wanderungen durch Kurland. Riga, Im Selbstverlage, 36 S.
- Higham, J., Lück, M. (2002) Urban Ecotourism: A Contradiction in Terms? *Journal of Ecotourism*, 1 (1), 36–51.
- Higgins-Desbiolles, F. (2009) Indigenous Ecotourism's Role in Transforming Ecological Consciousness. *Journal of Ecotourism*, 8 (2), 144–160.
- Holden, A. (2005) Achieving a sustainable relationship between common pool resources and tourism: The role of environmental ethics. *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (4), 339–353.
- Holden, A. (2008) *Environment and Tourism*. Routledge, 274 p.
- Holly, M. D. (2010) Defining culturally sensitive ecotourism: a Delphi consensus. *Current Issues in Tourism 2010*, iFirst article, 1–19.
- Holmgren D. (2002) *Permaculture: Principles and Pathways Beyond Sustainability*. Holmgren Design Services, 286 p.
- Honey, M. (2002) *Ecotourism and certification: Setting standards in practice*. Washington, DC: Island Press, 407 p.
- Honey, M. (2002a) Conclusions. In: *Ecotourism and Certification*. M. Honey (Ed.). Washington, DC: Island, p. 357–371.
- Honey, M. (2003) Giving a Grade to Costa Rica's Green Tourism. *NACLA Report on the Americas XXXVI*, 6, 39–47.
- Honey, M. (2008) *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* 2nd ed. Washington, D.C., Island Press, 535 p.
- Honey, M., Stewart, E. (2002) The evolution of 'green' standards for tourism. In: *Ecotourism and Certification*. M. Honey (Ed.). Washington, DC: Island, p. 33–71.
- Honey, M., Stewart, E. (2002b) Introduction. In: *Ecotourism and Certification*. M. Honey (Ed.). Washington, DC: Island. p. 1–29.
- Hovardas, T., Poirazidis, K. (2006) Evaluation of the Environmentalist Dimension of Ecotourism at the Dadia Forest Reserve (Greece). *Environmental Management*, 38, 810–822.
- Hunfalvy, P. (1874) *Reise in den Ostseeprovinzen Russlands. Frei aus dem Ungarischen*. Leipzig, Duncker & Humblot, 260 S.
- Hunt, C. A., Stronza, A. (2009) Bringing ecotourism into focus: applying a hierarchical perspective to ecotourism research. *Journal of Ecotourism*, 8 (1), 1–17.

- Hunter, C., Shaw, J. (2006) Applying the ecological footprint to ecotourism scenarios. *Environmental Conservation* 32 (4), 294–304.
- IAK (2011) SIA “Integrētas Attīstības Konsultācijas” izstrādātās kartes.
- Ideju vēsture Latvijā (2006, 2007) E.Bucenieces red. Rīga, Raka, 1.–2. sējums.
- Illustruotas vadovas po Latvija: su žemēslapiais ir planais (1931) Ryga, Mantnieko Kartografinis institutas, 119 lpp.
- Illustrierter Führer durch das schöne Lettland (1935) Leipzig, Lamey, 184 S.
- Jackiewicz, E. (2005) Tourism without threat? Excerpts from rural Costa Rica. *Annals of Tourism Research* 32, 266–268.
- Jamal, T., Borges, M., Stronza, A. (2006) The Institutionalisation of Ecotourism: Certification, Cultural Equity and Praxis. *Journal of Ecotourism*, 5 (3), 145–175.
- Janele, I. (1984) Bramberģes muižas parks. Vēsturiskā izpēte. Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantoris, 18 lpp ar pielikumiem.
- Janelis, I. M. (2010) Latvijas muižu dārzi un parki. Rīga, Neputns, 303 lpp.
- Jansons, B. (1993) Augšdaugavas avoti. Daugavpils Pedagoģiskās universitātes 1992.gada Augšdaugavas avotu ekspedīcijas materiāli. Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 23 lpp.
- Jennings, G. (2005) Interviewing: A Focus on Qualitative Techniques In Tourism Research Methods (2005) Edited by B. Ritchie, P. Burns, C. Palmer. CABI, p. 99–118.
- Johnson, D. (2006) Providing ecotourism excursions for cruise passengers. *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (1), 43–54.
- Jones, S. (2005) Community-based Ecotourism. The Significance of Social Capital. *Annals of Tourism Research*, 2 (32), 303–324.
- Juškevics, J. (1931) Hercoga Jēkaba laikments Kurzemē. Rīga, Valsts papīru speiestuve, 671 lpp.
- Kalnačs, J. (2010) Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Valmieras rajonā. Rīga, Neputns, 255 lpp.
- Kalniņš, J. (1936) Madona un apkārtnē. Īss vadonis tūristiem. Madona, Madonas pils. valde, 8 lpp.
- Karp, D., Root, T. (2009) Sound the stressor: how Hoatzins (*Opisthocomus hoazin*) react to ecotourist conversation. *Biodiversity and Conservation*, 18, 3733–3742.
- Kaudzīte, M. (1939-1941) Brāļu Kaudzīšu raksti. Kārļa Egles sakopojums un redakcija, Rīga, Literatūra, 6 sēj.
- Kaudzīte, R. (1885) Ģeogrāfija tautas-skolām. Cēsis, P. Liepiņš, 96 lpp.
- Kaudzīte, R. (1893-1904) Wija no kopoteem Kaudsites Reiņa un Kaudsites Matisa rakstuarbeem. Wez-Peebalga; Zehsis, J. Osols, 23 sēj.
- Kaufmane, D. (2011) Sadarbības sistēmas tūrismā. Promocijas darba kopsavilkums. Jelgava, Latvijas Lauksaimniecības Univesitāte, 109 lpp.

- Kiss, A. (2004) Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds? *TRENDS in Ecology and Evolution*, 5, (19), 232–237.
- Kleperis J. (2008) Ūdeņradis – videi draudzīga enerģija. Grām.: Atjaunojamo energoresursu potenciāls Latvijā. Rīga, Būvniecības, enerģētikas un mājojļu Valsts aģentūra, 44.–47. lpp.
- Klimata mainība un globālā sasilšana (2008) M. Kļaviņa un A. Andrušaita red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 176 lpp.
- Klingspor C.A. (1882) Baltisches Wappenbuch: Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter. Stockholm : F. & G. Beijer, 97 S.
- Kļaviņš, M. (2009) Vides piesārņojums un tā iedarbība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 198 lpp.
- Kļaviņš, M. (2011) Vides pārvaldības sistēmas. Grām.: Zaļoksnis, J., Kļaviņš, M., Brikše, I., Meijere, S. Vides vadība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 115.–124. lpp.
- Kļaviņš, M. (2012) Vides piesārņojums un tā iedarbība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 198 lpp.
- Kļaviņš, M., Nikodemus, O., Segliņš, V., Meleciš, V., Vircavs, M., Āboliņa, K. (2008) Vides zinātne. M. Kļaviņa redakcijā. Rīga, Latvijas Universitātes apgāds, 599 lpp.
- Koens, J., Dieperink, C., Miranda, M. (2009) Ecotourism as a development strategy: experiences from Costa Rica. *Environment, Development and Sustainability*, 11, 1225–1237.
- Konstants, Z. (1961) Lejup pa Gauju. Rīga, Latvija Valsts izdevniecība, 192 lpp.
- Knudsen, D., Metro-Roland, M., Soper, A., Charles, E. Greer, Ch. (2008) Landscape, tourism, and meaning. Ashgate Publishing, 157 p.
- Krider, R., Arguello, A., Campbell, C., Mora, J. (2010) Trait and Image Interaction In Ecotourism Preference. *Annals of Tourism Research*, 37 (3), 779–801.
- Krieviņš, G. (1982) Pa Vidzemes ceļiem un takām: desmit tūrisma maršruti divu dienu pārgājieniem pa Vidzemi. Rīga, Avots, 96 lpp.
- Krieviņš, G. (1988) Pa Latgales un Augšzemes ceļiem un takām: Kuprava–Meijeri, Balvi–Tilža, Lubāna–Varakļāni, Puša–Viļāni, Kārsava–Ludza, Aglona–Upmala, Krāslava–Ezernieki, Ilūkste–Birķeneļi, Viesīte–Nereta. Rīga, Avots, 104 lpp.
- Kruše, P. un M., Althaus, D., Gabriēls, I. (1995) Ekoloģiskā būvniecība. Rīga, Vides Aizsardzības kluba apvienība Arkādija, 398 lpp.
- Krüger, O. (2005) The role of ecotourism in conservation: panacea or Pandora's box? *Biodiversity and Conservation*, 14, 579–600.
- Kur plūst Lielupe. (1957) Tūrisma maršruti. Rīga, Latvijas PSR Izglītības ministrijas Republikāniskā bērnu ekskursiju un Tūrisma stacija, 221 lpp.

- Kūle, M. (2006) Eirodzīve: formas, principi, izjūtas. Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 435 lpp.
- Kvaskova, V. (2007) Latvijas Valsts vēstures arhīva sadarbība ar Herdera institūtu Mārburgā. *Latvijas Arhīvi*, 3, 178.–181. lpp.
- Kvaskova, V. (2010) Mākslinieks Frīdrihs Jūliuss Dēriņš (Döring) un viņa atmiņu krājums “Was ich nicht gerne vergessen möchte, oder Erinnerungen aus meinem Leben” (Ko es nekad negribētu aizmirst jeb atmiņas no manas dzīves). *Latvijas Arhīvi*, 1, 61.–105. lpp.
- Kwan, Pia, Eagles, P., Gebhardt, A. (2010) Ecotourism patrons' characteristics and motivations: a study of Belize. *Journal of Ecotourism*, 9 (1), 1–20.
- Ķikāns, V. (1989) Kāpjām kalnos :alpīnisms, klinšu kāpšana, kalnu tūrisms, speleotūrisms. Rīga, Avots, 211 lpp
- Lagzdiņa, Ē., Bendere, R., Ozola, A., Brizga, J., Kauliņš, J. (2010) Vides komunikācija un vides politikas integrācija. Rīga, Regional Environmental Center, 136 lpp.
- Lagzdiņa, Ē. Skangale, I. (2003) Ieteikumi dabas taku veidotājiem. Rīga, Reģionālais Vides centrs, 32 lpp.
- Lai Young Hai (1989) Fo Xing Yu Ren Xing. *Zhe Xue Yan Jiu*. Bei Jing, 11, 55. (Lai Jun Hai. (1989) Budisms un sabiedrība. *Filosofijas pētījumi*. Beidzina, 11, 55. lpp.
- Lancmanis, I. (2001) Garozas muiža. Lambārtes muiža. Bauska, Rundāles pils muzejs, 60 lpp.
- Lancmanis, I. (2007) Heraldika. Rīga, Neputns, 287 lpp.
- Lancmanis, I. (2009) Rundāles pils. Rīga, Jumava, 263 lpp.
- Latvia (teksts angļu un vācu valodā) (1928) Rīga, Turisma nod., 24 lpp.
- Latvia the tourist country (1937) Riga, State Printing Office, 18 lpp.
- Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003 (2006) Cilvēkdrošība. UNDP Latvija, Rīga, 16 lpp.
- Latvijas gliemji. Sugu noteicējs. A Guide to the Molluscs of Latvia (2010) Latvijas Malakologu biedrība, Latvijas Universitāte, Latvijas Vides aizsardzības fonds, 252 lpp.
- Latvijas materiālās kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas (2008) Rakstu krājums, A. Gavriļina red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 155 lpp.
- Latvijas PSR floras aizsardzības aktuālās problēmas (1985) Rīga, Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, 105 lpp.
- Latvijas tūrisma attīstības nacionālā programma 2001.–2010. gadam (2001) Rīga, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.
- Latvijas zaļās pērles (2000) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 16 lpp.
- Lawton, L. (2009) Birding Festivals, Sustainability, and Ecotourism An Ambiguous Relationship. *Journal of Travel Research*, 48 (2), 259–267.

- Lee, W., Moscardo, G. (2005) Understanding the impact of ecotourism resort experiences on tourists' environmental attitudes and behavioural intentions. *Journal of Sustainable Tourism*, 13, 546–565.
- Leitis, E. (2001) Līdzsvarota tūrisma aprises. *Vides Vēstis*, 11, 16.–19. lpp.
- Leitis, E. (2003) Ekotūrisms un pašvaldību attīstība. Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūts, 105 lpp.
- Leitis, E. (2008) Ekotūrisms ilgtspējīgas attīstības veicināšanai piekrastē. Grām.: Piekrastes ilgtspējīga attīstība: sadarbības pārvaldība: rakstu krājums. R. Ernšteina. un R. Jūrmalieša red. Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Vides pārvaldības katedra. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 119.–128. lpp.
- Lejnieks, J. (2003) Alķīmiskā māja ciematniekiem. *Latvijas arhitektūra*, 1, 22.–26. lpp.
- Lejnieks, J. (2003) E-arhitektūra. *Latvijas arhitektūra*, 1, 4.–6. lpp.
- Lemelin, R. H., Smale, B. (2007) Wildlife tourist archetypes: Are all polar bear viewers in Churchill, Manitoba ecotourists? *Tourism in Marine Environments*, 4 (2-3), 97–111.
- Lentilius, R. (1692) Rosini Lentilii Curlandiae quaedam memorabilia. Norimbergae, 73 S.
- Letonya (teksts turku valodā) (1939) Rīga, Turisma nod., 16 lpp.
- Lettonie (teksts franču un spāņu valodā), (b.g.) Rīga, Section de Tourisme., 24 lpp.
- Lew, A. (2010) Time as a Major Barrier to Sustainable Development. *Tourism Geographies*, 12 (3), 481–483.
- Lindberg, K., McCool, S., Stankey, G. (2007) Rethinking carrying capacity. *Annals of Tourism Research*, 24 (2), 461–465.
- Loon, R., Polakow, D. (2001) Ecotourism Ventures: Rags or Riches? *Annals of Tourism Research*, 28, 892–907.
- Loewis of Menar, K. (1895) Die Burgen der Livländischen Schweiz Segewold, Treyden, Kremon und Wenden. Zugleich ein Führer durch das Aathal. Riga, Stieda, 64 S.
- Lovelock, J. (2000) Gaia: a new look at life on earth. Oxford University Press, 148 p.
- Löwis of Menar, K., Bienemann, F. (1909) Führer durch die Livländische Schweiz mit den Burgen Segewold, Treyden und Kremon und die Kreisstädte Wenden und Wolmar mit den benachbarten. Riga, Jonck & Poliewsky, 112 S.
- Löwis of Menar, K. von (1922) Burgenlexikon für Alt-Livland. hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen in Riga. Riga, Walters und Rapa, 129 S.
- Lule, A. (1928) Latvia: Guiding facts with hints for travelers. New York, 63 p.
- Lück, M. (2002) Large-scale ecotourism: A contradiction in itself? *Current Issues in Tourism*, 5 (3, 4), 361–370.

- Malloy, D. C. (2009) Can one be an unethical ecotourist? A response to R. Buckley's 'in search of the narwhal'. *Journal of Ecotourism*, 8 (1), 70–73.
- Mason, P. (2008) *Tourism, Impacts, Planning and Management*. Elsevier, 289 p.
- Mauriņš, A., Zvirgzds, A. (2009) *Dendroloģija*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 452 lpp.
- Medina, L. K. (2005) Ecotourism and Certification: Confronting the Principles and Pragmatics of Socially Responsible Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (3), 281–295.
- Meima, R. (1994) Making Sense of Environmental Management Concepts and Project and Practices: A Critical Exploration of Emerging Paradigms". Proceedings of the 1994 Business Strategy and the Environment Conference, The University of Nottingham.
- Melecis, V. (2009) Ekoloģijas un vides zinātnes saturs: līdzsvara meklējumos. Grām.: Vides izglītība augstskolā. M.Kļaviņa un J.Zaļokšņa red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 176.–184. lpp.
- Melecis, V. (2011) *Ekoloģija*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 352 lpp.
- Meletis, Z. A., Campbell, L.M. (2007) Call it consumption! Reconceptualising ecotourism as consumption and consumptive. *Geography Compass*, 1 (4), 850–870.
- Melluma, A., Leinerte, M. (1992) *Ainava un cilvēks*. Rīga, Avots, 175 lpp.
- Melluma, A. (1990) Latvijas teritorijas antropogēnā slodze. Rīga, Latvijas zinātniski tehniskās informācijas un tehniski ekonomisko problēmu zinātniskās pētniecības institūts, 79 lpp.
- Melnalksnis, A. (1930) *Vadonis pa Dzimtenes kalniem un lejām*. Rīga, Valstspapīru spiestuve, 185 lpp.
- Melnalksnis, A. (1931) Lauku pašvaldību darbinieku ekskursija pa Vidzemi 1931.gadā no 27.–29. jūlijam. Rīga, Latvijas apriņķu pašvaldību savienība, 37 lpp.
- Merchant, C. (1992) *Radical ecology*. New York, London, 275 p.
- Metro-Roland, M. (2009) Interpreting Meaning: An Application of Peircean Semiotics to Tourism, *Tourism Geographies*, 11 (2), 270–279.
- Meyer, A. (1777) *Briefe eines jungen Reisenden durch Liefland, Kurland und Deutschland*. Erlangen, 298 S.
- Minde, G. (2002) Stāmeriena: Pils, cilvēki un dokumenti. *Latvijas Arhīvi*, 4, 7.–27. lpp.
- Mires and Peat (2009) M. Kļaviņš (Ed.). Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 216 lpp.
- Molz, J. G. (2010) Performing Global Geographies: Time, Space, Place and Pace in Narratives of Round- the-World Travel. *Tourism Geographies*, 12 (3), 329–348.
- Monteros, Roberto Lopez-Espinosa (2002) Evaluating ecotourism in natural protected areas of La Paz Bay, Baja California Sur, Mexico: ecotourism or nature-based tourism? *Biodiversity and Conservation*, 11, 1539–1550.

- Mullins, Ph. (2009) Living Stories of the Landscape: Perception of Place through Canoeing in Canada's North. *Tourism Geographies*, 11 (2), 233–255.
- Müller, F. (2000) Ecotourism: an economic concept for ecological sustainable tourism. *International Journal of Environmental Studies*, 57 (3), 241–251.
- Müller, D., Huuva, S. K. (2009) Limits to Sami tourism development: the case of Jokkmokk, Sweden. *Journal of Ecotourism*, 8 (2), 115–127.
- Naess, A. (2008) *The Ecology of Wisdom*. Counterpoint, Berkeley, 340 p.
- Natur-Tourismus in Lettland (2000) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 32 lpp.
- Naturturism i Lettland (2000) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 32 lpp.
- Nelson, V. (2010) Promoting energy strategies on Eco-Certified accommodation websites. *Journal of Ecotourism*, 9 (3), 187–200.
- Nichols, A., Opal, C. (2005) *Fair Trade: Market Driven Ethical Consumption*. London, Sage Publication Ltd., 275 p.
- Niedre, U. (2003) Latvju sēta pirms industriālā laikmetā. *Latvijas arhitektūra*, 1, 84.- 89. lpp.
- Nikodemus, O., Kārklīņš, A., Kļaviņš, M., Melecis, V. (2008) Augsnes ilgtspējīga izmantošana un aizsardzība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 256 lpp.
- Nikodemus, O., Melluma, A. (2008) Ainavas daudzveidīgais saturs un aizsardzība. Grām.: Vides zinātne. M.Kļaviņa red., Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 454.–477. lpp.
- Nikodemus, O., Ramans, K., Rozīte, M., Rungule, R., Sprukta, S., Stūre, I. (1998) Tūrisms ilgtspējīgas attīstības kontekstā. Zinātnisks pētījums – rokasgrāmata. Rīga, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Latvijas Ģeogrāfijas biedrība, 133 lpp.
- Nordic-Baltic-Belarus solutions in farming for biodiversity (2011) J. Reihmanis (Ed.). Latvijas Dabas fonds, 164 p.
- Nouri, J., Danehkar, A., Sharifipour, R. (2008) Evaluation of ecotourism potential in the northern coastline of the Persian Gulf. *Environmental Geology*, 55, 681–686.
- Nowaczek, A., Moran-Cahusac, C., Fennel, D.A. (2007) Against the current: striving for ethical ecotourism. In: *Critical Issues in Ecotourism understanding a complex tourism phenomena*. (2007) J.Higham (Ed.). Elsevier, p. 137–157.
- Nowaczek, A., Smale, B. (2010) Exploring the predisposition of travellers to qualify as ecotourists: the Ecotourist Predisposition Scale. *Journal of Ecotourism*, 9 (1), 45–61.
- Olders, J. (1966) Slēpotāju maršruti. Rīga, Liesma, 89 lpp.
- Olšteine, G. (2008) Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: masu nacionālā tūrisma kustības “Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē (1937–1938). *Latvijas Arhīvi*, 3, 110.–145. lpp.
- Orams, M. B. (1995) Towards a more desirable form of ecotourism. *Tourism Management*, 16 (1), 3–8.

- Orams, M. B. (2001) Types of ecotourism. In: The encyclopedia of ecotourism. D. B. Weaver (Ed.), New York, CABI, p. 23–36.
- Orr, D. W. (1992) Ecological Literacy. Education and the transition to a postmodern world. State University of New York Press, 210 p.
- Osland, G. E., Mackoy, R. (2004). Ecolodge performance goals and evaluations. *Journal of Ecotourism*, 3 (2), 109–128.
- Ozola, A., Leitis, E. (2003) Kultūrvides pārvalde. Vides pārvalde un līdzsvarota attīstība pašvaldībās. Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūts, 68 lpp.
- Page, S., Dowling, R. (2002) Ecotourism. Prentice Hall, 338 p.
- Par dzimtenes ezeriem (1936) Daugavpils pilsētas valde, 32 lpp.
- Pāruma, T. (2008) Ekotūrisms -zaļās domāšanas veids. *Vides Vēstis*, 5/6, 62.–63. lpp.
- Pauluči, F. (2008) Livonijas piļu attēli no marķīza Pauluči albuma. Latvijas Universtātes Latvijas vēstures institūts, 319 lpp.
- Penēze, Z. (2009) Latvijas lauku ainavas izmaiņas 20. un 21.gadsimtā: cēloņi, procesi un tendences. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 255 lpp.
- Perkins, H., Grace, D. (2009) Ecotourism: supply of nature or tourist demand? *Journal of Ecotourism*, 8 (3), 223–236.
- Pēteris Zālīte: kantiskais ideālisms un laicīgie ideāli (2008) I. Ceras red. Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 254 lpp.
- Pētersone, P. (1999) Konference "Kurzeme-Vidzeme-Latgale: Reģions un identitāte Latvijas vēsturē." *Latvijas Arhīvi*, 2, 161.–163. lpp.
- Pētersone, P. (2004) Johana Roberta Engelmana manuskripts "Kāda ceļotāja apraksts par skaistajām Vidzemes vietām." *Latvijas Arhīvi*, 2, 86.–109. lpp.
- Pilāts, V. (2000a) Latvijas zaļās pārles: dabas tūrisma iespējas. Rīga, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, 16 lpp.
- Pilāts, V. (2000b) Opportunities for Eco-tourism in Latvia. Rīga, Latvijas Institūts, 23 p.
- Pilāts, V. (2001) Ecotourism in Latvia. Rīga, Latvijas Institūts, 24 lp.
- Pipinos, G., Fokiali, P. (2009) An assessment of the attitudes of the inhabitants of Northern Karpathos, Greece: towards a framework for ecotourism development in environmentally sensitive areas. An ecotourism framework in environmentally sensitive areas. *Environment, Development and Sustainability*, 11, 655–675.
- Pirang, H. (1926–1930) Das baltische Herrenhaus. Riga, Verlag von Jonck & Poliewsky, Bd. 1–3.
- Plīkša, D. (1999) Jūliusa Dēringa acīm. *Latvijas Arhīvi*, 3, 64.–75. lpp.
- Polis, A. (2010) Ekociemati Latvijā. *Vides Vēstis*, 3, 24.–27. lpp.
- Pormanis, I. (1963) Pa Vidzemes jūrmalu. Ceļvedis. Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 80 lpp.

- Pretty, J., Smith, D. (2003) Social Capital in Biodiversity Conservation and Management. *Conservation Biology*, 18, 631–638.
- Pretty, J., Ward, H. (2001) Social Capital and the Environment. *World Development*, 29, 209–227.
- Priedīte-Kleinhofa, A. (2008) Pēteris Zālīte Latvijas ideju vēsturē. Grām: Pēteris Zālīte: kantiskais ideālisms un laicīgie ideāli. Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 10.–26. lpp.
- Prikulis, J. (2008) Pēteris Zālīte un Kārļa Baloža inovatīvās ekonomikas idejas: praktiski eksperimenti lauksaimniecībā un ieceres Latvijas valstij. Grām: Pēteris Zālīte: kantiskais ideālisms un laicīgie ideāli Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 63.–82. lpp.
- Prof. Dr.phil. Pētera Zālītes dzīve un darbi (1937) Pašbiogrāfija. Rīga, Autora izdevums, 70 lpp.
- Profesors Boļeslavs Brežgo (1990) Sastādītājs H. Strods. Latvijas Universitāte, 80 lpp.
- Promoting the Latvian coast and countryside (2002) A British perspective on Ecotourism. Latvijas piekrastes un lauku rajonu popularizēšana. Trade Partners, UK, 27 lp.
- Puustinen, J., Pouta, E., Neuvonen, M., Sievänen, T. (2009) Visits to national parks and the provision of natural and man-made recreation and tourism resources. *Journal of Ecotourism*, 8 (1), 18–31.
- Quality assurance and certification in ecotourism. (2007) R. Black, A. Crabtree, A. (Eds.). Wallingford, UK, CABI, 520 p.
- Richards G., Wilson J. (2004) The Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice. Clevedon: Channel View Publications, 288 p.
- Ridderstolpe, P. (1999) Kā uzlabot notekūdeņu attīrīšanu iekārtas nelielos ciematos. Rīga, Coalition Clean Baltic, 40 lpp.
- Rifkin, J. (2004) The European dream. Jeremy P.Tarcher/Penguin, New York, 434 p.
- Rifkin, J. (2001) The Age of Access. The New Culture of Hypercapitalism, Where All of Life is Paid – for Experience. Putnam, New York, 312 p.
- Rifkin, J. (1998) The Biotech Century. Harnessing the Gene and Remaking the World. Putnam, New York, 272 p.
- Rifkin, J. (2003) The Hydrogen Economy. The Creation of the worldwide energy web and the redistribution of power on Earth. Penguin, New York, 295 p.
- Rīgas Avīze, 1910, 1 (14).
- Robinson, M. (1999) Collaboration and cultural consent: Refocusing sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 7 (3), 379–397.
- Rokasgrāmata ekskursiju vadītājiem pa Zemgali un Kursu (1934) Rīga, Vēstures skolotāju biedrība, 56 lp.

- Romeril, M. (1985) *Tourism and the Environment: Towards a Symbiotic Relationship. International Journal of Environmental Studies*, 25, 215–218.
- Römpeczyk, E. (2007) *Gribam ilgtspējīgu attīstību*. Rīga, Friedrich-Ebert-Stiftung, 151 lpp.
- Rozīte, M. (1999) *Tūrisma attīstība Latvijā. Latvijas Arhīvi*, 1, 96.–110. lpp.
- Rozīte, M. (2003) *Tūrisma jēdzienu un terminu skaidrojumi: to strukturāli loģiskā sistēma. Grām.: Ilgtspējīgā tūrisma attīstība. Tendences, pieredze, iespējas. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga, Biznesa augstskola Turība*, 253.–257. lpp.
- Rumans, P., Štrauhmanis, J. (1988) *Pa dzimtās zemes ārēm*. Rīga, Zvaigzne, 144 lpp.
- Russell, B. (1977) *Wisdom of the West*. Crescent Books, Inc., 320 p.
- Sakss, G. (1958) *Apceļosim Zemgali. Tūrisma maršruti*. Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 160 lpp.
- Samicius Stanislaus (1585) *Descriptio veteris et novae Poloniae cum divisione eiusde veteri et nova. Adiecta est Livoniae iuxta. S. l.*, 67 p.
- Sanabria, R. (2002) *Accreditation: Certifying the certifiers*. In: *Ecotourism and Certification*. M. Honey (ed.) Washington, DC: Island, p. 325–356.
- Schänzel, H. (1998) *The effectiveness of environmental interpretation – understanding the values gained from wildlife viewing tourism experiences. Environmental Perspectives. A Publication of the Environmental Policy & Management Research Centre, (Eds. Holt, A. & N. R. Wheen.)*
- Schinkel, K. (1988) *Reisen nach Italien. Tagebucher, Briefe, Zeichnungen, Aquarelle*. Berlin, Rütten & Loening, 360 S.
- Schlippenbach, U. (1809) *Malerische Wanderungen durch Kurland. Riga und Leipzig*, C. J. G. Hartmann, 209 S.
- Senās Latvijas vēstures avoti (1937) I, II burtnīca. Rīga, Nr.161., Nr. 357.
- Seo, D. (2001) *Conscious Style Home. Eco-Friendly living for 21st century*. New York. St. Martin Press, 160 p.
- Sharpley, R. (2001) *The consumer behaviour context of ecolabelling*. In: *Tourism Ecolabelling: Certification un Promotion of Sustainable Management*. (2001) Font, X., Buckley, R. C. (Eds.). CABI, p. 41–55.
- Sharpley, R. (2006) *Ecotourism: A Consumption Perspective. Journal of Ecotourism*, 5, 1, 7–22.
- Sheng-Hshiang Tsaur, Yu-Chiang Lin, Jo-Hui Lin (2006) *Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism. Tourism Management*, 27, 640–653.
- Shephard, K., Royston-Airey, P. (2000) *Exploring the Role of Part-time Ecotourism Guides in Central Southern England. Journal of Sustainable Tourism*, 8 (4), 324–332.

- Siebmacher, J. (1898-1901) J. Siebmacher's Grosses und Allgemeines Wappenbuch Vermehrten Auflage. Nürnberg: Von Bauer & Raspe, 3 Bd.
- Silva, G., McDill, M. (2004) Barriers to Ecotourism Supplier Success: A Comparison of Agency and Business Perspectives. *Journal of Sustainable Tourism*, 12 (4), 289–305.
- Simmons, I. (1997) *Humanity and Environment. A Cultural Ecology*. University of Durham, 328 p.
- Simmons, D. G., Becken, S. (2004) The cost of getting there: impacts of travel to ecotourism destinations. In: *Environmental Impacts of Ecotourism*. R. Buckley (Ed.). Wallingford, UK: CABI, p. 15–23.
- Singh, T., Slotkin, M., Vamosi, A. (2007) Attitude towards ecotourism and environmental advocacy: Profiling the dimensions of sustainability. *Journal of Vacation Marketing*, 13, 119–134.
- Sirakaya, E., Jamal, T. B. and Choi, H. S. (2001) Developing indicators for destination sustainability. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. D.B. Weaver (Ed.). New York: CAB International, p. 411–432.
- Sirakaya-Turk, E., Uysal, M., Hammitt, W. E., Vaske, J. J (2011) *Research Methods for Leisure, Recreation, and Tourism*. Cabi Publishing, 304 p.
- Spārītis, O. (2007) *Latvijas cietokšņi, pilis un muižas*. Rīga, Jumava, 95 lpp.
- Spārītis, O. (1997) *Arhitektūra Latvijā renesanses laikmetā: tipoloģiskais, hronoloģiskais un stilistiskais aspekts*. Rīga, Latvijas Mākslas akadēmija, 253 lpp.
- Spārītis, O. (1999) *Latvijas luterāņu dievnamu šodiena*. Rīga, Nordik, 290 lpp.
- Spārītis, O. (2010) *Kultūrvide. Grām.: Vide un ilgtspējīga attīstība*. M.Kļaviņa un J Zaļokšņa red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 267.–282. lpp.
- Spuņģis, V. (2008) *Slīteres nacionālā parka biotopu bezmugurkaulnieku (Invertebrata) fauna un ekoloģija*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 80 lpp.
- Stamou, A. G., Paraskevopoulos, S. (2004) Images of nature by tourism and environmentalist discourses in visitors books: a critical discourse analysis of ecotourism. *Discourse & Society* 15, 105–129.
- Stamou, A. G., Paraskevopoulos, S. (2008) Representing protection action in an ecotourism setting: a critical discourse analysis of visitors' books at a Greek reserve. *Critical Discourse Studies*, 5 (1), 35–54.
- Stavenhagen, W. S. (1864) *Album Baltischer Ansichten*. Mitau, Selbstverlag des Herausgebers, 200 S.
- Stavenhagen, W. S. (1866) *Album kurländischer Ansichten*. Mitau, Selbstverlag des Herausgebers, 200 S.

- Stavenhagen, W. S. (1867) *Album ehstländischer Ansichten*, gezeichnet und herausgegeben von Wilhelm Siegfried Stavenhagen in Mitau. Mitau, Selbstverlag des Herausgebers, 244 S.
- Stark, J. C. (2002) Ethics and ecotourism: Connections and conflicts. *Philosophy and Geography*, 5 (1), 101–113.
- Stavro, E. (1967) *Ūdenstūrisma maršruti* (Brasla, Lielā Jugla, Mazā Jugla). Rīga, Liesma, 88 lpp.
- Stender, J. Ch. (1850) *Der Stabburags*. Mitau, Gedr. Bei Steffenhagen, 22 S.
- Stieda, L. (1874) *Über ein Reisehandbuch des vorigen Jahrhunderts*. Dorpat, Gedruckt bei G. Mattiesen, 10 S.
- Stewart, E., Draper, D. (2009) Reporting back research findings: a case study of community-based tourism research in northern Canada. *Journal of Ecotourism*, 8 (2), 128–143.
- Stokowski, P. (2002) Languages of place and discourses of power: constructing new senses of place. *Journal of Leisure Research*, 34 (4), 368–382.
- Strasdas, W. (2001) Ecotourism in development cooperation. *Industry and Environment*, 24 (3–4), 12–13.
- Straten, Michael v (2001) *Organic Living*. London, Frances Lincoln Limited, 168 p.
- Strazdiņa, L., Liepiņa, L., Mežaka, A., Madžule, L. (2011) *Sūnu ceļvedis dabas pētniekiem*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 128 lpp.
- Strazdiņš, G. (2004) Tava jūra sākas tavā vannas istabā. *Vides Vēstis*, 10, 24.–45. lpp.
- Strods, H. (1999) Latvijas mežu politika un likumdošana. *Latvijas mežu vēsture*. Rīga, WWF, 13.–104. lpp.
- Stronza, A. (2007) The Economic Promise of Ecotourism for Conservation. *Journal of Ecotourism*, 6 (3), 170–190.
- Stronza, A., Gordillo, J. (2008) Community Views of Ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 35 (2), 448–468.
- Stūre, I. (2004) *Kultūras un dabas mantojuma aizsardzība un attīstības plānošana*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 196 lpp.
- Suzuki, D. (1997) *The Sacred Balance. Rediscovery our place in nature*. Toronto, 259 p.
- Šlars, V. (2003) *Ekoloģiskā māja*. *Latvijas arhitektūra*, 1, 69. lpp.
- Šipkovs, P. (2008) *Saules enerģijas izmantošanas iespējas Latvijā*. Grām.: Atjaunojamo energoresursu potenciāls Latvijā. Rīga, Būvniecības, enerģētikas un mājokļu Valsts aģentūra, 31.–34. lpp.
- Tershy, B. R., Bourillón, L., Metzler, L., Barnes, J. (1999) A survey of ecotourism on islands in northwestern México. *Environmental Conservation*, 26 (3), 212–217.
- Tērauds, A. (2011) *Ainavas struktūras izmaiņu ainavekoloģiska analīze un vērtējums Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 173 lpp.

- Theobald, W. (1998) The meaning, scope and measurement of travel and tourism. In: *Global Tourism*. W. Theobald (Ed.). Oxford, Butterworth-Heinemann Linacre House, p. 5–9.
- Tilgalis, Ē. (2004) *Notekūdeņu savākšana un attīrīšana*. Jelgava, Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, 239 lpp.
- Tourism Research Methods* (2005) B. Ritchie, P. Burns, C. Palmer (Eds.). CABI, 256 p.
- Truhardt, A. (1804) *Der Reisegefährte auf den Wanderungen in die reisenden Gegenden Lieflands. Erste Wanderung von Riga aus länge Ufer der Aa bis Wenden*. Riga, Bei M. Müller, 142 S.
- Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca (2008) Rīga, LR Ekonomikas ministrija, 460 lpp.
- Tuulse, A. (2008) *Die Burgen in Estland und Lettland*. Wölfenbüttel, Melchior Verlag, 432 S.
- Tyler, D., Dangerfield, J. (1999) Ecosystem Tourism: A Resource-based Philosophy for Ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 7 (2), 146–158.
- United Nations Millennium Declaration adopted by *The General Assembly in 8 September, 2000*
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity (2001) Paris.
- Vakerneidžels, M., Rīss, V. (2000) *Mūsu ekoloģiskās pēdas nospiedums*. Rīga, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Apgāds „Norden” AB, 193 lpp.
- Valdemārs, K. (1936) *Ceļa vadons latviešu mudīgiem zēniem, kam gars skolas un gudrības iekāro*. Grām.: Valdemārs K. Raksti. Rīga, I sēj., 26.–27. lpp.
- Vanags, K. (1932) *Tūrisms! kas jāzin katram par tūrismu*. Rīga, Tūrisma propagandista izd., 57 lpp.
- Vanags, K. (1934) *Vadonis ceļojumiem pa Latviju: kā, kad un kur ceļot, ko ceļojot redzēt*. Rīga, Latvijas ekskursiju biedrība, 52 lpp.
- Vanags, K. (1934) *10 maršruti slēpotājiem Latvijā: vadonis ziemas tūrismam*. Rīga, Latvijas ekskursiju b-ba, 30 lpp.
- Vanags, K. (1938) *Tūrisms: kas jāzin katram par tūrismu?* Rīga, Dzīve un Kultūra, 71 lpp.
- Vanags, K. (1938) *Rīga - Latvijas sirds: (īss ceļvedis pa galvaspilsētu)*. Rīga, P. Mantnieka kartogrāfijas institūts, 68 lpp.
- Vanags, K. (1938) *Koknese, Staburags, Pļaviņas: Daugavas krastu skaistākā ceļojuma apraksts: ar Daugavas tūrisma karti un ilustrācijām*. Rīga, P. Mantnieka kartogrāfijas institūts, 48 lpp.
- Vanags, K. (1938-1939) *Ceļvedis pa dzimto zemi: turistu ceļojumu maršruti Latvijā*. Rīga, Sabiedrisko lietu ministrijas Turisma nodaļas izdevums, 2 sēj.
- Vanags, K. (1992-1993) *Atceries Latviju*. Rīga, Pētergailis, (faksimilizdevums) 12 sēj.
- Vārna, S., Vārna, V. (1965) *Ūdenstūrisma maršruti*. Rīga, Liesma, 84 lpp., ar kartēm.
- Vārna S., Vārna V. (1966) *No Ežezera līdz Sauleskalnam*. Rīga, Liesma, 26 lpp.

- Veal, J. G. (2011) *Research Methods for Leisure and Tourism. A Practical Guide*. Financial Times/ Prentice Hall, 592 p.
- Verners, A. (1999) Spārnoto iemītnieku mājas. Alūksne, Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība.
- Veinbergs, K. (1924) Vadonis par Kurzemes Šveici Apraksts ar 37 vietu uzņēmumiem un Kandavas–Sabiles apkārtnes karte. Rīga, Leta, 42 lpp. ar karti.
- Vētra, K. (1959) Abavas krastos. Tūristu ceļvedis. Latvija Valsts izdevniecība, 24 lpp.
- Vētra, K. (1960) Vidzemes augstiene. Ceļojumu maršruti. Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 163 lpp.
- Vide un ilgtspējīga attīstība (2010) M. Kļaviņa un J. Zaļokšņa red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 334 lpp.
- Vides izglītība augstskolā (2009) M.Kļaviņa un J.Zaļokšņa red. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 206 lpp.
- Vides zinības. Angļu-latviešu skaidrojošā vārdnīca (2000) R.Ernšteina un R.Jūrmalieša red. Rīga, Latvijas Universitātes Vides zinātnes un pārvaldības institūts, 135 lpp.
- Vīstucis, J. (1897) Vidzemes Šveicija, Sigulda, Turaida, Krimulda un vadonis pa „Vidzemes Šveiciju”, līdz ar karti, kur uzzīmētas visas ievērojamas vietas, braucami ceļi un kāju celiņi. Rīga, Bērziņa grāmatu pārdotava, 311 lpp.
- Waite, G., Cook, L. (2007) Leaving nothing but ripples on the water: performing ecotourism natures. *Social & Cultural Geography*, 8 (4), 535–550.
- Weaver, D. B. (2001) Introduction to Ecotourism. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. D.B. Weaver (Ed.). New York, CABI, p. 1–4.
- Weaver, D. B. (2001a) Ecotourism in the context of other tourism types. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. D.B. Weaver (Ed.). New York, CABI, p. 73–83.
- Weaver, D. B. (2001b) Methodologies, research and resources. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. D.B. Weaver (Ed.). New York, CABI, p. 595–596.
- Weaver, D. B. (2005) Comprehensive and Minimalist Dimensions of Ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 32 (2), 439–455.
- Weaver, D., Lawton, L. (2002) Overnight ecotourist market segmentation in the Gold Coast hinterland of Australia. *Journal of Travel Research*, 40, 270–280.
- Weaver, D., Lawton, L. (2007) Progress in tourism management Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research *Tourism Management*, 28, 1168–1179.
- Wearing, S., McDonald M. (2002) The Development of Community-based Tourism: The Relationship Between Tour Operators and Development Agents as Intermediaries in Rural and Isolated Area Communities. *Journal of Sustainable Tourism*, 10, 191–206.
- Vēveris, E., Kuplais, M. (1986) Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā. Rīga, Avots, 223 lpp.

- Wearing, S., McDonald, M., Ponting, J. (2005) Building a decommodified research paradigm in tourism: The contribution of NGOs. *Journal of Sustainable Tourism*, 13 (5), 424–439.
- Wood, M. E. (2002) Ecotourism: Principles, practices & Policies for Sustainability. UNEP, 32 p.
- Wurzinger, S., Johansson, M. (2006) Environmental Concern and Knowledge of Ecotourism among Three Groups of Swedish Tourists. *Journal of Travel Research*, 45, 217–226.
- Ye Wen, Xue Ximing (2008) The Differences in Ecotourism between China and the West. *Current Issues in Tourism*, 11 (6), 567–586.
- Zālīte, P. (1926) Frensis Bekons, viņa dzīve un filozofija, sakarā ar grieķu filozofiju, viduslaiku sholastiku un renesansi. *Latvijas Universitātes raksti*, Rīga, XIV.
- Zaļoksnis, J. (2011) Vides vadības metodes un līdzekļi. Grām.: Zaļoksnis, J., Māris Kļaviņš, M., Brikše, I., Meijere, S. Vides vadība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 85.–114. lpp.
- Zaļoksnis, J., Kļaviņš, M., Brikše, I., Meijere, S. (2011) Vides vadība. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 208 lpp.
- Zambrano, A., Broadbent, E., Durham, W. (2010) Social and environmental effects of ecotourism in the Osa Peninsula of Costa Rica: the Lapa Rios case. *Journal of Ecotourism*, 9 (1), 62–83.
- Zemītis, G. (2004) Ornaments un simboli Latvijas aizvēsturē. Rīga, Latvijas Vēstures institūta apgāds, 227 lpp.
- Zografos, Ch., Oglethorpe, D. (2004) Multi-Criteria Analysis in Ecotourism: Using Goal Programming to Explore Sustainable Solutions. *Current Issues in Tourism*, 7: 1, 20–43.
- Zografos, Ch., Allcroft, D. (2007) The Environmental Values of Potential Ecotourists: A Segmentation Study, *Journal of Sustainable Tourism*, 15 (1), 44–66.
- Бэкон, Ф.(1978) Новая Атлантида. *Сочинения*, том 2. Москва, Институт Философии, изд. Мысль, с. 483–518.

Elektroniskās literatūras un informācijas hipersaites

Abavas senleja (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:

http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_parki/abavas_senleja/ [skatīts 10.09.2011]

Active-Tourism.Org, (2010) Official Definition:

<http://www.active-tourism.com/HomeFramesOrg.html> [skatīts 28.12.2010]

Agora (2007) Network for sustainable tourism development in the Baltic Sea Region.

EU Interreg III B Baltic 21 Lighthouse project: <http://www.yepat.uni-greifswald.de/agora/> [skatīts 16.11.2010]

Akadēmiskā terminu datu bāze (2011) Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija:
<http://termini.lza.lv/term.php?term=ekoturisms&list=&lang=LV> [skatīts 29.12.2011]

Aktivitāte „Ekoturisma infrastruktūras attīstība potenciālajās NATURA 2000 teritorijās” (2007)
 Realizētie ERAF līdzfinansētie projekti vides nozarē 2004-2006. Vides ministrija, 76 lp.:
http://www.vidm.gov.lv/files/text/ERAFprojekti-2004-06_2008.pdf [skatīts 08.12.2010]

Auroville: <http://www.auroville.org> [skatīts 04.04.2011]

Australian Centre for Cultural Environmental Research (2011):
<http://www.uow.edu.au/science/eesc/ausccer/cer/index.html> [skatīts 16.05.2011]

Baltijas ekoturisma forums izraisa interesi trijās valstīs (2005) Vides projekti, Vides ministrija:
<http://www.videsprojekti.lv/lv/projektuarhivs/arhivs/jaunumi177/> [skatīts 08.12.2010]

CBSS Strategy (2010) Council of the Baltic Sea States Strategy on Sustainable Development
 2010-2015:
<http://www.cbss.org/Environment/creating-a-sustainable-baltic-sea-region>
 [skatīts 16.05.2011]

Convention on Biological Diversity (1992): <http://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>
 [skatīts 18.12.2010]

Convention on Migratory Species: <http://www.cms.int/> [skatīts 18.12.2010]

Cook, Th.(2011) An Article: Thomas Cook. Britannica Online Encyclopedia:
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/136052/Thomas-Cook>
 [skatīts 25.10.2011]

Dabas aizsardzības pārvalde, Dabas koncertzāle (2011):
[\(http://daba.gov.lv/public/lat/aktualitates/dabas_koncertzale_2011/](http://daba.gov.lv/public/lat/aktualitates/dabas_koncertzale_2011/) [skatīts 21.10.2011]

Dabas koncertzāle (2011) Platforma: <http://www.platforma.lv/artists/artist.php?id=21223>
 [skatīts 21.10.2011]

Daugavas loki (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_parki/daugavas_loki/ [skatīts 10.09.2011]

Drengson, A. (2001) Education for Local and Global Ecological Responsibility: Arne Naess's
 Cross- cultural, Ecophilosophy Approach. The Trumpeter. Journal of Ecosophy, 12 p.:
<http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/trumpet/article/view/135/1283>
 [skatīts 14.03.2011]

Ecoclub, NGOs, (2011) Ecoclub: <http://www.ecoclub.com/ecotourism/directory/ngos>
 [skatīts 14.05.2011]

Ecoclub, Education, (2011) Ecoclub: <http://ecoclub.com/universities/> [skatīts 15.06.2011]

Ecovillage Design Curriculum. GaiaEducation:
http://gaiaeducation.net/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=71
 [skatīts 03.04.2011]

- Eesti Ökoturismi Ühenduse (2011): <http://www.ecotourism.ee> [skatīts 03.05.2011]
- Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1221/2009 (2011) Par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides vadības un audita sistēmā (EMAS), kā arī par Regulas (EK) Nr. 761/2001 un Komisijas Lēmumu 2001/681/EK un 2006/193/EK atcelšanu:
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009R1221:EN:NOT>
[skatīts 03.05.2011]
- Ekociemati ilgtspējīgai lauku vides attīstībai (2011) Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts: <http://www.ekociemati.lv/lv/> [skatīts 19.12.2011]
- Ekoturisms (2010) Tūrisma attīstības valsts aģentūra: <http://www.latvia.travel/lv/ekoturisms-0>
[skatīts 06.11.2010]
- Ekoturisms dabai un sabiedrībai (2005-2010) Undīne: <http://www.undine.lv/lat/EkoTurisms.htm>
[skatīts 08.12.2010]
- EMAS (2011) The EU Eco-Management and Audit Scheme:
http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm [skatīts 19.05.2011]
- Environmental History (2011): <http://www.environmentalhistory.net> [skatīts 21.05.2011]
- Environmental Technologies Action Plan; European Eco-label, (2007):
<http://ec.europa.eu/environment/newprg/intro.htm> [skatīts 09.12.2010]
- ES bioloģiskās daudzveidības stratēģija (2011) Mūsu dzīvības garantija, mūsu dabas kapitāls — ES bioloģiskās daudzveidības stratēģija līdz 2020. gadam:
<http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/2020.htm>
[skatīts 09.12.2010]
- ES Ilgtspējīga patēriņa un ražošanas un ilgtspējīgas rūpniecības politikas rīcības plāns (2008):
http://ec.europa.eu/environment/eussd/escp_en.htm [skatīts 09.12.2010]
- Estonian Tourism Statistics (2010) Estonian Tourist Board:
<http://www.visitestonia.com/en/additional-navigation/press-room/eas-views-on-tourism/estonian-tourism-statistics> [skatīts 16.09.2011]
- EUROBATS homepage: <http://www.eurobats.org/> [skatīts 16.12.2010]
- EU Environmental Technologies Action Plan (2011 European Commission, Environment:
http://ec.europa.eu/environment/etap/index_en.html,
- EU Eco-label (2011) Industry and Technology. European Commission, Environment:
<http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/> [skatīts 16.09.2011]
- Findhorn Ecovillage:
<http://www.findhorn.org/aboutus/ecovillage/ecovillage-at-findhorn/> [skatīts 04.04.2011.]
- Frangialli, F. (2003) Interview with M. Francesco Frangialli, General Secretary World Tourism Organisation Madrid, 10 February 2003:
<http://www.winne.com/topinterviews/frangiallieng.htm> [skatīts 09.12.2010]

Gilman, R. (1991) The Eco-village Challenge, p.10.:

<http://www.context.org/ICLIB/IC29/Gilman1.htm> [skatīts 21.03.2011]

Goal for sustainable tourism (1998) Baltic Agenda 21: <http://www.ee/baltic21/>

[skatīts 15.09.2010]

Global Code of Ethics for Tourism (1999) The General Assembly of the World Tourism Organization: <http://ethics.unwto.org/content/global-code-ethics-tourism>

[skatīts 25.10.2011]

Global Ecovillage Network (2011):

http://gen.ecovillage.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=215

[skatīts 04.04.2011]

Global Ecovillage Network (2011a):

http://gen.ecovillage.org/index.php?option=com_content&view=article&id=91&Itemid=234

[skatīts 04.04.2011]

Global Environment Outlook 2000 (1999) Overview. UNDP:

<http://www.unep.org/geo2000/ov-e.pdf> [skatīts 04.04.2011]

Haroon, A. I. (2000) Role of communities in ecotourism. Ecotourism Society Pakistan, Mountain Forum:

<http://www.mtnforum.org/rs/ol/searchft.cfm?step=vd&docid=397> [skatīts 09.12.2010]

Haroon, A. I. (2001) Sustainable tourism or ecotourism: Does reality substantiate the myth? Ecotourism Society Pakistan, Mountain Forum, 9 p.:

<http://www.mtnforum.org/rs/ol/searchft.cfm?step=vd&docid=373> [skatīts 09.12.2010]

Infrastrukturā izveide Natura 2000 teritorijās (2007) Nacionālā programma Eiropas Reģionālās attīstības fonda apguvei:

http://www.vidm.gov.lv/lat/finansu_instrumenti/kohez/files/text/finansu_instrumenti/koh_f/nac_prog_2007_2013//NP_natura.pdf [skatīts 11.10.2011]

Interview with David Suzuki - Internet portāls „Sustainable Tourism on line”:

<http://www.sustainabletourisonline.com/awms/Upload/STO%20David%20Suzuki%20The%20Legacy%20Oct%202010.pdf> [skatīts 17.11.2010]

Kapawi Ecolodge and Reserve, 2011: <http://www.kapawi.com/> [skatīts 19.12.2010]

Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai 180 (1996) Katalogs. Sastādītāji: Valda Kvaskova, Pārsla Pētersone. Rīga, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 42 lpp.:

<http://latvijasarhivi.lv/sitedata/LVVA/dokumenti/Publikācijas/Kurzemes%20literatūras%20biedrība.pdf> [skatīts 03.05.2011.]

Kurzemes plānošanas reģiona rīcības plāns 2010.-2013.gadam (2009) Kurzemes plānošanas reģions, 60 lpp.: <http://www.kurzemesregions.lv/category/kpr-planosanas-un-attistibas-dokumenti/kurzemes-planosanas-regiona-ricibas-plans-2010-2013-gadam/>

[skatīts 15.12.2010]

Kurzemes reģiona attīstības stratēģija (2004) Kurzemes plānošanas reģions, 118 lpp.:

<http://www.kurzemesregions.lv/category/kpr-planosanas-un-attistibas-dokumenti/kurzemes-planosanas-regiona-attistibas-programma/> [skatīts 19.12.2010]

Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2006.-2026.gadam (2007) Latgales plānošanas reģions: <http://www.latgale.lv/lv/padome/planosana> [skatīts 19.12.2010]

Latvija Nesteidzīgai atpūtai (2011) Tūrisma interneta portāls. Tūrisma attīstības valsts aģentūra:

<http://www.latvia.travel/lv/cieceres-dabas-taka-saldu> [skatīts 11.10.2011]

Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes (2002) Rīga, Vides ministrija, 31 lpp.:

http://www.vidm.gov.lv/lat/dokumenti/ppd/files/text/LV_ilgtspejig_att_pamatnostadn.do_c [skatīts 20.11.2010]

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (2010) Latvijas Republikas Saeima.

Rīga, 100 lpp.: www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_saeima.pdf [skatīts 14.11.2010].

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013 (2006), Rīga, LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, 56 lpp.:

http://www.rapl.gov.lv/uploads/filedir/NAP/National_development_plan_2007-2013_lat.pdf [skatīts 07.12.2010]

Latvijas Nacionālais Vides politikas plāns 2004.-2008.gadam (2003) Rīga, Vides ministrija,

http://www.vidm.gov.lv/files/text/VidesM_191206_Nac_vides_politikas_plans_2004-2008.doc [skatīts 20.11.2010]

Latvijas oficiālais tūrisma portāls. Tūrisma attīstības valsts aģentūra, 2010

<http://www.latvia.travel/lv>; <http://www.latvia.travel/lv/kurzemes-piekraste>

Latvijas Republikas Nacionālais pārskats par ilgtspējīgas attīstības īstenošanu. Informatīvais ziņojums. R., VIDM, 2007, 27 lpp.:

http://www.vidm.gov.lv/lat/darbibas_veidi/ilgtspejiga_attistiba/files/text/Darb_jomas//VI_DMZinop01_110607_IAZ.doc [skatīts 14.11.2010].

Latvijas Skautu un gaidu centrālā organizācija (2011): www.skauti.lv [skatīts 10.06.2011].

Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2010.-2015. gadam (2010) Rīga, Tūrisma attīstības valsts aģentūra, 40 lpp.:

<http://www.em.gov.lv/images/modules/items/Strategija.pdf> [skatīts 10.11.2010].

Latvijas Vides Gidu tīkls (VITILA): <http://www.vitila.gov.lv> [skatīts 14.11.2010].

Lauku ceļotājs (2011) Projektu arhīvs: http://www.celotajs.lv/cont/prof/proj/archive_lv.html [skatīts 14.08.2011].

LIAA (2011) Kompetences centri. Latvijas Investīcijas un attīstības aģentūra:

http://www.liaa.gov.lv/lv/es_fondi/projektu_istenosana/kompetences_centri/ [skatīts 16.10.2011].

Lithuania Statistics (2010 Lietuvos Statistikos Departamentas:

<http://www.stat.gov.lt/en/pages/view/?id=1638&PHPSESSID=806354f8db66853f8fa27b051203882e> [skatīts 16.09.2011].

LR CSP (2010) Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Tūrisms:

<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/turisms-datubaze-30094.html>
[skatīts 16.09.2011].

LR CSP, (2011) Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde. Tūrisms:

<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/turisms-jaunumi-30092.html>
[skatīts 11.10.2011].

Lubāna mitrājs (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:

http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/lubana_mitrajs/
[skatīts 09.11.2011]

LZA Terminoloģijas komisijas Akadēmiskā terminu datu bāze (2011) Latvijas Zinātņu akadēmija. *AkadTerm*:

<http://termini.lza.lv/term.php?term=etalons&list=etalons&lang=LV> [skatīts 19.12.2011]

Mader, R. (2011) Upgrade your world: How to integrate Web 2.0 tools in promoting European Ecotourism. Pārnu, European Ecotourism Conference, 2010: <http://www.european-ecotourism.com/upgrade-your-world-how-to-integrate-web-2-0-tools-in-promoting-european-ecotourism/> [skatīts 14.11.2010].

Making tourism more sustainable (2005) A Guide for Policy Makers. United Nations Environmental Programme, World Tourism Organization, 222 p.:
<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>
[skatīts 15.12.2010]

Mantojums (2011) LR Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas materiāli:
www.mantojums.lv [skatīts 15.10.2011]

Mehta, B., Baez, A., O'Loughlin, P. (2002). International ecolodge guidelines. North Bennington, VT: The International Ecotourism Society:
<http://www.ecotourism.org> [skatīts 02.03.2011]

Mērsrags (2011) Mērsrags – Jahtu centrs: <http://www.jahtucentrs.lv/>
[skatīts 19.08.2011]

Mohonk Agreement (2000) Proposal for an International Certification Program for Sustainable Tourism and Ecotourism. A framework and principles for the certification of sustainable and ecotourism. <http://rainforest-alliance.org/sites/default/files/sitedocuments/tourism/documents/mohonk.pdf>
[skatīts 15.12.2010]

- Muižnieks, I. (2007) Ģenētiski modificēto organismu (GMO) izmantošanas ētiskās problēmas. Latvijas Universitāte:
http://priede.bf.lu.lv/grozs/Mikrobiologijas/Ievads_mikrobiol/Etika_GMO_lekc.ppt#416,
_I, [skatīts 03.05.2011]
- Norwegian Ecotourism Certification (2007):
http://ekstranett.innovasjon norge.no/Felles_fs/Ecotourism/Dokumenter/Norwegian%20Ecotourism%20Certification09.pdf [skatīts 04.04.2011]
- Oosthoek J. What is Environmental History? - http://www.eh-resources.org/environmental_history.html
- Oslo Statement on Ecotourism, (2007):
http://www.ecotourismglobalconference.org/?page_id=179 [skatīts 09.03.2011]
- PAN Parks (2011) The European wilderness protection organization: www.panparks.org
[skatīts 23.07.2011]
- Pārskati par teritoriju plānojumiem (2010) Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija:
<http://www.rapl.m.gov.lv/pub/index.php?id=59> [skatīts 03.05.2011]
- Pedezes lejtece (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/lubana_mitrajs/#Pededze
[skatīts 10.09.2011]
- Pedvāle (2011) Pedvāles brīvdabas mākslas muzejs: www.pedvale.lv [skatīts 11.08.2011]
- Photovoltaic Geographical Information System (2011):
http://re.jrc.ec.europa.eu/pvgis/cmapi/eu_opt/pvgis_solar_optimum_LV.png
[skatīts 21.09.2011]
- Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādņu projekts 2011.–2017.gadam (2010) Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40174875>
[skatīts 03.05.2011]
- Priekuļu un Jāņmuižas Valsts tehnikums (2011): <http://www.vplt.lv> [skatīts 15.09.2011]
- Projekts Pēdas (2010) Barona taka. Par tīru un zaļu Latviju: <http://www.pedas.lv/barona-taka/par-barona-taku/> [skatīts 09.12.2010]
- Proclamation of 2002 as the International Year of Ecotourism (1998) Resolution adopted by the General Assembly 53/200. United Nations General Assembly. United Nations Documentation: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/769/45/PDF/N9976945.pdf?OpenElement>
[skatīts 15.12.2010]
- Publiskais gada pārskats (2005) Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, 34 lp.:
http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/Publ_parskats_2005_DAP.pdf
[skatīts 08.12.2010]

- Publiskais gada pārskats (2006) Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, 41 lp.:
http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/Publ_parskats_2006_DAP.pdf
 [skatīts 08.12.2010]
- Publiskais gada pārskats (2007) Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, 40 lp.:
http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/Publ_parskats_2007_DAP.pdf
 [skatīts 08.12.2010]
- Publiskais gada pārskats (2008) Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, 34 lp.:
http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/Publ_parskats_2008_DAP.pdf
 [skatīts 08.12.2010]
- Publiskais gada pārskats (2009) Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, 34 lp.:
http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/Publ_parskats_2009_DAP.pdf
 [skatīts 08.12.2010]
- Québec Declaration on Ecotourism (2002) The World Ecotourism Summit,
World Tourism Organization, United Nations Environmental Program:
<http://www.world-tourism.org/sustainable/IYE/quebec/anglais/declaration.html>
 [skatīts 08.12.2010]
- Raipulis, J. (2010) ĢMO un riski lauksaimniecībai. Semināra materiāli. Baltijas Vides forums:
http://www.bef.lv/data/file/04_GMO_un_riski_lauksaimniecibai_Raipulis.pdf
 [skatīts 15.03.2011]
- Rašals, I. (2010) Riski un ieguvumi saistībā ar ĢMO. LU Bioloģijas institūts, Latvijas Ģenētiķu
 un selekcionāru biedrība:
http://www.bef.lv/data/file/03_Riski_un_Ieguvumi_GMO_Rasals.pdf [skatīts
 15.03.2011]
- Responsible Travel: Global (2009) Trends and Statistics. Center for Responsible Travel,
 Stanford University:
http://www.responsibletravel.org/news/Fact_sheets/Fact_Sheet_-_Global_Ecotourism.pdf
 [skatīts 05.09.2011]
- Reflections on Auroville and its underlying philosophy in the academic world:
<http://www.auroville.org/research/academics.html> [skatīts 01.04.2011]
- Rifai, T. (2010a) On the occasion of the World Ecotourism Conference. Kuala Lumpur,
 Malaysia:
<http://www.discoverymice.com/WEC2010/world-ecotourism-conference-2010-welcome2.htm> [skatīts 09.12.2010]
- Rifai, T. (2010b) Welcome Address by the Secretary- General of the World Tourism
 Organization Mr. Taleb Rifai to the World Tourism Conference 2010: Tourism Success
 Stories and Rising Stars:

- http://www.worldtourismconference2010.com/download/cat_view/55-speeches-of-opening-ceremony.html [skatīts 09.12.2010]
- Rostoks, N. (2009) Ģenētiski modificēto organismu riska faktoru un ietekmes uz vidi novērtējums. Zemkopības ministrija:
http://www.zm.gov.lv/doc_upl/Rostoks_GMO_2009.pdf [skatīts 15.03.2011]
- SETCOM (2011): <http://www.setcom-project.eu> [skatīts 21.05.2011]
- Sitas un Pedzes paliene (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/sitas_un_pededzes_paliene/%22%22/
[skatīts 08.09.2011]
- Skujaines un Svētaines ieleja (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/skujaines_un_svetaines_ieleja/%22%22/
[skatīts 08.09.2011]
- Slīteres nacionālais parks (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/nacionalie_parki/sliteres_nacionalais_parks/
[skatīts 07.09.2011]
- Smaļinskis, J., Junkurs, A. (2010) Pozitīvie un negatīvie dabas resursu apsaimniekošanas un izmantošanas piemēri populāros un potenciālos tūrisma objektos/teritorijās. Ziņojums. LLTA „Lauku ceļotājs”: http://www.ldf.lv/upload_file/29455/Poz_neg_piem.pdf
[skatīts 11.10.2011]
- Soomaa (2011) Karuskose Ltd: www.soomaa.com/about/ [skatīts 23.07.2011]
- Soomaa (2011a) Karuskose Ltd: www.soomaa.com/blog/news-blog/ [skatīts 23.07.2011]
- Soomaa National Park (2011): www.keskkonnaamet.ee/?lang=soom [skatīts 23.07.2011]
- Sustainable Architecture Building & Culture (2011): <http://www.SustainableABC>
[skatīts 11.03.2011]
- Sustainable Development of Tourism (2004) Conceptual Definition. World Tourism Organization: www.world-tourism.org/sustainable/concepts.htm [skatīts 15.03.2011]
- Svētes ieleja (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/svetes_ieleja/%22%22/
[skatīts 10.09.2011]
- Tērvete (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:
http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_parki/tervete/
[skatīts 15.09.2011]
- The Berlin Declaration on Biological Diversity and Sustainable Tourism (1997):
<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/berlin.html> [skatīts 15.03.2011]
- The ISO 14000 EMS User Portal and Forum: <http://www.14000.org/> [skatīts 14.11.2010].

The Johannesburg Declaration on Sustainable Development, 4 September 2002):

http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/1009wssd_pol_declaration.doc

[skatīts 19.01.2010]

The Millennium Summit of the United Nations 2000: <http://www.un.org/millennium/summit.htm>

[skatīts 16.11.2010].

The New Atlantis by Sir Francis Bacon: <http://www.gutenberg.org/dirs/2/4/3/2434/2434.txt>

[skatīts 28.11.2011]

The World Heritage Tourism Programme (2002) Biodiversity Partnerships. UN Foundation, UNESCO:

[http://portal.unesco.org/culture/en/files/11952/10619170443Tourism_Programme.pdf](http://portal.unesco.org/culture/en/files/11952/10619170443Tourism_Programme.pdf/Tourism%2BProgramme.pdf)

TIES, Ecotourism Associations, (2011) The International Ecotourism Society:

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835291/k.487E/Ecotourism_Explorer_360176_of_Ecotourism_The_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 03.11.2010]

TIES, Learning Center (2011):

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835383/k.30FE/Certificate_in_Sustainable_Tourism_Management_The_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 06.10.2011]

TIES, Network Of Networks (2011):

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835355/k.B4CB/Ecotourism_Associations_The_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 03.11.2010]

TIES, Our Mission (2009) The International Ecotourism Society:

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835251/k.FF11/Our_Mission_The_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 03.11.2010]

TIES, Our Story (2009) The International Ecotourism Society:

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835255/k.F912/Our_Story_The_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 03.11.2010]

TIES, Oslo Statement on Ecotourism (2007) The International Ecotourism Society:

http://www.ecotourismglobalconference.org/wp-content/uploads/2007/08/Oslo_Statement_on_Ecotourism_Aug_2007.pdf

[skatīts 03.11.2010]

http://www.ecotourismglobalconference.org/?page_id=179 [skatīts 21.12.2010]

TIES, Travel Green Guide (2010) The International Ecotourism Society:

http://www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.5207577/k.BF40/Travel_Green_GuideThe_International_Ecotourism_Society.htm

[skatīts 03.11.2010]

Tūrisms - Galvenie rādītāji (2010) LR Centrālā statistikas pārvalde (15.06.2010):

<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/turisms-galvenie-raditaji-30321.html>

[skatīts 08.12.2010]

Turka, I., Vanags, J., Purmalis, K., Švānberga, L., Ruža, L. (2006) Ekonomiskais pamatojums potenciāli brīvām zonām no ģenētiski modificētiem (ĢM) kultūraugiem Latvijā. Teorētisks pētījums. Jelgava, Latvija Lauksaimniecības universitāte, 163 lpp.:

http://petnieciba.lv/materiali/publik/2006_ekonomiskais_pamatojums_potenciali_brivam_zonom_no_gen_modif_augiem_LV.pdf [skatīts 15.03.2011]

UCC (2011) University Consortium Certificate in Sustainable Tourism

www.ecotourism.org/site/c.orLQKXPCLmF/b.4835371/k.B727/University_Consortium_Certificate_The_International_Ecotourism_Society.htm [skatīts 21.09.2011]

Ukru gārša (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:

http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_liegumi/ukru_garsa/%22%22/

[skatīts 10.09.2011]

United Nations Economic and Social Council (1998) **Resolution 1998/40:**

<http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1998/eres1998-40.htm> [skatīts 21.03.2011]

UNWTO (2012) United Nations World Tourism Organization. World Tourism Barometer

<http://media.unwto.org/en/press-release/2012-01-16/international-tourism-reach-one-billion-2012> [skatīts 11.02.2012]

Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015.gadam (2006) Latvijas Republikas Kultūras ministrija: http://www.km.gov.lv/lv/dokumenti/planosanas_doc.html [skatīts 11.02.2010]

Vanags, J. (2011) Ģenētiski modificēto kultūraugu audzēšanas sociāli ekonomiskie aspekti. Semināra materiāli. Baltijas Vides forums:

http://www.bef.lv/data/file/05_GMO_ekonomiskie_un_socialie_aspekti_Vanags.pdf

[skatīts 15.03.2011]

VARAM, DAD (2011) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Dabas aizsardzības departaments:

http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/ipasi_aizsargajamas_dabas_teritorijas/natura_2000/ [skatīts 21.09.2011.]

Veclaicene (2011) Dabas aizsardzības pārvalde:

http://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/aizsargajamo_ainavu_apvidi/veclaicene/

[skatīts 10.09.2011]

Vides ministrija (2009) Aptauja „Par vai pret ģenētiski modificētiem organismiem (ĢMO) Latvijā”: http://www.vidm.gov.lv/lat/aktual/preses_relizes/?doc=8436

[skatīts 25.03.2011]

Vides monitoringa programma (2009): <http://www.meteo.lv/public/30839.html>

[skatīts 23.07.2011]

Vides politikas pamatnostādnes 2009. – 2015.gadam. R., VIDM, Rīga, 2009., 52 lpp.:

<http://www.vidm.gov.lv/lat/dokumenti/ppd/files/text/dokumenti//Pamatnostadnes-WWW.doc> [skatīts 09.11.2010].

Vides sakārtošanas koordinācijas centrs (2011): www.vskc.lv/ [skatīts 09.09.2011].

VITILA (2005) 2003.- 2004.g. projekts "Vides gidu tīkla attīstības nodrošināšana Latvijā".

Latvijas Vides aizsardzības fonds un Latvijas Dabas muzejs, Vides ministrija:

<http://www.vitila.gov.lv/lv/jauns/> [skatīts 08.12.2010]

West Edmonton Mall, (2011): www.wem.ca [skatīts 05.06.2011]

Wind Energy (2011): <http://www.windenergy.lv/karte.html> [skatīts 21.09.2011]

Wood, M.E. (2002) Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability. UNEP:

<http://www.unep.fr/shared/publications/other/WEBx0137xPA/part-one.pdf>

[skatīts 05.11.2010]

Zaļās Brīvdienas: <http://eco.celotajs.lv/> [skatīts 16.11.2010].

Zemes Draugi-konference (2010): [http://www.zemesdraugi.lv/lv/jaunumi/konference-genetiski-](http://www.zemesdraugi.lv/lv/jaunumi/konference-genetiski-modificeti-augi-un-partika-eiropas-nakotne-vai-posts)

[_modificeti-augi-un-partika-eiropas-nakotne-vai-posts](http://www.zemesdraugi.lv/lv/jaunumi/konference-genetiski-modificeti-augi-un-partika-eiropas-nakotne-vai-posts) [skatīts 19.03.2010]

Nepublicētie materiāli

Doring, J. Literatūras, Mākslas un Kurzemes provinces muzeja Kurzemes biedrība (1815 -1913), LVVA, 5759.fonds.

Kurzemes literatūras un mākslas biedrības arhīvs, LVVA, 5759.fonds (1815 – 1939).

Vidzemes, Kurzemes Igaunijas muižu lietu kolekcija, LVVA, 6999. fonds (1573 – 1939).

LVVA, 554. fonds, 3. apraksts, 1737. lieta.

LVVA, 6999. fonds 44. apraksts, 34. lieta.

LVVA, 7363. fonds, 4. apraksts, 128. lieta.

LVVA, 5759. f., 2. apraksts, 1110. lieta.

LVVA, 5759. f., 2. apraksts, 1107. lieta.

Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas Tirdzniecības, jūras kuģniecības un tirdzniecības ostu nodaļas dokumenti, Krievijas Centrālais Valsts Vēstures arhīvs (Sankt Pēterburgā), (1832– 1926), 95. fonds, 1. apraksts, 47., 2058. lieta.

Pielikumi

1. pielikums. Ekotūrisma nozīmīgākās starptautiskās konvencijas vides un kultūras mantojuma aizsardzības jomā (tabula veidota pēc autora veiktā apkopojuma)

Starptautiskās konvencijas	Definētās ekotūrisma iespējas
1. ANO Konvencija par bioloģisko daudzveidību (1992)	Tūrisma veidus nedefinē, taču norāda uz bioloģiskās daudzveidības vērtībām un to aizsardzību, kā arī uz to izmantošanu saskaņā ar tradicionālajām kultūras tradīcijām, kuras ir savienojamas ar dabas saglabāšanas un ilgtspējīgas izmantošanas prasībām, atbalstot vietējos iedzīvotājus. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai un kvalitātes nodrošināšanai.
2. ANO Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām (1992)	Nosaka klimata pārmaiņu izpratnes un to seku novēršanas pasākumus vides, sociālajā un ekonomiskajā aspektā veicinot sabiedrības iesaistīšanos šajās norisēs. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai un veicina videi draudzīgu tehnoloģiju ieviešanu.
3. Konvencija par starptautiskas nozīmes mitrājiem, īpaši kā par ūdensputnu dzīves vidi (Ramsāres jeb Mitrāju konvencija, 1971)	Aizsargā mitrājus, kas ir nozīmīgs ekotūrisma resurss, un norāda, ka tiem ir liela ekonomiska, kultūras, zinātnes un rekreācijas vērtība; konvencija nosaka arī starptautiskas nozīmes Latvijas mitrāju sarakstu, kurā iekļauti Lubāna mitrājs, Engures ezers, Papes, Kaņiera ezers, Ziemeļu purvs, Teiču un Pelēčāres purvs. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
4. Konvencija par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību (Berne, 1979)	Norāda uz savvaļas floru un faunu kā dabisko, estētisko, zinātnisko, kultūras, rekreatīvo, ekonomisko un vides vērtību mantojumu, kuru nepieciešams saglabāt un nodot tālāk nākamajām paaudzēm. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
5. Konvencija par migrējošo savvaļas dzīvnieku sugu aizsardzību (1979)	Norāda uz arvien pieaugošo savvaļas dzīvnieku atkarību no apkārtējās vides, ekoloģijas, ģenētikas, zinātnes, estētikas, atpūtas, kultūras, izglītības, sociālajiem un ekonomiskajiem aspektiem. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
6. Konvencija par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (Vašingtona, 1973)	Aizsargā apdraudēto savvaļas dzīvnieku un augu sugas no strauji augošās starptautiskās tirdzniecības, kuras rezultātā daudzas augu un dzīvnieku sugas ir nonākušas līdz iznīcības robežai. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
7. Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (Parīze, 1972)	Norāda uz kultūras un dabas mantojuma funkcijām sabiedrības dzīvē un nepieciešamību iekļaut šī mantojuma aizsardzību tūrisma plānošanā, zinātnē un izglītībā. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
8. Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu (Parīze, 2003)	Nosaka nodrošināt cieņu pret attiecīgo kopieni, grupu un indivīdu nemateriālo kultūras mantojumu, veidot izpratni par nemateriālā kultūras mantojuma nozīmi vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai.
9. Eiropas ainavu konvencija (Florence, 2000)	Norāda uz ainavu aizsardzības nepieciešamību, jo tūrisms un rekreācija paātrina ainavu pārveidošanos. Konvencija ir ekotūrisma attīstībai nozīmīga.
10. Orhūsas Konvencija (1998)	Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem nosaka plašākas iespējas sabiedrības līdzdalībai lēmumu pieņemšanā un informācijas iegūšanā vides aizsardzības jomā. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai, īpaši attiecībā uz vietējo iedzīvotāju līdzdalības iespējām
11. Baltijas jūras reģiona jūras vides aizsardzības konvencija (Helsinku konvencija, 1992)	Nosaka esošo ekosistēmu dabiskās dzīvesvides un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un ekoloģisko norišu aizsardzību. Konvencija ir nozīmīga ekotūrisma attīstībai un sadarbībai Baltijas jūras reģionā.

2. pielikums. Ekotūrisma politikas plānošanas dokumenti (veidota pēc autora apkopojuma)

Dokumentu kategorijas	Definētās ekotūrisma iespējas
Nacionāla, reģionālā un pašvaldību līmeņa politikas plānošanas dokumenti	
Vides politikas pamatnostādnes 2010–2015 (2009)	Šis dokuments ir pamats nākamā perioda Nacionālā vides politikas plāna izstrādei
Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2010.–2015. gadam (2010)	Lauku tūrisma un ekotūrisma resursi SVID analizē minēti kā priekšrocība
Kurzemes, Zemgales, Vidzemes, Latgales plānošanas reģionu teritoriju plānojumi un rīcības plāni	Definē dabas daudzveidību, salīdzinoši neskarto vidi un kultūras vērtības kā vienu no nozīmīgākajām reģionu bagātībām;
Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādņu projekts 2011.–2017. gadam (2011)	paredz tūrisma nozares attīstību, pakalpojumu pieejamību un infrastruktūras pilnveidošanu kā prioritāros virzienus
Kurzemes reģiona attīstības stratēģijas 2. projekta mērķis	
Pašvaldību līmeņa politikas plānošanas dokumenti	
Novadu teritorijas plānojumi un attīstības programmas	Definē vides aizsardzību un tūrisma attīstību (t.sk. videi draudzīgā tūrisma formas); atsevišķos plānojumos un programmās akcentēts arī ekotūrisms
Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plāni	Detalizēti iestrādā aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus, kas dod iespēju plānot ekotūrisma aktivitātes; atsevišķos plānojumos akcentēts ekotūrisms

3. pielikums. Ekotūrisma studiju programmas pasaules universitātēs (tabula veidota pēc Ecoclub, Education, 2011; TIES, Learning Center, 2011 materiāliem)

Valsts	Augstākās izglītības iestāde	Studiju programmas		
		Bak.	Maģ.	Dokt.
ASV	Humbolta Valsts Universitāte (<i>Humboldt State University</i>): http://www.humboldt.edu/ecotour/		x	
	Oregonas Valsts Universitāte (<i>Oregon State University-Cascades Campus</i>): www.osucascades.edu	x		
	Denveras Universitāte (<i>University of Denver/University College Distance Learning</i>): www.petersons.com	x		
	Hokinga Koledžas Ekotūrisma un piedzīvojumu ceļojumu programma (<i>Hocking College Ecotourism and Adventure Travel Program</i>): www.hocking.edu	x		
Austrālija	Merdoka Universitāte (<i>Murdoch University</i>): www.ssh.murdoch.edu.au	x	x	x
	Čārlza Stērtas Universitāte (<i>Charles Sturt University</i>): www.csu.edu.au/	x		x
	Džeimsa Kuka Universitāte (<i>James Cook University (Cairns)</i>): www.jcu.edu.au	x	x	
	Flindersa Universitāte (<i>Flinders University</i>): www.scieng.flinders.edu.au	x		
	Grifita Universitāte (<i>Griffith University</i>): www17.griffith.edu.au	x		
	Balaratas Universitāte (<i>University of Ballarat</i>): www.ballarat.edu.au	x		
	Austrālijas Neklātienes Skola (<i>The Australian Correspondence School</i>): www.acs.edu.au	x		
	Notrdamas Universitāte (<i>The University of Notre Dame</i>): www.nd.edu.au/	x		
	Dienvidaustrālijas Universitāte (<i>University of South Australia</i>): www.unisanet.unisa.edu.au	x		
	Kvīnslendas Universitāte (<i>University of Queensland</i>): www.uq.edu.au	x		
Brazīlija	Nortes (Ziemeļu) Universitāte (<i>Centro Universitário do Norte - UNINORTE</i>): www.uninorte.com.br/	x		
	Sanpaulu Pontifikālā Katoļu Universitāte (<i>Pontificia Universidade Católica de Sao Paulo</i>): www.pucsp.br	x		
Čīle	Andresa Bello Universitāte (<i>Universidad Andres Bello</i>): www.unab.cl	x		
Dienvidāfrika	Pretorijas Universitāte (<i>University of Pretoria</i>): www.up.ac.za/	x	x	x
Ekvadora	Ekvadoras Pontifikālā Katoļu Universitāte (<i>Pontificia Universidad Católica del Ecuador Sede Ibarra</i>): www.pucei.edu.ec/	x		
Gvatemala	Gvatemalas Valles Universitāte (<i>Universidad Del Valle de Guatemala</i>): www.uvg.edu.gt	x		
	Rafaela Landivara Universitāte (<i>Universidad Rafael Landivar</i>): www.url.edu.gt/	x		
Indija	Tūrisma un nākotnes pārvaldības tendenču institūts (<i>Institute of Tourism & Future Management Trends</i>): www.itftindia.com		x	
	Keralas Universitātes Nākotnes studiju departaments (<i>University of Kerala Department of Futures Studies</i>): www.keralauniversity.edu		x	
	Keralas Lauksaimniecības Universitāte (<i>Kerala Agricultural University</i>): www.kau.edu/	x		

Īrija	Sligo Tehnoloģiju Institūts (<i>Sligo Institute of Technology</i>): www.itsligo.ie	x		
Jaunzēlande	Tai Putini politehnikums (<i>Tai Poutini Polytechnic</i>): tppweb.ac.nz	x		
Jordānija	Jarmukas Universitāte (<i>Yarmouk University</i>): portal.yu.edu.jo		x	
Kanāda	Sera Sendforda Fleminga Koledžas Vides un dabas resursu zinātnes skola (<i>Sir Sandford Fleming College, School of Environmental and Natural Resources Sciences</i>): www.flemingc.on.ca		x	
	Ziemeļrietu Kopienas Koledža (<i>Northwest Community College</i>): www.nwcc.bc.ca	x		
	Mauntrojālas Koledža (<i>Mount Royal College</i>): www.mtroyal.ab.ca	x		
	Konfederācijas Koledža (<i>Confederation College</i>): www.confederationc.on.ca	x		
Kostarika	Spāņu Amerikāņu Universitāte (<i>Universidad Hispanoamericana</i>): www.uhispanoamericana.ac.cr	x		
	Kostarikas Universitāte (<i>Universidad de Costa Rica</i>): www.ucr.ac.cr	x		
Ķīna	Capital Normal University: eng.cnu.edu.cn	x	x	
	Šanhajas Tūrisma institūts (<i>Shanghai Institute of Tourism</i>): sit.shnu.edu.cn/		x	
Lielbritānija	Portsmutas Universitāte (<i>University of Portsmouth</i>): www.port.ac.uk		x	
	Napjera Universitāte (<i>Napier University, Edinburgh</i>): www.lifesciences.napier.ac.uk		x	
	Napier University: www.napier.ac.uk	x		
	Plimutas Universitāte (<i>Plymouth University</i>): www.plymouth.ac.uk	x		
Lielbritānija /Taizeme	Ņūkāstlas Universitāte / Naresuanas Universitāte (Taizeme) (<i>University of Newcastle / Naresuan university (Thailand)</i>): www.ncl.ac.uk/biodiversity/		x	
Meksika	ITESO Universitāte (<i>ITESO University/ Planeta.com</i>): www.planeta.com	x		
Portoriko	University of Puerto Rico, Mayagüez Campus: www.angelfire.com/fl5/apie/cursosd.html	x		
Portugāle	Koimbras Agrārā augstskola (<i>Escola Superior Agraria de Coimbra</i>): www.esac.pt/cursos/prinleat.htm	x		
Somija	HAMK Lietišķo zinātņu Universitāte (<i>HAMK University of Applied Sciences</i>): portal.hamk.fi	x		
Spānija	Baleāru salu Universitāte (<i>University of the Balearic Islands</i>): www.uib.es		x	x
Taivāna	Nacionālās Taivānas Universitātes Ģeogrāfijas fakultāte (National Taiwan University, Geography Department): www.geog.ntu.edu.tw		x	x
Taizeme	Srinakharinvirota Universitātes Ekotūrisma institūts (<i>Srinakharin Wirot University, Institute of Eco-Tourism</i>): www.swu.ac.th/en/content/eco.asp		x	
	Mahidolas Universitātes Starptautiskā Koledža (<i>Mahidol University International College</i>): www.mahidol.ac.th	x		

4. pielikums. Ekotūrisma labas prakses piemēri pasaulē

(autora veidots apraksts, izvietots alfabētiskā kārtībā)

Amerikas Savienotās Valstis

ASV ekotūristi galvenokārt ir pilsētnieki, kas izmanto vietējos ekotūrisma maršrutus un ir ieinteresēti apmeklēt nacionālos parkus, atpūtas vietas, mežus un neskartas dabas teritorijas kā alternatīvus variantus globālo tūrisma kompāniju piedāvātajām ceļojumu paketēm (Che, 2006). Ekotūrisms ASV ir pilnīgi jauns un patīkams papildinājums esošajiem piedāvājumiem, turklāt pašreizējās krīzes apstākļos vietējais tūrisms varētu paplašināties. Pieaugošās degvielas izmaksas, bažas par klimata pārmaiņām un ekonomikas lejupslīde rosina amerikāņus atvaļinājumu pavadīt savā valstī, nevis ceļot uz ārzemēm. Tradicionālie ekotūrisma galamērķi lielākoties ir nacionālie parki, kuros iespējami pārgājieni, braucieni ar velosipēdiem un kanoe, kā arī dabas vērošana. Ir vērojams pieaugums agrotūrisma sektorā, tostarp vīna degustācijas un rančo apmeklējumi, tiek ieviestas valsts pārziņā esošās videi draudzīgā tūrisma brīvprātīgās sertifikācijas programmas (Honey, 2008).

Relatīvi jauns dabas izziņas un izklaides veids ir zivju (storu) vērošana, kam ir nozīmīgs potenciāls ekotūrismā. Viskonsinas štata ziemeļaustrumu daļā izveidotas 17 šādas zivju novērošanas vietas. Ir veikts pētījums par šo dabas vērotāju raksturojumu un motivāciju (Stoll et al., 2009). Storu vērotāji, kā liecina interviju rezultāti, ir izteikti ieinteresēti ezera storu populācijas aizsargāšanā un saglabāšanā. Pētījumi rāda, ka lielākā daļa storu vērotāju ir vidusšķiras pusmūža gadagājuma vīrieši (86%), iedzīvotāji no vietējā štata (99%), aptuveni 16% no viņiem dzīvo 10 jūdžu attālumā vai tuvāk no zivju vērošanas vietas. Storu vērotāji vēltī šai nodarbei vairākas stundas, motīvs šādai rīcībai ir būt savvaļā, baudot dabas skaņas un smaržas, būt vienam, būt kopā ģimeni, ar draugiem, gūt jaunu piedzīvojuma veidu un novērot šo zivju sugu.

Atsaucoties uz ASV valsts pārvaldes institūciju (*US Department of Interior, Fish and Wildlife Service; US Department of Commerce*) statistikas datiem, minētā pētījuma autori norāda, ka ik gadus ASV vairāk nekā 66 miljoni cilvēku piedalās dzīvās dabas vērošanā. Palielinoties ekotūrisma aktivitātēm, var rasties vides problēmas, kā liecina pētījumi Pensilvānijas un Merilendas štatā, jo arī ekotūrisms patērē resursus un rada atkritumus. Problēmas palielina tādi faktori kā atbalsta programmu trūkums un vietējo iedzīvotāju nesagatavotība ekotūrismam (Silva, McDill, 2004). Nākotnē sociālo zinātņu pētniecībai vajadzētu koncentrēties uz zivju vērošanu un daudziem citiem ekotūrisma veidiem, saistot tos ar vietējiem festivāliem, tādējādi radot iespēju uzlabot vietējo ekonomiku. Tiek apsvērts ekotūrisma izmantot, lai attīstītu vietējo ekonomiku un aizsargātu mežu ekosistēmu, turklāt papildus arī izglītojot tūristus par cilvēka un ekosistēmu mijiedarbības vēsturi (šāda darbība jau ieguvusi popularitāti Pensilvānijas un Oregonas štatā).

Antarktīka

Pieaugot transporta iespējām, tūrisms, galvenokārt komerciālais, sāk iespieties aizvien tālākos apgabalos, tādos kā Arktika, Antarktīda, Folklandu un Galapagu salas. Problēmu rada tendence šim konvencionālajam tūrismam nereti pārklāties ar ekotūrisma vai pat maskēties ar ekotūrisma labo reputāciju. Lielu spiedienu uz ekoloģisko līdzsvaru izraisījusi jūras faunas un floras industriālā izmantošana, okeāna ūdeņu piesārņošana, kas skārusi arī tālo Antarktīdas piekrasti. Pieaug tās apdraudētība, jo palielinās gan komerczveja, gan arī tūrisms, kura maršrutos ietilpst ūdensputnu dzīves telpas apmeklēšana. Tūrisms šīm putnu populācijām rada ap 25% no kopējā apdraudējuma. Šādās tūrēs ceļotāji iegulda lielus līdzekļus un cer pilnībā izbaudīt piedāvāto eksotisko piedzīvojumu, kas savukārt liek tūroperatoriem maksimāli pietuvoties putniem un vaļiem, cik vien tuvu iespējams. Tālajā Antarktīdā tas īpaši rada draudus neskartajai dabai.

Lai cik dīvaini tas būtu, tomēr mūsdienās visstraujāk pieaug ekotūrisms saistībā tieši ar Antarktīdu un šim kontinentam piegulošajām salām. Antarktīdu tūristi sāka apceļot kopš 1957. gada, 2010. gada sezonā šo kontinentu apmeklēja vairāk nekā 150 000 tūristu, kuru galvenais nolūks bija pēc iespējas tuvāk nokļūt polāro putnu uzturēšanās vietām. Putnu kolonijas ir ļoti iecienīts tūristu mērķis, jo tās ir milzīgas, skaļas, viegli aizsniedzamas, taču pārāk tuva cilvēku pietuvināšanās liek putniem pamest ligzdas neaizsargātas, rada viņos stresu un noārda imūno sistēmu. Ir bijuši vairāki mēģinājumi sabalansēt komerciālā tūrisma intereses ar līdzsvara saglabāšanu dabā, taču tas nav vainagojies ar panākumiem.

Ir publicēti vairāki uzvedības kodeksi un ieteikumi kā tūristiem, tā arī valstu ekspedīcijām. Tie nosaka, kā rīkoties Antarktīdā, lai mazinātu trokšņu un atkritumu radīto slodzi videi, tomēr vairumā gadījumu kārdinājums komerciālajiem tūristiem pietuvoties pingvīniem ir daudz lielāks un rekomendējošās normas tiek ignorētas. Zinātnieki, balstoties uz pētījumiem, var noteikt pat vismazākos faktorus negatīvajai iedarbībai uz vidi, tādējādi norādot maksimāli pieļaujamo ceļojumu skaitu sezonā, kā arī izstrādājot noteikumus, cik maksimāli tuvu drīkst pietuvoties putnu kolonijām, netraucējot tur

notiekošo. Ir arī kolonijas, kuras pilnībā jāizslēdz no tūrisma maršrutiem, lai saglabātu to pirmatnību un neskartību. Šajā ziņā turpinās meklējumi pozitīviem risinājumiem nākotnē. Ekotūrismu attiecīgi plānojot atbilstoši pieņemtajiem principiem un pozitīvajai praksei, tas var kļūt par instrumentu, lai samazinātu tūrisma slodzi uz vidi un bagātinātu interesentu izziņas un piedzīvojumu pieredzi (Ecotourism in Antarctica – Science and Conservation, 2011).

Ekvadora

Ekvadoras ekotūrisms iemantojis labu reputāciju visā pasaulē un līdzās piekrastes un kultūras mantojuma maršrutiem aktīvi tiek piedāvāts tūrisma tirgū. Liela nozīme ir Tūrisma ministrijai šo unikālo tūrisma objektu pārvaldīšanā valstī. Ekotūristiem kā neizmirstams notikums tiek piedāvāta vaļu vērošana, nobraucieni ar plostu pa kalnu upēm, veselības tūrisms, pārgājieni pa Darvina takām, kur var redzēt bagātu augu un dzīvnieku valsti, pa Inku taku, kā arī putnu novērošana.

Ekvadorā mītinaš 1640 putnu sugu (tas divkārt pārsniedz sugu skaitu Eiropā un Ziemeļamerikā), 4500 tauriņu un 345 rāpuļu sugu, 358 abinieku (15% no pasaules kopskaita), 280 zīdītāju, 800 saldūdens zivju un 450 sālsūdens zivju sugu. Ekvadora ir ļoti ieinteresēta savus produktus piedāvāt pasaules tirgos un veidot attiecības ar ceļojumu industriju, lai, sadarbojoties ar viesnīcu, avioliņiju, tūrisma plānotāju un starpnieku kompānijām, paplašinātu piedāvājumu klāstu, ieskaitot konferences un stimulējošus ceļojumus.

Ekvadoras ekotūrisma asociācija apvieno tūroperatorus, municipalitātes, universitātes un individuālos uzņēmējus ekotūrisma attīstībai. Liela nozīme ir izglītības un informācijas blokam. Ekvadorā, tāpat kā daudzās citās valstīs, ekotūrisma jēdzienā ietvertas ļoti dažādas tūrisma iespējas. Ceļojumi var būt saistīti ar kultūras mantojuma iepazīšanu, tie var būt eksotiski, piedzīvojumus saturoši. Galvenais aspekts ir daba kā daudzveidīgu notikumu vide, un būtiska ir dabas aizsardzība (Ecotourism in Ecuador, 2011).

Indija

Tādām valstīm kā Indija tūrisms nozīmē ekonomisko izdevīgumu, bet par „jāmaksā” ar vides vērtībām. Indijā, līdzīgi kā Ķīnā un Krievijā, ir milzīga dabas un kultūrvides daudzveidība, un vide mijiedarbojas ar dzīvām tūkstošgadīgām cilvēka un dabas attiecību tradīcijām. Neskatoties uz šādu pasaules nozīmes mantojumu, arī Indijā vides aizsardzība kļūst arvien aktuālāka, parādās lielākas atšķirības cilvēku dzīvesveidā (piemēram, starp tūristiem un cilvēkiem, kas viņus apkalpo), pieaug motorizētu braucamrīku intensīva kustība nacionālajos parkos un rezervātos.

Ieguvums no tūrisma ienākumiem galvenokārt paliek administrācijas uzturēšanai. Pati tūrisma nozare ir pašcentrēta un nepiešķir līdzekļus izglītības un kultūras programmām filantropijas veidā. Dabas vide nevar izvairīties no pieaugoša tūrisma negatīvās ietekmes. Kā vietējie, tā ārzemju tūristi tiecas pēc lielākas eksotikas un dodas uz Indijas attālākajiem rajoniem. Ar to tiek iztraucēta fauna, cieš flora, turklāt šo ietekmi papildina suvenīru ražošana no retiem dabas materiāliem. Tūrisma mītnu celšana no materiāliem, kas kontrastē ar vidi, rada pretrunas. Tūrisms nav spējis novērst malumedniecību. Arī viens no lielākajiem dabas aizsardzības projektiem – Tīģeru projekts – nesekmēja tīģeru populācijas aizsardzību. Šāds piemērs parāda to, ka ekotūrisms nevar organizēt un attīstīt bez sabiedrības un uzņēmēju izpratnes par dabas, kultūras un vēsturiskā mantojuma saglabāšanas nepieciešamību. Ja šīs izpratnes izkopšana netiek atzīta par prioritāru, „ekotūrisms” var kļūt par draudu (Ecotourism Society of India, 2011; Eco Tourism in India, 2011).

Kenija

Ekotūrisms Kenijā vairāk tiek akcentēts kā ilgtspējīgs tūrisms. Šai zemē tūrisms ir aizsācies vēl kolonijas laikos XX gs. 30. gados, un šodien tas valstī ir otrs lielākais IKP veicinātājs pēc lauksaimniecības. Savulaik ceļotāju vadošais motīvs bija medības vai piedzīvojumu meklējumi, kas vietējā valodā tika dēvēti par *safari*. Daudzu piedzīvojumu meklētāju vidū ir bijuši valstsvīri, karalisko ģimeņu locekļi, arī tādas slavenības kā Teodors Rūzvelts, karaliene Elizabete II un Ernests Hemingvejs. Tūrisma mītnes tad bija *spartiskas*. Pēc neatkarības iegūšanas Kenijā strauji uzplauka tūrisma nozare. Valdība visādi veicināja investīciju piesaistīšanu un ieguldījumus tūristu uzņemšanas sektorā.

Neskatoties uz plašo Āfrikas kontinenta piedāvājumu, Kenija joprojām ir starp visieciētākajiem ceļojuma mērķiem. Šeit tūrisms ir bāzēts uz neskartās dabas resursiem un ideālām pludmalēm. *Safari* ierindojas starp pasaulē populārākajiem un pievilcīgākajiem tūrisma produktiem, ko ik gadu izmanto vairāk nekā viens miljons cilvēku. Īpaši intriģējošs ir savannas „lielais piecinieks” – zilonis, degunradzis, lauva, bifelis, leopardis, kā arī daudzi mazāki dzīvnieki un putni ar intensīvu populācijas blīvumu. Tūrisma nodarbināti 11% no kopējā darbaspēka valstī.

Šo nozari kopumā veicina valsts institūciju patiesa ieinteresētība un iesaistīšanās tūrisma nozarē, kā arī privātspektora atbalsts. Kenijas valdība ir apsvērusi iespēju attīstīt alternatīvas tūrisma formas, kas atbalstītu vides aizsardzību. Valsts tūrisma attīstības plānā ir integrēta ekotūrisma stiprinoša jauna pieeja:

- tūrisma resursu saglabāšana un utilizēšana ilgtspējīgā veidā;
- vides aizsardzība un ainavu saglabāšana;
- izglītošanas iespēju nodrošināšana tūristiem;
- vietējo tradīciju un kultūras respektēšana, nodrošinot arī to cieņu un saglabāšanu.

Kenijā, pateicoties ekotūrisma, arī pārējie tūrisma veidi integrē sevī vides aizsardzības principus un atbildību. Ekotūrisma darbību valstī koordinē Kenijas Savvaļas dabas dienests un Nacionālais vides sekretariāts. Kenijas Ekotūrisma biedrība ir brīvprātīgo asociācija, kuras pamatfunkcijās ietilpst dabas aizsardzības un tūrisma nozares savstarpējo konfliktu risinājums, un tāpēc valstī tiek aicināti kopā komerciālās darbības, dabas aizsardzības un vietējās kopienas pārstāvji, kas ieinteresēti tūrisma ilgtspējīgā attīstībā un kas var veicināt atbildīga un ilgtspējīga tūrisma attīstību, aizsargājot integrētās dabas un kultūras mantojuma vērtības, kas ir tūrisma pamats (Ecotourism Kenya, 2011).

Kenijas Ekotūrisma biedrība un tās biedru organizācijas izvirzījušas augstu mērķi – padarīt Keniju par ideālu ekotūrisma zemi, piekopjot tādu tūrisma praksi, kas saglabātu Kenijas dabu un vidi, uzlabotu cilvēku dzīvi pie dabas rezervātiem dzīvojošās vietējās kopienās, mazinās negatīvo tūrisma ietekmi uz ekoloģiju un kultūru. Kenija ir valsts ar lielu tūrisma un dabas aizsardzības organizēšanas pieredzi, un tā ir vadošā ekotūrisma jomā Āfrikas kontinentā. Kenijas tūrisma panākumi un ekotūrisma augstais prestižs valsts līmenī un pasaulē ir vērā ņemams fakts.

Kostarika

Tūrisms Kostarikā ir trešais lielākais ienākumu avots. XX gs. 80. gados Kostarikas valdība dažādi veicināja to lauksaimnieku darbību, kuri „uzlaboja” savas zemes, ik gadus izcērtot mežus 50 000–60 000 ha platībā. Vides aktīvistu radīja ekotūrisma kā bioloģiskās daudzveidības aizsardzības instrumentu. Lai pretotos mežu izciršanai, tika apgūtas aizvien jaunas platības. Piemēram, fonds „Viva Verde Tropica” iepirka ap 5000 ha lielu platību Gvanakastes (*Guanacaste*) tropisko mežu rezervātā, lai ierīkotu tur tūristu apmetnes.

Ekotūrisma, kas Kostarikā ir definēts kā dabas tūrisma sastāvdaļa, ir piecas apakšnodāļas:

- zinātniskais tūrisms – pētnieki, zinātnieki un studenti veic savus uzdevumus dabā;
- dabas iepazīšana – ceļotājs dažādās dabas joslās iepazīst dzīvus organismus;
- izklaides ceļojumi dabā – ceļotāji gūst baudu, atrodoties pie dabas kaut kur ārpus urbanizētas vides un netiecoties iepazīt kaut ko sevišķu;
- ceļošana ar nopietnu nolūku iepazīt dabu saistībā ar specifisku tēmu, piemēram, putnu vērošana;
- piedzīvojumu ceļojumi – tie ietver, piemēram, klinšu kāpšanu un nobraucienus ar laivām; šis ir viens no straujāk augošiem tūrisma veidiem Kostarikā.

Pievilcīgas ainavas, savvaļas daba un politiskā stabilitāte ir tie faktori, kas ļauj Kostarikai būt vienai no valstīm, kurā ekotūrisms ir ļoti labi attīstīts (Krüger, 2005). Kostarikas piedāvājumu var pat dēvēt par pasaules ekotūrisma klasiku. Pēdējās divās desmitgadēs ekotūrisms ir bijis katalizators ekonomikas, sociālās dzīves un vides transformācijai Kostarikas lauku apvidos. Mūsdienās atbalsts ekotūrisma ir daļa no valsts politikas. Valdības amatpersonas un daudzas nevalstiskās organizācijas ir atzinušas ekotūrisma par veiksmīgu un kvalitatīvu atšķirīgu, uz tirgu balstītu procesu, kas uzlabo dzīves kvalitāti un stiprina vietējos iedzīvotājus, tai pašā laikā atstājot minimālu negatīvo ietekmi uz vidi. Savukārt kritiķi apgalvo, ka ekotūrisms kā Kostarikas jaunākā starptautiskā darbības forma tomēr neļauj samazināt tādus aspektus kā vēsturisko nevienlīdzību, sociālo atstumtību un vides degradāciju, kas saistīti ar ekonomiskās atkarības veidiem, kas saglabājušies no agrākiem laikiem (piem., agroeksports no Centrālamerikas). Tādējādi ekotūrisms kļūst par politisku procesu, kas ietver cīņu par varu, lai piekļūtu zemes platībām, dabas resursiem, ekonomiskiem labumiem, un kas nosaka vides un dzīves kvalitāti (Mowforth, Munt, 2004).

Kostarika pasaules tūrisma tirgū tiek popularizēta kā *Dabas zeme*, kura piedāvā tādus produktus kā putnu vērošanu, kāpšanu vulkānos, braucienus ar laivām pa okeānu vai kalnu upēm. Šajā darbībā iesaistījušās arī nevalstiskās organizācijas. Viena no tām – *Monteverde* savu eksistenci pilnībā balsta uz ienākumiem no ekotūrisma. Ziemeļamerikas un Eiropas ekotūristi, kas apmeklē Kostariku, ir salīdzinoši ļoti izglītoti un pārtikuši. 68% no viņiem ir koledžas izglītība, un 36% ir ienākumi virs 100 000 dolāriem gadā. Viņi meklē īslaicīgu izraušanos no ikdienišķā un stresainā industriālās sabiedrības dzīvesveida, lai izjustu ko jaunu un autentisku un tāpēc izvēlas tādu galamērķi kā Kostarika (Mowforth, Munt, 2004). Kostarikas Osa pussala desmit gadu laikā no XX gs. 80. līdz 90. gadiem kļuva par galveno ekotūrisma

ceļojuma mērķi Centrālamerikā. 2000. gadā Kostarikā bija vairāk nekā viens miljons tūristu, un puse no tiem uzturējās kādā no aizsargājamajām teritorijām (Horton, 2009). Daudzas ekomītnes tropu mežos uzbūvētas, minimāli ietekmējot vidi, pieskaņojot būvniecības formas ainavai un lietojot saules enerģijas ieguves un ūdens attīrīšanas iekārtas (Lapa Rios, 2011). Līdz ar ārzemju kapitāla ieplūšanu Kostarikā arvien vairāk parādās interese nesaudzīgi izmantot dabas resursus. Ekotūrisma uzņēmēji kopā ar vietējiem vides aizsardzības aktīvistiem palīdz nosargāt lietus mežus pret transkontinentālo kompāniju ienākšanu un dabas resursu izsaimniekošanu šo kompāniju interesēs.

Monteverdes (tulkojumā – 'zaļais kalns') apkārtnē 60. gados sākās faunas izpēte, un zinātnieki atklāja unikālas sugas. Viena no tām – zelta krupis dzīvo tikai Monteverdes mākoņu mežā. Sadarbībā ar Pasaules dabas fondu, Starptautisko dabas aizsardzības savienību (IUNC) un Kostarikas Tropisko zinātņu centru 1972. gadā tika radīta daudz plašāka aizsargājamā teritorija – Kostarikas valsts dabas rezervāts. Kā privātā organizācija, kas saistīta ar valsts zinātniskās izpētes iespējām, *Monteverde* ir starptautiski atzīta, kā arī spēj sevi finansiāli uzturēt no ieņēmumiem par ieejas maksu. *Monteverde* ir arī dabas rezervāts, kurā darbojas Kolumbijas, Peru un Hondurasas dabas aizsardzības eksperti. Šāda veida finansēšanas mehānisms ir īpaši interesants ir tropu mežu aizsardzībai. Ieņēmumi gan nesedz jaunu teritoriju iepirkšanu un nenodrošina apmeklētāju centra uzlabošanas iespējas, tomēr šādus nolūkus atbalsta ziedotāji un fondi.

Rezervāta teritorija pieaugusi no sākotnējiem 4000 līdz 50 000 akru, reizē ar to audzis arī tūristu skaits, sasniedzot līdz 25 000–30 000 cilvēku gadā. Tomēr apmeklētāju skaita izmaiņas ir dažādi vērtējamas. Papildus ir uzceltas viesnīcas un restorāni, bet džungļu takas, kas vēl pirms desmit gadiem bija viegli staigājamas, tagad daudzo apmeklētāju dēļ kļuvušas ļoti dubļainas un grūti izbrienamas. Mūsdienās notiek diskusijas par *Monteverdes* spēju uzņemt šos daudzus tūristus. Izskanējuši piedāvājumi samazināt tūristu plūsmu un virzīt to citur, iekārtojot līdzīgas takas un infrastruktūru. Tāpat arī putni un dzīvnieki jūtas iztraucēti un lielā apmeklētāju skaita dēļ pārvietojas tālāk no tūristu takām. Šajā gadījumā pati ekotūrisma ideja sāk zaudēt savu jēgu. Tā vietā, lai paplašinātu teritoriju, būtu vairāk jāpievēršas vides izglītībai vietējās skolās, kā arī vides aizsardzībai, it īpaši tāpēc, ka ārpus rezervāta teritorijas aizvien vairāk tropisko mežu tiek izcirsti.

Rara Avis (tulkojumā – 'retais putns') rezervāts un kūrorts plešas 3000 akru platībā, tā tropu meži robežojas ar Braulio Karriljo (*Braulio Carrillo*) nacionālo parku un izpētes staciju (*Zona Protectora La Selva*). *Rara Avis* dibinātājs biologs Amoss Bīens (*Amos Bien*), redzot ikdienā lietus mežu izcirstānu, aicināja pašos pamatos mainīt ekonomisko darbību un sāka iesaistīt vietējos zemniekus jaunā saimniekošanas veidā – ekotūrismā. *Rara Avis* tika dibināts 1983. gadā, tajā tika ieguldīti 1000 dolāri, kā arī tika piesaistīti investori un uzbūvēta primitīva tūristu mītne, kas sasniedzama, dodoties 20 jūdzes pa dubļainu džungļu ceļu (*Rara Avis*, 2011). Tūristu skaits *Rara Avis* mītnē pieaudzis no 30 personām 1986. gadā līdz 4000 personām 2009. gadā. Turpinās diskusijas ar fermeriem par izdevīgāku saimniekošanas veidu – lietus mežu izcirstānu lopkopības pļavu vajadzībām un ieņēmumu gūšanu no pārdotajiem kokiem vai arī ekotūrisma attīstību ilgtspējīgas vides un tāda ekonomiskā modeļa veidošanai, kas dotu labumu visai kopienai. A. Bīens tic šim ekonomiskajam pamatojumam, jo uzskata, ka ar ekotūrismu var gūt lielākus ieņēmumus, taču lūdz atbalstu arī vides aizsardzības organizācijām. Kostarikas piemērs parāda situāciju, kad neskartā daba, un līdz ar to arī ekotūrisms, kļūst par pārlieku pieprasītu tūrisma preci. It kā nemanot pamata ideja – saglabāt tropiskos mežus un bioloģisko daudzveidību –, tūristu lielās intereses un ekonomisko ieguvumu rezultātā var zust un vide var pārtapt par ekspluatējamo objektu.

Minētie piemēri uzskatāmi parāda ieguvumus (efektivitāti un ienākumus) un arī to, kādas problēmas var parādīties, intensīvi apgūstot dabas resursus un autentisko dzīves vidi un darot to ekotūrisma vārdā (Koens et al., 2009).

Krievija

Ekotūrisma piedāvājums Krievijā, ņemot vērā tās milzīgos un daudzveidīgos resursus, ierindojams starp eksotiskākajiem ceļojuma galamērķiem pasaulē. Zinātniskais, izzinošais un rekreācijas ekotūrisms, ceļojumi dabas parkos un rezervātos, putnu vērošana, neskartās dabas apzināšana, botānikas un arheoloģijas prakses, etnogrāfijas pētījumi, filmēšanas un fotografēšanas ekspedīcijas, nobraucieni ar laivām un plostiem pa kalnu upēm, kalnu pārgājieni, izjādes ekskluzīvā un grupu pārgājienā veidā ir tikai daļa no ekotūrisma produktiem. Plašs ir arī ekotūrisma ģeogrāfiskais areāls Karēlijā, Tālajos Austrumos, Baikālā, Arktikā, Urālos un daudzās citās eksotiskās vietās.

Ekotūrisma pamatprincipi Krievijā balstās uz jau minēto vispāratzīto Starptautiskās ekotūrisma apvienības definīciju – sniegt izziņas iespējas par dabas un kultūrvides vērtībām, pieļaujot pārgājienos fizisku slodzi, kā arī ieguldījumu vides aizsardzībā un vietējo iedzīvotāju labklājībā (Ekoturizm, 2011). Viens no nozīmīgākajiem ekotūrisma attīstītājiem Krievijā ir 1998. gadā Maskavas Valsts universitātes absolventu dibinātais un Bioloģiskās daudzveidības aizsardzības centra, kā arī Krievijas Valsts vides

komitejas atbalstītais Ekoloģisko ceļojumu centrs (*Центр Экологических Путешествий*) (*Centr ekoloģiskih putešestvij*, 2011). Centrs vairākos starptautiskos ekotūrisma projektos sadarbojas ar Pasaules dabas fondu (WWF), Partnerības un koordinācijas programmu TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*), Vācijas Federālo dabas aizsardzības aģentūru (*Bundesamt für Naturschutz*), un tas pievērš uzmanību īpaši aizsargājamām dabas teritorijām Krievijā un nodrošina papildu finanšu resursu piesaisti šo teritoriju aizsardzībai, kā arī organizē konferences un veic ekotūrisma plānošanu, interpretēšanu un popularizēšanu.

Centra darbības laikā sadarbībā ar WWF Arktisko programmu tika veikta Arktisko apgabalu izpēte saistībā ar ekotūrisma iespējām, infrastruktūras veidošanu, dabas teritoriju potenciāla izmantošanu un saglabāšanu, paleontoloģisko (mamutu izpēti) tūrisma, kā arī Arktikas tūrisma. Apjomīgs ir arī ekotūrisma areāls no Taimiras pussalas līdz Sajānu kalniem ietverot daudzas dabas zonas – tundru, taigu, kalnus, stepes, pustuksnešus, kā arī ezerus, upes ar tām pieguļošajām teritorijām, kurās konstatējama liela floras un faunas daudzveidība. Papildus dabas resursiem tiek apzināti arī daudzie kultūras mantojuma fenomeni: trīs pasaules reliģiju – kristietības, budisma, islāma, tāpat arī vietējo reliģiju un mitoloģijas saskarsme, arheoloģisko pieminekļu daudzveidība, paleoinavas, kā arī Hakasijas, Tuvas (tuviešu dziedāšanas skola), krievu vecticībnieku kultūras. Ekotūrisma ietvaros tiek novēroti putni, norisinās etnogrāfijas, arheoloģijas un ģeoloģijas prakses, kā arī tiek pētīta citu ekotūrisma produktu ietekme uz vidi un izstrādātas rekomendācijas ekotūrisma kvalitātes pilnveidošanai. Ekoloģisko ceļojumu centrs, iesaistot citas radniecīgas organizācijas, pēta ekotūrisma juridisko regulējumu, izglītības iespējas, politiskos, ekonomiskos un sociālos attīstības priekšnosacījumus Krievijā un veicina sadarbību arī zinātnē.

Malaizija

Ekotūrisma mītne „Sukau” Malaizijas mitrajos tropu mežos ir ieguvusi starptautisku atzinību un daudzas balvas, t.sk. žurnāla „National Geographic”, Ekokluba (*Ecoclub*) un pasaules prestižo tūrisma balvu „World Travel Award”. Šīs mītnes piedāvājumi un darbības principi ir liecība tam, kā iespējams veiksmīgi sasaitīt tradicionālo mītnes iekārtošanu un cilvēku pārvietošanos ar mūsdienīgām, labai draudzīgām tehnoloģijām. Jaunā pieeja ir integrēta tradicionālās formās un ieviesta neskartā dabā tā, lai līdz minimumam tiktu samazināta cilvēka ietekme uz vidi. Tā ir saglabāts vides dabiskums un vietējo iedzīvotāju dzīvesveida autentiskums, kā arī eksotika, un tā tiek parādīta kultūra. Līdzās minētajai starptautiskajai balvai vides zinātnieka Deivida Bellamija (*David Bellamy*) vadītā žūrija, kuras sastāvā ir ANO Vides Programma, Karaliskā Ģeogrāfijas biedrība šai ekomītnēi vēl 1997.gadā piešķīra *British Airways* Klusā okeāna reģionālo balvu „Tūrisms nākotnei” kā paraugmodelim videi draudzīgam tropisko lietus mežu ekotūrisma (Sukau, 1997).

Šī modeļa labā vides prakse ir prezentēta vairākās ilgtspējīgā tūrisma pētniecībai veltītās konferencēs (Sukau, 2006). Ekotūrisma mītne uzcelta tradicionālajā malaiziešu stilā, labi iederas dabā un dod iespēju tūristiem novērot dzīvniekus dabiskā vidē. Apkārtējā veģetācija rada paēnu, samazina troksni, kā arī ļauj viesiem justies savrupi. Mītnes un mēbeles būvētas no vietējiem smagajiem kokiem, enerģija tiek iegūta no saules, izlietotā cepamā eļļa tiek izmantota lukturiem restorānos un viesnīcas istabās. Filtrēts lietus ūdens tiek izmantots ūdens apgādē, savukārt siltais ūdens tiek iegūts no saulē sakarsētiem kolektoriem. Šai mītnē ir nodarbināti 805 vietējie iedzīvotāji. Upju kružiem izmanto vietējās laivas ar saules bateriju elektromotoriem (izņemot reizes, kad jāpārvar stīpra straume), tādējādi samazinās troksnis un piesārņojums (Sukau, 2011). Ekomītne ir kā ekotūrisma iniciēts līdzsvarotas un ilgtspējīgas attīstības miniatūrs modelis.

Polija

Polijā ekotūrisms saistīts ar bioloģiskās lauksaimniecības attīstību un lauku reģioniem raksturīgo tradīciju un dzīves veida saglabāšanu zemnieku saimniecībās. Sākums plašākai ekotūrisma darbībai meklējams pie Vroclavas izveidotajās zemnieku saimniecībās, bet pēc neilga laika jau daudzi tūkstoši šādu nelielu fermu saimniekoja videi un kopienai draudzīgā veidā. Šos procesus veicināja Eiropas ekoloģiskās lauksaimniecības un tūrisma centra Polijas nodaļa (*ECEAT – Poland*). Konversijas rezultātā ekotūrisms ieņēma arvien nozīmīgāku vietu lauku tūrisma nozarē.

ECEAT izstrādāja rekomendācijas, kā savas lauku saimniecības pārveidot par ekotūrisma atbilstošām, piemēram, bēniņu telpas, šķūņus piemērojot naktsmītņu izveidošanai, izmantojot dabīgos materiālus, ekoinženierijas paņēmienus, saules baterijas, kā arī viesiem nodrošinot vietējas izcelsmes bioloģisko pārtiku. Ik gadus viena tāda saimniecība uzņem apmēram 150–200 tūristus gan no Polijas, gan no ārzemēm.

Sākumā zemnieku saimniecības ideju nodarboties ar agrotūrisma uztvēra skeptiski, taču šodien ekotūrisms kļuvis par reālu, videi draudzīgu uzņēmējdarbību valstī, kuras ekonomikā nozīmīgu vietu

ieņem lauksaimniecība. Polijas ekotūrisma veiksmīgais piemērs apliecina lauku attīstības alternatīvās saimniecības iespējas, kur galvenais ir lauku uzņēmējs. Videi draudzīgo pieeju ieviešana ir īpaša pievienotā vērtība ekotūrismam palielinot konkurences spēju salīdzinājumā ar citiem tūrisma veidiem (Poland Naturally, 2011; Ecotourism Poland, 2011).

Zambija

Zambijas Tūrisma pārvalde ir ieinteresēta attīstīt *safari* tūrisma un saglabāt dabas neskartību, kas ir lielākais tūrisma resurss Dienvidāfrikā. Pārvalde uztur šos resursus, ieguldot tūrisma objektos daļu no gūtās peļņas. Tā tas, piemēram, ir Luangva ielejā izveidotajā Činzombo (*Chinzombo*) krūmu nometnē. Šeit savdabīgā veidā kopā sastopami dažādi augu un dzīvnieku valsts pārstāvji un, kas ir pats unikālākais, mūsdienu pārvaldes metodes saplūst ar vietējo cilšu virsaišu arhaiskajām tradīcijām. Kopumā te izveidojusies sabalansēta ekosistēma, ko var baudīt katrs ceļotājs. Ceļotāju pārgājieni ved caur garo zāli un ērkšķiem pilno savannu.

Zambijā, kā arī daudzviet citur Āfrikā, eksistē valdības granti tiem uzņēmējiem, kas ieinteresēti attīstīt tūrisma. Kopš Zambijas valdība aizliedza cilvēku darbības neskartajās vietās veidot jebkādu pastāvīgu struktūru vai būvi, visa tūristu apmešanās nometne ir izveidojama pāris stundās, ieskaitot vannas istabu, kur ūdens tiek sildīts turpat uz koka oglēm. Mājiņas pilnībā ir uzbūvētas no zāles, un visu interjeru veido dažādi ar rokām darināti telpas dekoratīvie elementi. Turpat netālu izvietotajā virtuvē maltīte tiek gatavota uz kokogļēm. Naktī apmetnes vietas tuvumā „ciemojas” lauvas un ziloņi. Tāds iezīmējamais ekotūrisms Āfrikas savannās, kas perspektīvā varētu būt ienesīgs lauku attīstībai, tādējādi atbalstot reto sugu izdzīvošanu un vietējo iedzīvotāju labklājību.

Činzombo atrodas Luangvas upes ielejā, kas aptver 19 nacionālos parkus, kuri tāpat tiek izmantoti tūrismā. Līdzīgi iespējams apmeklēt arī citus Luangvas upes ielejā esošos parkus. Tūristi te ierodas no visas pasaules, lai pavadītu vismaz 3–4 dienas. Daļu tūristu interesē arī medības, bet ekotūrisma atbalstītāji ir pret šāda veida izklaidi. Tā Normens Kars (*Norman Carr*), četru grāmatu autors par Zambijas dabu un cilvēkiem (Norman Carr Safaris, 2011), ir devis ieskatu par dabas sargu cīņu pret malumednieku brutalitāti. Viņš valdībā ir lobējis dabas aizsardzības projektus, pamatojot to ar faktu, ka dabas aizsardzība un faunas saudzēšana dod nenoliedzami vairāk ekonomiskā labuma nekā medības.

Vietējo cilšu virsaišu iesaistīšana šajos procesos deva pozitīvu efektu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā. Nacionālajiem parkiem ir savstarpēji jāsadarbojas kā ekotūrisma attīstībā, tā malu medniecības un malu zvejniecības izskaušanā. Zambijā valsts, nosakot būvniecības un saimnieciskās darbības ierobežojumus, vienlaikus piedāvā atbalstīt vēlamos (šajā gadījumā – ekotūrisma) piedāvājumus, kas neapdraud raksturīgās dabas vērtības (Zambia, 2011).

Zviedrija

Zviedrijā pastāv unikālas un vēsturiski ilgi veidotas sabiedrības tiesības – *Allemansrätten*. Tas nozīmē to, ka ikviens var brīvi uzturēties (skriet, pastaigāties, jāt ar zirgu, braukt ar velosipēdu un slēpot caur mežiem un laukiem u.tml.) pieejamās lauku teritorijās, ja vien netiek apdraudēta šo teritoriju vide. Līdzīgi noteikumi dod tiesības ikvienam peldēties un braukt ar laivām brīvi pieejamos ūdeņos. Tai pašā laikā šī brīvā pieeja Zviedrijas ekotūrisma organizācijām rada papildu uzdevumus atrast kaut ko īpašu un oriģinālu jau tā plašajā iespēju laukā. Tas liek izstrādāt īpaši specifiskus produktus, uzturot visaugstākos ekoloģiskos standartus un ciešu saikni ar vietējām kopienām un to kultūras mantojumu.

Zviedrijas Ekotūrisma biedrība (Naturens Bästa, 2011) ir dibināta 1996. gadā, un viens no svarīgākajiem tās uzdevumiem ir attīstīt kvalitātes klasifikācijas sistēmu. Biedrība postulē pozitīvu attieksmi pret ekotūrisma tūroperatoriem kopumā, ne tik daudz veidojot kontroles un uzraudzības sistēmu, cik izstrādājot kvalitātes logotipus ekotūrisma produktiem.

Zviedrijā vairāki populāri ceļojuma mērķi ir saistīti tieši ar ekotūrisma. Karaliskais pilsētas nacionālais parks Stokholmā (saukts par *Ekoparku*) aizņem plašu arhipelāga teritoriju. Tas pasaulē ir pirmais šāda veida pilsētas nacionālais parks, un tam ir speciāls vides aizsardzības statuss. Celtniecība tajā ir pieļaujama tikai tad, ja atbilst ainavu un parku noteikumiem un kultūras mantojuma vērtībām. Apmeklētāji te ir ļoti gaidīti, un tiek uzskatīts, ka visi respektēs parka noteikumus. Lai parādītu kultūras un dabas pievilcību, izklaidei izveidoti speciāli vides aizsardzības normām atbilstoši izklaides veidi – izbraucieni ar laivām un pajūgiem.

Zviedrijas Jauniešu mītnu asociācija (*Svenska Turistföreningen*) ir viena no progresīvākajām organizācijām. Tā popularizē videi draudzīgus uzskatus un darbojas pēc ISO 14001 vides standarta vadlīnijām, kas piemērotas vairākos tūrisma objektos, t. sk. Grēvelšena (*Grövelsjön*) kalnu apmetnē, kurā ierīkota ģeotermiskā apkure un maksimāli samazināta naftas produktu izmantošana. Restorānam ir oficiālais *KRAV* ekomarķējums, kas apliecina, ka visa pārtika ir ekoloģiska un ražota vietējos lauksaimniecības uzņēmumos, ka atkritumi tiek pārstrādāti, bet ķīmiskas izcelsmes produkti, ja tādi

lietoti, atbilst ekoloģiskiem standartiem. Apmetnei ir piešķirti arī vairāki citi ekomarķējumi – „Ziemeļu gulbis” (*Svanen*), ES ekomarķējums un marķējums „Zaļā atslēga”. Viesi tiek aicināti atkritumus šķirot piecos modernos konteineros. Sniega motociklu lietošana ir ļoti minimāla, tiek piedāvāti dažādi veselības kursi. Bērniem ir iespējams apgūt dabaszinību pamatus ekotakās, izstādēs un organizētajās speciālajās vecāku nedēļās, tiek organizētas botānikas nedēļas, dabas un fotogrāfēšanas kursi, mātes un bērnu nedēļas, *Qi Gong* tradicionālā ķīniešu veselības vingrošana un meditācija, nodarbības folkloristikā, seno deju kursi, slēpošana ziemā.

Cits ekotūrisma ceļojuma galamērķis atrodas Ziemeļzviedrijas neskartajā dabā 950 km uz ziemeļiem no Stokholmas Ronelvenas (*Råneälven*) apvidū, kas ir bagātīgs mežu un upju reģions ar dabisku, ekotūrisma atbilstošu vidi visu gadu sniedzot neskartās dabas iespāidus. Ziemā tūres tiek papildinātas ar suņu un zirgu ragavu braucieniem. Savukārt lielpilsētu iedzīvotāji īpaši iecienījuši laivu braucienus Stokholmas arhipelāgā, kas sastāv no vairāk nekā 24 000 salām ar bagātīgu floru un faunu.

Ceļojumu kompānija *Aventyrsresor* savā darbībā uzskatāmi integrējusi ekotūrisma elementus, tai ir daudzu gadu pieredze kajaku tūru organizēšanā, uzturot visaugstākos vides standartus gan ūdenī, gan arī apmešanās mītnēs piekrastē. Lai aizsargātu krastu eroziju, dalībnieku skaits nav lielāks par desmit personām vienā tūrē, arī apmešanās vietas tiek izvēlētas pēc rotācijas principa un bieži mainītas. Pārtika tiek iepirkta no vietējiem iedzīvotājiem.

Nelielā kompānija *Vildmark i Värmland*, kas darbojas Zviedrijas rietumos, jau 1998. gadā ieguva nozīmīgo ceļojumu žurnāla „*Travel News*” ekotūrisma balvu par ekostandartu izstrādāšanu un to ilggadīgu uzturēšanu darbībā, kā arī par ciešo sadarbību ar vietējo kopienu. Šai kompānijai ir liela pieredze baļķu plostu tūru organizēšanā pa Klārelvenas (*Klarälven*) upi. Šādam koku pludināšanas veidam bija ekonomisks raksturs līdz pat 1991. gadam, taču vēlāk šī uzņēmējdarbība sekmīgi pārauga ekotūrisma. Kompānijai vides aizsardzība ir prioritāra, tāpēc grupu daudzums ir neliels un liela vērtība tiek pievērsta atkritumu savākšanai.

Zviedrijas ekotūrisma piemēri parāda to, ka Latvijā, kur arī ir pieejami bagātīgi dabas resursi, varētu būt līdzīga kompleksa un tematiska pieeja ekotūrisma organizēšanā un piedāvāšanā plašākam tūrisma tirgum. Latvijā arī būtu jāpievērš lielāka uzmanība ekoloģisko standartu respektēšanai un jāapzinās ekotūrisma lielā nozīme, tāpat arī jāsaprot, ka ekotūrisma popularizēšanai ir būtiska šī tūrisma veida piedāvājumu kvalitātes celšana.

References

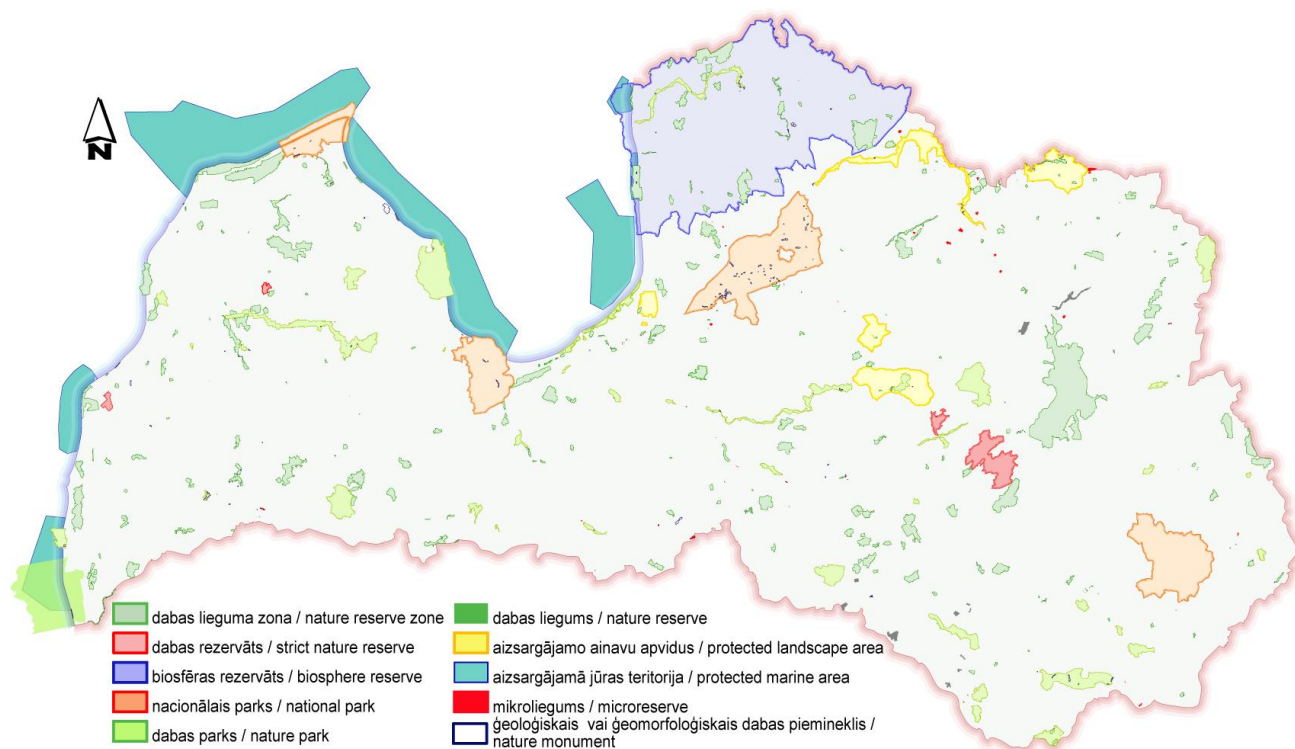
- Centr ekoloģiskih putešestvij, (2011) Центр Экологических Путешествий:
<http://www.ecogtravel.ru> [skatīts 16.05.2011]
- Che, D. (2006) Developing ecotourism in First World, resource-dependent areas. *Geoforum*, 37, 212-226.
- Eco Tourism in India (2011): <http://www.ecoindia.com/eco-tourism-in-india.html> [skatīts 08.06.2011]
- Ecotourism Kenya (2011): <http://www.ecotourismkenya.org/page.php?id=2> [skatīts 08.06.2011]
- Ecotourism in Antarctica - Science and Conservation (2011):
<http://www.fathomexpeditions.com/science.html> [skatīts 08.06.2011]
- Ecotourism in Ecuador (2011): <http://www.ecuadortravelsite.org/ecotourism.html> [skatīts 08.06.2011]
- Ecotourism Poland (2011): <http://www.ecotourism-poland.eu/> [skatīts 08.06.2011]
- Ecotourism Society of India (2011): <http://www.ecotourismsocietyofindia.org/> [skatīts 08.06.2011]
- Ekoturizm v Rossii, (2011) Эко-туризм в России: <http://www.ecoturismrussia.ru/> [skatīts 08.07.2011]
- Honey, M. (2008) *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?*
2nd ed. Washington, D.C., Island Press, 535 p.
- Horton L. (2009) *Buying Up Nature : Economic and Social Impacts of Costa Rica's Ecotourism Boom. Latin American Perspectives*, 36, p. 93 – 107.
- Koens, J., Dieperink, C., Miranda, M. (2009) Ecotourism as a development strategy: experiences from Costa Rica. *Environment, Development and Sustainability*, 11, 1225-1237.
- Lapa Rios Ecodge and Wildlife Reserve (2011): <http://www.laparios.com/> [skatīts 08.06.2011]
- Poland Naturally (2011) Ecotourism: <http://polandnaturally.pl/ecotourism/> [skatīts 08.06.2011]
- Rara Avis Rainforest Ecodge and Reserve (2011): <http://www.rara-avis.com/>
[skatīts 11.02.2011]
- Mowforth, M., Munt, I. (2009) *Tourism and Sustainability: development, globalization and new tourism in the third world*. Routledge, 424 p.
- Naturens Bästa (2011): <http://www.naturensbasta.se/nb/index.asp> [skatīts 06.05.2011]
- Norman Carr Safaris (2011) *The Zambia Safaris*: <http://www.normancarrsafaris.com/>
- Silva, G., McDill, M. (2004) Barriers to Ecotourism Supplier Success: A Comparison of Agency and Business Perspectives. *Journal of Sustainable Tourism*, 12: 4, 289-305.

- Stoll, J., Ditton, R., Stokes, M. (2009) Sturgeon viewing as nature tourism: to what extent do participants value their viewing experiences and the resources upon which they depend? *Journal of Ecotourism*, 8 (3), 254 - 268.
- Sukau (1997) British Airways Tourism For Tomorrow Award 1997 – Sukau Rainforest Lodge: http://www.sukau.com/news.details.php?news_id=2&cat=1 [skatīts 16.03.2011]
- Sukau (2006) Sukau Rainforest Lodge – Papers presented: <http://www.sukau.com/team.players.php> [skatīts 16.03.2011]
- Sukau (2011) Sukau Rainforest Lodge: <http://www.sukau.com/> [skatīts 16.03.2011]
- Zambia (2011) Ecotourism and the Environment: www.zambia-the-african-safari.com [skatīts 08.06.2011]

5. pielikums. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) Latvijā (karte)

Avots: Dabas aizsardzības pārvalde (2011):

http://www.daba.gov.lv/public/lat/ipasi_aizsargajamas_dabas_teritorijas/

6. pielikums. Aptaujas anketa „Ekotūrisma attīstība Latvijā”

Cienījamie tūrisma, vides un reģionālās plānošanas speciālisti, uzņēmēji, ceļotāji, interesenti un atbalstītāji,

Būšu Jums pateicīgi par Jūsu veltīto laiku šīs anketas aizpildīšanā, kas palīdzēs iegūt pētījumam nepieciešamos datus manas disertācijas tēmas „Ekotūrisms Latvijā: problēmas un risinājumi ilgtspējīgas tūrisma nozares pilnveidošanā” izstrādāšanai LU vides zinātnes doktorantūras studiju ietvaros
Ar cieņu, Ēriks Leitis, LU doktors

Laika periods: 2009.gada marts – 2011.gada septembris;

Vieta: Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas *Natura 2000* un to apkārtnē:

Slīteres nacionālais parks;

Aizsargājamo ainavu apvidi „Veclaicene” un „Augšdaugava”;

Dabas parki „Abavas senleja”, „Daugavas loki” un „Tērvete”;

Dabas liegumi „Korneti – Peļļi”, „Sitas un Pededzes paliene”, „Pededzes lejtece”, „Ukru gārša”, „Svētes ieleja” (papildus aptauja Gaujas, Ķemeru nacionālajos parkos, Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā, dabas parkos „Engures ezers” un „Talsu pauguraine”, dabas liegumā „Lubāna mitrājs”);

Pašvaldības: Alūksnes, Apes, Auces, Daugavpils, Dobeles, Dundagas, Engures, Gulbenes, Ilūkstes, Jaunjelgavas, Jēkabpils, Jelgavas, Jūrmalas (pilsētas), Kandavas, Krāslavas, Kuldīgas, Lubānas, Madonas, Pļaviņu, Rēzeknes, Rojas, Rugāju, Mērsraga, Talsu, Tērvetes, Tukuma, Ventspils un Viesītes novadi.

Aptaujāto personu skaits: 379 (Piezīme. Zemāk minētie arābu cipari tekstā norāda respondentu atbilžu skaitu, romiešu cipari (I – V) - vērtējumu pakāpi). Aptaujātās personas: tūrisma un vides aizsardzības procesos iesaistītajām personām – pašvaldību, uzņēmējdarbības aizsargājamo dabas teritoriju, tūrisma informācijas un muzeju pārstāvjiem, kā arī objektos sastaptajiem tūristiem un vietējiem iedzīvotājiem.

1. Vai Latvijā ir iespējams attīstīt ekotūrismu un kādi būtu nepieciešamie priekšnoteikumi?
2. Kādas ir priekšrocības ekotūrisma attīstībai? - daba, ainavas, atpūtas iespējas, piekraste, ūdeņi.
3. Kādi šķēršļi pastāv ekotūrisma attīstībai?

☐ ekotūrisma uzņēmumu trūkums	298	☐ nav tūristiem interesants piedāvājums..	32
☐ netiek veikts mārketinga	251	☐ vāja ekotūrisma infrastruktūra.....	68
☐ pašvaldība neveicina tūrisma	32	☐ trūkst investīciju	311
☐ nav cilvēkresursu	57	☐ apgrūtināta būvniecība ĪADT	287
☐ sezonālitate	356	☐ augsti kredītu procenti bankās	231
☐ vides riski	23	☐ zems ienākošo tūristu skaits Latvijā ..	274
☐ videi draudzīgo tehnoloģiju trūkums	124	☐ ĪADT nozīme ekotūrismā	360

4. Cik nozīmīga ir sekojošu dalībnieku līdzdalība ekotūrisma attīstībai?

(I-nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
tūrisma informācijas centri	14	16	9	236	89
ĪADT administrācija	5	11	32	247	63
tūrisma uzņēmumi	0	0	23	173	178
plašsaziņas līdzekļi	0	0	56	248	43
novadu pašvaldības	8	14	24	293	15
reģionālās vides pārvaldes	0	0	65	286	0
vietējie iedzīvotāji	16	28	93	168	35
nevalstiskās organizācijas	46	23	34	127	19

5. Vai īpaši aizsargājamās dabas teritorijas ir piemērotas ekotūrisma attīstībai ? jā – 361

6. Raksturojiet tūrisma aktivitāte Jūsu apkaimē: (I-nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
veicina vides aizsardzību	16	75	135	25	16
veicina kultūras mantojuma renovāciju	14	21	47	23	0
dod iespēju prezentēt savu kultūru	6	28	63	189	36
dod iespēju iepazīt citas kultūras	11	15	115	28	74
apdraud vietējo vidi	18	23	65	31	46
palielina labklājību	37	22	97	87	32
veicina cilvēkresursu attīstību	14	24	115	57	15
veicina MVU	6	16	223	83	32
ir destruktīva	8	9	14	7	5

7. Kādā tūrisma veida attīstībā Jūs esat ieinteresēts: (I- nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
dabas tūrisms	0	0	9	322	45
kultūras tūrisms	0	0	43	233	89
lauku tūrisms	0	0	52	247	56
velotūrisms	0	0	65	244	61
ekotūrisms	0	0	68	277	16
ūdenstūrisms	0	3	52	235	47
putnu vērošana	0	0	68	187	82
ilgtspējīgais tūrisms	0	0	24	53	11
pārgājieni	0	6	189	43	24
sporta aktivitātes	3	6	28	125	16
gaisa balonu tūrisms	0	0	65	23	16

8. Cik efektīgi ir sekojošie faktori tūrisma uzņēmējdarbībā: (I- nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
ēdināšanas uzņēmumi	0	0	23	163	187
apmešanās/naktsmītnes	0	0	18	279	84
tūr-operatori	0	6	215	43	57

9. Tūrisma resursu nozīmīgums: (I -nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
kultūras resursi	0	0	33	137	192
dabas resursi	0	0	46	153	156

10. Kādi faktori ietekmē jūsu uzņēmējdarbību tūrismā (I- nav nozīmīgs, V- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
īsā sezona (tikai trīs vasaras mēneši)	6	8	14	65	258
neattīstīts transports	0	31	115	156	37
mārketinga trūkums	0	0	165	68	89
laika apstākļi	5	12	163	75	23
neparedzēti apstākļi	16	3	143	43	11

11. Kādus tūrisma objektus Jūs ieteiktu apmeklēt? - kultūras un dabas

12. Kādi tūrisma objekti vēl netiek pienācīgi izmantoti tūrismā? dabas un kultūras

13. Kādi objekti vai procesi raksturo reģiona/novada identitāti un unikalitāti?
- saglabātā daba un kultūras mantojums

14. Raksturojiet IT nepieciešamību un pieejas iespējas tūrismā?

ļoti svarīga	315	ir tieša pieeja	261
svarīga	43	ir attālināta pieeja	82

nav svarīga	16	nav pieejas	26
-------------	----	-------------	----

15. Kādās tūrisma izglītības iespējas Jūs interesētu? (1- nav nozīmīgs, 5- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
apmācību kursi tūrisma uzņēmējiem	0	0	28	203	51
apmācību kursi gidiem	0	0	55	78	63
pieredze un pašizglītība	0	0	37	83	9
augstskolas	0	0	23	89	23
koledžas	0	0	0	56	16

16. Kāda specializācija tūrisma izglītības jomā Jūs interesētu? (1- nav nozīmīgs, 5- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
kultūras tūrisms	0	0	31	237	89
dabas tūrisms	0	0	0	232	97
lauku tūrisms	0	0	21	152	116
ūdenstūrisms	0	0	5	186	33
velotūrisms	0	0	22	175	24
ekotūrisms	0	0	35	127	14
aktīvais tūrisms	0	0	11	23	15

17. Kā Jūs uztverat vides aizsardzības normatīvo aktu noteiktos ierobežojumus attiecībā uz tūrisma attīstību? pozitīvi – 207; negatīvi - 23; nezinu – 86.

18. Kādas vides problēmas Jūs saskatāt savas pašvaldības teritorijā?
atkritumi, ūdens piesārņošana, kailcirtes, putekļainie ceļi, baļķu pārvadājumi.

19. Vai atbalstāt savas pašvaldības investīcijas tūrisma/ekotūrisma jomā? jā - 53; nē - 24; nezinu – 286.

20. Cik lielu naudas summu Jūs gribētu tērēt ceļojot Latvijā vienai personai viena gada laikā?
LVL (50 – 100) - 119; LVL (100 – 200) - 189; LVL (200 - 350) – 43.

21. Cik ilgi tūristi uzturas Jūsu apkārtnē: 1 dienu - 326; 2/3 dienas - 37; vienu nedēļu - 11;

22. Tūrisma radītā negatīvā ietekme uz apkārtējo vidi, t.sk. kultūrvidi:
atkritumi, nomīdījumi, transporta troksnis.

23. Jūsu priekšlikumi videi draudzīgo pieeju un tehnoloģiju ieviešanā tūrisma aprīvē:
(1- nav nozīmīgs, 5- ļoti nozīmīgs)

Vērtēšanas joma	I	II	III	IV	V
saules enerģija	16	5	15	266	53
biogāzes enerģija	0	3	112	182	24
atkritumu šķirošana	0	0	43	104	219
vēja enerģija	3	2	11	253	61
siltumsūkņi	5	3	214	106	23
bioloģiskā pārtika	0	0	56	31	268
ēku siltināšana	3	0	23	265	85
videi draudzīgie mazgāšanas līdzekļi	0	0	28	251	45
resursu taupība	0	0	138	173	23
HES enerģija	4	15	183	57	32

24. Jūsu priekšlikumi ekotūrisma pilnveidošanai un attīstībai: investīcijas, izglītība, plānošana, plūsmas palielināšana, ekotūrisma maršrutu popularizēšana un infrastruktūras uzlabošana.

7. pielikums. Tūrisma iespējas un plānošana Rietumlatvijā un Rietumlietuvā veidojot vidi ilgtspējīgā tūrisma attīstībai (2004) - interviju un aptauju rezultāti (Tourism opportunities and planning in West Latvia and West Lithuania in order to create sustainable tourism environment)

There were 73 respondents: officials of tourism sector and municipalities, entrepreneurs, foreign and domestic tourists, NGOs and local residents interviewed by the team of project experts during the field study in the districts of Ventspils, Liepāja and Klaipeda in September 10 – 15, 2004.

All these answers, opinions, evaluations and proposals serves for deeper understanding of local situation in tourism sector and it's perspective in the future.

1. The following area: city rural area all the project region was covered by respondents:

1. city area	30 %
2. rural area	60 %
3. all the project region	10 %

2. Importance of Internet for communication and marketing:

1. very important	75 %
2. important	25 %
3. not important	0 %
1. direct access available	20 %
2. limited(remote) access available	70 %
3. access not available	10 %

3. Tourism activities in your community:

1. are obstructive	2 %
2. promote SME	21 %
3. endanger local environment (a plastic waste as a special problem)	7 %
4. give an opportunity to get to know other cultures	16 %
5. give an opportunity to present our own culture	17 %
6. promote welfare in the tourism region	19 %
7. promote renovation of the heritage and recover environment endangered	5 %

4. Which normative acts, documents, strategies and programmes promote tourism (sustainable tourism) in West Kurzeme and West Lithuania?

- most of respondents had no idea about it;
- some of them pointed at tax reduce as beneficial act by the government of Latvia for tourism industry;
- Successful marketing in Netherlands, which immediately have increased a number of visitors' flow from this country to Kurzeme.

5. Which normative acts, documents, strategies and programmes impede tourism (sustainable tourism) in West Kurzeme and West Lithuania?

- Shortage of governmental support to the tourism industry generally and SME particularly;
- Shortage of ferry and flight connection;
- A weak image of Latvia as tourism destination on international markets;
- Law on Protection Belt of the Republics of Latvia and Lithuania what constitutes 300 m long protection belt in coastal zone and other restrictions by the regulation of nature protection.

6. Your proposal for amendments of legislation see Question Nr. 5

7. Are the following tourism resources sufficient to meet the visitors' requests ?:

1. nature (Natura 2000 sites, landscapes, coastal area	38 %
2. cultural events (music, art, performances)	33 %
3. heritage (monuments, traditions) (a special importance of the Suiti and Livi Zhemaitiai folklore is indicated by the respondents)	29%

8. Which kind of tourism are you interested in?:

1. Nature tourism/ecotourism	19 %
2. Sustainable tourism	9 %
3. Culture tourism	16 %
4. Rural tourism	15 %
5. Bike tourism	12 %
6. Canoeing	9 %
7. Air-ballooning	5 %
8. Hiking (respondents pointed at <i>the Amber Trail</i> which does not work at all)	2 %
9. Birds watch	3 %
10. Sport activities	10 %

9. What is an average stay of tourists in your area ?:**10. Is the logistics sufficient for foreign visitors to come to West Kurzeme and West Lithuania?:**

1. sufficient	11 %
2. insufficient	87 %
3. don't know	2 %

- Ferry and flight connections to project area should be extremely increased;
- Railroad transport for passengers have to be resumed;
- Public bus transport should be intensified;
- Road quality should be improved.

11. Are the following tourism resources sufficient to meet the visitors' requests ?:

1. nature (Natura 2000 sites, landscapes, coastal area	38 %
2. cultural events (music, art, performances)	33 %
3. heritage (monuments, traditions) (a special importance of the Suiti and Livi Zhemaitiai folklore is indicated by the respondents)	29 %

12. Are following tourism infrastructure and information sufficient to meet the visitors' requests

tour operators	21 %
catering	20 %
accommodation	15 %
Tourism Information Centres	29 %
advertisement, marketing	15 %

13. The quality of tourism service and prices offered?:

<i>Quality</i>		
1. High 8 %	2. Medium 75 %	3. Low 17%

<i>Prices</i>		
1. High 53 %	2. Medium 41%	3. Low 6 %

14. How much you would like to spend for your own tours in Latvia per year?

1. LVL 50 – 100 10%	2. LVL 100 – 200 25%	3. LVL 200 – 350 65 %
---------------------	----------------------	-----------------------

15 Are local people employed at the local tourism industry?

1. yes 10%
2. no 90%
local people in rural area are generally recognized by entrepreneurs as low qualified and not interested in training and education

16. Which facilities of tourism education you are interested in?:

1. Colleges	14 %
2. Higher educational institutions	29 %
3. Training courses for guides	9 %
4. Training courses and seminars for entrepreneurs	45 %
5. Other (respondents have pointed at life experience and a self- education as well)	

17. By what factors your tourism business is affected:

Seasonality (3 summer months only)	47%
Weather conditions (especially summer 2004)	23%
Shortage of logistics	10%
Shortage of marketing	15%
Not predictable situation	5 %

18. Are these destinations well known internationally:

1. Klaipėda	14 %
2. Liepāja	16 %
3. Ventspils	19 %
4. The Slitere National Park	6 %
5. Courland pristine coastal area	11 %
6. Manierism in Courland	1 %
7. Curonian Spit	10 %
8. The Amber Museum in Palanga	20 %
9. Dutchery of Courland	3 %

19. Identity of West Kurzeme and West Lithuania? (indicated by the respondents):

1. The Baltic Sea, protected coastal zone;
2. Pristine nature preserved;
3. Unique sand;
4. Curonian Spit;
5. Curonian, Lithuanian, Livonian Ethnic groups and Folklore;
6. Monuments of history and culture;
7. Variety of the cities of Klaipeda, Liepaja, Ventspils;
8. Starks.

20. Your most recommended tourism destination or routes or spot in West Kurzeme and West Lithuania (indicated by the respondents):

1. Steep Coastal area;
2. Cities and Towns of the Baltic Sea Coast
3. Heritage;
4. Curonian Spit;
5. Cape of Kolka
6. Panorama of the Baltic Sea from the hotel window

21. Is the public transport sufficient enough in the project region?:

1. Sufficient	15 %
2. Not sufficient	80 %
3. Don't know	5 %

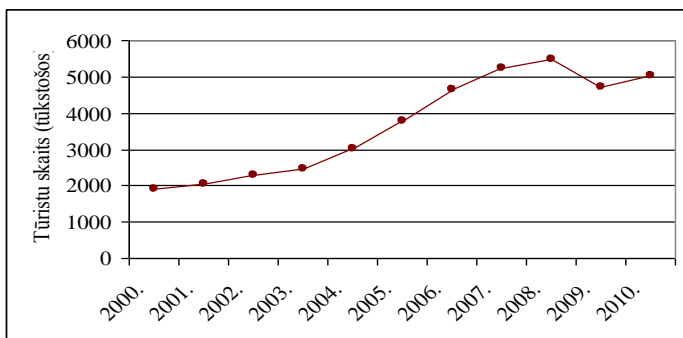
23. How the restrictions in nature reserves and national parks are perceived ?

1. positive	80%
2. negative	20% (most of respondents indicated impeding of construction of guest houses and hotels in coastal area as a problem which is caused by the protection belt of 300 m)

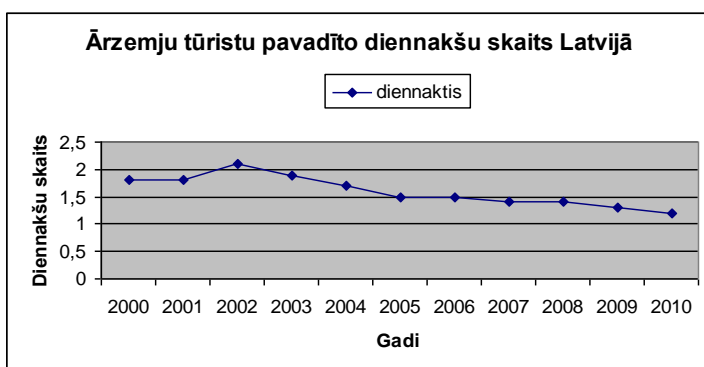
24. Do I support investments for tourism industry invested by my community?

1. support	90 %
2. don't know	10%

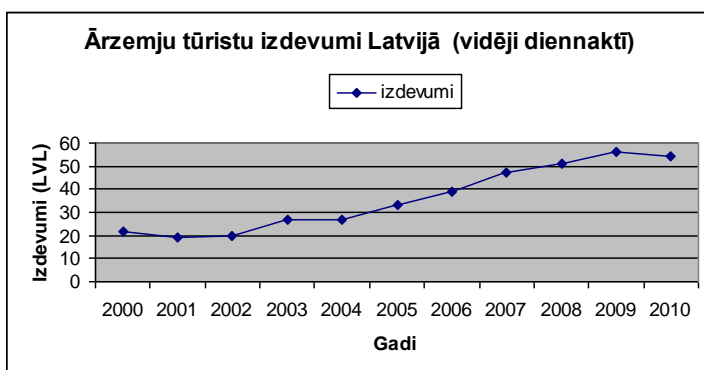
8. Pielikums Tūrisma statistikas dati par ārzemju tūristu ceļojumiem Latvijā 2000 – 2010.gadā):

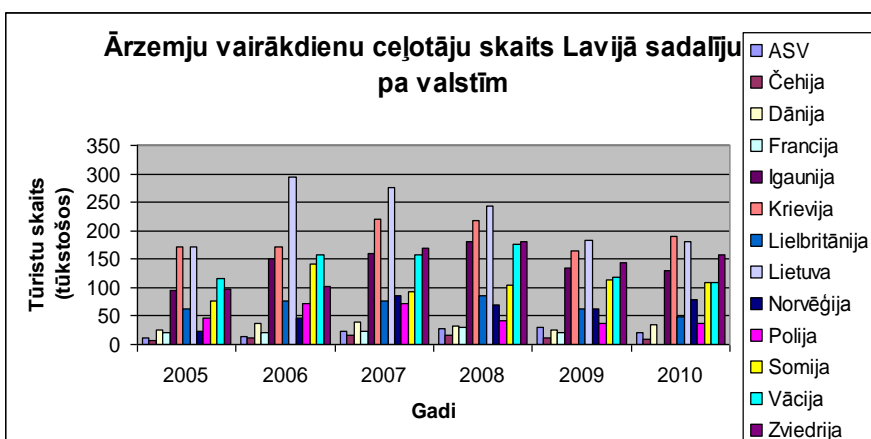
1. att. Latvijas robežu šķērsojošo ārzemju tūristu skaits 2000. – 2010.gadā

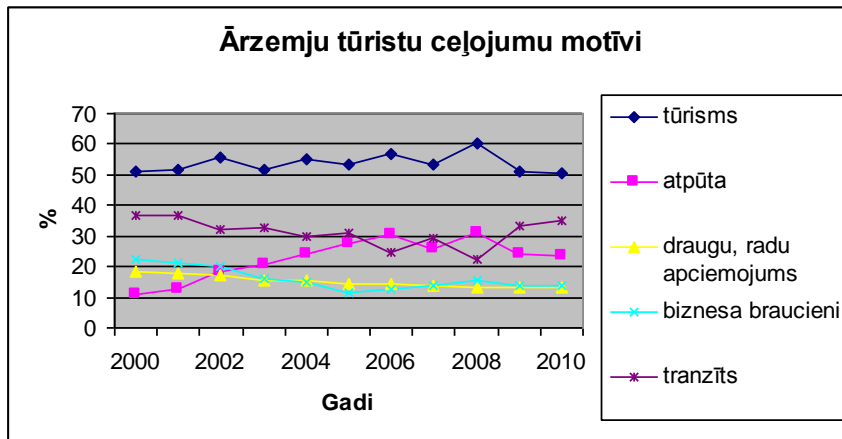
2. att. Ārzemju tūristu pavadīto diennakšu skaits Latvijā 2000. – 2010.gadā

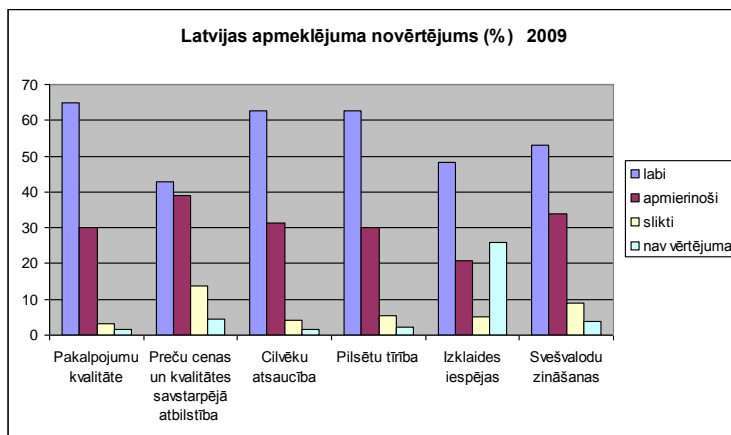
3. att. Ārzemju tūristu izdevumi vidēji diennaktī Latvijā 2000. – 2010.gadā

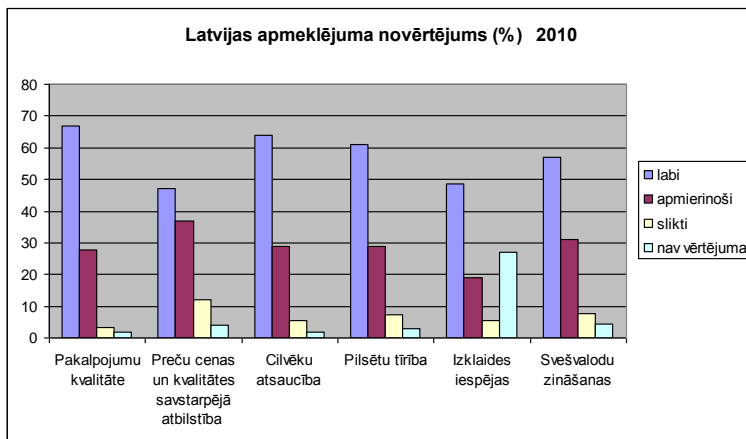
4. att. Ārzemju vairākdienu ceļotāju skaits Latvijā sadalījumā pa valstīm 2005. – 2010.gadā

5. att. Ārzemju tūristu ceļojumu motīvi Latvijā 2000. – 2010.gadā

6. att. Ārzemju tūristu Latvijas apmeklējuma novērtējums 2009.gadā

7. att. Ārzemju tūristu Latvijas apmeklējuma novērtējums 2010.gadā

9. Pielikums. Par ekotūrisma tēmu veikto padziļināto, gadījuma rakstura un fokusgrupu interviju skaits 2001. – 2011.gadā

Ekotūrisma izpētes areāli un teritorijas	Intervējamās personas								
	valsts un pašvaldību darbinieki	nozares eksperti	uzņēmēji	vides un tūrisma NVO	studenti, klausītāji	tūristi	padziļinātās intervijas (PI)	gadījuma intervijas (GI)	fokusgrupu intervijas (FGI)
Slīteres nacionālajā parkā	2 (PI)	1 (PI)	3 1(PI), 2 (GI)	3 1 (PI), 2 (GI)		1 (GI)	5	5	
Dabas parkā „Abavas senleja”	1 (PI)	1 (PI)	2 (GI)	1 (GI)		1 (GI)	4	3	
Dabas parkā „Tērvete”	3 (PI)	2 (PI)	2	2 (GI)		2 (GI)	5	6	
Dabas parkā „Sauka”	2 (PI)	1 (PI)	2 (PI)	1 (GI)			5	1	
Aizsargājama ainavu apvidū „Veclaicene” -	2 (PI)	1 (PI)	3 (PI)			2 (GI)	5	3	
Dabas liegumos „Sitas un Pededzes paliene” un „Pededzes lejtece”	1 (PI)		4 2 (PI), 2 (GI)				3	2	
Aizsargājama ainavu apvidū „Augšdaugava” un dabas parkā „Daugavas loki”	2 (PI)	2 (PI)	5 2 (PI), 3 (GI)	1 (IGI)		2 (GI)	6	6	
Citās <i>Natura 2000</i> vietās un novados Latvijā	7 5 (PI), 2 (GI)	5 (PI)	6 4 (PI), 2 (GI)	3 (GI)	78 (FGI)	3 (GI)	14	10	78
Kopā	20	13	28	11	78	11	53	29	78

